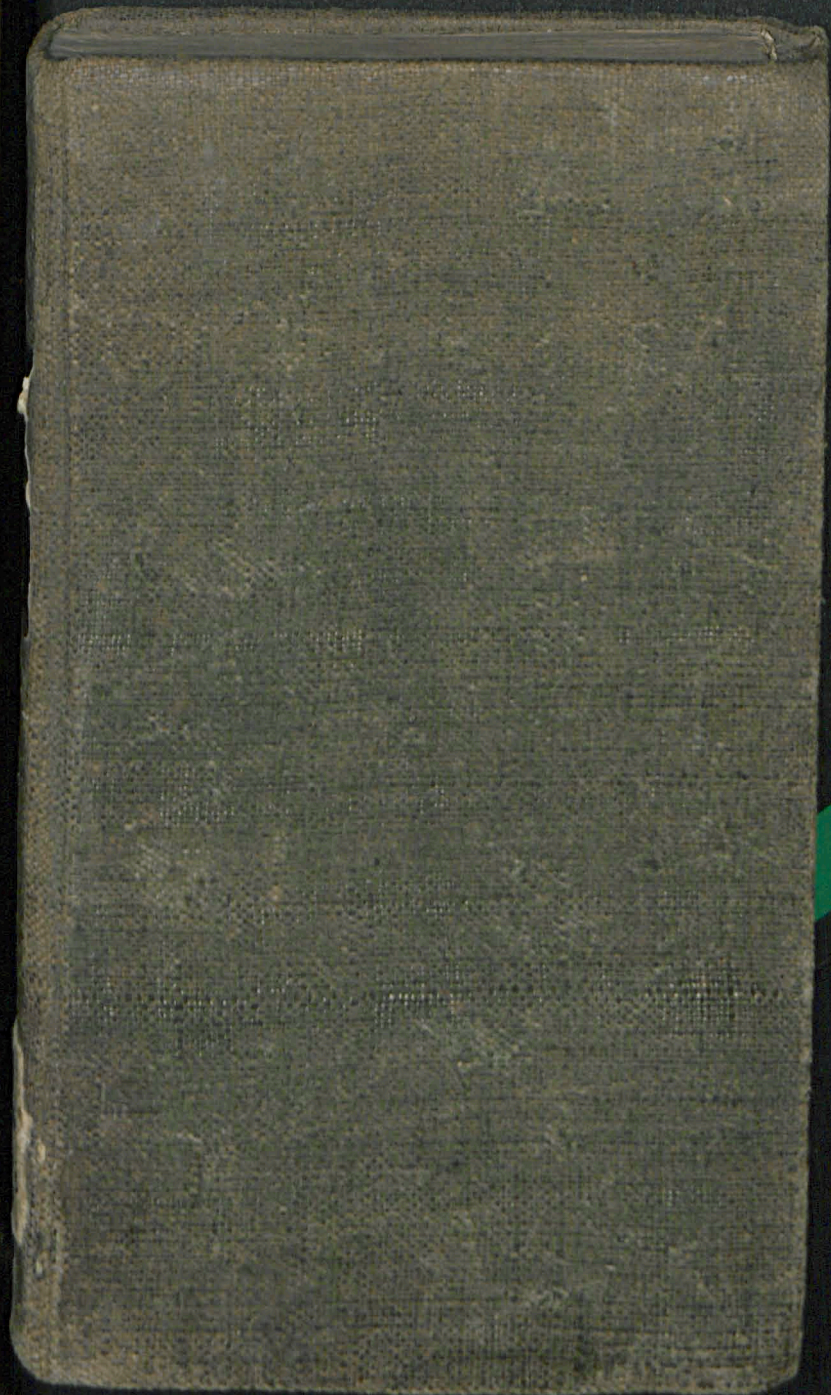




PHILOSOPHIA,
JUXTA INCONCUSSA
TUTISSIMAQUE
DIVI THOMÆ
DOGMATA,

In Gratiam Studentium quatuor Tomis comprehensa

AUTHORE

P. F. ANTONIO GOUDIN

Lemovicensi, Ordinis Prædicatorum, Provinciae
Tolosanæ, S. Theolog. Doctore, ac Philosophiæ
Professore in Schola D. Thomæ ab Ilmo. D: Do-
minico de Marinis, ex eodem Ordine, Archiepisc.

Avenion, in ejusdem Urbis Academia erecta.

*Editio in Germania prima auctior &
accuratior.*

Præcipuè in stabiliendis veteris Philosophiæ
principijs adversus Modernorum impugnationes
& inventa.

TOMUS SECUNDUS
TOMUS SECUNDUS.

Primam Physicæ partem complectens.



COLONIÆ AGRIPPINÆ

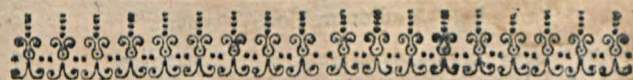
Apud JODOCUM HENRICUM KRAMER

Sub Signo Arboris ante S. Paulum ANNO MDCCLXXXV.

Cum Privilegio Sæ. Cæsareæ Majestatis,

A. Cæsarini Napulshj Cond. Rex. D. N. L.

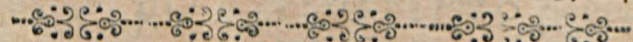
*Bibliotheca Salutaris
Biallensis*



INDEX
TITULORUM
TOMI SECUNDI.
SECUNDA PARS
PHILOSOPHIÆ
PHYSICÆ.

PROEMIUM. Pagina 3.
QUÆSTIO PRÆAMBULA.

ARTICULUS UNICUS. *De objecto, qualitate, & divisione Physica.* 4



PRIMA PARS
PHYSICÆ.

De Ente mobili in communi.

DISPUTATIO PRIMA.

De Principiis Entis mobilis.

QUÆSTIO PRIMA.

De Principiis in communi.

ibid.

ART. I. *Vid sit Principium Entis naturalis.* ibidem

ART. II. *Quomodo principia rerum naturalium sint inter se contraria.* 8

ART. III. *Quot & quæ sint principia entis naturalis secundum Antiquos.* 9

§. I. *Referuntur veterum opiniones circa principia* ibid.

§. II. *Refutatur specialiter opinio Atomistarum.* 12

ART. IV. *Expenditur sententia Cartesii circa principia.* 17

§. I. *Refertur sententia Cartesii circa rerum principia.* ibid.

§. II. *Impugnatur Cartesii sententia circa principia rerum.* 23

§. III. *Expenduntur duo alia argumenta adversus Cartesii principia* 29

§. IV. *Tanguntur alia Phenomena à Cartesio perperam explicata, ejusque objectiones solvuntur.* 42

- ART. V. *Quæ verè sint prima Entis naturalis principia.* 46
 §. I. *Statuuntur vera sententia de principiis rerum fundamenta.* ibid.
 §. II. *Statuuntur vera rerum naturalium prima principia.* 53

QUÆSTIO SECUNDA.

De materia prima rerum naturalium. 56

- ART. I. *Quid sit materia.* 56
 ART. II. *Virum materia prima sit pura potentia ut nullam includat actum entitativum.* 58
 §. UNIC. *Solvuntur objectiones.* 64
 ART. III. *Virum materia prima habeat propriam existentiam.* 69
 §. UNIC. *Solvuntur objectiones.* 74
 ART. IV. *Virum materia existere possit sine forma.* 78
 ART. V. *De unitate, appetitu & ingenerabilitate materia.* 81

QUÆSTIO TERTIA.

De forma substantiali. 85

- ART. I. *An & quid sit forma substantialis.* 85
 ART. II. *Quæ & quomodo forma rerum genitarum educantur de potentia materia.* 91
 ART. III. *Virum forma rerum creatarum sint educæ de potentia materia.* 97

QUÆSTIO QUARTA.

De Composito naturali. 102

- ART. I. *Virum tam materia quàm forma sint partes essentielles compositi naturalis.* 103
 ART. II. *Virum forma & materia immediatè uniantur.* 107
 ART. III. *Quomodo distinguatur compositum à materia & forma.* 115

DISPUTATIO SECUNDA.

De natura & causis Entis mobilis. 118

QUÆSTIO

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, Violentia, & Arte. 119

- ART. I. *Quid & quotuplex sit natura.* ibid.
 ART. II. *De violentia & causis violentiam inferentibus.* 123
 ART. III. *De arte & artificialibus.* 128

QUÆSTIO SECUNDA.

De Causis in communi. 134

- ART. I. *Quid & quotuplex sit causa.* 135
 ART. II. *De prioritate & nobilitate causarum tum ad effectum, tum ad se invicem comparatum.* 137

QUÆSTIO TERTIA.

De causis Materiali & Formali. 142

- ART. I. *Quomodo materia & forma causent.* ibid.
 ART. II. *De causa formali extrinseca, scilicet idæa.* 144

QUÆSTIO QUARTA.

De causa Efficiente. 147

- ART. I. *Quid & quotuplex sit causa Efficiens.* 148
 ART. II. *De principio agendi.* 150
 §. I. *Quibus rebus conveniat ratio principii activi, an etiam substantiis corporeis.* 151
 §. II. *Quæ sit radix, seu principium quo agendi in substantia corporea.* 156
 ART. III. *An substantia sit immediatè operativa.* 159
 §. UNIC. *Solvuntur objectiones.* 165
 ART. IV. *Quid sit causalitas causa Efficientis, quidve dimanatio.* 172
 ART. V. *De Instrumentis causa Efficientis.* 174
 §. I. *Quid & quotuplex sit instrumentum.* 175
 §. II. *An sit derivatione Instrumenti moveri à causa principali, & ei aliqua propria actione cooperari.* 179

QUÆSTIO QUINTA.

De causa Finali. 189

- ART. I. *Quid & quomplex sit Finis.* ibid.
 ART. II. *Qua sit ratio finalizandi, an sola bonitas.* 187
 ART. III. *Qua sit causalitas finis.* 192
 ART. IV. *Quanam agant propter finem.* 195
 §. I. *An & quomodo agentia purè naturalia agant propter finem.* 196
 §. II. *An & quomodo animantia agant propter finem.* 210

QUÆSTIO SEXTA.

De comparatione causarum ad effectus. 215

- ART. I. *Verum plures causa totales ejusdem ordinis possint producere simul eundem numero effectum.* ibid.
 ART. II. *Potioritne effectus, qui productus est ab una causa, idem numero ab alia produci.* 218

QUÆSTIO SEPTIMA.

De Fortuna, Casu & Fato. 210

- ART. I. *De Fortuna & Casu.* ibid.
 ART. II. *De Fato.* 224

DISPUTATIO TERTIA.

De proprietate Entis mobilis, scilicet motu, circa sex ultimos libros Aristotelis. 224

QUÆSTIO

QUÆSTIO PRIMA.

De Motu, Actione & Passione. 229

- ART. I. *Quid sit motus & quomodo ab Actione & Passione distinguatur.* ibidem.
 ART. II. *De subiecto motus & præcipue actionis cum motu identificata.* 228
 ART. III. *De termino motus.* 233
 ART. IV. *De unitate & distinctione tum generica, tum specifica, tum numerica motus.* 236
 ART. V. *De contrarietate motus.* 240
 ART. VI. *De motu locali speciatim.* 241

QUÆSTIO SECUNDA.

De Infinito. 249

- ART. I. *Verum & quomodo naturaliter dari possit infinitum.* 250
 ART. II. *Verum divinitus sit possibilis creatura secundum essentiam infinita.* 251
 ART. III. *Verum divinitus sit possibilis magnitudo actu infinita.* 255
 ART. IV. *Verum sit possibilis multitudo infinita actu.* 259
 ART. V. *Si sit possibilis qualitas infinite intensa: ubi etiam agitur de terminis magnitudinis verum.* 262

QUÆSTIO TERTIA.

De Tempore. 264

- ART. I. *De Duratione in communi.* ibidem
 ART. II. *Quid & quomplex sit tempus, & quomodo sit præsens.* 266
 §. I. *Ubi solvantur objectiones.* 271
 ART. III. *De modo incipiendi & desinendi verum, tum successivum, tum permanentium.* 270

41

QUÆSTIO

De Loco & Vacuo.

ART. 11. Possint ne duo corpora esse in eodem loco, & idem corpus in duobus locis.

QUÆSTIO QUINTA.

De Continuo.

ART. I. *Virum Continuum constet solis indivisibilibus vel parti-*
buis semper divisibilibus. ibidem

§. Solvuntur Objectiones

ART. 11. *Sint ne in continuo vera indivisibilia.*

QUÆSTIO SEXTA.

De conditionibus Motûs.

ART. I. *Utrum omne quod movetur, ab alio moveatur.*

ART. 11, *Utrum ad motum requiratur praesentia motoris : Sensus-
trum dari possit alio in distans.*

Finis Indicis.



Degē
meus

SECUN.

276

ibid.

280

287

293

ibidem.

300

302

ibid.

308

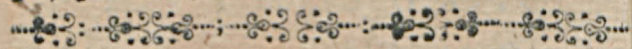
SECUNDA PARS
PHILOSOPHIÆ,
PHYSICA.

P R O O E M I V M.

VASTISSIMUM motus & naturæ imperium sub illius sci-
entia ditione est, quæ *Φύσιν* grace, latine naturalis dici-
tur, quod de universa rerum natura displicet. Sumitur autem
hic Natura paulo strictius pro principio motus & quietis sensibilis, ut
infra dicitur: & ideo ens naturale apud Physicos, idem est ac ens
mutationis sensibilis subiectum. De illo igitur ente nobis in hac parte
differendum est, quod sub sua amplitudine totum universum conclu-
dit. Nihil enim in mundo est, quod aliquomodo ad motum non perti-
neat, vel ut subiectum in quo motus sit, vel ut effectus per motum pro-
ducatur, vel ut causa motum in rebus produciens. In primis enim omnia
corpora, ex quibus mundus iste constat, ut Elementa, Mixta, Cali,
Astra; manifesta motui subiecta sunt. Quæ vero in hoc mundo sub-
lunari nascuntur, vel intereunt, per motum sensibilem produci con-
stat: *Vt* enim in officina ferraria clavus horologium, ensu, bombardæ,
aliarum huiusmodi arte facta, inter recipiotes solium flatus, primariorum
ardores, malleorum ictus, limarum strepitus fabricantur & po-
liuntur, ita quoque cuncta hæc sublunaria per calorum siderumque revo-
lutiones, ventorum flatus, imbrium, nivium, grandinumque procel-
las, hyemis frigora, veris tepiditatem, æstatis ardores, & alias ejusmo-
di mutationes formantur. Deum autem & Angelis, etsi mutatione
sensibilis expertes sint, attamen sunt primi fontes, primaque causa
omnis motus, qui in mundo corporeo cernitur. Age ergo, ad hæc tam
præclara, tam sublimia mentem animose surrigamus, quæ etiam qua-
sivisse magnum est ac jucundum. Est enim, ut ait Tullius Acad. qq.
lib. 4. animorum ingeniorumque naturale quoddam quasi pa-
bulum consideratio, contemplatioque naturæ. Erigimur, clario-
res fieri videmur, humana despiciamus, cogitantemque supera
atque caelestia; hæc nostra ut exigua & minima contemnimus.
Indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissima-

tum habet oblectationem : Si vero aliquid occurrit, quod v^otrifimile videatur, humanissima completur animus voluptate. Nec modo voluptatem innocentissimam habet natura contemplatio, sed etiam utilitatem insignem ab Apostolo magnifice celebratam, eurus ad Rom. exhibet nobis hanc universitatem rerum, ut librum elegantissimum, aut potius mundissimum speculum, in quo invisibilia Dei intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus & divinitas; quo fructu nullus major esse potest aut optari.

Vi vero scientiarum præclarissima quæ per antonomasiam Philosophia nuncupari solet ordine à nobis pertractetur. statim in ipso limine pauca dicenda sunt de ejus obiecto & natura, deinde totius disciplinæ divisio generalis constituenda.



QUÆSTIO PRÆAMBULA.

De Obiecto, Qualitate, & Divisione Physicæ.

ARTICVLVS VNICVS.

QUÆ aliqui fufius disputant circa Physicæ obiectum breviter hic perstringemus, eod quod ferè quæstio sit solum de nomine. Quidam dicunt, corpus naturale esse obiectum physicæ; aliqui verò vocant ipsum, corpus mobile; alii, ens mobile, seu ens naturale. Cæterum hæc omnia vocabula idem significant: attamen

Dicendum primo : *Obiectum Physicæ melius exprimi per ens mobile.*

Probatum facile conclusio: Tum quia ita exprimitur à celeberrimis Philosophis, Aristotele, D. Thoma, & aliis: Tum quia ut arguit D. Thomas, nondum constat, utrum id omne quod movetur, sit corpus: hoc enim probatur ab Aristotele in hac parte: Ne igitur quod probandum est, supponatur, aptius dicemus, *ens mobile*, seu, ens mutationi sensibili obnoxium esse obiectum hujus scientiæ.

Dico secundò: *Physicæ est vera & propria scientia.* Hæc conclusio, licet negata fuerit ab antiquis Philosophis Heraclito, Cratillo, Socrate, & aliis, attamen nunc in confesso est apud omnes: unde

Probatum. Physica de suo obiecto plura demonstrat, ut quod quatuor habeat causas, materialem, formalem, efficientem, & finalem; quod non sit quid simplex, sed constitutum ex suis principiis, quod in eo distingui debeant actus & potentia: quod in infinitum dividi possit; ergo est vera scientia. Neque obstat quod plura opinative solum cognoscimus circa res naturales: nulla enim scientia est, de cujus obiecto plura solum opinative non innoveſcant.

Dices

Dices: Scientia debet esse de rebus perpetuis & necessariis: Atque ea quæ subijciuntur motui, non sunt perpetua & necessaria, sed potius fluxa, & instabilia. ergo de illis non datur scientia.

Respondeo facile, solutione jam datâ in Logica, distinguendo minorem: Quod subijcitur mutationi non est necessarium & perpetuum quantum ad esse existentia, concedo, quantum ad veritatem essentia, seu connexionem prædicatorum essentialium, & habitudinem proprietatum ad essentiam, nego: Siquidem tam necessarium est, ea quæ componuntur ex contrariis esse corruptibilia, gravia naturaliter vergere deorsum, levia rapi sursum, ignem esse calidum, &c. idque tam certò demonstrari potest in Physica, quam certo probatur in Metaphysica, ens esse unum, verum, bonum: Angelos esse expertes materia: &c.

Dico tertio: *Physicæ est scientia tota speculativa.* Ita tenent omnes, probatur: Tum ex eius obiecto, seu materia, quæ non est aliquid à nobis factib; scilicet, sed solum cognoscibile: Motus enim cœli, influxus aëtorum, situs elementorum, &c. à nobis cognosci quidem possunt, non tamen fieri. Tum ex eius fine: Nam Physica de rebus de quibus disputat, non intendit nisi cognitionem & contemplationem; ergo est solum speculativa.

Dices: Moralis & Medicina subalternantur Physicæ & tamen sunt practicæ; ergo Physica quoque est practica.

Respondeo negando consequentiam: Nam Medicina & Moralis sunt practicæ propter id quod addunt supra obiectum Physicæ: Siquidem Physica in communi agit de motu, ac proinde de sanitate & ægritudine, & de passionibus, ac potentiis animæ, quatenus sunt quidam motus: At vero Medicina respicit sanitatem & ægritudinem, non præcisè ut sunt motus corporis humani, sed ut induci & expelli possunt per artem & industriam humanam, sub qua ratione sunt quid practicum. Similiter Moralis respicit passionem & motus animi, non præcisè ut motus sunt, sed ut sunt per rationem regulabiles, & capaces boni & mali, proindeque ut induunt rationem practici.

Quantum spectat ad Physicæ partitionem, eandem secuti sumus quam tenuit Physicorum omnium Princeps Aristoteles. Totum enim opus in quatuor partes dividemus; quarum prima erit de Ente mobili in communi: siquidem doctrinæ ordo exigit, ut à communioribus & universalioribus, utpote magis notis, incipiamus. Secunda erit de Ente mobili motu locali, seu de Cælo & Mundo: Tertia vero de Ente mobili motu generationis & corruptionis. Quarta demum de Ente mobili motu vitali, seu de anima. His quatuor partibus comprehenditur quicquid circa Ens mobile disputari consuevit.

PRIMA PARS PHYSICÆ.

De Ente mobili in communi.

Ens mobile in communi definitur: Id, quod habet in se principium motus & quietis, seu quod mutationi sensibili subijcitur. De illo egit Aristoteles per illos octo libros, qui inscribuntur *De Physica Auditu*; in quorum primo statim scrutatur generalia principia, ex quibus vel generatur, vel componitur Ens mobile. In secundo agit de causis à quibus pendet. In tertio verò & quinque sequentibus agit de ejus proprietate, scilicet de Motu in communi, & iis quæ concernunt motum, ut de Tempore, de Loco, de Continuo, de conditionibus requisitis ad Motum. Secuti nos eundem ordinem, hanc primam Physicæ partem dividimus in tres disputationes: Quarum prima erit de principiis Entis mobilis: Secunda de causis ejus: Tertia verò de motu, & iis quæ concernunt motum. Sub his tribus disputationibus comprehenduntur omnia, quæ agitari solent circa Ens mobile in communi.

DISPUTATIO PRIMA.

De Principiis Entis Mobilis.

Prin cipia Entis mobilis considerari possunt vel in communi, vel in particulari, vel quatenus conveniunt in compositione Entis mobilis. Unde præfens disputatio dividitur in quatuor questiones: Prima est de Principiis in communi: Secunda de Materia. Tertia de Forma: Quarta de Composito naturali ex materia & forma.

QUESTIO PRIMA.

De Principiis in communi.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Principium Entis naturalis.

Constat lumine naturali, quod quicquid producit, ex aliquo principio producit. Quod adeo verum est, ut quia in Divinis ponitur productio, per quam Filius æternus procedit à Patre, ponitur quoque ratio principii. Cum igitur res naturales pro-

producantur, necesse est, ut habeant aliquod principium ex quo producantur. Duplex autem principium distingui solet; intrinsecum scilicet, & extrinsecum. Intrinsecum est quod est intra rem ipsam, ut literæ componentēs syllabam, & lapides ex quibus fit domus, sunt principia intrinseca, quia sunt intra res ipsas quas principiant. Principium verò extrinsecum est, quod quamvis principiet rem aliquam, attamen est extra ipsam; ut Typographus, licet sit principium & Author vocabulorum in libro existentium, & Artifex licet sit principium domus, attamen nec Typographus est intra vocabula, nec Artifex intra domum; unde dicuntur principia extrinseca. In præfenti solum agimus de principiis intrinsecis rerum naturalium, & quærimus in primis quomodo definiantur.

Dico: *Principia entis naturalis recte definiuntur. Quæ nec ex aliis, nec ex alterutris, sed ex ipsis omnia naturalia sunt.* Ita definit Aristoteles, & cum eo communiter Philosophi.

Declaratur hæc definitio: In primis dicitur *principia non debent fieri ex aliis*; siquidem alii non essent prima principia, sed potius principia. Additur *quod non debent fieri ex alterutris*, quia principia propriè non sunt, sed potius sunt effectus naturalis primordia, & ideo sicut non sunt, ita quoque nec ex alterutris sunt. Additur, *quod omnia naturalia fieri debeant ex ipsis*; quia hic inquirimus principia communia omnium entium naturalium, non verò cujusdam entis particularis.

Obijcies. Principia naturalia sunt ex alterutris; ergo definitio prædicta non est bona. Probatur antecedens: Ut enim dicitur infra, forma & materia sunt principia entis naturalis: Sed forma fit ex materia; ergo principia entis naturalis fiunt ex alterutris.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, nego suppositum, quod scilicet propriè loquendo forma fiat: ut enim dicitur infra *fieri ordinatur ad esse*. Unde sicut forma propriè loquendo non habet esse, sed solum est id, quo aliquid constituitur; ita quoque propriè loquendo non fit, sed solum est id, quo aliquid fit. Unde quando generatur equus, non dicimus animam equi generari; sed totum equum ex anima & corpore constitutum: Sed de hoc infra, cum agemus de educatione formarum ex materia.

Quæres, quomodo hæc tria inter se differant: Principium, Causa & Elementum.

Respondeo cum D. Thoma 1. Phys. lect. 1. Principium attendi secundum processum unius rei ab alia: Unde principium dicitur id, à quo procedit aliquid, quomodocumque procedat seu tanquam à causa, seu tanquam à termino, seu tanquam à communicante esse sine dependentia & causalitate: Unde Pater æternus dicitur Principium Filii, non tamen causa ejus, vel Elementum, qui dat esse Filio

sine ulla causalitate & dependentia similiter punctum dicitur principium lineæ, locus à quo quis proficiscitur, dicitur principium viæ, dies in quo quis nascitur, dicitur principium vitæ, quamvis hæc omnia nullam importent causalitatem. Causa verò est id, à quo res dependet secundum esse suum, vel fieri, seu id, à quo habet esse, non quomodocunque, sed per realem influxum, & dependentiam. Sic pater creatus est causa filii, quia dat ipsi esse per realem influxum, & cum dependentia. Elementum deum id est, quod rem causat, non quomodocunque, sed per modum partis materialis intrinsecè componentis: Et ideo definitur ab Aristotele, id ex quo res componitur primò, & est in ea. Sic literæ sunt elementa syllabarum, & corpora simplicia sunt elementa mixtorum. Unde principium est communius quàm causa, & causa quàm elementum; siquidem omne elementum est causa, & omnis causa est principium, sed non è contrà.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quomodo Principia rerum naturalium sint inter se contraria.

Explicata definitione principiorum, nunc qualia sint expendendum est. Latentur autem omnes Philosophi quasi, inquit Aristoteles, ab ipsa veritate conati, prima principia rerum naturalium esse aliquomodo inter se contraria: Et ideo Veteres, dum assignabant principia, semper aliquam contrarietatem inter ea reponebant. Alij enim dicebant principia rerum esse amorem & licentiam. Alij vacuum & plenum: Alij frigus & calorem: Alij congregationem & disgregationem: Alij latitacionem & apparentiam: Alij rarum & densum: Alij parvum & magnum: Alij diversas atomorum dispositiones secundum figuram, situationem, motum, & quietem; quæ omnia important aliquam contrarietatem & oppositionem. Unde solum queritur, quomodo ejusmodi prima principia, quæcunque sint, inter se sint contraria.

Dico primò: Prima principia dicuntur largo modo contraria, seu opposita in quantum generatio rerum, sicuti & omnis motus, est inter terminos oppositos.

Declaratur conclusio, solum enim explicatione indiget. Principia ergo dicuntur solum largo modo contraria, quia contrarietas propriè dicta non est nisi inter qualitates; cum ergo prima principia non sint qualitates, ut infra patebit, non possunt esse contraria nisi largo modo, quatenus contrarietas sumitur pro oppositione & incomparabilitate.

Dico secundò: Non omnia principia entis naturalis sunt contraria, sed dari debet unum tertium, quod sit subiectum commune utriusque contrariorum.

Proba-

Probatur conclusio: Primò ex consensu omnium Philosophorum, qui dum ponebant aliqua ex principijs esse contraria, semper statuebant aliquod subiectum commune substratum istis contrarijs. Qui enim dicebant frigus & calorem, vel rarum & densum, vel parvum & magnum, vel congregationem & disgregationem esse principia rerum naturalium, præterea statuebant aliquod corpus commune subiectum istis contrarijs, ut ignem, aërem, aquam, &c. Qui verò dicebant motum & quietem atomorum, diversasque earum situationes esse principia rerum, præterea ponebant ista corpuscula esse subiectum commune diversarum dispositionum & situationum.

Probat

ur secundò ratione: Tum quia contraria sunt, quæ ab eodem subiecto sese expellunt, ergo præter duo principia contraria, debet admitti tertium, à quo sese expellant, quodque ab uno contrario transeat ad aliud contrarium: Tum quia principia entis naturalis sunt, quæ concurrunt ad ejus generationem: Sed præter principium à quo fit generatio, & principium ad quod terminatur generatio, quæ sunt inter se opposita, requiritur subiectum commune transiens à termino à quo, ad terminum ad quem; ergo præter duo principia contraria, datur tertium commune subiectum utrique contrario.

Id etiam declarari potest exemplo rerum artificialium: sic enim videmus, dum fit aliquod arte factum, v. g. simulacrum, dari subiectum commune transiens ab uno opposito ad aliud oppositum: Nam fit, in quantum materia, scilicet lignum, vel metallum, transiit ab infigurato ad figuratum; ergo etiam in productione rerum naturalium statuendum est tertium principium, quod transeat ab uno contrario ad aliud contrarium, scilicet, à non esse rei, ad esse ejus: seu ut infra dicitur à privatione ad formam.

ARTICULUS TERTIUS

Quor, & quæ sint Principia Entis naturalis, secundum Antiquos.

Quæ supra diximus circa definitionem & contrarietatem principiorum, ferè in confesso sunt apud omnes tum antiquos, tum Recentiores: sed in assignandis illis principijs, ex quibus fiunt res naturales, ingens est sententiarum diversitas, præcipue apud antiquos Philosophos. In hoc ergo & sequenti articulo referemus, & sigillatim refutabimus falsas aliorum opiniones: In postremo verò quæ sit verior sententia conabimur ostendere.

s. I.

Reservantur, & resutantur Veterum opiniones circa principia.

Prima sententia fuit Pythagoræorum, qui rerum omnium principia dicebant esse numeros. Sed hæc sententia, si ad litteram expli-

A 5

explicetur, est evidenter falsa: Nam numeri supponunt res numerabiles, numerus enim resultat ex divisione rerum, non sunt igitur earum principia.

Secunda sententia unicum principium statuebat, ex quo fierent omnia: Et in primis Parmenides & Melissus dicebant illud principium esse Ens, id est, ut explicat D. Thomas primo Physicæ l. 10. quandam substantiam essentialiter uniformem, diversam verò secundum sensibilem apparentiam: Unde consequenter admittere tenebantur ignem, & aquam, & omnia alia corpora esse substantialiter idem, solumque differre secundum qualitates sensibiles, colorem, frigus, calorem, levitatem, gravitatem, &c. Thales verò dicebat, illud principium esse aquam; quæ sententia videtur derivasse ab Ægyptiis, qui cum terræ suæ feracitatem & omnia commoda deberent Nilo, ut gratiam rependerent beneficiis aquis, dicebant eas esse rerum omnium principium, secundum quam sententiam locutus est Poeta, dum ait.

O cunctique pater rerum, Nymphaque sorores. Diogenes posuit illud principium esse aerem. Heraclitus ignem, alii aliud. Cui quidem unico principio adiungebant status contrarios; ut raritatem vel densitatem, frigus, vel calorem, magnitudinem vel parvitatem, aut aliquid ejusmodi, ut rerum varietatem apparentem salvarent.

Tertia sententia ponebat plura principia entium naturalium. Et in primis nota est sententia Platonis materiam, ideas, & Deum pro principiis constituens: ita ut Deum quasi mundi animam haberet, materiam verò in minimas particulas digestam pro corpore, quod primò conversum, deinde juxta ideas distinctum fuit, primò in quatuor elementa, quatenus corpuscula pyramidalia avolantia ignem, cupiebat residentia terram, octahedrica & icosaedrica media aerem & aquam formarent, ex quibus deinde mixta facta sint. Verum hæc ænigmaticè magis quam dogmaticè dixisse videtur. Empedocles ponebat quatuor elementa esse omnium principia; quæ per litem & amicitiam vel copulata, vel disjuncta, multiplicem rerum varietatem constituerent. Anaxagoras dicebat infinitas particulas diversæ rationis, verbi gratiâ ignis, terræ, carnis, sanguinis, ligni, &c. esse permixtas in qualibet re, & unicam massam constituere, ex qua massa, dum cæteris latitantibus particula ignis extra prodibant, res fiebat ignis; dum verò istis retrusis & latitantibus particula aquæ emergebant, fiebat aqua; & sic de aliis: Unde dicebat omnia esse in omnibus, sed unum tantum apparere, cætera verò latere.

Democritus autem, Leucippus, Epicurus, & alii dicebant infinita corpuscula quædam, quæ vocabant *atomos*, id est magnitudine indivisibiles, esse rerum omnium principia: Earumque atomorum quasdam

quasdam esse rotundas, quasdam triangulares, quasdam oblongas, quasdam quadratas, aut alterius figuræ, pro ut placebat, & rerum explicatio exigebat. Ex his omnia fieri dicebant, in quantum certo quodam modo vel congregabantur, vel disgregabantur, vel movebantur, vel quiescebant: Unde apud illos aqua, ignis, animantia, arbores, omnia, nihil aliud erant, nisi commixtio quædam & velut textura, seu ut ipsi nuncupabant *concretiones* atomorum quadratarum, rotundarum, oblongarum, vel quiescentium, vel sese moventium. Hanc sententiam jam sepultam quidam conantur resuscitare, eò quod scilicet facile sit atomos illas ad libitum in omnem faciem vertere, ut de omnibus ad sensum & imaginationem ratio reddatur. Quæ omnia Veterum inventa, ut resutentur.

Deo primo: *Nullum ex elementis potest esse primum principium rerum naturalium.*

Probatur facile conclusio: Elementa habent principia, ex quibus fiant; ergo non sunt prima principia rerum naturalium, sed potius quædam principia. Probatur antecedens: Omne quod gignitur, habet principia ex quibus generetur: Sed videmus ad sensum elementa de novo generari & corrumpi, ut accendi ignem ex stipula, & rursus extingui; formari aquam ex aere, & rursus in aerem dissipari; ergo elementa habent principia, ex quibus generentur.

Eodem ratiocinio confutatur sententia Chymicorum, qui ponunt quinque simplices substantias esse prima rerum naturalium principia: scilicet sale, sulphur, mercurium, aquam & terram. Nomine *Salis* intelligunt solidam, lapideamque substantiam, aquam exsolubilem, levi calore concrefcentem, sed vehementiore liquefcentem. Nomine *Sulphuris* substantiam oleosam, liquidam, inflammabilem, & odorosam. Nomine *Mercurij* substantiam aliam subtiliorem, & ob id omnia alia penetrantem, ac facile evanescentem. Nomine *Aquæ* liquorem insipidum, & minimè inflammabilem, quo sal facile dissolvitur. Nomine demum *Terræ* substantiam aridam & pulveream, quæ avidiusculè humorem comibit. Cum igitur beneficio ignis hæc quinque educantur ex mixtis, volunt ea primo ex illis constare, ita ut sal sit veluti basis, quod solutum aquam exsolvit sulphur, sicque utrique miscetur, cui mixturæ insinuat sese mercurius, & postremo terra, quæ combibit aquam toti operi affert consistentiæ & solidationem. Sed, inquam, confutatur hæc sententia. Etsi enim mixta in has substantias exsolvantur per actionem ignis, quatenus ex ijs educuntur halitus diversi, qui deinde in prædictos flores conetescunt, terrestri fixæ, quæ ad actionem ignis contumacior est, residuæ; Attamen non exinde sequitur continuo ea esse prima rerum omnium principia. Hæc siquidem substantiæ generationi ap-

corruptioni obnoxie sunt, non secus ac alie res: naturales, sulphur illud abire in flammam, mercurius in aerem exhalat, aqua in vaporem, & pulvere substantia, licet igni vulgari pertinacissime resistat, ideoque putetur a Chymicis omnino intransmutabilis, & voce: ut ab aliis, *caput mortuum*, quasi nullius agentis vim sentiens, attramen solis radios in foco excellentioris speculi caustici (quale habetur Parisiis in Bibliotheca Regia) collectos non modo sentit, sed etiam eorum incredibili efficacia solvitur in vitreum fluorem longè citius, quam soleat cera liquefcere ad flammam. Ergo hæc chymicæ substantiæ non sunt prima principia, sed ulteriora querenda sunt, ex quibus fiant & consient & hæc substantiæ, & cæteræ res omnes naturales.

Dico secundò: *Prima rerum principia non sunt particula rerum omnium in qualibet re confusim permixta: ita ut quando particula aqua eminent fiat aqua: quando sepulsi iterum in massa particulis aqua apparent particula aliterius rei, ut sanguinis, vel carnis fiat sanguis, aut caro*

Probatur conclusio. Nam alias sequeretur in igne esse particulas aquæ, & in contrario esse aliud contrarium: Consequens est falsum; ergo, &c. Major patet. Probatur minor: Primò quia quantavis solertia scrutemur ignem, ubique & intus & extus deprehenditur esse ignis; ergo nihil habet aquæ: Unde rectè ait Aristoteles, *Anaxagoram hæc in parte de rebus sensibilibus disputare contra sensibilem experientiam*. Secundo, quia cum particula aquæ sint contrariæ particulis ignis, non possunt invicem conciliari, saltem naturaliter & absque destructione, vel violentia. Tertio denum quia sequeretur in rei veritate ignem non magis esse ignem, quam aquam; sed solum secundum apparentiam, in quantum particula ignis exterius apparent, particula verò aquæ intus latent.

§. II.

Refutatur specialiter opinio Atomistarum.

Dico tertio, *Corpuscula, seu atomi, non sunt prima principia rerum*. Conclusio non solum est contra veteres Epicureos, sed etiam contra quosdam recentiores, qui opinionem atomorum jam sepultam suscitare student: Unde paulò accuratius stabilienda nobis est.

Probatur ergo ratione fundamentali; Principia rerum oportet esse principia generationis & diversitatis substantialis: Sed atomi non sunt principia generationis & diversitatis substantialis; ergo non sunt principia rerum naturalium. Major accuratè nobis statuitur infra art. 1. §. 2. Minor verò probatur: Atomus, juxta hujus sententiæ Authores, semper manent substantialiter eadem, & solum diversificantur quantum ad motum & quietem localem; situm

&c

& figuram: Sed diversitas, quæ est solum secundum modum localem, situm & figuram, non est diversitas substantialis; ergo atomi non inducunt in rebus diversitatem substantialem. Probatur minor: Nam motus, quies, figura, & situs, sunt solum quid accidentale: idem enim substantialiter homo est dum ambulat, & dum quiescit; dum est sursum, & dum est deorsum; eadem est cera dum est quadrata, & dum est rotunda; ergo diversitas secundum figuram, motum, & quietem non est diversitas substantialis, ac proinde si res naturales solum distinguantur secundum motum, quietem, situm, aut figuram atomorum, nulla est in illis diversitas substantialis: Ut si ignis differt solum à ligno, quia atomi componentes lignum quiescunt, dum verò excitantur & moventur, fiunt ignis, lignum non differt ab igne substantialiter, sed solum accidentaliter, sicut homo ambulans à sedente.

Confirmatur præterea variis rationibus. Primò: Hæc opinio gratis ponit illas atomos & sine ulla ratione distinguit in illis tot figuras, rotundas, acutas, quadratas, aduncas, oblongas, in modum gladioli conformatas, hamatas, lanceatas, &c. Quæ omnia sine ullo fundamento finguntur: Rogo enim quibus conspiciis, aut quo microscopio exploraverint has figuras in corpusculis? Experientia enim quas adducunt alio modo sine atomis salvari possunt.

Secundò falsum est aliquod corpusculum propriè loquendo esse atomum, id est indivisibile; ergo non dantur istæ atomi. Probatur antecedens: Omne corpus, quantumvis minimum, est quantum: Sed omne quantum est divisibile: ergo omne corpus est divisibile. Major patet: Nam quantitas est proprietas corporis. Minor probatur: Tum quia divisibilitas est proprietas quantitatis: Tum quia quod habet partes integrantes, est divisibile: Sed omne quantum habet partes integrantes (liquidem quantitas est essentialiter extensio partium); ergo omne quantum est divisibile.

Tertio; Dato quod ista corpuscula sint indivisibilia, non erunt figurata; ergo falso finguntur tot figuræ in illis. Probatur antecedens; Figura est, quæ confurgit ex varia partium quantitarum dispositione, ut figura rotunda sit in cera ex eo, quod partes ceræ dispoantur cum æquali distantia à centro, & sic de aliis: Sed indivisibile, seu atomus, nullas habet partes; ergo impossibile est in atomo esse aliquam figuram.

Quartò: Dato quod atomi haberent figuram, omnes deberent esse ejusdem figuræ: ergo male distinguuntur in illis tot figuræ. Probatur antecedens: Nam si haberent varias figuras, ut si una esset quadrata, & alia oblonga, sequeretur unam atomum esse longiorem vel latiorē altera, sicque posse subdividi in duas partes æquales alteri in longitudine, vel latitudine, & proinde atomos illas non esse indivisibiles.

Nōq

Non me latet ad tres istas postremas rationes Epicuræos in promptu habere ut repugnant, corpuscula sua non ob id indivisibilia esse *atomis* quæ dici quod extensione ac partibus careant, sinque ut puncta mathematica: alias enim minimè varias, imò nullas figuras habere possent: sed solum eo quod partes quibus quælibet atomos conflat, ut anguli in cubicis, aculei in hastatis, unculi in hamatis, sic continuantur ac coherant ad integrandam atomum, ut nullo pacto solvi ac separari possint. Hanc verò insolubilem cohesionem partium atomi, inexpugnabilemque soliditatem inquirunt oriri ex exclusione vacui. Putant enim vacuum in majoribus corporibus interspersum ac disseminatum in causa esse cur dividi solvique possint, ac consequenter illud corpus fore indivisibile, cuius inter partes nullum est vacuum.

Sed hæc responsio vanitatis ac falsitatis arguitur: Primò quia nullum omnino vacuum existere potest, ut infra ostendetur, etiam minimum & quod majoribus corporibus sit interpositum: ergo nec vacuum est causa divisibilitatis majorum corporum, nec ejus exclusio causa indivisibilitatis minorum. Secundò, esto daretur vacuum in majoribus corporibus, non verò in minusculis, hæc tamen non ob id essent insectilia. Divisibilitas enim est proprietas quantitatis, quatenus eam ex partibus coherentibus constituta sit, siquidem major vis sit in partibus ad fervendam unionem, quam in agente ad distrahendum, perseverat una; Si verò e contra prævaleat vis agentis distrahentis, supra vim qua invicem colligantur partes, necesse est dissolvi ac separari. Unde hæc divisibilitas perinde magnis ac parvis quantitativis inest. Tertiò si corpuscula supponantur indissolubilia, sequetur majora corpora ex illis contexta, in quibus est aliqua soliditas, nunquam diffingi posse: consequens est absurdum, ergo & antecedens. Probat sequela: Soliditas majorum corporum non aliunde esse potest juxta Atomistas, quam ab innodatione atomorum suis unculis invicem implicatarum, ac tenaci morfu coherentium: Sed si atomi insolubiles ac insectiles supponantur, non magis grandiori, quam minus valido ictu nodus diffingi, unculique cedente laxataque curvatura, ab invicem divelli poterunt; alias non prius solidæ essent ut patet. Ergo nullis ictibus majorum corporum soliditas expugnari, ac textura dissipari poterit.

Sed ne fusius hanc fabulam persequar, ecce quartum argumentum contra quod ne hiscere quidem possunt. Atomis præcipue cubicæ, ut earum patrioni ulterò & necessario fatentur, plerumque ita tangunt, ut inter junctas facieculas nihil vacui interceptum sit, alias contra etiam non esset ut patet: Atqui nihilominus tangens à tan-

gente

gente dirimi divellique potest: ergo exclusio vacui non est causa indivisibilitatis, proindeque licet particulæ atomum integrantes sine medio vacuo coherant, nihilominus ab invicem disjungi poterunt, sique atomus dividi. Sed ad cæteras rationes progrediamur.

Quinto: Etiam si darentur atomi, seu minima corpuscula, deberent componi ex potentia & actu corporeo, id est ex quadâ materia & forma: ergo non essent prima principia. Probat antecedens: Nullum corpus, quantumvis minimum, imò nulla omnino res finita, potest esse actus purus: ergo debent componi ex potentia & actu corporeo, id est ex materia & forma. Consequentia patet, antecedens vero communiter recipitur, & in Metaphysica uberius explicatur. Videri possunt quæ ibi ad ejus elucidationem adduximus q. 1. a. 3. circa medium: & infra 2. 5.

Sextò: Quæro, utrum omnes istæ atomi sint substantialiter ejusdem speciei, vel non: Si sint ejusdem speciei, ergo debent habere eundem motum naturalem: nam corpora ejusdem speciei moventur eodem motu naturali, v. g. omnes particulæ ignis moventur sursum; ergo falsò dicunt Authores hujus sententiæ quosdam atomos moveri naturaliter sursum, quosdam deorsum, quosdam in transversum: Si vero sint diversæ speciei, cum convenient in ratione corporis, debet assignari in illis aliquod principium essentiali, secundum quod una atomus differat ab alia.

Septimo: Ex istis atomis non potest reddi ratio effectuum naturalium: quomodo ex modico grano possit fieri arbor, cur simile generet sibi simile: unde tanta varietas potentiarum, virtutum, inclinationum, actionum in rebus: unde tanta, tamque mirabilis solertia in animalibus ad procuranda sibi commoda, & fugienda incommoda: quomodo fiat in illis memoria, imaginatio, estimativa, sensus communis: quomodo species visibiles rerum committantur ad oculos & ad specula: quomodo ferrum attrahatur à magnete, quomodo modica scintilla magnum pulveris tormentarii aggerem tam subito inflammet. Dicere enim quod atomi istius scintillæ, cum sint in perpetuo motu, dum tangunt atomos pulveris, suam illis iniquitatem communicando, tantam in eis, tamque repentinam seditionem excitent, in qua consistit ignis, tam absurdum est quam si quis diceret, muscam volitantem circa aggerem frumenti, posse totam granorum massam commovere, & vulgato repente in omnia grana suo motu totum acervum dissipare. Similiter dicere, quod istæ stupide atomi in cerebello apes congregare possunt ei communicare adeo mirabilem industriam: quod species visibiles sint quædam atomi derastræ ex superficie corporum, quæ tam subito, cum tanto ordine,

tam recta ferantur ad oculum ut nullâ distantîâ retardentur, null
ventorum flatu abripiantur, nulla æris agitatione turbentur, null
fenestrarum claustris impendantur: quod magnes attrahat ferrû p
quasdam atomos aduncas & hamulatas, quas à se ad ferrum d
mittit & postea retrahit simul cum ferro, sicut piscator piscem; H
omnia, inquam, & similia, quæ prosequi non vacat, non modo ab
surda, sed & delirio fabellisque simillima sunt.

Octavò demum : Hæc Atomistarum sententia non satis congruit ad explicanda fidei dogmata : Cùm enim tollat omnem distinctionem realem accidentium à substantia , quomodo explicabit substantiam panis verti in corpus Christi , manentibus tamen iisdem accidentibus quæ erant in pane ? Et cùm neget ullam formam substantialem , quomodo salvabit animam hominis esse formam substantialem corporis , cum quo componat unicam substantiam ; Et si concedit hominẽ constitui ex anima tanquam forma , & corpore tanquam materia ; quare etiam idem non poterit dici de aliis rebus præcipue de animatis , eas scilicet consistere ex materia & forma , & non ex solis atomis ; Et si juxta fidei doctrinam constet gratiam sanctificantem , virtutes supernaturales , dona Spiritus sancti , esse qualitates spirituales ab anima distinctas , eamque informantes ; quare negabis res corporeas informari posse per qualitates corporeas ab ipsis distinctas ? &c.

Adde tandem quòd, dum hæc sententia suas atomos rerum omnium naturalium causas facit, periculum est, ne tandem eò ducti homines imaginationi deditos, ut cum Saduceis existiment omnia esse corpora: Unde antiqui Atomistæ Leucippus, Democritus, Epicurus & Lucretius, eò tandem demeruisse devenērunt, ut dicerent non dari entia spiritalia, sed omnia, etiam Deos ipsos, si qui essent, componi ex atomis; mundum non esse conditum à Deo, ne dispositum per aliquam supremam intelligentiam, nec regi ab aliqua providentiâ, nec aliquid in eo agere propter finem, sed omnia fieri temerario concursu atomorum per inane spaciū volitantium. Et ideo hæc Atomistarum secta omnium sapientium censurâ proscripta fuit non modò ut rudis & insensibilis, sed etiam ut Religioſissimi malè merita: præcipuè vero de Religione Christiana cui semper Epicurei repugnarunt, neque enim animales homines sensibus & corpori dediti insit pecudum percipere poterant ea quæ Deisunt. Imò principes illi Sacerdotum qui Dominum Jesum interfecerunt, Annas & Caiphas: alique qui magna Perisæorum multitudine fidem suscipiente indurati saxeique pertranserunt, Saducei erant ut patet Actuum, si id est, Judæi Epicurizantes. Quo fit ut minime arbitrer recentiores plerosque hanc etiam, purgatis tamen impietatibus, tueri, quòd veram illam se-

atent, sed potius animi gratia, ut ingenij acumen in male causæ
fensione ostendent; sicut Philosophus Phayorinus legitur susce-
pisse patrociniū febris quartanæ, & Glauco injustitiæ, imo qui-
m stultitiæ.

ARTICVLVS QVARTVS.

Expenditur sententia Cartesii circa principia.

Tñ, ut ait Aristoteles, contra omnem proferentem sermones non oporteat esse sollicitum, & hujus Viri principia ferè satis pugnantia sint paragrapho præcedenti, cum in præcipuis capitulis non differant à principiis Atomistarum ponentium particulariæ tantitatis (quam vocant materiam & substantiam rerum) per orbem, figuram & situm suum constituere varietatem entium naturalium; quod idem perpetuo inculcat præfatus Author: quia nec ejus opiniones, non quidem solidis rationibus, sed solum verbis & imaginationi blandientibus explicationibus declarantur, & hanc approbationem reperiunt, præcipuè apud eos qui imaginatione magis quam ratione philosophantes, interiora & intellectualia rerum principia penetrare non amant, aut nequeunt, ideo minus accurate illas summam, & quantum ad præcipua capita collatam enim brevitatis non finit) referendas ac resutandas hic precipimus.

§. I.

III. Refertur sententia Cartesii circa rerum principia.

tur Author ille alioquin solers, ingeniosus, & in Mathematicis egregie versatus, in præfatione sui libri de principiis Philosophiæ, Veteres omnes tanquam in investiganda sapientia infelices, prope cæcos superbiusculè inculpans, & quidquid hæcenus ab aliis de rebus naturalibus traditum est, ut insignem errorem, in quo quanto magis profeceris, tanto longius à veritatis tramite deviaveris, rejiciens, genuina Philosophiæ principia se reperisse, etiamque veritatem exteris se ostensurum ac demonstraturum dicta securitate, *Securitate* videtur illam de puteo Democriti relictam extractam in publicum primus produxisse. Securitatem illam cum suis fundamentalibus principiis hæreditasse videtur ab antiquioribus, qui veritatem quasi digito se indicare confidentissimè auriabantur, ipsumque sectæ caput Epicurum *Patrem veri, inventorem veritatis, Architectum beatæ vitæ* nuncubant.

Praefatus postquam omnia omnino in dubium plus quam
 nonium statim in limine primae partis revocavit, eorum ex-
 numero 7. ab hoc principio auspicatur: *Ego dubito ac cogito:*
 Pars II. B Ergo

*Ergo ego sum, quod enim non est, nec dubitare nec cogitare potest. Ex quo mox inferrem, quæ cogitat, id est, mentem nostram, non esse corpus: Quod licet sit verissimum, fragili tamen argumento probatur; Eo quod, inquit numero 8. licet mens cogitet, ac certa sit se esse, nondum tamen cogitat, ac certa est sit in mundo aliquod corpus, id est, aliquid extensum; ergo mens cogitans non est extensa & corporea. Sed retorqueri facile posset hoc argumentum; nam etiam mens dum cogitat, & certa est se esse, nondum tamen certa est, & cogitat an sit ens ab alio productum, vel improductum; an sit ipsa actualis cogitatio, vel aliquid à sua cogitatione distinctum, & tamen alterutrum eorum est. Quidni ergo posset esse corporea, quamvis supra suam cogitationem reflectendo nondum corporeitatem adverteret; præcipue cum ex præfato argumento mens quidem convincatur de sua existentia, nondum tamen suam quidditatem plenè ac distinctè cognoscat. Unde quia *existere* est quid commune rebus corporeis & spiritualibus, posset esse corporea, quamvis de corporeitate nondum plenam ac distinctam notionem haberet; si cui est creatura, & ut communiter tenetur, à sua cogitatione realiter distincta, quamvis dum ita arguit, nondum de his cogitet. Enervat adhuc magis argumentum suum ipse Cartesius dum dicit art. 9. se nomine *cogitationis* comprehendere omnem omnino cognitionem tum sensitivam, tum intellectivam: Unde hoc argumentum perinde probaret cognitionem sensitivam esse quid incorporeum; & tamen Viri sapientissimi sensationem ab intellectu distinctuunt, quod ista sit quidem operatio spiritualis & incorporea nobis cum Angelis communis: illa vero sit corporea & quæ conveniat etiam pecudibus. Ut autem fert commune axioma: *Qui nimis probat, nihil probat.* Unde alià viâ & ratione probanda est animæ rationalis spiritualitas, & non infirmis his ratiociniis, quæ sua fragilitate soliditati veritatis derogant magis quam favent.*

Constituta ejusmodi animæ menisq; notitia, progreditur ad alia investiganda ex ipsis ideis, quæ cum naturaliter animæ insint, illi supra se reflectenti statim occurrunt; quarum prima præcipuaque est idea entis omnimodè perfecti, seu Dei, quem dari probat. Primò quia existentia necessario includitur in ejus idea; siquidem non repræsentaret eum omnimodè perfectum si ipsum sine existentia quæ est perfectionum præcipua, repræsentaret: Sicut ergo habere tres angulos necessario competit triangulo, quia in ejus idea repræsentatur, ita existentia necessario competit Deo, quia in ejus idea repræsentatur, proindeq; necessario existit. Secundo, quia tam perfecta idea debet effluxisse ab aliquo prototypo se nobiliori: Nullus autem nobilior prototypus assignari potest nisi solus Deus à quo impressa fuerit menti nostræ ista divinitatis notio & idea.

idea. Ex quo ulterius infer, animam esse causatam à Deo, aliàs enim Deus omnimodè perfectus non esset, si animam cum cæteris aliis rebus non produxisset. Cum autem Deus nec falli possit nec fallere velit, sed sit ipsa veritas, infer eum, ne sit errorum nostrorum Author, talem fecisse mentem nostram, ut nunquam falli posset in his, quæ clarè ac distinctè concipit: ex quo concludit n. 30. omne quod clarè & distinctè à nobis concipitur, esse etiam verum, id est, se habere ut concipitur.

Plane nunquam non sit hujus loci hæc omnia discutere, hæc doctrina infinitis ambiguitatibus & impugnationibus obnoxia est, tantum abest, ut sit evidens & demonstrativa, qualem ipse putat. Nani ut cætera mittam, quæ quæso ratione demonstrat, ideas rerum esse à Deo immediate nobis inditas, & non à sensibus acceptas, sicuti docent Aristoteles, Div. Thomas, & primates Theologi ac philosophi: Et tamen hæc suppositio videtur esse totius hujus rationis columen. Nam si rerum notions & ideas Deus per se menti nostræ non impressit, sed beneficio sensuum à rebus animæ collegit nihil prohibet mentem nostram, utpote defectibus obnoxiam, & in confinio substantiarum intellectualium positam, proindeque à fonte veritatis elongatissimam in venandis ejusmodi notitiis sæpissime peccare: sicut probat summorum virosum in varios errores lapsus. Neque propterea refundetur hic error in Deum, sed in ipsam animam ex sua conditione defectibilem, sicut dici solet de aliis causarum secundarum in suis operationibus sæpe deficientium peccatis. Deinde, quilibet secta sua principia putat esse clara ac distincta; & certe tam clarè ac distinctè probant Peripatetici dari materiam ex qua omnia fiant: & formam per quam omnia in suo esse constituuntur: ac ipse laudatus Author probat animam esse incorpoream, extensionem esse essentielle constitutivum substantiæ corporeæ, particulas materiæ quantum est de se, moveri solo motu recto, &c. Uti ergo adhærebit animus, cum quilibet sua principia ut clara, ac distincta dividendat? Plane vel dicendum non omnia, quæ nobis clara distinctaque videntur, esse propterea vera: vel cum Protagora apud Tullium libr. quarto Acad. qq. id cuique verum esse, quod cuique videatur. Sed missis his omnibus: & aliis quæ tota prima parte prosequitur, ut ad ea quæ sunt hujus loci accedamus.

Aggreditur in secunda parte principia rerum materialium: Et post multa de motu, de rarefactione, de spatio, & loco, de illimitatione mundi, omnino falsa: ut numer. 8. quod nec divinitus dari possit vacuum: & numero 21. quod mundus sit illimitatus, & spacia quæ supra coelos imaginamur vacua, sunt tamen in veris corporibus ita immensum diffusis plena, & n. 22. quod impossibile sit dari plu-

res mundos; tandem ingenue profitens se nihil agnoscere in substantia materiali præter extensionem divisibilem, & figurabilem, & loco mobilem, concludit particulas quantitatis seu extensionis per suas divisiones, figuras ac diversos motus, esse principia rerum naturalium: sequæ nihil ut verum recipere, nisi quod ex his principiis clare deducatur. Scilicet, ut quisque omnia studiis suis gestit accommodare, dicebat hominem Mathematicæ deditum, non alium orbem agnoscere, nisi quem particulæ ac figuræ quantitatis constituerent, sicuti ut notat Tullius, quidam Musicus ne ab arte sua recederet, animam finxit esse quandam harmoniam: & fortè si miles novum excogitet mundum esse bellicum ex pugnis constituit: & Jurista ex litigiis, legibus, ac judiciis: Mercator ex nundinis ac ciproco commercio, Nauta ex aquis cum antiquo Thalere, &c. Nec deerunt rationes apparentes, quibus quisque sua inventa stabiliri, & naturæ effectus explicet.

Hæc igitur fundamentum præstructo fabulam suam orditur: supponendo totam materiam substantiam primitus fuisse, divisam in partes æquales, non quidem sphericas, ne quid vacui inter eas esset, sed angulosas (puta cubicas) quæ solæ contingunt sese ac invicem junguntur contactu exacto & omne vacuum excludente. Adjicit tamen, impresso deinceps à Deo motu, quamlibet particulam sic emotam esse ac circa centrum suum tornatam, ut ex angulosa evaderet perfectè globosa: quatenus hoc impetu effracti sunt anguli, & derasa quædam subtiliora fragminula libertati circularis motus obstantia. Exinde vero inferit materiam omnem fuisse hoc pacto distributam in tres particularum classes, seu in tria elementa: Quorum primum constituitur ex subtilioribus fragminulis, diciturque apud ipsum *materia subtilis*: Secundum ex globis: Tertium ex crassioribus illis angulis particulis, quas etiam dicit magnatex parte sic contortas & convolutas fuisse, ut intus strias cochlearum adinstar inflexas habeant, ideoque has vocat *materiam striatam*. Ex his ridiculis elementis totum mundum conlate confidentissimè assiecit, pulcherrimæque divinæ sapientiæ arte facta, quæ ceteri homines tantopere mirantur, nihil aliud esse quam vilem farraginem harumque particularum: quæ in varios vortices, sive turbines distributa, varios orbis, ac inter alios illum in quo degimus, efformant. In quolibet vortice dicit subtiliorem portionem centrum occupare, ibique constituit corpus ex se lucidum, quale est quod in nostro vortice, Sol dicitur: Globosam verò a subtiliori extrusam & ei circumfusam docet esse id quod *Calam* dicimus: Striatam demum & crassiorem spumæ instar collectam in varios globos in fluvio cælo circa centrum vorticis natantes, componere planetas, atque inter alios tellurem, quam pro planeta habent: demum stellas fixas dicit

dicit esse totidem vortices, seu alios orbis in immensitate mundi latè disseminatos, ac nostro fortè non multum dissimiles.

Sed ne, particularum motu paulisper languente, dissiparentur hi vortices, docet impetum seu motum à Deo particulis semel inditum nunquam extinguì, sed in perpetuum conservari ac permanere in rerum natura cum his legibus. Prima est: *Quidquid localiter movetur nunquam cessat à motu, donec ab alio coercatur*, Et, *Quidquid quiescit semper quiescit donec alterius collisione à sua stabilitate dimoveatur*: Secunda verò: *Motus omnis de se est rectus; nec sit obliquus, nisi occursum collisione alicuius corporis sit obliquatur*. Tertia demum: *Corpus motum quiescenti aliud nisi fuerit fortius in suo motu, quam istud in sua stabilitate, ipsum movet tantundem de suo motu deperdendo quantum isti alteri contulerit*. si vero corpus quiescens sit fortius in sua stabilitate ac quiete, quam corpus motum in suo motu, istud illi aliudendo, ut pila parietì, nihil deperdit de motu sed solum mutat viam ad determinationem sui motus, *resiliendo versus partem à qua fuit proiectum*: Ita ut apud istum authorem motus sit quædam sarcina rebus à natura imposita, quæ se ne minimum quidem possint exonerare, nisi aliis imponendo.

Has verò mirificas leges: quæ sunt eius doctrinæ præcipua columina, ut sanctiores & venerabiliore efficiat, ex Mathematicis, ad Theologica repente convolvans, demonstrat ex ipsa Dei immutabilitate à num. 36. ad 42. quia scilicet inconstantia Deo tribueretur, si diceremus eum novos motus inducere in mundo: Ob suam enim immutabilitatem debet res in eodem statu conservare, id est, quod est in motu, semper in motu, quod est in quiete, semper in quiete, quam eandem rationem duabus aliis regulis accommodat.

Sed præterquam quod hæc regulæ non satis congruunt cum experientia, qua videmus motus ex rinfecus inaccessos paulatim debilitari ob resistantiam subiecti: innatos verò sponte sua emori adæpto termino, eisque succedere pertinacissimam quietem, non quod res hunc intransum motum in aliam transtulerit, sed quod eadem vi locum proprium retineat, qua ad illum absentem rapiebatur: Item sidera naturaliter gyrate circa terram, aut certè secundum alios sidera circa sidera (utrumque enim perinde se habet ad propositum;) Et demum corpus seu natura seu vi motum, dum aliud quiescenti etiam prorsus immoto, non semper resilire cum eodem impetu, imò sæpe cum nullo, ut videre est, tum in massa picis, quæ impacta parietì, etsi non magis eum moveat quàm pila eiusdem ponderis eadem vi contorta, attamen non resilit, sed emortuo impetu illi adhærescit; tum in projectis, quæ manu tantisper cedente, ac molliter retinente excepta, nec refugiant,

nec multum pro sua vi manum concutiant, sed fracto impetu oppressoque motu quiescunt, dum demum in flammamque cum sit tanta vis commotrix, ut arces integras dejicere valeat, habeatque juxta Cartesium omnes suas particulas mirabili pernecitate agitata, nihilominus occluso spiraculo sic suffocatur, ut nec operculum commoveat, nec perenni motivatione resiliat, sed penitus cum omni sua vi & motu emoriatur. Præter has, inquam, & similes experientias, quæ adversum regulas illas fusius expendi possunt, ratio Theologica, quibus illas stabilis Cartesius, omnino inepta est: Quasi verò Deus absque sua immutabilitatis præjudicio, & inconstantia labe, quos rebus indidit motus, augere, variare, minuere, finire nequiret, aut tales efficere, qui non semper æterni essent, sed certâ duratione definiti, juxta vim moventem, naturam mobilis, & obstacula vincenda: Imò quasi non magis diceret tanti Opificis sapientiam varios motus, alios rectos, alios circulares, corporibus indere, ut ista varietate venustior esset orbi; & motibus rectis, ne in infinitum infans impetu progredierentur, suos terminos præscribere, quibus ad ipsos cessarent: præcipue cum motus ille rectus corporum sit propter finem, ad repetendum scilicet proprium locum, cui muneri per se esse non posset si ex natura sua in infinitum durare exigeret, & non potius obento termino sponte desineret.

Nec modò inutilis est hæc Cartesii ratio ad præfatas leges firmandas, sed etiam efficax ad eas subvertendas. Nam si Deus, ne sua deroget immutabilitati, omnia, quantum possibile est, in eodem statu constanter teneat, vim motricem servare debet, non modò qualem & quantam, sed etiam ipsam in particulis, quibus eam primò indidit. Neque enim minor inconstantia labe esset, vim semel impressam uni parti adimere, & tantumdem alteri de novo concedere, quàm ejus primæviam quantitatem minuere. Igitur vis motrix non erit translata, ut eam vult Cartesius, sed in quibus semel insita fuit partibus constanter affixa. Nec refert quod particula vi motrici prædicta insurat in quiescentem obviâ nihil enim necesse est hoc incursu illam vi sibi insitâ spoliari, & similem illi tribuere; (nam quod eadem numero vis ab una in aliam migret, nec fieri potest, nec vult Cartesius;) sed solum illa debet istam merè passivè se habentem secum vehere, si satis virium ad id habeat: sin minus, impedita hærete motumque suspendere, reuera semper vi motrice sibi insita, quamvis oriante & in obstaculum casso conatu nitente, instar lapidis suspensi: non enim vis motrix ita cum exercito motu conjuncta est, ut illo impedito, necesse sit illam statim emori, quod non satis advertit Cartesius; alias non daretur conatus ad motum sine motu, seu pressio, quam tamen tam sæpe supponit & celebrat.

Imò

Imò, si rationem hanc ulterius urgere libeat, non tantum leges, sed universum systema Cartesii labefactabit. Nam ut id verbo demonstrum, cum juxta eum omnia plena sint & conferta, fieri non potuit ut Deus initio aliquam particulam è suo loco pelleret, quin eodem impetu integram aliarum seriem in circulum impelleret, ita ut circuitione quadam, & illa istarum locum subiret & ista illi suum locum deferenti succederent. Si ergo Deus uniformi tenore omnia conservet, necesse est ut ista primordiales circuitiones perpetuo permaneant, & particulae vias sibi hoc impetu apertas in æternum seivent. Nihil igitur in mundo novi fiet, nulla nova particularum concretio, nulla deinitio aut coitio, nullâ motus & quietis alteratio; sed uniformis sempiternusque particularum in sese itus ac reditus. Et vellem diceret Cartesius, quæ necessitas cogat particulas iter Dei manu sibi primitus apertum deferere, in quiescentes intrare, novas semitas tentare; imò qui id fieri possit juxta eius principia. Fortè quia omnis pars in gyrum emota conetur recedere à centro sui motus: At iste conatus ut primò cassus fuit, inopia loci, & quod circumfusæ undique partes prohiberet circulos explicari: ita & in perpetuum irritus permaneat necesse est, si quidem omnia uniformiter permaneant.

§. II.

Impugnatur Cartesii Sententia circa principia rerum.

ET quidem in somnia Cartesii circa principia rerum ita se habent, ut à nobis dictum fuit; quæ, licet retulisse pene refutasse sit, attamen adhuc urgentius confodienda sunt quibusdam argumentis. Quinquam vereor ne, dum posteri deridebunt & hujus Viri vanitatem, quem non puduit ista sua figmenta pro genuinis & certissimis veræ Philosophiæ fundamentis confidentissimè dividere, & eorum puerilem levitatem, qui se his fabulis ludificari patiuntur; id in me quoque reprehendant, quod evanescentes sua sponte larvas serò impugnaverim. Verum id dandum fuit Philosophorum mori, qui famosas suo sæculo sententias quantumvis absurdae sint, referre ac imperere consueverunt.

Dico igitur: *Cartesiana particula seu fragminula illa, & deivita materia ramenta sola figurat motu, textura variata, non possunt haberi pro principis rerum naturalium.*

Probari potest conclusio ex eo quod hæc Cartesiana Philosophandi ratio solum voce tenus differat à doctrina Epicuri circa principia; ceterum re ipsa cum illa conveniat. Atque Epicuri doctrina circa principia rerum explosa semper fuit ab omnibus Ecclesiæ Docto-

ribus, ut monstrum quoddam & portentum; ergo pari jure Cartesianæ est rejicienda. Minor constat: Quamvis enim ex sanctis Patribus quidam addicti fuerint Platoni; quidam Aristoteli; omnes tamen unanimi consensione reprehendunt Epicuri doctrinam, etiam circa principia, eamque rejiciunt ut rudem, nugacem, & falsam. Unus omnium loco esse potest Augustinus, qui non modò in Exposit. Psal. 73. Epicurum notat, ut *delirum Philosophum, vel potius amatorem vanitatis, non sapientia*, sed etiam Epist. 56. ejus de corpore sententiam redarguit ut *portentum quoddam*, stupetque hominibus potuisse probari. Nec dicas doctrinam corpusculorum tam acerbè fuisse exagitatam propter turpissimos ei adjunctos errores contra Deum Deique providentiam, animæ immortalitatem, &c. Ea enim responsio non emolli argumentum, sed stimulat magis odium adversus hanc doctrinam; quòd scilicet iis hominibus duntaxat probari potuerit, quorum mentem constat ex aliis erroribus fuisse corruptissimam; quodq; ab illis inventa defensionq; fuit, ut impietatis ac irreligionis pectus. Major verò, quam inficiari videtur Cartesius, ita declarari potest: Capitali Epicureæ sectæ dogmata fuere, sensibilia hæc corpora nihil aliud esse, quam insensibilium corpusculorum texturam; omnem rerum varietatem oriri ex sola varietate motus, situs & figuræ corpusculorum; illa ferri quidem motu recto, sed aliorum occursu obliquari: exinde fieri turbines & vortices, quibus positis necessarià quadam consecutione fiebant omnia naturæ phenomena, pluvix, nives, grandines, tempestatum viciissitudines, metalla, plantæ, animalia, siderum exortus & occasus, &c. Atque hæc sunt ipsissima Cartesii dogmata, qui etiam ut plenius Epicurizet num. 28. jubet à sua Philosophia exulare omnem causarum finalium inquisitionem, quod omnia putet ex particularum motu necessario consequi, ergo doctrina Cartesii hac in parte eadem est ac Epicureorum. Et hoc considerandum est, ne quis forte putet hunc Authorem ista principia excogitasse, & non potius ex Epicureorum ruinis suam doctrinam edidicisse, quam tamen mathematicis rationibus illustrasse, ac ingeniose expendisse non est diffidendum.

Responder ad hoc argumentum Cartesius n. 20. 2. quartæ partis. Democritum (quod idem dicendum de Epicuro) posuisse pro principis rerum, magnitudines indivisibiles, (*atomos* vocabat) & pondera, cum tamen ipse illas astruat, & in infinitum divisibiles, & sine ullo nobis pondere ac gravitatione.

Sed hæc responsio vel nullum, vel leve discrimen assignat. Primò, qui hæc duo levioris momenti sunt, nec obstant quominus in principis capitibus de constitutione rerum materialium cum Epicureis concordet. Secundo quia Democritus & Epicurus non videntur

tur hanc indivisibilitatem usurpasse in sensu rigoso & mathematico, quomodo eam sumit Cartesius, dum corpuscula, seu materiæ particulas negat esse indivisibiles; sed physicè & lato modo: ita ut corpuscula dicentur ab illis indivisibilia, quia erant ultima constitutionis majorum corporum elementa, ex ulteriore coacervatione aliorum corpusculorum non composita. Pondera verò dabant corpusculis solum, ut salvarent localem motum: Unde apud illos pondera nihil aliud erat, quam vis se rectà movendi; quam vim in corpusculis admittit 2. p. n. 45. Nisi quod cum eam permanentem dicerent Epicurei, ipse translatitiam facit, quod planè adhuc durius est & incredibile. Notari posset insignis discrimen, Epicureos scilicet admisisse inane, in quo liberè moveri possent corpuscula, cum tamen Cartesius ipsum adeo abominetur, ut nec divinitus induci posse asserat: Verum id nihilo meliorem efficit Cartesii opinionem de principis, imò potius annotante Gassendo longe impeditiorem; nam sublatis omnibus qualitatibus, intelligibile est quomodo corpuscula discurrere possint, si nihil sit vacuum, sed omnia conferta, ut infra magis expendemus.

Probatum secundo conclusio: Principia rerum naturalium debent esse aliquid substantiale, alias enim non possent constituere substantias naturales, ut patet: Atque quantitas cum sua figura, suoque motu, non est aliquid substantiale, ergo non potest esse principium rerum naturalium. Major patet. Probatum minor (quam Cartesius negat dicens 2. p. num. 9. quantitatem, seu extensionem, esse constitutivum substantiæ materialis.) Tum ex Mysterio Eucharistiæ; quod enim separat a substantia materiali, non est eius substantiale constitutivum: Sed in Eucharistia quantitas panis separatur realiter ab ejus substantia; siquidem post consecrationem non est amplius substantia panis, sed transit in corpus Christi, & tamen cernitur eadem extensio, seu quantitas cum cæteris accidentibus; ergo quantitas non est constitutivum substantiæ; sed solum accidens ab ea separabile. Tum etiam ratione naturali: Nam principia substantia in diversis rebus debent esse diversa; sunt enim radicalia principia operationum & proprietatum, quæ cum sint diversæ in diversis, exeunt quoque principia diversa. Sed quantitas in omnibus est ejusdem rationis, ut de se patet; ergo quantitas non est principium substantiale, sed præter illam admittenda sunt alia potentiora principia substantia.

Responder solent Cartesii sectatores ad primum, quo mirè torquentur, res Philosophicas non debere probari ex mysteriis fidei; quæ quia ratio nostra non capit, ideo ex illis discurrere non potest. Adsecundum verò dicitur quantitatem, licet sit ubique ejusdem rationis atamen constituere diversitatem in rebus & operationibus, in quantum diversa est secundum suas particulas, quarum alie

rotundæ, aliæ quadratæ, aliæ oblongæ sunt, &c. aliæ moventur, aliæ quiescunt: Ex qua diversitate nascitur rerum varietas, ut particulæ quiescentes constituunt solida; particulæ se moventes, fluida, particulæ acutæ, res acidas & dissolventes, & sic de cæteris.

Sed contra primum: Mystera fidei & sunt & debent supponi verissima: unde quia ex vero nunquam sequitur falsum quidquid ex ijs legitimè circa res naturales inferatur, necesse est esse verum, nec sine errore potest negari. Ridiculum igitur est dicere nos ex ijs quæ sunt fidei, non posse philosophicas veritates eruere: Imo ad nullam certiorè regulam possumus naturales cognitiones probare, quàm eas ad fidei veritates tanquam ad lyrium lapidem examinando: Ut enim nautæ incertos & ancipites in mari cursus dirigunt inspiciendo certissimas siderum vias, suosque errores illa collatione reformant; ita naturales discursus regere ac corrigere possumus, eos, quantum fieri potest, ac cælestes fidei traditiones comparando: Ut non immeritò Pythagoras dixerit, *Divina oracula multum ad Philosophiam conferre.*

Responsio etiam ad secundum impugnatur: Tum quia, ut supra dictum est, figura, motus, & quies, cum sint aliquid purè accidentale, non possunt esse principia substantialis diversitatis: Tum etiam quia responsio supponit nullam sensibilem substantiam esse unicam massam continuam; sed potius texturam, acervum, & concretionem particularum juxta se positarum: Atqui hæc suppositio fictitia & falsa est; ergo & ipsa responsio. Probatur minor, & in primis quod fictitia sit; nam nulla evidenti ratione illam probat Cartesius. Cum enim 4. part. art. 201. hunc præfigat titulum, *quod sensibilia corpora componantur ex particulis insensibilibus*, id ne verbulo tenus probat, sed solum dari posse in rerum natura corpuscula ita minuta, ut sensum omnem fugiant, quod planè certum est. Cæterum, utrum omnia sensibilia corpora sint solum textura & coærcervatio istorum insensibilium juxta se positorum, quod in titulo probandum suscepit, vel unica massa tota continua, nullo modo discutit.

Quod etiam hæc suppositio sit falsa, suadetur: Continuitas est proprietas quantitatis; ergo perinde magnis ac parvis quantitatis competat. Ergo quantitas magnarum rerum ut olei, aquæ, ferri, adamantis, tam est continua, est varijs poris interpersa, quàm quantitas, corpusculorum insensibilium. Unde sicut corpusculi quantitas non constat ex alijs minoribus corpusculis juxta se positis, sed habet omnes suas particulas unitas, & sub unica totali figura contentas, ita quoque quantitas unius adamantis, aut unius aquæ, est tota continua, nec constat ex quantitatibus inter se divisis, quarum,

quarum quælibet habeat propriam figuram; sed habet omnes suas partes continuas, & ab invicem indivisas ac sub unica totali figura comprehensas.

Urgetur magis hoc argumentum. Si enim, ut fatetur Cartesius, particulæ materiæ initio frangi, dividi & conterri potuerunt, ita ut ex unica majori plures minutulæ fierent, eadem ratione nunc plures coire poterunt in unam insigniorem ac totam continuam, cum perfectissima quiete invicem agglutinantur & coherant: Non enim est major vis motus ad disperdendum & dividendum, quàm sit quietis ad uniendum. Atqui fatente Cartesio, in adamante, in auro, aliisque solidis corporibus particule perfectissimè quiete agglutinantur (in hoc enim reponit soliditatem) ergo omnes illæ particule debent coire & coagmentari in unicam totalem substantiam, quæ non sit amplius textura particularum ab invicem discretarum, sed unica indivisa quantitas sua simplici figura contenta. Et si dicas ex particulis materiæ unam quidem insignem, posse discerni in plures minutas per vim motus, non tamen posse plures minutas coire in unam insignem, quantumvis agglutinentur per quietem, imò per compressionem, responsio planè gratuita est: Deinde ex ea magis adhuc emergit inconveniens, nempe ab initio mundi materiæ particulas cominui & conterri perpetuò in minores & minores, sicque nunc res naturales constare longè subtilioribus, quàm olim constarent, proindeque nostrum ignem, aquam, aurum, oculos, sanguinem, &c. tam differre ab antiquorum igne, aqua, oculis, &c. quàm differat pannus sericus à villosò, & subtilis bisillus à rudi tela. Imò quia per continuam istam detritiorem necesse est non tantum molem, sed etiam figuram particularum corrumpi & variari, oporteret exinde emeruisse miram in dispositione rerum conturbationem. Mundus enim apud Cartesium est ut machina, in qua minimæ rotulæ luxatio aut fractio, imò denticuli contortio, totum motum confundit. Atqui à pluribus annorum millibus constantissimum tenorem observant res omnes, etiam quæ videntur admodum fluxæ & obnoxie conturbationi, ut oculi tenentorum animalium, spiritus vitales & animales, &c. Ergo non constant particulis illis perpetuæ detritiioni & variationi obnoxie, sed stabilioribus quibusdam principiis, unum tenorem in sua vicissitudine conservare valentibus.

Probatur tertio conclusio: Principia rerum naturalium talia esse debent, ut ex ijs omnia naturalia fieri possint: Atqui ex particulis quantitati, per figuras & localem motum variatis omnia naturalia fieri non possunt, ergo non sunt principia rerum naturalium. Major patet. Probatur minor: In rebus naturalibus plures sūt vitæ, cognitio, & appetitus sensitivo præditæ, videmus enim pecudes vi-

vere, sentire, imaginatione, memoriâ, æstimatoriâ, sensu communi, visu, auditu, & aliis sensibus objecta cognoscere, discernere, æstimare; percipere voluptates & dolores; rapi affectionibus, amoris, odii, vindictæ, audaciæ, &c. Atqui vita, cognitio, voluptatis dolorisque perceptio, passiones amoris & odii non possunt fieri ex solis particulis quantitatis variè figuratis ac localiter motis; ergo particule illæ non possunt esse principia rerum naturalium. Major videtur certa. Minor etiam constat, quis enim putet cognitionem in hoc solo consistere, quod una particula quantitatis, quæ ex seipsa cognoscitiva non est, alteri collidatur, aut ex hoc fieri perceptionem voluptatis, affectum amoris, &c.

Respondere solent Cartesij discipuli ad hoc argumentum, quod urgentissimum est, animalia non cognoscere nec percipere objecta, nec propriè affici voluptate aut dolore, nec tangi amore vel odio; sed esse insensibilia quædam naturæ arte facta, quæ licet foris secus referant ea signa, quæ homines edere solent ejusmodi cognitionibus ac affectionibus præditi, attamen propriè non magis cognoscunt, aut doloribus ac voluptatibus afficiuntur, quam simulacra, quæ rideatis, flentis, timentis, amantis speciem referunt, quamvis intrinsecus hæc non sentiant, aut horologia quæ signant horas, quamvis earum successionem non cognoscant.

Sed hæc responsio prorsus inolerabilis est: Tum quia repugnat sensui communi & receptissimis ab initio mundi notionibus; Quippe ut ait Augustinus lib. de vera Religione cap. 29. *Irrationalia quoque animantia vivere atque sentire nemo ambigit.* Tum quia Scriptura sacra passim cognitionem aliquam tribuit animantibus, & perceptiones voluptatis ac doloris; Tum quia detrahit sine ullo profus fundamentum perfectionem operibus Dei, quæsi verò non potuisset Deus vitam sensitivam, cognitionem, & perceptiones voluptatis ac doloris animalibus tribuere; imò id exigebat universi pulchritudo & perfectio, ut hæc entia sensitivâ cognitione & appetitione prædita à Deo producerentur. Tum demum quia non explicat, sed penitus destruit naturæ phænomena: Omnibus enim indiciis convincimur animalis esse vitæ, sensitivæque cognitione prædita. Et planè si liceat tam aperta repudiare indicia, eadem licentiâ poterit quisque fingere alios homines non esse ratione præditos, sed esse hominum simulacra, vitæ, sensu, ac ratione carentia quamvis extrinsecus horum speciem & signa referant.

Dices: Bruta plura indicia rationis extrinsecus dant, nec tamen propterea ratione nantur; quidni ergo poterunt cognitione sensitivâ carere, licet plura ejus indicia extrinsecus exhibeant.

Respondet hæc signa rationis esse levissima, & in pluribus deficientia; quamvis eam in quibusdam operibus videantur

rationa-

rationabiliter procedere, in infinitis aliis peccant contra rationem: Et præterea evidentissimis argumentis infra referendis, disp. 2. q. 6. art. 4. convincimur bruta esse irrationalia. At verò cognitionem sensitivam illis inesse omnia indicia probant, & nulla convincens ratio contrarium suadet: Imò Scriptura sacra sanctique Doctores partem illam quæ in nobis *sensitiva* dicitur, quod ad eam sensitiva cognitio, passionesque hanc cognitionem consequentes pertineant, ideo *animalem* vocant, quod nobis cum pecudibus sit communis, eo solo dempto quod in nobis ratione regitur, in istis solo naturæ impetu abripitur. Unde homines, qui neglecta ratione sensibus & passionibus serviunt, Propheta Regius *similes jumentis* dicit Psalm. 48. ut admoneat nos eo solo bruta vincere, quod affectus sensitivos ratione regere valeamus; & sensuum cognitionem, non ut vitæ nostræ ducem, sed ut intellectus ministram obtineamus. Quo fit ut dum ratio passioni ac sensibus servit abolitur hominis dignitati brutorum conditio succedat.

Probatur demum quartò ratione, quam supra contra Atomistas urgebamus: Principia rerum naturalium debent esse principia veræ generationis; id est, debent esse ejusmodi, ut salvemus ex his produci novas in mundo substantias: Sed principia Cartesij non sunt ejusmodi; ergo non sunt vera principia rerum naturalium: Major infra probabitur accuratius: Ostendimus enim novas in Mundo produci substantias, & non solum præexistentes variari accidentaliter; quam productionem vocant Physici *generationem substantialem*. Minor verò de se evidens est: Nam particule illæ quantitatis suâ commixtione, agitatione, diversisque figuris nihil possunt efficere nisi novos acervos, novasque concretiones, non verò novæ substantiæ: Unde Epicurus conformiter ad hæc principia vocabat entia naturalia *concretiones particularum, seu atomorum*.

§. III.

Expenduntur duo alia argumenta adversus Cartesij principia.

PRÆTER rationes jam factas, urgeri adhuc potest adversus Cartesium duplex argumentum; alterum petum ex incommodis, quæ eius sententiam consequuntur, alterum ex natura phænomenis, in quibus explicandis deficit. Quamquam enim illi, quæ erat, ingenii industria suam fabulam ita concinnaverit, ut facile imponatur iis, qui ad pauca respiciunt, & hærent in rerum superficie; ubi tamen eam intemius inspexeris, apparent undique rimæ, hiatus, inanitates, absurditates, repugnantie. Unde Henricus Morus, cum primo perditè coleret placita Cartesij, ob id ila discussit maturius, non modo repudiavit ut figmenta & somnia, sed etiam æcerum impa-

impugnavit. Verum quia, quæ ex duobus his capitibus adduci possent, innumera sunt, ut brevitati consulatur, pauca referemus, eaque delibando magis quam fusius expendendo.

Ex multis igitur incommodis, quibus scaturit doctrina Cartesij, hæc duo seligo. Primum est, quod ejus hypotheses suismet regulis repugnant. Cum enim habeat pro generali motuum regula, omnem motum esse ex se rectum, nec fieri circularem, nisi ex accidentibus: nihilominus principem omnium motuum, (illum scilicet quem Deus exordio mundi cuilibet particule indidit, quique apud Cartesium est fons & causa cæterorum omnium) supponit esse ex se circularem, nempe ad modum turbine rotati. Et quidem quod juxta hunc Auctorem sit circularis; patet ex dictis referendo ejus sententiam. Quod verò non ex accidente, sed ex se sit circularis, ostenditur multipliciter: Primum quia non in promptu est accidens illud, quo motus ille, si ex se rectus fuerit, deflexerit in circularem. Secundo, quia id, quod est per se, prius est illo, quod est ex accidente: Cum igitur motus ille sit omnium primus, debet esse qualis est, non casu & per accidentem, sed ex se. Tertio, cum Dei potentia & voluntas sit regula cujusque naturæ, id quod est immediate à Deo tale est, quale debet esse ex suæ naturæ lege: Sed motus ille rationis, fatente Cartesio, est immediate à Deo; ergo talis est, qualis debet esse ex ipsa motus naturæ; seu potius, id ipsum quod est, est ei naturæ; proindeque non casu, sed suæ naturæ lege est circularis. Quarto denum, si Deus impulsisset primordiales illas particulas rectæ & non circa centrū ex eo impulsu nunquam rotari potuissent, sed solum sese premere, est enim pressio effectus genuinus impulsus in rectum, quando corpora quæ impelluntur conferta sunt, nec valent extra erumpere: Ergo impulsus ille debuit esse ex se circa centrū, & non in rectū.

Rursus, cum Cartesius habeat pro altera motus regula, eam quantitatem motus seu impulsus, quæ indita est materiæ initio mundi, nunquam aut minui, aut augeri, nihilominus juxta ejus doctrinam necesse est & extinctam fuisse magna ex parte, & novi motus accessione quotidie insigniter augeri: Ergo non constat suismet regulis. Prima pars antecedentis patet, quia, cum Deus particulas initio angulosas impulit circa centra sua, impulsus in tota particula receptus, in media ferè ejus parte statim extinctus fuit, nempe in angulis, qui juxta Cartesium effraëti, & à reliqua mole particule separati, saltem per aliquod tempus steterunt immoti, sicque vis illa impulsiva à Deo indita toti particule in illis cassa fuit & statim suffocata sine effectū, nulla resiliatione aut translatione facta. Secunda vero pars ejusdem antecedentis demonstratur, juxta Cartesium anima humana movet corpus suum: Cum igitur tot sint & fuerint animæ humanæ ab initio mundi, eaq; quamdiu sunt in corpore,

corpore, perpetuò illud ad arbitrium suum agitent, & eo mediante cætera corpora, isque motus semel inditus, juxta Cartesij principia, perpetuò perseverare debeat in materiæ, manifestum est motus quantitatem initio inditam materiæ, novi hujus motus accessione insigniter auctam fuisse, & indes augeri. Ex quo rursus necesse est vorticem, in quo vivimus, novi hujus motus arbitriarij accessione magnopere conturbari, sicut conturbaretur horologium, si pendule & rotis aliquid temerarij motus à puero circumludente addere ur.

Præterea, cum statuat pro alia motus lege, corpus motum occursum fortioris quiescentis nihil deperdere de suo motu, sed solum viam & determinationem sui motus mutare resiliendo, hanc legem suismet destruit principiis. Docet enim 2. p. art. 26. tantundem virtutis & actionis requiri ad quietem, quam ad motum: Et art. 44. quietem contrarij motui, proindeque vim, ut ita dicam, quietatricem vi motrici. Igitur, cum contraria mutuo se destruant, & in hac parte sint paris juris, manifestè sequitur, quod sicut vis motrix quando est fortior, abolet quietem corporis in quod impingit, ita vis quietatrix fortior destruat motum corporis cui occurrit. Idque confirmat experientia quæ videre est corpus motum incurrendo in aliud perfectè ac validè stabilium in sua quiete, vel ex toto motum amittere, si ei inhereat, ut sagitta infixæ parietis, vel si resiliat, multum frangi ac debilitari. Quod verò insinuat Cartesius art. 41. ad suam legem defendendam, corpus quiescens contrariari solum determinationi, non verò motui ipsi corporis in se impingentis, repugnat doctrinæ quam tradit art. 44. Duo scilicet distinguenda esse in corpore quiescente dum occurrit alteri in motu existenti, occursum scilicet & quietem; sicut ergo ratione occursum contrariatur determinationi, eamque abolet, ita & ratione quietis contrariatur motui, eumque debet frangere.

Denum cum statuat res omnes, quantum fieri potest, permanere in eodem statu, id ipsum destruit, miram & gratuitam inconstantiam inducendo in rebus; præcipue in vi quietatrice & motrice, quas continuo facit emori in quibusdam particulis, ut in alijs novæ nascantur. Cum enim motum & quietem translatitiam facit, non sic intelligit, quasi eadem numero vis motrix (sædem dicendum de quietatrice) quæ erat in una particula transvolat in aliam quam impellendo movit, sed ita ut in omni conflictu tantundem vis motricis moriatur in particula movente quantum de novo nascitur in particula mora.

Secundum & longè gravissimum incommodum Cartesianæ doctrinæ est, quod juxta eam impossibilis sit motus lationis, quo scilicet una particule à suo loco integra migret, ut novè occupet: Cui tamen Cartesius supponat particulas tam libere ferri, discursitare ac

vagari, sicque sese impetere, irretire, frangere, &c. Sequela, quæ totam Cartesij doctrinam funditus evertit, nihilominus evidentissima est. Cum enim juxta Cartesium omnia plena sint & conferta, nullaque materiæ pars possit in brevius spatium se colligere ut alteri præster copiam loci, quo ibit particula, quam supponit se movere ac suum locum deserere ut novum invadat?

Perfensit id incommodum Cartesius, cui ut occurreret hanc solutionem commentus est 2. p. a. 33. Dicit in omni motu lationis fieri circulum, quatenus prima particula ut se moveat pellit antecedentem, & illa aliam, & alia quartam, sicque succedenter, non quidem rectâ exactè, sed cum obliquatione circulari, donec impleto per seriem circulo recursum fiat ad eam quæ est ponè primam, quæque eodem momento subit locum primæ, quo ista illum deserit, ut subeat locum suæ antecedentis.

Sed non effugit Cartesius. Primum enim, hæc responsione adimitur libertas motû, quam tamen tantam supponit in particulis, his scilicet circuituionibus mirum in modum impedita: Imò nullus possibilis erit in natura motus exactè rectus, sed necessitas loci quærendi omnia in obliquum deflectet.

Secundò: Et si moveretur corpus aliquod in rectum, vis tamen ejus motrix tandem degeneraret in circulos & vortices, quæ creare continuo cogitur in eos enim juxta leges Cartesij debet transferri: Igitur brevi perirent in rerum natura omnes motus recti, translati in vorticosos, nullique novi orirentur, quia ex vorticosis vicissim creari nequeunt. Non enim in motu circulari & vorticoso necesse est fieri motum rectum, ut in recto vorticosum & circularem. Nam quod partes vortici nitantur recedere à centro sui motus, hoc conatu ad summum prement circumfusas, re ipsa tamen recta non movebunt, quia occupatis omnibus locis non est quo rectâ eant.

Tertio demum & præcipuè: Impossibile est ut ex Cartesianis particulis una exactè subeat locum alterius, non modo in rectum pergendo sed ne in obliquum quidem declinando; Ergo responsio Cartesij nihil expedit motum lationis. Probatur antecedens: Cartesianæ particule sunt ferè omnes, aut sphericæ, aut triangulares, aut cochleares, aut ramosæ: Atqui nulla ex ijs figuris potest subire exactè locum alterius, eum scilicet implendo eo momento quo vacuus sit ejus discessu, putà globus globi, triangulum trianguli, ergo ex Cartesianis particulis nulla potest exactè subire locum alterius. Demonstratur Minor in duobus globis, idem enim proportionem servata dicendum erit de alijs figuris. Ut globus subsequens pellendo antecedentem exactè subiret locum ejus, deberet diameter unius succedere immediate diametro alterius, nulla enim

alia

aliâ parte potest exactè impleri locus occupatus à diametro unius globi, nisi per diametrum sui æqualis, ut de se notum est: Sed etiam de se notum est, quod globus pellens alium non statim ei succedit secundum diametrum, seu quod idem est, non ponit suum maximum tumorem ubi erat maximus tumor alterius: Ergo non potest exactè subire & implere locum ejus.

Et confirmatur: Ut globus globo succederet, deberet ex sua cavola erumpere & in caveolam alterius irruere: Non apparet autem quâ viâ possit egressus & ingressus iste fieri, nisi fortè dimovendo fornicata illa triangula, ex quibus constat caveola in qua concluditur, quod planè commodè fieri nequit; quia sic oporteret creari infinitos circulares motus sursum, deorsum, & à lateribus; imò sic commoveri omnes particulas quæ sunt in toto mundo. Adde quod nec sic libertas procuraretur globulo; nam circumfusus partibus emotis necesse est, ac quid vacui relinquatur, earum loca à similibus statim suppleri, sicque globum manere perinde ab istis succedentibus constructum.

Cartesius, ut se ab hoc argumento expediat, recurrit ad materiam subtilem, ut quæ fluidissima sit, ubique diffusa, & præstò semper ad implenda omnia interstitia majorum particularum, & suppleudas omnes inanitates & inæqualitates: Sicut in modio tritici aer intermixtus granis implet omnia intervalla à granis inter se relicta, sicque præstat ut sine metu vacui unum granum possit pellere aliud & illi succedere.

Verum præcluditur facillè illud effugium; nam & ipsa materia subtilis Cartesiana constat particulis, quæ nequeunt sibi ipsis succedere, proindeque nec fluere, nec præstò esse ad subeunda intervalla à majoribus relicta; Ergo nullus est ad eam recursus. Consequentia patet: Antecedens verò demonstratur. Materia illa subtilis, juxta Cartesium constat & ipsa particulis sphericis, triangularibus, cochlearibus, ramosis; Ergo tam repugnat illas loca permurare & sibi succedere, quàm particulas majores; non enim vis demonstrationis fundatur in magnitudine aut exilitate, sed in figura particularum. Ex quo rursus habetur refutatio exempli allati. Particulæ enim materiæ subtilis non habent aliquam substantiam fluidam intermixtam, cujus beneficio moveri possint, sed immediate sese tangunt omni ex parte. Quomodo ergo moveri poterunt & sibi succedere, circulosque illos Cartesianos efficere?

Sed ut demonstrationem illam sensuum judicio subjiciamus, sicque eam omnibus faciamus apertam: finge tibi omnia mundi spatia in infinitum plena esse fragmentis lapideis, ita ut ne vel minimum spatium ab illis vacuum sit, eorumque fragmentorum quædam esse majora, ut sunt rupes, quædam mediocria, ut sunt lævi lapides

lapides: quædam minima, ut sunt jactitii silices: quædam globosa, quædam triangularia, quædam ramosa, aliarumque ejusmodi figurarum proportionem intervallorum replendorum, ne vel minimus hiatus relinquatur intermedius. Putæne in illis lapideis fragmentis sic dispositis fieri valebunt Cartesiani vortices & circuli: si ne poterit ut globus globum pellat, & è sua cavea emergens alienam invadat, ut ramosæ partes reliquis implicatæ sese ab illis expediant, ut triangulares à globis interceptæ & constrictæ exinde valeant sese exolvere, &c. Planè nemo tam laxus est, qui non videat necessarium fore, ut hæc omnia fragmenta sese artissimè constringant, implicent, coerceant, retineant: ita ut quodlibet ab aliis circumfusis impeditum & conclusum, suum locum immobiliter servet non habens qua exeat & quo vadat: eamque immobilitatem fore, non ex magnitudine molis, sed ex soliditate & figura illorum, & quod sibi mutuo obstant, seque vicissim coerceant. Habes in hoc exemplo subjectam oculis totam vim demonstrationis jam factæ, & Cartesiani systematis propalatum implicantiam. Particulæ illæ primordiales juxta Cartesij principia omni lapide omni que adamante solidiores esse debent, ut demonstrabitur in fine totius hujus argumenti. Deinde quælibet donatur sua figura, aut spherica, aut ramosa, &c. Quælibet intra innumeras sibi circumfusas concluditur & coercetur. Venum, ut de se notum est, quælibet se habet ad suum minimum spatium, sicut major ad majus spatium: Ergo consequens est ut illud tam pertinaciter, tamque immobiliter servet, quam servant majora illa fragmenta lapidea. Unde Epicurus oculatior hæc in parte Cartesio, ut corpusculorum discurtationes salvaret, vacuum, in quo ferri liberè possent, admisit: probè tenens non fore quo irent, aut qua ratione possent sese ex aliis expedire, si omnia spatia illis conterrita essent.

Sed & ipse Cartesius, cum materię subtilis, aliarumque particularum circulos, vortices, collisiones, discurtationesque varias explicare nititur positus ob oculos figuris, inter nigricantes notulas, quibus particulas adumbrat, quamplurima relinquere cogitur inania spatia, quia sine illis libertas sese movendi nulla in particulis posset intelligi. Quo fit ut figuræ illæ, quas ad explicanda sua dogmata tam sæpè obtrudit, ad ea refutanda facili negotio retorqueri possint. Si scilicet advertas, spatia illa non esse vacua, sed oppleta particulis aliis, quæ illas, quas nigris notulis exprimit, undiq; constringunt. Hoc enim animadvertito statim intelliges istas non magis moveri posse, quam conclusas intra rupes cochleolas. Sicque

*Hi motus omnes, atque hæc certamina tanta,
Pulveris exigui jactus compressa quiescent.*

Cartesius, cum tanto incommodo nullum reperiret satis expedi-

tum

tum remedium, tandem desperata solutione in hæc verba prorupit, princip. 2. p. art. 34. *Facendum est in isto motu aliquid reperiri, quod mens quidem nostra percipit esse verum, sed tamen quo pacto fiat, non comprehendit: nempe divisionem quarundam particularum materia in infinitum, sive indefinitam, atque in tot partes, ut nullam cogitatione determinare possimus tam exiguam, quin intelligamus ipsam in alias adhuc minores se ipsa esse divisam.* [id est in infinitum actu.] Et deinde paucis interjectis ita pergit: *Et quamvis quomodo fiat indefinita illa divisio cogitatione comprehendere nequeamus, non ideo tamen dubitare debemus quin fiat, quia clarè percipimus illam necessario sequi: ex natura materiae evidentissimè cognita.* Et art. 35. ad hanc suam doctrinam alludens: *Iam supra demonstratum est aliquam materiae portionem in partes se ipsa indefinitas dividi debere, ut varij motus circulares & inæuales sine rarefactione vel vacuo fieri possint.*

Verum in primis ex hac Cartesij doctrina elucescit demonstrationis nostræ vis ineluctabilis, quæ solemter alioquin Virum ad has redegit angustias, ut admittat motum fieri non posse in sua hypothesi sine divisione materiæ in partes re ipsa infinitas, seu indefinitas, (idem enim est in proposito) quo nullum majus incommodum, nulla que desperatiores responsio ex cogitari potuit.

Secundò: Ut immane illud absurdum emolliat, fallaciam adhibet sinceritatis philosophicæ indignam, dum ait hanc divisionem materiæ in partes re ipsa infinitas sequi ex natura materiæ evidentissimè cognita. Verum quidem est quantitatem esse aliquo modo divisibilem in infinitum, quatenus scilicet nulla esse potest tam exigua ejus particula, quæ ulterius non sit divisibilis in duas medietates, ut explicabitur infra disp. 3. qu. 5. Idque manifestè sequitur ex natura quantitatis seu materiæ, ut loquitur Cartesius. Sed quod quantitas, seu materia, possit in infinitum dividi eo modo quo supponit Cartesius, id est ita ut re ipsa sit divisa in partes actu indefinitas, id non solum non sequitur clarè ex natura quantitatis seu materiæ, quin imò evidenter ei repugnat, ut statim ostendetur. Et tamen Cartesius, hoc secundum, quod est impossibile, loco primi certi & demonstrati astutè subrogat, ut imponat imperitis, qui putant parùm distare hæc duo, posse dividi in infinitum, & esse re ipsa divisum in partes infinitas.

Tertiò: hic desidero fidem Cartesij, qui pollicitus se non alia quam evidentissima principia adhibiturum, nihilque ex eis deducturum, nisi quod clare & distinctè percipi posset; nunc totam doctrinam morus, qui est Cartesiani mundi anima & œconomus, reducit ad Paradoxum obscurissimum, imò prorsus intelligibile. Ecquis enim Oedipus capiet in quolibet motu materiam re ipsa contentam in

partes

que corpora terrestria durissima ex istis materiæ subtilissimæ primitus textit in quarta parte suorum principiorum : Ergo debet eas habere ut ex se duras : quod enim textitur ex fluxibus & mollioribus, fluxum quoque est & molle. Sed de his satis.

Quantum spectat ad naturæ Phænomena, in quibus explicandis deficit Cartesius, quod est alterum argumentum adversus eum à nobis expendendum, præcipuum est lux cum colore, quam tamen præclarior explanasse sibi visus est. Lucem igitur sic explicat. Supponit corpora perspicua, ut aërem, aquam, vitrum; contexta esse particulis non ita exacte se tangentibus secundum suas superficies, quin varia spatiosa, seu poros relinquant; eosque poros opultos esse materiæ subtiliore, id est globulis quibusdam, nec non fragminulis minutissimis relictis inter globos spatiosa replentibus. Cum igitur, ut rursus supponit, corpora lucida, maxime sol, constent etiam materiæ subtili, quæ continuo recedere nititur à centro suo, ista impingens in illam quæ est in poris corporis perspicui, eam quoque pellit, aut certe premit secundum lineam rectam. Hæc motio, seu pressio, inquit Cartesius, est ipsissima lucis actio, quæ propagata à corpore lucido ad fibras nervi optici, ex quibus contexta est tunica *retina* dicta, & à fibris illis secundum longitudinem nervi optici transmissa usque ad glandulam pinariam, in quam tandem desinit ille nervus, excitat sensum lucis : Quatenus scilicet anima glandulæ isti affixa, ad pressionem ejus, occasionem arripit hujus cogitationis formandæ, quam vocamus *perceptionem lucis* seu *visionem*; Sicut ex laceratione nervulorum à gladio facta arripit occasionem illius cogitationis quam vocamus *dolorem*. Sed quia globuli materiæ subtilis, dum recta se pellunt, aut premunt, (quod enim de facto se pellant, aut tantum se premant, id est sint in præparatione & nisi ad se pellendum, perinde putat ad lucem cau-landam) possunt etiam rotari, aut certe niti ad motum rotationis, ex illa rotatione, vel præparatione ad rotationem, dicit fieri actionem coloris, qui variis cogitur, juxta variam proportionem illius rotationis ad motum rectum.

Hæc Cartesius partim in Meteoris, partim in Principiis, quamvis variis sit & parvis in effundenda sententia, ut scilicet effugia sibi retineat, præcipue in tractatu Principiorum, ubi cautius & parcius loquitur, conaturque laboriosissimis & subtilissimis Mathematicis excursionibus fucum inducere lectori, ejusque attentionem eludere, ne advertat inanitatem Physici dogmatis. Rogo enim sensatos omnes potuerintne aliquid fabulosius & sensui communi adversum magis excogitari? Et an Cartesius hæc somnia tam serio, tam securè defendens putaretur satis sapere, nisi ex modo quo illa expendi, cum non modò sui compotem, sed etiam astutum so-

ler-

lertemque fuisse appareret? Quamquam, omnium fingentium communi fato, in expendenda sua fabula multipliciter defecerit, ut patet ex sequentibus impugnationibus.

Primo enim juxta ejus doctrinam, lux omnium corporearum perfectionum divinisima, non est nisi merum somnium & ad summum ens rationis, habens quidem fundamentum, seu potius occasionem, in rebus, sed nullum aliud esse, quàm objectivum in cogitatione animæ. Si enim ideæ lucis nihil correspondet in rebus, nisi morio aut pressio fibrarum nervi optici, non magis est quid reale, quàm chimera à janitore apprehensa quasi esset ad fores, occasione strepitus ibidem facti.

Secundo: Mirum in modum Author naturæ nos decepit, cujus ductu & instinctu tam clarè percipimus lucem & colorem ut res à motu locali distinctas, objectisq; simul cum figura, extensione, &c. inherentes, cum tamen ideæ lucis, & coloris nihil in se respondeat, nisi morio particularum, imò, quod minus est, sola præparatio ad motum.

Tertio: Eadem licentia posse dici extensionem, figuram, situm non esse in rebus, imò nullum dari corpus, sed perceptiones extensionis, figuræ, corporis, in nobis fieri, ex eo quod spiritus quidam, aut alia ejusmodi causæ certo modo moveant nos. Neque enim ullus mortalium clarius distinctiusque percipit figuram, extensionem & corpus, ut aliquid re vera existens extra animam, quàm lucem & colorem: Adeo ut recens Cartesij sectator à magistri mente non recesserit, cum fateretur, se de sui corporis existentia solum fidei testimonio convinci, libro de animæ corporisque discrimine.

Quarto: Exemplum doloris, qui non est in gladio, sed fit in anima ex ictu gladii, non juvat, sed magis arguit Cartesium. Nam dolorem ceterosq; ejusmodi affectus clarè percipimus non esse in rebus, sed in nobis à rebus: At verò lucem & colorem, clarè apprehendimus, non ut perfectiones animæ à rebus, sed ut perfectiones rerum ab anima perceptas.

Quinto: Labefactata lucis & coloris veritate ac realitate, immane paradoxum ejus loco subrogat Cartesius: Nempe cogitationem lucis fieri ex eo, quo fibræ premantur à materiæ subtili. Equis enim capiet connexionem hujus pressionis cum sensu lucis? Et ubi fides Cartesij non nisi clara pollicentis? Quis potius non clarè percipit inter res tam disparatas nullam apparere colligationem? At inquit, ita Deus voluit, ut pressio nervo cogitaretur lux, quamvis nesciam cur voluerit. Sed si nescis cur voluerit, quare dicis quod voluerit? Fortè ob experientiam, Quia incusso ictu valido in caput, statim apparent in oculis scintillæ, quod scilicet eo ictu premantur fibræ oculi. Ridiculū experientia, est à Cartesio celebrata, quasi vero esset affinitas aliqua inter pressionem grandis fustis & materiæ subtilis, & hujus lucis apparentis non possent esse aliæ causæ. Planè ventis

& explosione tormenti bellici, quâ toti concutimur, longè efficacius moveretur materia subtilis, quam fultis ictu; & tamen exinde nullus fulgor fit in oculis. Deinde si anima tam obnoxia esset motioni, imò præparationi quam habent fibræ nervi optici ad motum, nunquam quieta esset, quia hæ fibræ delicatissimæ & fluctuantes in humore illo in quem desinunt, sicque continuas variationes subeuntes, novis tam cogitationibus perpetuò molestantur.

Sextò, illa materia subtilis totius Cartesianæ fabulæ Theatrum, ipsa planè est magna chimæra, & grâtiæ, & contra experientiam fabricata. Nam, ut alia mittam, si tam facilè subiret poros vitri, posset nullo negotio exfugi aer ex vasculo vitreo eo quod ejus loco undique subiret materia illa subtilis, utpote ubique redundans & protrusa à corporibus lucidis: Sicuti ex eodem vasculo exsurgit facilè aqua, modo circumfusul aer aliquo foramine subire possit.

Septimò: Etiam si esset materia subtilis putasset possent in ea globuli ita esse conferti & immediati, ut à stellis fixis usque ad nos nulla particula non sphericâ seriem interromperet, ut oportet esse ad propagandas suas pressiones, & præcipuè rotationes; Sed si globuli illi ita essent conferti in toto aere, cū sunt solidissimi juxta Cartesium, nonne efficiunt eum impervium aliis corporibus, non secus ac globuli plumbei sibi incumbentes & conferti efficiunt impenetrabile spatium quod occupant; Nonne præterea sibi ex transverso occurrendo suas rotationes turbarent, sicque confunderetur color qui apparet ante nos dum alius diversus emittitur à latere; sicut confunditur cursus & rotatio pilæ, cum alia ex transverso in illam impingit; Deinde si globuli illi tam conferti sunt, quodammodo poterunt moveri, & se premere secundum lineam rectam, cum, ut agnoscit Cartesius, in particulis confertissimis motus: & proinde conatus necessario cogitur declinare in circulum? 2. p. a. 33.

Octavo: Sed demus globulos illos, etiam confertissimos præcipuè circa solem, recta ferri, attamen hunc cursum exactè rectum impediunt pori seu meatus vitri & aëris per quos fiunt. Non enim sunt exactè recti, sed anfractuosi, ut constat ex modo, quò Cartesius describit naturam aeris 4. p. art. 45. & vitri 4. p. art. 124. & aquæ 4. part. art. 36. Quod si dicat meatus illos non debere esse exactè rectos, sed quales sunt inter poma reticulo compressa, præter quàm quod nec tales dari possunt in aqua, vitro, &c. juxta modum quo à Cartesio describuntur; jam sequetur actionem lucis posse transmitti per spongiam quantumvis crassam, imò per omnia terrestria corpora, quia sunt poris saltem sinuosis pervia. Neque effugit Cartesius dicendo corporum nò perspicuorum poros esse interruptos & interclusos. Primo enim mirabile est, à stellis fixis ad nos meatus aeris, aut vitri si esset tam crassum, non interrompi, & in

car-

cartula tam tenui, tam laxæ texturæ, imò in spongia, hæc enim opaca est, omnes interrompi. Deinde ex modo quo Cartesius describit aquæ texturam ex particulis teretibus, oblongis, flexilibus, instar anguillarum sese implicantibus, & vitium ex particulis lævigatis sese immediatè tangentibus, consequens est poros horum corporum minus patere, minusque continuos esse, quam cineris, calcis, lapidis; quæ constant particulis minus lævigatis, proindeque plures perennioremque poros relinquentibus. Et certè nubes in meteoris, Cartesii descripta deberet habere poros patentiores, minusque interruptos, non modo quam aqua, sed etiam aer, & tamen est magis opaca. Et lignum nonne tubulis perforatum est, per quos continuò fluit humor & spiritus à radice ad cacumen? & tamen est impervium luci?

Nonò: Sed demus vitrum excavatum esse continuis meatibus, per quos fluant globuli, certè dum objectu corporis opaci occluduntur meatus, lucis actio, id est globulorum pressio, non resiliet ad angulos tam exactè, quam videmus resilire. Non enim globuli sunt in illis meatibus vitri, ut pila in libero aere vibrata, quæ in corpus solidum impulsâ resilit, quod tamen Cartesius supponit in methodo; sed ut globuli plumbei in tubo sese irudentes & prementes, ut ipse fateatur Epist. 62. qui, dum objectu alicujus corporis obstruitur tubus, non resiliunt, sed irritò conatu hærent, & in obliaculum casta pressione totam vim impulsivam consumunt.

Decimò: Sed esto occursum corporis opaci resiliunt globuli isti, cum fibræ nervi optici sint etiam opacæ, in illas impingendo resiliunt quoque; sicque actionem lucis non magis illis imprimerent, quam dum impingunt in palpebras clausas.

Undecimò: Sed demus hanc actionem imprimi fibris illis secundum extremitatem, quâ desinunt in oculum, saltem ab ea non potest transmitti ad cerebrum: Non enim fibræ istæ sunt rigidæ & duræ; sed molles & lentosæ in humore natantes, proindeque ineptæ ad transmittendum motum aut pressionem ab una extremitate ad aliam. Deinde non extenduntur recta ab oculo ad cerebrum, sed enormiter sinuantur; ergo non possunt propagare motum illum, vel pressionem rectam usque ad animam.

Sed insignius nos deludit Cartesius, dum vult hunc motum, imò hanc præparationem ad motum, pingere tam accuratam imaginem objecti in retina, quæ eodem tempore pingatur & in cerebro, sibi que stabili maneat ad memoriam efficiendam: Imò quæ à cerebro transmissa possit ad uterum mulieris prægnantis, ut imprimat foetui notas illas, quas adultior in perpetuum servet. Quid incredibilius sinit Lucianus in suo Icaromenippo, aut Ovidius in suis Metamorphosis; id effici motu globorum Cartesianorum esset

esset planè admirabile; ad patrii solà præparatione ad motum; longè magis repugnat, quam Menippum Luciani aptatis vulturis aut aquilæ alis ad Lunam evolasse.

Duodecimò tandem: Detur hoc Cartesio ut & globuli illi possint, non tantum suo motu, sed etiam præparatione ad motum, imprimere aliquid cerebro, & cogitationes in anima excitare, saltè consequenter mentiri oportebat, aliaque cogitatio tribuenda animæ, dum re ipsa fibræ nervi optici moventur, alia dum solū premunt, id est ponuntur in præparatione ad motum nullo motu subsequente. Et tamè asserit Cartesius perinde esse ad sensum lucis, seu moveantur fibræ, seu ponantur solum in præparatione ad motum. Vult motum rotationis globulorum creare in nobis cogitationē coloris; motum verò rectum eorundem, cogitationem lucis: id est, duos motus duas diversissimas cogitationes. Cum igitur præparatio ad motum sine motu magis distet à motu, quam una species motus ab alia, debebat posteriori ratione diversa cogitatio excitari, cum re ipsa moventur fibræ, & cum tantum ponuntur in præparatione ad motum, nullo motu subsequente. Imò nulla tunc excitari, quia præparatio ad motum, nisi in effectum prorumpat, nihil mutat, se habet enim ut causa impedita, quæ nihil operatur. Sed nimis sum, dum tam malam causam tam diu exagito.

§. IV.

Tanguntur alia phenomena à Cartesio perperam explicata, eiusque objectiones solvuntur.

EX his quæ paulò uberius prosecuti sumus contra doctrinam lucis, facile quisque intelliget, quam ruinosa sint cætera Cartesii dogmata, quamque obnoxia impugnationibus. Unde nihil necesse est alia in medium asserre & discutere, quæ nihilo solidiora sunt. Sed duo sunt quæ tacere non possum, etsi expendere pro merito brevitas non sinat.

Prima est circa motum localem animalium, (nam de passionibus & sensationibus eorum dictum fuit in secundo §.) quem Cartesius docet fieri sine ulla cognitione, ut in horologiis, ex sola partium dispositione; ita ut animalia sint tantum inanimata, quædam automata, seu machinæ multis organis præditæ, quæ prout variè à circumstantiis sibi corporibus afficiuntur, varios edunt motus. Sed in primis mirabile est tam artificiosas machinæ quibus ars nulla similes fingi, posse tam facile, tam frequenter coalescere ex particulis tam temerè agitat's, quā vult agitari Cartesius. Mirabilis quod cū in Machinis ad paucos determinatosq; motus innumera requirantur organa, ut videre est in horologio, aliudq; artificis cura & prædictio; ex satis paucis organis quæ videntur in animali, itq; in-

fini-

finitis casibus expositis, infiniti, & varietate stupenda oppositi inter se motus fiant itq; tam diuturni, tam versatiles, tam commodi ad vitanda noxia & assequenda utilia; tam appositi ad omnes casus incurrentes, tam stabiles in materia satis fluxa, &c. Omnis machina, dum uni motus speciei aptatur, cæteris inepta sit; quia constat figura & ordine partium quæ duo sunt valde limitata & determinata; at vero animal expeditum est ad omnes omnino motus locales. Et vellem sanè Cartesius ille novi mundi tam audax excogitator, machinam confecisset aptam ad millesimam partem motuum, qui cernantur in cane. Nam quidquid hactenus molita est solertiorum artificum industria, ut animalium motus varios imitaretur, quam puerile est, quam limitatum, quam rude, si ad naturam conferatur? Sed mirabilissimum, hanc machinam (canem v.g.) jam constitutam unico sufflato temerè inflicto sic totam inverti, ut quæ antea ad blandiebatur, accurrebat, ludebat, gelliebat, deinceps fugiat, latret minetur, idque non ad horam, sed ad annum integrum, donec beneficij iteratè subvertatur. Mitto sagacitates, astutias, providentiam, &c. quorum executio ipsa manifestè vincit rationem machinæ: nisi lingas Deum aut certè Angelum aliquem continuo illi assistere, eosque motus immediatè cedere instar Histronis suas iconculas occulte regentis, quod quam alienum sit à Philosophia, quis non videt? Sed, inquires, in promptu sunt objecta externa, à quibus moveri possunt hæ machinæ animalia dictæ. At quid juxta Cartesium, recipiunt ab objectis, lupus v.g. ab ove visus? nihil aliud nisi quod globuli fibræ nervi optici incumbentes alio modo præparantur ad rotationem, quam antequam ovis esset ob oculos: ridiculus sanè motor, qui nec ipse movetur: Sed mitto has nugas. Unū est esugium Cartesij, in omnipotentia scilicet divina, quæ certe potuit tam habiles machinas effingere sine anima, quam sint animalia. Verum potuerint ita fieri non contendimus, intelligibile esse solum assero, indignumq; Divina liberalitate ac sinceritate, ut quibus omnia vitæ cognitionisq; sensitivæ indicia concesserit, vitæ cognitionemq; illam denegaverit. Et ne plura adducam, hoc uno concludo Deū quoq; potuisse effingere machinas hominibus similes, (ecquid enim non potuit, qui omnia potest) quæ & ipsæ loquerentur, & apte responderent, agerent, moverent, nihilo fecius quā homines: Ergo ita factū putabo, & me excepto omnes alios, qui dicuntur homines, esse mera simulachra, phantasmata, machinas arbitrabor?

Alterum quod hic annotare libet, est Cartesium in explicandis qualitatibus, fluiditatem, mollicitem, duritiem, &c. id ipsum quod explicandum est supponere, nempe aquam lubricam, flexilem, fluidam, constare particulis lubricis, flexilibus, &c. acrem mollem constare molliculis particulis; salem durum & rigidum duris, rigidis,

rigidis, inflexilibus, &c. Sed quæso cur ex his primigeniis particulis, quæ sunt unius homogeneæ materiæ fragmenta, aliæ duræ sunt, aliæ molles, aliæ rigide, aliæ flexiles, &c? Non sunt, inquit particule istæ aqueæ, æreæ, &c. simplicia fragminula, sed rursus ex aliis contextæ, & illæ ex aliis, & sic in indefinitum; ideoque per compositionem ex aliis idem fit in ipsis, quod per compositionem illarum in majoribus corporibus. En verba ejus sup. st. 69. tom. I. quibus, etsi invitatus & propositus à Moro objectione compulsus, insinuat hanc responsum: *Cum primum elementum nullius constet partibus, nisi indefinitè divisis, hinc sequitur concipiendos esse poros usque ad ultimam divisionem possibilem in omnibus corporibus ex eo constare.* Egregia sanè solutio, quæ ut telum ad verlarri fugiat, se præcipitem dat in voragine nullam processus ad infinitum: neque tamen sic fugit, cum adhuc consoli possit iisdem demonstrationibus, quibus superius confutata est doctrina ejus de infinita divisione facta in motu, & id adhuc accumulatur, ut sibi appetit contradicat, dum jubet concipere poros & texturam usque ad ultimam possibilem divisionem, eodem momento quo dicit divisionem illam esse indefinitam, id est talem ut nulla ultima intelligi possit. Rogo num ullius alterius Philosophi principia deducant ingenium ad ambages his similes? Sed de his pluraquam satis. Id unum dolendum, ingenium melioribus studiis dignum ac debitum in concinnandis his chimæris operam & otium tam misere perdidisse. Quam feliciter relietis his Epicureorum ruinis solida, probataque cordatis omnibus Philosophiæ fundamenta ea quæ erant invenendi solertia, promovisset ac novis molitionibus ornasset?

Objectiones non refero, quia vix ullis rationibus sua principia stabilire. Solum duo dici possent ex ejus doctrina deprompta. Primum principia Philosophiæ debere esse clara & evidentia; Non occurrunt autem principia clariora & evidentiora quam extensio, figura, & motus localis; nam materia & forma Peripateticorum sunt res obscuræ; ergo ista sunt genuina veræ Philosophiæ principia. Secundò, ex his principiis & conclusionibus ab illis deductis salvari & explicari possunt omnia naturæ phænomena; ergo non sunt alia querenda, nec meliora optanda.

Respondeo ad primum, argumentum procedere ex æquivocatione: Alia enim sunt principia discursus nostri, & alia principia rerum constitutionis. Principia discursus sunt quædā propositiones, seu veritates per se notæ, ex quibus ad veritates occultas investigandas procedimus; & hæc principia sanè debent esse clara & certa, cum declarent & certiores faciant conclusiones, sinque purissimi ac primiluminis naturalis radii: & de illis intelligentium est quod dici solet *principia debere esse per se nota & certa.* Principia

verò

verò constitut ionis rerum sunt, ex quibus & à quibus causantur res ipsæ: & hæc planè non sunt nobis clara, sed occulta & obscura, nec nisi magno labore innotescunt, & à paucis inveniri ac perspicacis intelligentiæ acumine lustrari possunt, adeo ut poeta merito dixerit.

Felix qui rerum potuit cognoscere causas.

Unde modus philosophandi quem tenet Cartesius hoc ipso suspectus est, quod proferat quidem pro principiis constitutivis rerum quædam vilia, naturæ majestati indigna, ab omnibus cognita & inventu facillima: sed pro his explicandis assumat doctrinæ principia non modò dubia, & intelligibilia, sed etiā falsa, & nulla satis convincente ratione suffulta: ut patet ex jam dictis. Valeat ergo hic philosophandi modus in his, quæ clara ac certa esse debent, obscurus ac dubius; in his vero quæ latere ac obscura esse consentiunt sapientes omnes, suspecta facilitate apertus.

Ad secundum respondeo Cartesii principia in explicandis gravioribus naturæ phænomenis planissimè hæere, ut superius ostensum est. Quas verò rationes de a quibus redditæ omnes in chimæras tandem resolvuntur, similesque sunt fabulis, quæ etsi delectent quia ingeniosæ, minimè tamen persuadent, quia fictæ, nisi fortè simplices. Sed esto Cartesianæ suppositiones felicius adhuc quadrarent naturæ phænomenis, non propterea contumud haberi deberent ut veræ: Siquidem arrepta fingendi licentia facile est veris effectibus falsas causas accommodare. Id videre est in astronomiis hypothesebus Ptolomæi, Copernici, & Tichonis, quibus licet inter se contrariis ac pugnantibus cælestia phænomena perinde aptantur. Ridenda igitur levitas quorundam Cartesii sectatorum, qui cum experiētiolam aliquam, uti ex suis principiis speraverant, succedere viderint, statim pronuntiant actum esse de veteri Philosophia, novæ line controversiæ palmam debere, ut quæ oculis videri ac manibus tangi possit. Nec reputant illud ab Hippocrate tam sapienter dictum, *experientia fallax, judicium difficile*; & præterea Cartesianas suppositiones tales esse, quæ tanquam lesbiæ regulæ, rebus accommodari pro arbitrio possint, ac in omnem faciem verti; Ut minime mirum sit, quod miratur Cartesius in fine quartæ partis, illas tot experiētiis & phænomenis concordare. Astrologiæ, ut vocant, *judiciaria* leges ac suppositiones, quam augustiores, antiquiores, ac minus vertiles sunt Cartesianis? Quam scitè ex his præteritorum ratio, futurorumque conjectatio eruntur peritis hujus artis? Quantæ quamque illustres & exactæ experiētiæ ad eas confirmandas circumferuntur, quarum si vel minimam partem pro se haberent Cartesiani mille triumphos conclamarent. Et tamen totam hanc artem in fabulis habet Cartesius. Quam & suam, quam etiam se finxisse sibi meti conscius est?

Sed

Sed ne nimis sum, id solum adjicio quo harumce suppositionum vanitatem quisque adhuc apertius videat: Petrum Gassendum, Virum eruditum, & in expendenda ornandaque Atomorum fabula omnium facile principem, & inane quod tantopere Cartesius refugit, supponere; & corpusculis figuras proprietatesque Cartesianis oppositas ut plurimum attribuire: Et tamen nihilo secius apparentias salvas, naturales effectus æquè solemter explicat, & in affingendis cuilibet rei causis suis ingeniosissimè ludit. Nihil prohibet igitur fabulosis falsisque suppositionibus naturæ phenomena live casu, live accommodantis industria respondere. Imò ut hujus rei specimen aliquod adducam, cum Cartesius particulas salis instar bacilli cylindricque oblongas, rigidas, teretesque, quasi lustrasset oculis, confidentissimè asserat: è contra Gassendus cubicas facit: Et tamen uterque, cum tant opere in suppositione differant, naturam salis sibi compertam, effectusque exploratissimos jactitat. Cui credendum? neutri sine, sed uterque inter eximios solemtesque fabularum concinnatores habendus. Verùm hac de re plusquam satis, Nam ut cum Aug. Epist. 56. concludam (loquitur adversus Atomistas) *Puilet me jam ista resellere, cum eos non puduerit ista sentire: Cum vero ausi sint etiam defendere, non jam eorum, sed ipsius generis humani me pudet, cuius aures hac ferre potuerunt.*

ARTICVLVS QVINTVS.

Quæ vere sint primæ entis naturalis Principia.

Explosis aliorum opinionibus circa rerum principia, operæ pretium est ut nunc aliquid verius hac de re proferamus. Idque ut commodius fiat, primo constituenda sunt quædam certissima & rata, quæ sint dicendorum fundamenta ac columina: Deinde ex his constitutis eruenda erit & clarè deducenda difficultatis determinatio.

§. I

Statuntur vere sententiæ de Principiis rerum fundamenta.

Cum constet fundamenta Physicæ in experimentis collocanda esse, id præposterè accipiunt plerique recentiores qui neglectis quæ in comperto sunt communissimis naturæ Phenomenis, privata quædam & tenebrosa ex Chymistarum fornacibus, artificum officinis, suspectis insolitarum rerum relationibus, aliisque ejuſmodi dubiæ fidei promptuariis eruant, quibus vastissimas suæ physicæ hypotheses superſtruant, magnifica scilicet, sed arenis imposita palatia, quæ turpiter ruere videas, cum experientia illæ in lucem adductæ accuratiusque inspectæ, non modò tantæ moli sustinendæ

audæ impares deprehenduntur, sed etiam plerumque iis ipsis, quæ illis superſtructæ sunt, suppositionibus adversæ. Horum ut imprudentem philosophandi modum vitemus stabiliori in loco prima Physicæ nostræ fundamenta statuenda sunt: Cumque hic querantur principia non alicui particulari rei propria, sed communia omni enti mobili, ea nobis stabilienda non sunt in aliquibus particularibus experimentis aut præjudiciis, sed in communissimis nullique non compertis naturæ phenomenis, & in notionibus menti ac rationi evidentissimis. Istud verò communissimum, nullique non notum experimentum est, in quo proinde prima solidioris profundiorisque Physicæ fundamenta tutò collocari possunt. *Et nos, & illa quæ circa nos sunt esse mutationi obnoxia;* Id est non uniformiter perseverare in tuo esse, sed ab uno essendi modo ad alium transire. Quid verius? quid certius? quid notius? De hoc autem communissimo Phenomeno, mutatione scilicet, hæc tria evidentissima sunt menti nostræ.

Primò non omnem mutationem posse esse rebus mutatis extrinsecam, sed aliquam saltem debere esse intrinsecam; id est in qua rebus mutatis aliquid entitatis aut depereat aut accedat. Quam enim in respectivis unum aliter se habere videatur, sicque aliquam mutatum intelligatur, nullo variato principio intraneo, præcisè quia aliud extremum in se variatum est (ut columna sit mihi ex dextra sinistra, non quod in se mota sit, sed quia ego situm mutavi): a tamen has & similes mutationes extrinsecas oportet reduci ad aliquam intrinsecam variationem in alterutro extremo existentem, in qua fundentur: Si enim neutri extremo adveniret aliquid intrinsecum, neutrum quoque se haberet ad aliud aliter quàm antea se habebat, sicque nec extrinsece mutatum intelligeretur. Mutantur ergo res inter quas versamur etiam mutatione intraneâ.

Secundò circa mutationem intrinsecam ratum compertumque habemus, eas quod mutatur intrinsecè, integrè sumptu non posse esse aliquid simplex, sed necessario debere constitui ex potentia, seu subiecto essendi, & ex aliquo actu essendi. Non enim res jam existens intrinsecè mutatur, nisi quia vel actu incipit esse, id quod antea erat in potentia, seu poterat esse, vel desinit esse id quod antea actu erat, vel demum ex uno esse transit ad aliud: proinde necesse est in ea distingui potentiam seu subiectum essendi, & actum essendi, cujus adventu aut recessu actu alia sit, quàm erat antea. Quo vero nomine vocetur hic actus essendi, *modus, forma, qualitas, accidens*, nihil refert, modo reipsa teneatur.

Tertiò & illud compertissimum est, actu essendi esse duplicem; primarium scilicet, & secundarium. Manifestum est enim & nos & substantias quæ circa nos sunt, primò quidè actu esse seu existere in rerum natura: Deinde, eū jam sint, salvo illo fundamentalis esse, variis affici

affici mutationibus, quibus ab uno essendi modo ad alium transeunt; ut nos salvo semper esse nostro primario sumus ex nō cogitantibus cogitantes, ex cogitantibus nō cogitantes: ex indoctis docti: ex tristibus læti, &c. Et pariter quæ circa nos sunt corpora sunt ex quiescentibus mota, ex motis quiescentia, &c. Id, quo primò res constituitur ens, seu existens actu in rerum natura, est actus primarius essendi, quem decursu Philosophiæ vocamus *formam substantialem*, seu *actum essendi simpliciter*. Id vero, quo res existens modificatur ad essendum tali vel tali modo, seu quod accedit enti illi primario & substantiali, est actus secundarius essendi, & dicitur à nobis *forma accidentalis*, seu *actus essendi secundum quid*.

Ex his tribus, quæ evidentissime percipiuntur, ut verbi gratia Augustini, *mente magis quam oculis amat videre*, manifestè intelligi potest, eos imperitè omnino philosophari, qui cum imaginatione capere non possint, quid forma sive accidentalis, sive substantialis, utramque negant, volunq; nulla existere accidentia. Implicat enim manifestè, ut jam demonstratum est, quod fiat mutatio in rebus, nisi detur in illis compositio ex subiecto & forma, saltem accidentali, id est ex illo secundario actu essendi, qui rei jam existenti adveniens, aut ab ea recedens, eam mutatam constituit. Cum igitur in rebus detur mutatio, datur quoque in illis compositio saltem ex subiecto & actu, seu forma accidentali; proindeque existant formæ accidentales. Nec vult quod illi causantur, habetque Cartesius 2. p. art. 27. mutationem perfici accessu & recessu modi essendi, quod enim vocat *modum essendi*, re ipsa est id quod nos vocamus *formam accidentalem*; id est actus quidam secundarius essendi, subiecto addititius & ab illo realiter separabilis; utpote qui pereat subiecto manente, ipsique adveniendo illud intrinsecè & realiter mutet. Huiusmodi est vis illa motrix, qua corpus ex quiescente fit motum. Non enim est nihil, aut ens rationis, aut denominationis extrinsecæ, cum variationem in rebus inferat, eamque tam insignem; neque substantia, cum rei jam sub silentio adveniat: Est igitur secundarius entis actus, id est forma accidentalis. Idem dici posset de cogitatione, volitione, scientia, virtute, &c. Exstant igitur accidentia; neque necesse est utis, adstruendis operosius incumbamus.

Solum advertito distinctionem modi propriè physiceque sumpti & formæ accidentalis ita constitui posse, ut forma accidentalis sit secundarius ille actus essendi insignior, quo substantia jam existens immediatè afficitur, easque accessione mutari intelligitur. At verò modus sit actus adhuc distinctior, quo isti secundarii afficiuntur & mutari constituuntur. Ut enim substantia mutatur adventu novi actus essendi, ita & ille actus essendi mutatur adventu

NOVI

novi modi se habendi, ut vis motrix mutatur quatenus sit vegetior, ut debilior, tardior aut velocior. Scilicet res intelligi potest in constitutione entis, ut in constitutione arboris, in qua trunco adjiunguntur rami, ramis iterum furculi, istisque insignioribus gracilioribus: sic substantiæ, quæ est ut trunco entis, accedunt formæ accidentales, ut rami: formis vero accidentibus modi superadduntur ut furculi, rursusque modis insignioribus nihil vetat minores posse adjiungi: Id enim exigit rerum mutabilitas, quia ut jam constitutum est, nihil intrinsecè variari potest, nisi additione vel remotione alicuius actus essendi: Ideoque actus essendi necessario sunt multiplicandi juxta multiplicationem intrinsecæ mutationis.

His ita constitutis solum inspicendum superest quousque procedat mutatio in rebus: Exinde enim pender totum negotium principiorum. Corpusculisq; omnes, ut ex jam dictis constare potest, unicam agnoverunt in mundo corporeo propriè dictam & intrinsecam mutationem, localem scilicet: Ad eam enim revocaverunt tandem omnem rerum varietatem. Unde juxta illorum sententiam (quamquam id parum perspexerunt) admittenda est quidem distinctio substantiæ & formæ accidentalis, seu subiecti & actus secundarii essendi (implicat enim eam sublatam concipere mutationem) sed ita ut subiectum illud nullum aliud sit, quam corpus extensum & figuratum: actus vero seu forma accidentalis nulla alia, quam vis illa qua corpus constituitur in eo impetu, quo irrumpit in alia corpora, eaque trudit, ut locum sibi aperiat.

Verum quia solo motu locali explicari nequeunt omnes mutationes, quas & in nobis sentimus & in aliis rebus observamus: Et aliunde semel admissa una formæ accidentali, & aliarum plures eodè jure admitti poterant: Idcirco alii veteres Philosophi mutationem ulterius promovendam censuerunt; ac præter localem, aliam agnoscendam, quam in varias species diffusam uno nomine *alterationem* dixerunt. Et quia mutatio intelligi nequit sine distinctione formæ, seu actus essendi à subiecto, idcirco præter vim illam, quæ corpus constituitur in localimotu, plures alias accidentales formas posuerunt, quarum accessu & recessu substantia alteraretur, fieretq; cogitans, sentiens, volens, dura, mollis, calida, frigida, &c.

Sed cum hæc duæ mutationes merè accidentales sint, neq; intelligi posset per illas novam produci substantiā, Aristoteles iura mutationis ulterius adhuc perducenda censuit, usque ad ipsam sententiam essendi basim, nempe ad ens illud fundamentale, quod accidentibus substratum nomine *substantia* intelligitur. Illud igitur ens docuit Aristoteles non uniformiter & constanter desigari in illo suo *esse primario*, sicut supponebant alii Philosophi: Sed mutationi sui generis obnoxium esse, quæ transcat ab una ratione essendi simpliciter ad al-

PART. I.

D

lium

lum, id est ab una substantiæ specie ad aliam. Hunc transitum vocavit *generationem substantialem*, eo quod per illum nova in mundo gignatur substantia ex veteri corrupta; illamque generationem habuit pro principio & termino omnium aliarum mutationum corporearum, ex quod substantia sit fundamentum & finis accidentium. Cum igitur aliorum Philosophorum principia non sufficerent ad salvandam hanc generationem, idcirco alia penitus statuit, ex ipsa generationis notione manifestè deducta: quæ proinde nemo inficiari poterit, si semel constet generationem substantialem dari.

Totum ergo negotium ad id tandem reducitur, ut paulò accuratius ostendamus dari in mundo generationem illam substantialem; ex ea enim probè constitutà manifestè demonstrabimus quænam habenda sint prima rerum naturalium principia. Id verò triplici viâ sufficienter fiet: Primò experientiâ. Secundò ratione. Tertiò solutione objectionum.

Quantum ad experientiam, in primis ea illustris est, quâ quisque nostrum sibi est conscius, se & substantiam esse & semper in rerum natura non extitisse, sed aliquando corpisse, sicque propriè genitum fuisse. Hæc enim mutatio, quâ cœpimus esse homines, non potest intelligi ut motus præcisè localis, aut ut quædam substantiæ integrè exsistentis modificatio, sed ipso naturali lumine cogente & manifestante concipitur à nobis ut novi entis substantialis productio. Cum verò minimè conveniat humanam substantiam cœferi aliis purè corporeis mutabiliorē, quemadmodum illa generationi obnoxia est, ita & ista; sicque necesse est ut generatio in rebus admittatur.

Huic experientiæ accedit altera petita ex iis quæ per sensum observamus quotidie. Cum enim substantia sit basis, origo, & radix proprietatum, sicut ex repentina ruina ædificii colligimus emota esse fundamenta; ex ramorum ariditate colligimus radicis corruptionem; ex rivuli turbatione colligimus fontem esse conturbatum: Ita quoque par est, ut ex repentina & irreparabili mutatione proprietatum colligamus mutationem principiorum substantialem quibus adiunguntur, & quæ consequuntur. Cum ergo ad oculum cernamus substantiæ proprietates subitò & irreparabiliter corrumpi, & earum loco alias diversissimas substitui, ut dum moritur animal, dum ignis aut accenditur aut extinguatur, dum humor seminalis in substantiam vivam transmutatur, &c. par est ut exinde inferamus mutam esse substantiæ speciem, sicque factam fuisse generationem substantialem.

Idem suadetur alia experientiâ, quâ scilicet cernimus, quod sicut ex motu motus enascitur, & ex calore calor, ita quoque ex una substantia alia ei similis procedit, ut ex igne ignis, ex homine homo, ex equo

equo equus, &c. Hæc enim assimilativa processio non potest esse tantum secundum accidentia, sed magis secundum radicè accidentium, id est secundum principia substantialem. Cujus luculentissimum signum est, quod ut plurimum accidentia sunt initio processionis diversissima; deinde verò, substantiæ genita à generante jam separata, emergunt quasi ex occulta quadam radice. Id videre est in generatione viventium: initio enim generata non est nisi quidam uniformis humor, in quo nihil simile apparet generanti: deinde verò ex eo humore lineamenta paulatim emergunt, cum reliqua accidentium turba, donec mirabili transmutatione genitum genito simillimum evadat.

Confirmat demum hanc veritatem naturale præjudicium in illis experientiis fundatum: Naturalia enim præjudicia, id est notiones illæ quæ ducuntur à natura ab hominibus formantur, non debent à Philosophia rejici & aboleri, sed magis salvari & explicari, nisi possint manifestæ illusionis argui. Atqui ducuntur à natura ex præfatis experientis hoc præjudicium fortunarunt homines, non solum accidentia, sed etiam novas in mundo substantias gigni, ideamque generationis hujus diversissimam conceperunt ab idea motus localis & alterationis, ut patet ex ipso loquendi modo: Neque id manifestæ illusionis redargui potest, quia potius augustiorem, & sensui communi conformiorem nobis ingerit sententiam de rebus naturalibus; nam quod asserri solet ad explicandas has experientias prætermittenda generatione substantiali, valde puerile est, & gratis inventum: ergo admitti debet generatio illa substantialis.

Quantum ad rationes è multis hæc pauca sufficiant. Primò, Cum entia illa, quæ *substantia* dicuntur, ab uno primo ente prorsus immutabili & simplici, scilicet Deo, ordine quodam procedant, ut fides docet, & ratio confirmat, necesse est, ut quo longius ab hoc purio & immutabili fonte recedunt, eo sint compositioni & mutabilitati magis obnoxia: Sed substantiæ istæ corporeæ, quæ circa nos sunt, magis à Deo recedunt, quam spirituales; ergo sunt compositioni ac mutationi magis obnoxia: Atqui hæc major compositio & mutabilitas nequit attendi secundum accidentia sola; substantiæ enim spirituales accidentali compositioni & mutationi etiam obnoxia sunt; ergo superest ut attendatur secundum principia substantialem, proindeque ut substantiæ corporeæ sint compositæ ex duplici saltem principio substantiali, quod, talem in aliquibus, dissolutioni ac mutationi sit obnoxium; sicque in illis locum habeat generatio & corruptio substantialis.

Secundò generatio substantialis nihil aliud est, quam actio quâ una substantia aliam producit: Sed debet admitti in rerum naturalium actio, ergo & generatio substantialis. Declaratur minor ex D.

Thoma Opusc. 2. cap. 12. 4. Cum scopus Divinæ sapientiæ in productione rerum sit manifestare & communicare suas perfectiones, debuit dare creaturis non solum ut sint, sed etiam ut operari possint sicut ipse & est & operatur. In Deo autem duplex est operatio; alia ad intra quæ seipsum cognoscit & amat; alia ad extra, quæ res sibi aliquatenus similes producit: ut igitur utrumque participaretur & reluceret in operibus Dei, primus operandi modus, qui nobilior est, debuit dari substantiis spiritualibus, utpote primogenitis; Unde illæ ad intra operantur, se, & alia in se, cognoscendo & amando: At verò alter operandi modus, scilicet ad extra per productionem sui similis, debuit concedi substantiis corporeis, in quibus etiam videmus quamlibet, quantum potest, eni ad productionem sui similis.

Tertio, ut ait D. Thomas Opusc. 2. cap. 7. 4. mundi perfectio exigit, ut in eo sint omnia substantiarum genera. Sicut ergo in mundo sunt quedam substantiæ incorruptibiles, ita quoque in eo esse debuerunt quedam substantiæ corruptibiles, in quibus locum haberet vicissitudo illa substantialis, quæ est secundum corruptionem & generationem, ut ex ea veluti ex pulcherrima scenâ mundi theatrum ornaretur.

Hærationes experientis junctæ non modò hypothesis generationis substantialis probabiliorum efficiunt omnibus aliis hypothesisibus, quæ circa rerum principia ab aliis statui solent, sed etiam eam plane demonstrare videntur. Præcipue cum ex illa nihil omnino incommodi emergat, quod erat tertium caput probationis nostræ. Quod enim præcipuum ac ferme unicum adversarii objiciunt; Si esset generatio, fore ut aliqua substantiæ pars ex nihilo fieret, & in ipsos retorquetur & à nobis facile solvitur. Solvitur quidem, quia, ut ex dicendis quæst. 3. art. 2. amplius patebit, ea substantiæ pars, quæ de novo incipit esse, dum aliquid generatur, nempe forma, non habet esse ex nihilo, sed ex materia, quæ est quædam essendi inchoatio. Sed falluntur, quod formam concipiant, ut partem integram substantiæ, & ut rem in se subsistentem, cum potius debeat intelligi ut actus & complementum entis substantialis, cuius materia est potentia & inchoatio: Unde cum forma sit ex materia, non sit ex nihilo, sed ex sua potentia & inchoatione.

Retorquetur enim contra ipsos eorum argumentum, idem enim incommodum, quod urget contra generationem, urgeri potest contra motum localem, proindeque illis solvendum incumbit. Nam rogo, num vis illa motrix, quæ constituit corpus ex quiescente motum, sit aliqua realis entitas? Num de novo fiat in corpore quando incipit adu moveri? neque enim eadem numero potest transire de subiecto in subiectum, ut etiam agnoscit Cartesius epist.

71. Ergo,

72. Ergo, si est motus localis aliqua entis particula sit ex nihilo, vis nempe illa quæ constituit corpus in motu. Quâ ratione expediens motum localem ab hoc incommodo, eadem expediri potest & generatio substantialis. Nulla verò ad utrumque aprior est, quam quæ habetur apud D. Thomam 1. part. quæst. 45. art. 4. & 8. & jam à nobis expendebatur; nempe formam, seu accidentalem seu substantialem, non esse completè ens, sed solum complementum entis, sive, ut alii loquuntur, non esse id quod est & subsistit sepositâ tamen animâ rationali, de qua suo loco diceretur, sed id quo aliquid est aut subsistit. Unde cum sit, ens non dicitur fieri ex nihilo, neque ipsa produci de nihilo, sed ex subiecto, seu potentia, quam præsupponit. Vide quæ infra dicemus, quæst. 3. art. 2. concl. 1.

Relinquit ergo dari in mundo generationem substantialem; proindeque statuenda esse talia rerum prima principia, ex quibus gigni possint novæ substantiæ: Nunc superest ut juxta hanc hypotheseum ad ea inquirenda & determinanda procedamus.

§. 1.

Statuuntur vera verum naturalium prima Principia.

Cum substantiæ naturales de novo fieri possint, ut patet ex dictis, ex possunt considerari in duplici statu in fieri scilicet, & in facto esse: seu, in statu generationis, & in statu constitutionis. Unde explicanda sunt Principia earum in utroque statu sumptarum, id est, Principia generationis & constitutionis: non enim utriusque status omnino eadem sunt.

Dico primò: Principia generationis entium naturalium sunt materia forma & privatio. Ita Aristoteles, & post eum omnes Philosophi paucissimis exceptis, qui irritò conatu sententias antiquorum jam sepultas & oblivioni traditas suscitare contenderunt, aut novas nihilo meliores excogitare.

Conclusio manifestè sequitur, ex iis quæ præcedenti §. demonstrata sunt circa mutationem in communi, eam scilicet non posse intelligi sine distinctione potentie, & actus qui suo accessu potentiam illam constituat mutari. Cum igitur generatio sit substantialis quædam mutatio, ad eam necessario exigitur subiectum seu potentia substantialis, & actus substantialis, primum vocatur à nobis materia: alterum verò, forma. Sed quia ut actus adveniat de novo suo potentie, oportet ut eo prius privata intelligatur, idcirco his duobus additur privatio. Sed præterea.

Probat conclusio in forma: Tot sunt principia generationis rerum, quot requiruntur ad generationem novæ substantiæ, ut patet

D 3

ex

ex terminis; Sed tria requiruntur ad generationem novæ substantiæ: ergo tria sunt generationis principia. Probat minor: Generatio est transitus de non *esse* substantiali ad *esse* substantiale (censetur enim nova substantia generari, cum quæ antea non erat, modò *esset*); ergo ad generationem novæ substantiæ tria requiruntur, scilicet non *esse* tanquam terminus qui relinquitur, *esse*, tanquam terminus qui acquiritur, & subiectum transiens de non *esse* ad *esse*; actio enim naturæ nequit versari circa nihilum, sed necessariò exigit subiectum. Non *esse* dicitur privatio; id quod dat *esse*, dicitur forma; & demum subiectum quod transit de non *esse* ad *esse*, dicitur materia.

Confirmatur: Quidquid naturaliter fit, ex aliquo fit; ut enim dicit Physicorum axioma: *In rebus naturalibus ex nihilo nihil fit*: Sed substantiæ naturales de novo fiunt, ut ignis, planta, animal, &c. ergo datur aliquod subiectum commune ex quo fiunt, quodque in omnia substantiarum genera sit transmutabile; tale autem subiectum dicitur *materia*. Quæ quia de se indifferens est ad omnia rerum genera, sicut cera ad omnes figuras, præter eam dari debet aliud principium determinans ad certam speciem entis naturalis ut ad essendum hominem; vel ignem, vel arborem: illud dicitur *forma*, cujus varietas rerum naturalium discrimina facit: Cum enim materia recipit formam aquæ, est aqua; si illà formà expulsa introducatur forma lapidis, est lapis; si forma ligni, lignum, &c. Patet autem quòd materia antequam recipiat formam aliquam, non debet a se illam præhabere, sed esse sub carentia illius cum aptitudine ad illà recipiendam, quotiescunque occurret agens capax illius introducendæ: Hæc carentia formæ cum aptitudine habendi illam, dicitur *privatio*: ergo tria concurrunt ad generationem, materia, forma, & privatio.

Obijciens primo: Non ens non potest esse principium generationis entis: Sed privatio est non ens; ergo non potest esse principium generationis.

Respondetur distinguendo majorem: Non ens non potest esse principium generationis: *per modum partis*, concedo; *per modum termini à quo*, nego: Si quidem generatio est mutatio de non *esse* ad *esse*, unde non *esse*, seu non ens est terminus à quo generationis. Adde præterea quòd privatio non est purum non ens cum aptitudine ad essendum, & ideo ratione aptitudinis illius potest concurrere ad generationem.

Instabis: Privatio non est in instanti quò generatur aliquid, ergo non principiat generationem.

Respondetur dato antecedente, distinguendo consequentiam: ergo non principiat generationem *per modum termini à quo dereli-*

ti,

ti, nego; *per modum partis constituentis ipsum genitum*, concedo. Quod enim principiat mutationem per modum termini à quo, non debet esse dum fit mutatio, sed potius excludi & relinqui.

Obijciens secundò: Agens est etiam principium generationis; ergo dantur quatuor principia. Probat antecedens: Nam sicut omne quod fit, ex aliqua materia fit; ita omne quod fit, ab aliquo agente fit.

Respondetur agens esse solum principium extrinsecum, de quo modò non agimus.

Dices: Etiam privatio est tantum principium extrinsecum; siquidem principiat per modum termini exclusi.

Respondetur privationem esse quidem extrinsecam genito, non tamen subiecto generationis: Oportet enim ut subiectum generationis prius intrinsecè fuerit privatum forma, ad hoc, possit illam recipere: unde privatio est intrinseca generationi ex parte subiecti.

Obijciens tertio: Forma corrupta est etiam terminus à quo generationis; ergo sunt plusquam tria principia.

Respondetur: Formam corruptam requiri solum per accidens ad generationem, inquantum materia nequit esse sine forma, ideoque antequam novam acquirat, debet præexistisse sub veteri: Attamen si materia posset esse sine ulla forma, nihilominus fieret generatio. Unde forma corrupta solum se habet per accidens ad generationem.

Dices: saltem dispositiones præviæ concurrunt ad generationem: nam antequam fiat ignis ex ligno, debet præcedere calor disponens; &c. ergo debent annumerari inter principia.

Respondetur dispositiones reduci ad materiam veluti aliquid præparativum ejus: & ideo non annumerantur inter principia, quamvis omnes fateantur eas aliquo modo concurrere ad generationem.

Dico secundò *Principia entis geniti constitutiva, seu principia in facto esse sunt solum duo, materia scilicet & forma.*

Probat facile conclusio: Tot sunt principia entis geniti, seu in facto esse constituti, quot remanent transacta generatione: Sed solum duo remanent transacta generatione: ergo sunt solum duo principia entis geniti seu in facto esse constituti. Major patet ex terminis: Probat minor: Adveniente forma excluditur privatio: ut dum materia ligni facta est ignis, cessat in ea privatio ignis; ergo solum remanet materia & forma: Quæ duo principia, cum sint maximi momenti, & veluti duo cardines entis naturalis, totiusque nostræ Physicæ fundamenta, paulò accuratius adhuc stabilien-

da, explicandaque suspicimus singulis quæstionibus. Cæterum de privatione nihil amplius dicendum occurrit; solum recolendum est ex Logica, privationem esse carentiam formæ in subiecto apto ad formam: Unde duo dicit, scilicet carentiam formæ & aptitudinem ad recipiendam formam. Concurrit igitur ad generationem, quatenus dicit aptitudinem ad formam, & necessarîo prærequiritur, ut materia sit susceptiva formæ.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Materia prima rerum naturalium.

EX præmissis constat duo esse principia constitutiva entis naturalis, materiam scilicet & formam. Nunc de utraque sigillatim agendum est. Et sinè, si quis consideret Antiquorum circa principia opiniones manifestè videbit omnes aliquo modo agnovisse ista duo principia, materiale scilicet, & formale; quamvis, ut advertit Aristoteles, non satis penetraverint utriusque principii naturam & conditiones. In primis enim, qui ponebant pro principio elementum aliquod, ut ignem aut aquam, per illud principium intelligebant materiam; cui præterea diversam dispositionem adjugebant, ut raritatem, vel densitatem; fluiditatem, vel soliditatem, per quam materia illa communis in varia rerum genera formaretur. Democritus verò & Epicurus atomos veluti rerum omnium materiam statuebant; dispositionem verò atomorum veluti formam agnoscebant per quam res diversificarentur, sicut lapides sunt materia domus, dispositio verò lapidum est quasi formacius. Unde patet, omnes consentire dari principium materiale ex quo cuncta fiant, & principium formale, per quod cuncta diversificentur, ac in determinato entis modo constituentur. Tota ergo difficultas est in explicanda natura illius materię, quod fiet quinque articulis: In primo quæretur, quid sit materia: in secundo, an habeat actum entitativum, vel potius sit pura potentia in omnia rerum genera versatilis: In tertio, utrum habeat propriam existentiam: In quarto, an divinitus possit esse sine ulla forma: in quinto tandem ageretur de ejus proprietatibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid sit Materia.

Quæ notio habenda sit materię primæ facillè deduci potest ex illis quæ à nobis superius constituta sunt circa mutationem in com-

communi, & specialiter circa generationem substantialem. Cum enim in primis demonstraverimus, omne quod mutatur necessarîo constitui debere ex aliqua potentia essendi, & ex aliquo actu essendi, illisque variis juxta varietatem mutationum quibus subijcitur: Deinde ostenderimus substantias, quæ circa nos sunt, non modo accidentaliter variari, sed etiâ essentialiter mutari, ita ut & veteres pereant, & novæ gignantur, exinde manifestè sequitur earum essentiam non esse quid simplex, sed necessarîo constitui debere ex potentia substantiali, quam *materiam primam* nuncupamus, & ex actu substantiali, quem *formam* dicimus. His si adjungas aliud per se notum, nullam scilicet materiam ex se esse actu id quod ex illa sit, sed solum potentiam ad illud, ut lignum ex se non est aliquod artefactum, sed potentia ad omnia artefacta, quæ ex ligno fiunt; statim habebitur genuina notio materię primæ: Eam scilicet esse quidem quidpiam reale & positivum (neque enim ex non realibus principiis constare potest naturalis substantia:) Non esse tamen actu substantiam, sed solum potentiam realem in omnium substantiarum species, quæ generatione fieri possunt, versatilem; sicut quætitas de se non est quid figuratum; sed potentia versatilis in omnes figurarum modos. Et quia substantia est ens simpliciter, id est ens primum, non alteri priori additivum, sed cui entia accidentaria incumbunt, ex eo quod materia est pura potentia in ordine substantiali, sequitur quod absolute habenda sit ut pura potentia in ordine entis, licet nullam essendi actualitatem includat. Verum hæc materię notio illustretur uberius, ad vulgarem definitionem reducenda est in præsentî articulo; deinde verò in sequentibus ex difficultates erunt pendendæ, quæ circa naturam materię solent moveri.

Dico primò: *Materia prima velle definitur, Primum uniuscujusque rei subiectum, ex quo inexistente sunt omnes substantiæ naturales.* Definitio recipitur ab omnibus Peripateticis; & in idem redit cum ea, quam Aristoteles tradidit his verbis: *Materia est primum subiectum ex quo, cum insit aliquid sit primum, & non secundum accedens.*

Explicatur: In primis materia dicitur *primum subiectum*, eo quod omni naturali generationi subijciatur; & dicitur *primum*, quia non supponit aliud prius. Additur, *ex quo inexistente*, id est intus manente, & rei compositionem ingrediente, *omnes substantiæ naturales fiunt*, quia nulla substantia sit sine materia.

Præter hanc definitionem, aliam tradidit Aristoteles his verbis: *Materia non est quid, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum, per quæ ens determinatur*, ut insinuat materiam de se nullam entis speciem determinate esse, sed aequam potentiam ad omnium rerum

species indifferentem. Brevior tradi posset dicendo; Materia est potentia substantialis, id est, natura quædam, ex qua fieri potest quælibet substantia naturalis, sicut ex igne fieri potest quodlibet artificiosum simulacrum. Ita definit Sanct. Thomas quæst. de Spir. creat. art. 1.

Necesse autem fuit, ut in rerum natura esset ejusmodi materia in omnium rerum genera transformabilis: Primo, ut esset veluti theatrum, in quo mirabilis illa generationum & corruptionum substantialium scena perageretur.

Secundo: ut deserviret pulcherrimæ huic, quam cernimus substantiarum diversitati, dum veluti Protheus alter in tam varias facies transformatur. Nam ut ad laudem artificis confert, quod in ejus officina sint varia artefactorum generata quoque ad laudem supremi naturæ Opificis & hujus mundi ornatum conducebat ut in eo essent non modo accidentium, sed etiam substantiarum variorum species.

Tertio: quia, ut supra ex D. Thoma dicebamus, mundi venustas exigebat, ut in rebus essent quædam supremæ, Deoque simillimæ, quæ semper essent, quædam vero infimæ, & in rerum confinio positæ, quæ generationi & corruptioni obnoxie, quandoque essent, quandoque non essent: Unde in illis infimis oportebat esse aliquod subjectum versatile inter quodlibet esse & non esse, cujusmodi est materia.

Quarto demum quia, ut sæpè dicit D. Thomas, Deus, ut sibi perfecte assimilaret creaturas non solum contulit ipsis ut essent: sed etiam ut agere possent. Unde in rebus corruptibilibus quodlibet producit sibi simile, ut ignis ignem, planta plantam, homo hominem. Creaturæ autem non possunt agere ex nihilo (hoc enim solius Dei proprium est): Unde ut res producerent sibi similes, necesse fuit illis à Deo subministrari materiam aliquam positam quidem aliquateus extra nihilum, attamen ad nullum entis genus determinatam, ex qua quodlibet agens posset facere sibi simile.

Dico secundo: *Materia realiter distinguitur à forma substantiali.*

Probatur conclusio: Quæ separantur, realiter distinguuntur. Sed forma separatur à materia, ergo realiter ab illa distinguitur. Major patet. Probat minor: Siquidem pereunte homine, separatur forma constitutiva hominis ab ejus materia; pereunte ligno & in ignem converso, desinit forma ligni, & tamen manet ejus materia sub forma ignis, ergo realiter separantur.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrum Materia prima ita sit pura potentia, ut nullum includat actum entitatis primæ?

Cum materia sit potentia substantialis, ut profundius innotescat ejus essentia, paulò fufius jam discutiendum est an in genere entis ita sit pura potentia, ut nullum prorsus actum includat. Actus autem duplex est; actus essentiae, & actus existentiae: Actus essentiae est, per quem essentia constituitur sub determinato essendi modo, & determinata rerum specie: Unde illa essentia caret actu essentiali, quæ de se ad nullum entis modum determinatur, sed vaga est & indifferens ad omnes entis modos. Actus verò existentiae est, per quem essentia ponitur perfecte extra causas & nihilum, de quo plura dicentur in Metaphysica. Queritur hic, utrum materia in sua entitate, prout distinguitur à forma substantiali, includat actum vel essentiae, vel existentiae; Prima difficultas resolvetur in hoc articulo; secunda verò in sequenti.

Dico: *Materia in sua entitate nullum includit actum essentiae, sed est pura potentia in genere entis de se indifferens ad omnes essendi modos sicuti vera nullam de se includit figuram artificialem, sed est transformabilis in omnes figurarum modos.*

Conclusio manifestè sequitur ex fundamentis jam positis, & notatione materiæ superius tradita. Negatur tamen à plerisque extra S. Thomæ scholam, qui parum penetrantes materiæ conditionem & Aristotelis principia, licet admittant celebratam ab eo materiæ & formæ divisionem, eas tamen non concipiunt ut potentiam & actum essendi substantialiter, sed utramque habent ut substantiam actualem, diminutam tamen & partialem, ex quibus integretur una tertia completior. Sed cum hæc substantiarum actualium accumulatio admodum rudis sit, aliqui etiam Thomistæ subliori viâ tribuunt actum materiæ; quod scilicet velint, omnem differentiationem dici debere *actum metaphysicæ*, aut potius *logicæ*. Sed hi magis voce quàm re conclusionem nostram inficiantur.

Probat autem primò auctoritate Aristotelis, qui expressè dicit, *materiam non esse quid, neque quale, neque aliquid eorum per quod ens determinatur*: Sed ens determinatur per actum essentialem; ergo materia in se nullum includit actum essentialem. Unde idem Aristoteles dicit, materiam se habere in ordine entis naturalis, sicut lignum in ordine artificiali; ed quod scilicet, sicut lignum de se nullam includit figuram artificialem, sed est in potentia ad omnes sic materia est in potentia ad omnes actus esenciales. Expressior est adhuc D. Thomas, qui perpetuò inculcat materiam esse puram potentiam in genere entis. 1. p. q. 7. a. 2. *Materia, inquit, non est ens*

in actu, sed potentia tantum. Et 7. Metaph. lect. 2. *Materia per formam est ens actu, cum de se sit potentia tantum*, quam etiam sententiam tribuit Platoni Opusc. 15. cap. 7. Idem exprimit Augustinus. 12. Conf. cap. 7. cum dixit *Duo fecisti, Domine, unum prope te* (scilicet naturas Angelicas) *aliud prope nihil*, scilicet materiam, quam ideo vocat *prope nihil*, quod nihil sit actu, sed in potentia ad omnia. Antiqui Poetæ ob hanc causam materiam vocabant *chaos & senabrus*, eo quod sit expers omnis perfectionis & actualitatis.

Probatur secundò ratione: Quod est in potentia in ordine entis simpliciter, non includit actum entitativum & essentialem: Sed materia prima est in potentia in ordine entis simpliciter; ergo nullam includit actum entitativum. Major patet. Nam eadem res in eodem ordine non potest esse actus & potentia; si igitur materia sit potentia in ordine entis simpliciter, non potest in eodem ordine includere actum. Cum autem ens simpliciter sit primum ens, in quo fundantur entia secundum quid; & actus simpliciter sit prior quam actus secundum quid, ut patet ex jam dictis, si materia sit in potentia in ordine entis simpliciter, nullum proflus includet actum entitativum. Major verò probatur: Materia est in potentia respectu hujus, quod sit ex illa. Sed ens simpliciter sit ex materia; ergo materia est in potentia in ordine entis simpliciter. Major certa est: Nam materia est principium ex quo aliquid generatur. Minor verò manifeste deducitur ex iis quæ supra diximus, generationem scilicet substantialem differre ab aliis productionibus, quod illæ terminentur ad aliquod ens secundarium & accidentale, ut calefactio ad esse calidum, & generatio ad esse ægrum, quæ sunt entia solum secundum quid & accidentia: At verò generatio terminetur ad ens simpliciter, id est ad ens primarium & substantialem, quod nullum supponit prius; ut ad essendum hominem, plantam, lapidem, &c. Hæc ratio omnino profunda est, & juxta principia Aristotelis, evidenter convincens: Unde ut explicetur uberius.

Nota veteres Philosophos idcirco negasse in rerum natura produci ens simpliciter, id est substantiam, quia, ut refert Aristoteles, non poterant intelligere ex quo fieret prima illa entitas substantialis. Vel enim, inquebant, illud primum ens sit ex nihilo, vel ex ente: non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit; non ex ente, quia quod jam est ens non fit ens simpliciter: Unde concludebant, nullum ens simpliciter de novo produci, sed solum id quod erat ens simpliciter, variè modificari per quosdam status secundarios & accidentales; ac proinde negabant dari generationem substantialem, dicentes, omnem

omnem diversitatem rerum esse solum diversam dispositionem accidentalem entis simpliciter, secundum quod vel considerabatur, vel rarefiebat, vel coagulabatur, vel fluidum fiebat, &c. Aristoteles, ut generationem substantialem tueatur adversus hoc argumentum id unum perpetuo inculcat; ens simpliciter dum fit, neque fieri ex nihilo, neque ex ente, sed ex materia, quæ neque est nihilum, neque ens actu, sed potentia realis essendi medians inter ens actu & nihilum: Ex quo patet in sententia Aristotelis materiam intelligendam esse ut puram essendi potentiam, eoque generationis substantialis naturam non satis capere; qui actum essendi materię assignant, ut notat S. Thomas 1. p. q. 76. a. 4.

Respondetis: Materiam esse quidem potentiam in ordine entis simpliciter, ideoque à Philosophis vocari *ens in potentia*, imò *primum potentiam*; non tamen ita ut nullum habeat actum entitativum, sed quia ejus actus est imperfectus & ulterius complebilis per formam. Unde simpliciter loquendo materia est potentia, secundum quid, tamen imperfectè est ens in actu, aliàs esset nihil.

Sed contra: Materia non potest habere actum entitativum, qualicumque sit; ergo nulla solutio. Probatur subsumptum: Primò, Per illum actum entitativum qualecunque constitueretur in ratione entis & substantię actualis: Sed materia non potest esse ens & substantia actualis; ergo nec habere ex se ullum omnino actum. Major patet: & in primis quod per illum actum materia esset ens actuale: nam munus actus entitativi est constituere aliquid in ratione entis actualis: Quod etiam esset substantia actualis per illum actum, constat: nam actus ille est substantialis, & non accidentalis; ergo constitueret materiam in ratione substantię actualis. Minor verò declaratur: Si enim materia esset actualis substantia & ens actu, esset primum ens actu, ac proinde ens simpliciter: Unde per generationem materia non fieret ens simpliciter & actualis substantia, sed solum reciperet accidentarias modificationes: nam id quod est, non fit, ut rectè dicebant Antiqui. Hoc argumentum insinuat D. Thomas Opusc. 15. c. 7. his verbis: *Cum ponitur materia ens actu, nihil differt dicere materiam, & substantiam rei, sic enim Antiqui Naturales, qui ponebant materiam esse aliquod ens in actu, dicebant materiam esse rerum omnium substantiam.*

Secundò: Si materia ex se haberet actum entitativum, talis actus non esset secundum quid & imperfectè actus, sed actus simpliciter: Consequens est falsum; ergo & antecedens. Probatur sequela: Actus primus substantialis, & qui est basis omnium aliorum, est actus simpliciter: Sed actus materię, si quem haberet, esset talis; ergo, Major patet: Ut enim habetur ex D. Thoma Opusc. 31. sicut *esse substantiale, seu primum esse, est esse simpliciter*, ita actus substantialis, qui est

est primus, & basis aliorum, est actus simpliciter. Minor verò declaratur : & in primis quod talis actus esset substantialis, patet: non enim esset accidentalis. Quod vero esset primus constat, nam supponeretur ad omnes alios. Quod etiam esset basis aliorum non est minus evidens, nam alij reciperent in illo tanquam in primo.

Neque refert, quod talis actus non esset perfectus, sed ulterius perfectibilis per formam : nam sicut perfici non est fieri simpliciter, sed solum secundum quid, ita quod aliquid sit actus imperfectus & ulterius perfectibilis, non impedit quin sit actus simpliciter.

Adde, quod si materia haberet actum qualemcumque, non posset dici pura potentia in ordine substantiæ & entis. Nam sicut puræ tenebræ sunt, in quibus nihil est de luce etiam imperfecta: ita pura potentia est, in qua nihil est de actu etiam imperfecto.

Respondebis tandem, actum entitativum materiæ non esse actum propriè dictum & physicum, sed solum actum metaphysicum, seu potius logicalem: in quantum scilicet materia, cum sit res quædam & non purum nihil, habet differentiam, quâ distinguitur ab ijs rebus: quæ differentia dicitur *actus metaphysicus*.

Sed contra est: Materia differt ab alijs rebus, ex eo quod sit pura potentia: hic enim est proprius ejus character: ergo differentia materiæ non est actus etiam metaphysicus. Cæterum, si illam differentiam, quamvis non sit actus, Adversarij velint vocare actum, abutentur nomine, sed rem non obtinebunt.

Probatur tertio conclusio, evertendo fundamentum Adversariorum. Licet materia non includat ullum actum, non sequitur eam esse purum nihil, sicut contendunt Adversarij: ergo nullum est eorum fundamentum. Antecedens tripliciter suaderetur. Primo ex Aristotele & D. Thoma 1. Physicæ 9. ubi agnoscit uterque dari medium inter nihilum & ens actu, scilicet potentiam realem & positivam, susceptivam primæ actualitatis essendi. Unde Aristoteles in Metaphysica divisit ens reale in actum & potentiam, ut insinuaret rationem potentie includi iatra realitatem entis: Ergo ut materia prima non sit merum nihilum, non est necesse ut includat actualitatem essendi, sed satis est ut sit potentia & subiectum hujus actualitatis. Secundo, si ratio potentie ut talis non exprimeret aliquid realitatis: non distingueretur à privatione & negatione; Atqui distinguitur: ergo dicit aliquid realitatis: ergo materia, etsi ponatur pura potentia, non erit propterea merum nihilum, sed aliquid reale. Tertio: Nihilum non modo excludit actualitatem essendi, sed neque potest esse subiectum hujus actualitatis: Atqui materia quantumvis supponatur pura potentia omni actu ex se destituta, nihilo-

minus intelligitur semper ut subiectum actualitatis essendi: ergo non ut merum nihilum.

Probatur ultimo: conclusio rationibus conglobatis: Primò in definitione materiæ: nequidem vestigium actus apparet: ergo nullum includit, definitum enim cognoscitur per definitionem.

Secundo: Si materia includeret actum, vel esset actus purus, vel mixta ex actu & potentia: Si est actus purus, seu tota actus, cur dicitur potentia & non potius actus? si miscetur ex actu & potentia, ergo non est prima potentia primumque subiectum.

Tertio: Tota entitas materiæ est ut sit receptiva formæ per quam fiat actu substantia: Atqui esse receptivum formæ non est esse ens actu, sed potius ens in potentia; ergo tota entitas materiæ est ut sit potentia.

Quarto: Si entitas materiæ esset actus, vel esset actus subsistens, vel actus informans: Non primum, quia actus subsistens est perfectior actu informante; non secundum etiam, quia aliàs esset forma; ergo nullo modo est actus.

Quintò: Si materia esset actus, vel esset actus substantialis, vel accidentalis: neutrum dici potest, ergo nullum. Major patet: Nam ens & actus dividitur in substantiam & accidens. Minor probatur: & in primis quod actus materiæ non sit accidentalis, de se patet, quia materia pertinet ad rationem substantiæ. Quod vero non sit actus substantialis, efficaciter probatur: Nam forma definitur ab omnibus, actus primus subsistens: ergo materia non habet ex se actum substantialem.

Sextò: Omnis actus essentialis & entitativus est forma, ut scpe repetit D. Thomas, nosque infra ostendemus q. 3. art. 1. ed. quod formet & determinet essentiam ad certum genus entis, & modum essendi: Sed materia non est forma; ergo nec actus entitativus.

Septimò demum: Quæro ab Adversarijs, quid tandem intelligant per *actum essentialem*? Vel enim intelligunt omne id quod non est nihil, ita ut actus opposatur nihilo, & quidquid non est nihil, dicatur *actus*: & in hoc sensu sine dubio materia erit actus, quia non est nihil, sed res aliqua: Sed hoc modo usurpare nomen *actus*, est abuti terminis, quia & potentia quoque annumeratur in rebus, ingrediturque compositionem entis creati. Vel intelligunt per *actum essentialem* aliquid determinatum in linea entis, & exprimens specialem modum essendi: in quo sensu dixit D. Thomas *actus esse id, quod determinat potentiam*, & sic materia non est actus quia de se est quid indeterminatum, & ad omnes entis materiales species indifferens.

Concludamus igitur cum D. Thoma 1. contra Gent. cap. 43. in rebus tres gradus reperiri. Invenitur enim aliqua res, quæ est

est actus tantum, scilicet Deus optimus maximus; & alia res, quæ est potentia tantum, scilicet materia prima; & demum alia res, quæ miscetur ex actu & potentia, cuiusmodi sunt omnes creaturæ inter Deum & materiam primam positæ. Unde, ut arguit idem sanctus Doctor 1. p. q. 105. a. 1. ad 2. sicut Deus est actus purus, nullam habens potentialitatem; ita materia est potentia pura, nihil includens de actu: & ideo substantiæ, quæ fiunt ex materia prima, dicuntur *ferri simpliciter*, quia sunt prima entia, quæ ut pondet 2. cont. Gent. cap. 37. non fiunt ex ente actu, sed ex potentia essendi simpliciter, scilicet ex materia prima. Ens autem simpliciter dicitur, quod est primum, non superadditum alteri priori.

§. UNICUS.

Solvuntur Obiectiones.

Objicies primo: Quod est simile primo actui, est aliquomodo actus: Sed materia est aliquomodo similis primo actui, scilicet Deo: ergo est aliquomodo actus.

Respondeo, distinguendo minorem: Materia est similis *primo actui ut actus est*, nego; *ut ens est*, concedo: & nego consequentiam; cum enim materia non sit actus, non potest assimilari Deo in ratione actus. Attamen cum sit suo modo ens, quamvis potentiale & inchoatum tantum, assimilatur aliquomodo Deo in ratione entis.

Instabis: Atqui materia debet assimilari Deo, ut actus est; ergo nulla solutio. Probatur antecedens: Effectus debet assimilari causæ in eo quod est ratio causandi: Sed Deus causat res in quantum est actus; ergo materia debet assimilari Deo in quantum est actus. Simile argumentum sibi objicit D. Thomas 1. p. q. 44. a. 2. ad 3. ex cuius doctrina ibidem tradita.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem distinguo majorem: Effectus debet assimilari causæ in eo, quod est ipsi ratio causandi, *effectus adæquate sumptus*, concedo; *inadæquate sumptus*, nego: Assimilatio enim effectus est finis intentus ab agente, ideoque non obtinetur, nisi opere perfecto. Cum igitur materia sit solum inchoatio effectus proprii Dei, qui est ens, & compleatur per formam, non debet sola representare actualitatem Dei, sed perducitur ad hanc representationem beneficio formæ, quæ sit ens actu.

Urgebis: Effectus etiam inadæquatus debet saltem imperfecte & inchoative assimilari suæ causæ in eo, quod est ei ratio agendi: ergo materia erit saltem inchoative actus.

Respondeo etiam materiam esse inchoative actum, non quod ipsa sit aliquid actu, sed quia est potentia ad actum: Potentia enim est quædam inchoatio actus, ex D. Thom. 1. 2. q. 27. a. 3. Unde materia potest sic dici similis inchoative primo actui.

Obji-

Obiicies secundo: Quod non est ens actu, nihil est: Sed materia non est habenda ut merum nihilum, ergo est ens actu.

Respondeo majorem, etiam eam habeant adversarii pro principio certo, esse falsam; idque abunde supra demonstratum fuit.

Instabis: Mundus antequam crearetur idcirco erat merum nihilum, quia erat in pura potentia, ergo si materia ex se sit pura potentia, ex se est nihil.

Respondeo distinguendo antecedens, quia erat in potentia merè *obiectivè*, & per denominationem extrinsecam petitam à potentia activa Dei, concedo; quia erat in potentia *subjectivè* & per entitatem aliquam capacem actualitatis essendi, qualis est materia, nego. Explicatur solutio, quæ est applicanda etiam consequentiæ. Dupliciter aliquid est in potentia essendi; Primo merè obiectivè & extrinsecè, quia in suo conceptu nihil habet quod repugnet suæ productioni, & est in aliqua causa sufficiens. Virtus activa ad illud producendum; & hæc potentia, seu potius possibilitas, nihil ponit in re, quo eam eximat à nihilo, est enim tantum negatio repugnantiæ & denominationis extrinsecæ petita à potentia activa agentis. Secundo modo aliquid est in potentia subjectivè, quatenus cum ens perfectum constet ex subjecto & actu essendi, subjectum illud dicitur ens in potentia; & hæc potentia manifestè ponit aliquid in re, nempe inchoationem & partem entis, quæ est aliquid eminens supra nihilum, quamvis non attingat actum essendi. Mundus primo modo erat in potentia antequam fieret, & idcirco adhuc erat nihilum; sed materia est in potentia secundo modo; & ideo eminet supra nihilum. Solutio est ex D. Thom. 2. cont. Gent. cap. 37. & 1. p. 2. 40. q. 1. ad 1.

Urgebis: Potentia non potest impleri per non actum: Atqui materia, dum producit, explet aliquam potentiam: ergo est actus. Major videtur certa: Probatur minori: Materia antequam produceretur erat possibilis; postquam vero est producta, & explevit illam possibilitatem: ergo materia explet aliquam potentiam.

Respondeo distinguendo majorem: Potentia non expletur nisi per actum, potentia *proprie dicta & realis*, concedo; potentia *negativa & improprie dicta*, nego: Et distinctione applicatâ minori, nego consequentiam. Explicatur: Potentia propria & realis, quam etiam *subjectivam* superiore solutione vocavimus, est entitas actu receptiva, ut intellectus dicitur potentia realis capax omnium scientiarum, & hæc non expletur nisi per actum. Potentia vero negativa & impropria quam *obiectivam* diximus, quæque magis propriè dicenda est *possibilitas*, est mera non repugnantia ad essendum: & expletur per omnem entitatem realem, sive illa entitas sit actus, sive potentia realis: utrumque enim antequam fieret, erat

Pars II.

E

possibile

possibile. Hanc solum potentiam negativa n dicitur explere materia, quando producitur; unde non sequitur eam esse actum, sed solum realem entitatem potentialem. Hujus solutionis fundamentum tradit D. Thom. loc. cit.

Dices: Quod est actualiter extra nihilum, est ens actu, Sed materia est actualiter extra nihilum per propriam entitatem; ergo ens est actu per suam entitatem.

Respondeo distinguendo majorem; Quod est actualiter extra nihilum, est ens actu, prout *actualiter* idem est ac de facto, nego; prout *actualiter* est idem ac per aliquam actualitatem, concedo. Et ad minorem: Materia est actualiter extra nihilum, id est, de facto concedo id est, per aliquam actualitatem nego. Dupliciter enim sumitur *actualiter*. Primo vulgariter, prout idem est ac *de facto*, sicut aliquis dicitur *actualiter mortuus*, id est, *de facto* & *vere mortuus*. Secundo sumitur philosophice prout idem est, ac *per aliquam actualitatem*, sicut aliquis dicitur *actualiter doctus*, postquam consequutus est actualitatem doctrinae. In hoc secundo sensu materia non est ex se actualiter extra nihilum, id est, per aliquam actualitatem, quam ex se habeat, sed solum in primo sensu, id est, de facto, quia de facto non est nihil: Unde non sequitur eam importare actualitatem, sicut non sequitur mortem importare aliquid actualitatis, quamvis aliquis dicatur actu mortuus.

Obijcies tertio: Quod est bonum, est entitas actualis: Sed materia est bona; ergo est entitas actualis. Minor est D. Thomae. Major probatur: Nam, ut idem D. Thom. dicit, intantum aliquid est bonum, inquantum est in actu.

Respondeo distinguendo majorem: Quod est *bonum actu & complete*, concedo: quod est *bonum in potentia & incomplete*, nego. Materia autem non est bona actu & perfecte, sed solum inchoative & in potentia, ut dicit S. Thom. 1. p. q. 5. a. 3, inquantum scilicet est bona potentia.

Obijcies quarto: Omnis differentia est actus: Sed materia prima suam habet differentiam; ergo & actum. Major videtur certa; siquidem sicut genus est natura potentialis, ita differentia est natura actualis. Minor vero constat: Nam materia differt a forma; ergo habet suam differentiam.

Respondeo distinguendo majorem: Omnis differentia est actus, *differentia proprie dicta*, & quam in Logica diximus oriri a formis, concedo: *differentia improprie dicta*, nego. Materia autem proprie nec habet genus, nec differentiam: Quia constare genere & differentia proprium est entis completi; materia vero non est ens completum, sed solum quaedam entis inchoatio, vide D. Thomam 1. p. q. 3. a. 8. ad 3.

Insta-

Instabis: Atqui differentia materiae, quantumvis sit impropria, debet esse aliquantulum actus, ergo nulla solutio. Probarur an eadem: Materia sublunaris differt a materia caelesti, ut dicitur infra; Sed non potest differre per puram potentiam, sed solum per aliquem actum; ergo differentia materiae debet esse aequaliter actus. Probat minor: Materia sublunaris & caelestis non possunt differre in eo, in quo conveniunt: Sed conveniunt in ratione potentiae (siquidem utraque est potentia); ergo non possunt differre per potentiam, sed solum per aliquem actum.

Respondeo negando subsumptum. Ad probationem concessam majorem, distinguo minorem: Materia sublunaris non potest differre a caelesti nisi per actum *intrinsecè importatum*, nego, *extrinsecè connotatum*, concedo. Et similiter ad consequentiam: ergo differentia materiae debet esse actus intrinsecè importatus, nego: extrinsecè connotatus, concedo. Ut enim dicit D. Thomas 1. 6. artic. 2. ad 4. *Cum potentia dicatur ad actum, ens in potentia est diversum ex hoc ipso, quod ordinatur ad diversum actum: unde materia caelestis est alia a sublunari, quia non est in potentia ad formam elementis; id est, eo quod connotet solum formas caelestes, & materia sublunaris formas sublunares, unde differunt, non quod importent actum, sed quod respiciant diversos actus.*

Dices: Sic se habet materia ad potentiam, sicut forma ad actum: Sed forma non est ita purus actus, quin includat aliquam potentialitatem; ergo pariter materia non est ita pura potentia, quin includat aliquam actualitatem.

Respondeo negando majorem & paritatem. Ratio & disparitas est, primo quia nulla res creata potest esse perfecte actus, hoc enim solius Dei est: unde omnis creatura habet actualitatem suam permixtam potentia: At vero non est contra rationem rei creatae, quod sit pura potentia, imo hoc maxime congruit infimae rerum, qualis est materia, ut sit pura potentia, sicut suprema rerum, scilicet Deus, est purus actus. Secunda disparitas est, quia forma, sicut & omnis alia res creata, est aliquid medium inter primum actum, scilicet Deum, & primam potentiam, scilicet materiam: cum ergo medium participet de utroque extremo, forma debet habere aliquid de potentia: At vero materia est infima in rebus: sicut autem supremum ens nihil habet de potentia, ita infima rerum nihil debet habere de actu. Utramque solutionem saepe insinuat D. Thomas. Adde tandem quod forma non est in vertice actualitatis, sicut materia est in infimo potentialitatis, & ideo haec purior est in sua potentialitate, quam illa in actualitate.

Obijcies ultimo: Materia est composita metaphysice, est intelligibilis, est una positive: ergo habet exitem quandam actua-

actualitatem. Consequentia videtur legitima, nam compositio metaphysica est ex actu & potentia: intelligibilitas vero petitur ex actualitate, imo ipsa est actualitas, cum adveniat rei tanquam attributum & dos ejus, & demum unitas positiva, cum sit quid abstractum, est etiam quid actuale & formale. Antecedens vero suadetur, & in primis quantum ad primum membrum, quia materia non componit nisi physice, ergo est composita metaphysice, quatenus in ea est aliquid quo convenit cum aliis rebus, & aliquid quo ab illis differt. Quod vero sit intelligibilis & una positive, patet, quia intelligibilitas & unitas sunt attributa omnis entitatis positivæ: Sed materia habet entitatem positivam non enim est nihil; ergo est una, & intelligibilis.

Respondeo primo argumentum nimis probare. Nam quo jure dissolvitur entitas materiæ in actum & potentiam metaphysicam, eodem hæc potentia rursus dissolvi poterit in alium actum & potentiam, sicque in infinitum. Siquidem hæc potentia metaphysica quæ ponitur pars metaphysicæ materiæ, erit intelligibilis, una positive (hæc enim sunt attributa omnis realitatis) & demum habebit aliquid quo convenit cum sua comparte, & aliquid quo differt, sicque erit composita metaphysice. Sistendum igitur est in simplicissima entitate materiæ, colubendaque illa rationis ratiocinantis licentia, quæ realitatem adeo in sua potentialitate puram ac simplicem, in actum & potentiam dissolvere sine fundamento nititur.

Respondeo secundò sigillatim ad singula: Et quidem ad primam antecedentis partem nego materiam esse compositam metaphysice. Hæc enim compositio solum locum habet in specie; materia autem non est species, sed pars entis in omnes rerum materialium species transformabilis. Imò ut accuratius id argumentum dissolvatur, rogo adversarios, quid tandem intelligant per compositionem metaphysicam, quo nomine adeo abutuntur? An realem compositionem ex partibus realiter distinctis, quomodo essentia & existentia, aut natura & subsistentia dicuntur componere metaphysice? An unionem eorum quæ ratio distinxerat cum fundamento, quomodo genus & differentia metaphysice, aut verius logicè, dicuntur componere speciem? An tandem compositionem rationis sine fundamento, qualem & in Deo quamvis simplicissimo, gratis quidam fingunt? Prima manifestè exulat à materia repositus simpliciter: Secunda quoque in eam non cadit, quia fundatur in aqua compositione physica & reali; unde sicut in Deo locum non habet, quia simplex est in sua actualitate, ita nec in materia prima, quia simplex est in sua potentialitate ut ait D. Thomas 1. p. quest. 3. art. 8. ad 3. Tertia tandem locum quidem habere posset in materia, sicut & in Deo; sed non magis arguit in illa actualitatem

litatem, quam in Deo potentialitatem, sit enim ad libitum nullà acceptā ex rebus occasione.

Ad secundam, verò & tertiam antecedentis partem, respondeo unitatem & intelligibilitatem competere materiæ, non simpliciter, sed solum secundum quid, & eo modo quo competere possunt potentia reali: Unde non arguunt in ea actualitatem, sed solum realitatem. Quod quàm verum sit ut ex ipsis adversariorum principijs innoteat, sige, ut volunt, materiam componi metaphysice ex actu & potentia, an num illa potentia quia purior fingi nequit, erit una & intelligibilis? erit planè; & tamen non rursus componetur ex actu & potentia, nisi velis abire in infinitum. Ergo unitas & intelligibilitas non arguunt actualitatem, sed duntaxat qualemcumque realitatem.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrum Materia prima habeat propriam existentiam.

ET hujus questionis decisio facile sequatur ex præcedenti (si enim materia nullum includit actum entitativum, non potest includere existentiam, quæ est perfectissimus & ultimus entis:) Ut tamen plenius discutatur natura materiæ, illam speciali articulo expendam suscipimus. Quid vero sit existentia ex professo dicitur in Metaphysica. Interim tamen ut aliqualem & ab omnibus receptam notionem ejus tradamus, existentia est extra nihilum & causas sistens; siquidem tunc res existere dicitur, quando extra causas & nihilum sistitur. Quia vero aliqua res videtur sibi extra causas & nihilum quando nihil ei deest requisitum ad rationem entis, idè Metaphysici definiunt existentiam, *Ultimam entis actualitatem*. Hoc posito.

Circa præsentem difficultatem duplex est sententia: Prima est plurium extra D. Thomæ scholam, qui dicunt materiam habere propriam & partialem existentiam, & formam similiter aliam existentiam partialem: ex quibus duabus consistet unica totalis existentia compositi fundamentum eorum est, quod putent, existentiam non distinguere ab essentia: Unde inferunt, quod sicut materia habet partialem essentiam à forma distinctam, ita quoque & partialem existentiam. Hoc fundamentum ad radices evertemus in Metaphysica, ubi cum D. Thoma & omnibus antiquis Philosophis ostendimus in toto composito substantiali unicam esse existentiam realiter distinctam à materia & forma. Secunda verò sententia est D. Thomæ, omnium Thomistarum, & plurium aliorum, qui negant materiam partem de se habere propriam existentiam, docentes eam esse solum potentialem, realem & positivam ad existendum, cum quibus

Dico: Materia prima nullam de se habet existentiam, sed solum existit per existentiam totius compositi, quam recipit mediante forma, sicut corpus vivit per viam totius animalis, quam recipit mediante anima.

Conclusio manifestè sequitur ex fundamentis jam supra constitutis. Cum enim primum ens, scilicet substantia, sit mutationi obnoxium, & transeat de uno esse ad aliud, proindeque distingui debeat in potentiam seu subjectum essendi existendique simpliciter, id est primò; & actum essendi quoque simpliciter, evidens est illam potentiam, quæ est ipsissima materia, non habere ex se ullum actum essendi existendique. Eam etiam perpetuò inculcat S. Thomas; *Materia*, inquit quæst. 4. de Potent. art. 3. *non potest existere sine forma: quidquid enim in rerum natura invenitur, actu existit, quod quidem non habet materia nisi per formam, quæ est actus ejus. Unde non habet sine forma in rerum natura inveniri.* Et 1. p. q. 15. a. 3. ad 3. *Materia secundum se, neque habet esse, id est, existere, neque cognoscibilis est.* Idem satis innuit Aristoteles, qui dum solvit argumentum Antiquorum dicentium materiam debere esse ens actu existens, quia alias esset nihil, non dicit (quod sine dubio satis in promptu esset) eam habere partialem existentiam, sed quod inter ens actu existens, & nihil, datur medium, scilicet potentia realis existendi, quæ est prima entis inchoatio. Sentit igitur materiam non habere actu existentiam, sed esse puram potentiam receptivam existentia.

Probatur conclusio, primò ratione fundamentalis: Existentia est entis extra causas & nihilum existentia; Sed materia ex se non est ens constitutum extra causas & nihilum; ergo materia ex se non habet existentiam. Major patet tum ex ipso nomine, tum ex notione supra tradita existentia; tum ex communi Theologorum loquendi modo, qui ideo vocant existentiam, *terminum naturæ*, quia per eam terminatur productio rei. Minor verò probatur: Ens censetur fisci extra causas & nihilum, quando nihil ipsi deesse requisitum ad rationem entis: Sed materia præcisè sumpta non est talis, cui nihil desit ad rationem entis requisitum; ergo materia ex se non est ens constitutum extra causas & nihilum. Major patet: Nam quamdiu res non habet ea, per quæ constituitur in ratione entis, censetur adhuc esse in potentia ad rationem entis, ac proinde nondum fisci extra causas & nihilum; seu non esse in ipso termino entis, sed potius in via essendi. Minor verò probatur: Materia non est nisi quædam entis naturalis inchoatio, & per formam constituitur in ratione entis: Sed inchoatio entis nondum habet omnia requisita ad rationem entis; ergo materia ex se non est talis, cui nihil desit ad rationem entis. Unde ex se non habet existentiam extra nihilum, sed solum vagam tendentiam à nihilo ad ens cujus est inchoatio.

Hanc

Hanc rationem duobus verbis complexus est D. Thomas 1. p. q. 7. a. 2. *Materia prima* inquit, *non existit in verum naturam per se ipsam cum non sit ens in actu, sed potentia tantum*: Qui quidem discursus posset ita in forma proponi. Eo modo materia existit, quò est ens: existentia enim est actus entis: Sed materia ex se non est ens nisi in potentia: est enim id ex quo fit ens simpliciter, seu primum ens, ergo materia non existit nisi in potentia.

Respondetis materiam esse ens inchoativè, incompletè & partialiter, ideoque fisci extra nihilum incompletè & partialiter: sicque habere existentiam incompletam & partialem.

Sed contra ens incompletum & inchoatum non potest habere ullam profus existentiam, ergo nulla responsio. Probatur antecedens: Existentia essentialiter est id quò aliquid sistitur & terminatur in linea entis, ita ut ulterius non tendat ad hoc, quod fit ens: si enim ulterius tenderet ad essendum ens, sine dubio non intelligeretur fisci & terminari: Atqui quod est solum ens inchoativè & incompletè, ulterius tendit ad hoc ut sit ens, ergo nullo modo potest intelligi existens etiam partialiter.

Confirmatur: Ens simpliciter non componitur ex materia & forma, sicut ex duabus partibus quasi integralibus, ut imaginantur Adversarii, quarum quælibet actu partialiter habeat ea, quæ conveniunt toti: sicut corpus componitur ex partialibus membris, quorum quodlibet est actu partialiter corpus: sed sicut ex partibus essentialibus, quarum neutra, etiam partialiter, habet ea, quæ conveniunt toti essentia, sicut vivens componitur ex anima & corpore, quorum neutrum seorsum vivit etiam partialiter. Unde sicut repugnat corpus habere sine anima vitam etiam partialem, ita repugnat materiam habere sine forma existentiam etiam partialem, eò quod existentia sit actus totius entis, sicut vita totius animalis.

Dices: Anima hominis separata est ens incompletum, & tamen habet propriam existentiam: ergo materia, quamvis sit ens incompletum, potest habere propriam existentiam.

Respondeo primo animam separatam non habere existentiam partialem, sed totalem: ut enim dicit D. Thomas 1. p. q. 76. a. 1. ad 3. *Anima humana illud esse in quo subsistit, communicat materia corporali, ex qua anima intellectiva fit unum: ita quod illud esse quod est totius compositi, est etiam anima*: quæ proinde totum illud retrahit ad se, quando in morte deficiunt dispositiones requiritæ ut informet corpus. Unde hoc exemplum nihil facit pro astruendis partialibus existentis.

Respondeo secundò distinguendo antecedens: Anima hominis est ens incompletum; *incompletionem indigentia*, quasi egeat aliquo ad essendum, nego; *incompletionem ulteriori communicabilitatis*

quatenus,

quatenus illud *esse* quod habitu potest ulterius communicare corpori, concedo & nego consequentiam. Explicatur: Proprium est animæ humanæ quod sit per se substantia actualis, operans & subsistens, ut patet ex Aug. 10. de Trin. c. 7. quia non est incompleta in ratione entis ob indigentiam, quasi egeat aliquo ad operandum & essendum; habet enim existentiam & operationem spiritualem, quæ non dependet à materia; sed incompletionem ultionis communicabilitatis, quia existentia, quam habet, est ulterius receptibilis in corpore. Unde non censetur completa, donec communicetur, ut dicit Cajetanus 1. p. q. 76. a. 1. Cæterum materia & omnes formæ præter animam rationalem, sunt incompletæ incompletionem indigentie, quatenus egent suâ comparte, ut constituantur in ratione entis; cuius signum est, quod materia nunquam reperiri potest sine formâ; & aliæ formæ statim pereunt, ubi separantur à materia: Unde nec materia, nec aliæ formæ possunt habere existentiam sibi propriam & partialem, sed existunt in toto, & per totius existentia.

Probatür præterea conclusio variis rationibus: Primò, materia est solum in potentia respectu termini generationis: Sed primum *esse*, seu prima existentia est terminus generationis; (nam generatio definitur, transitus de non *esse*, seu de non existere, ad *esse*, seu existere simpliciter, id est, primò) ergo materia est solum in potentia respectu existentia.

Secundo: existentia est ultimus actus entis, qui proinde non competit nisi enti completo: Sed materia in ratione entis non completur nisi per formam; ergo non existit nisi per formam.

Tertio: existentia est positio rei extra omnes causas: Sed materia sine forma non est extra omnes causas; adhuc enim non habet causam formalem; ergo non existit ex se & sine forma.

Quarto, existentia supponit formam: ergo non potest competere materiæ sine formâ: Probatür antecedens: Actus secundus supponit primum: Sed forma est primus actus materiæ: existentia vero actus secundus: ergo supponit formam.

Quinto: existentia est actus perfectior quam forma; ergo si materia de se non habet actum formalem, à fortiori nec actum existentia. Probatür antecedens ex D. Thoma, qui 1. p. q. 4. a. 1. ad 3. vocat existentiam, *Actualitatem omnium rerum etiam formarum, & actum omnium perfectissimum.*

Sexto demum: si materia prima haberet propriam existentiam, non posset componere unum ens per se cum formâ: Consequens est falsum, ergo & antecedens. Probatür sequela: Unum per se dicitur quod habet unicum *esse*, & unicam existentiam: Atqui compositum ex materia & forma non haberet unicam existentiam, sed duas: ergo non esset unum per se, sed solum per accedens.

Nec

Nec valet si dicas, existentiam materiæ comparari ad existentiam formæ, sicut potentia ad actum, ideoque facere unum ens substantiale cum formâ; quia ut ait Aristoteles, unum ens per se fit ex actu & potentia.

Contra enim: Fieri non potest ut idem in eodem genere sit actus & potentia; ergo cum existentia materiæ (si quam haberet) esset actus in genere existenti, non posset esse potentia in eodem genere: Unde D. Thomas 1. q. 4. a. 1. ad 3. & 7. de Potentia, art. 2. ad 9. dicit *esse, seu existentiam non posse comparari ad actum ulterorem tanquam potentiam.*

Quæres ad pleniorum horum omnium intelligentiam quomodo materia recipiat *esse* seu *existere*, cum illud ex se non habeat.

Respondeo quod ut jam dixi, in quolibet composito non est nisi unica existentia, quæ est ultima entis actualitas, seu actus entis completi & terminati in linea entis: Cum ergo materia compleatur in ratione entis per formam, recipit quoque existentiam mediante formâ. Quomodo autem id fiat explicat Cajetanus exemplo aptissimo lucis. Idem enim ordo servatur in entibus ad participandam existentiam, quæ est divinissima omnium formalitatem, ut sæpe dicit Aristoteles, qui servari solet in corporibus ad recipiendam lucem, quæ est divinissima qualitatium sensibilibus; Sicut ergo ad participandum lucem, primò requiritur subiectum capax lucis: Secundò requiritur dispositio in illo subiecto, qua fiat proximè capax lucis, scilicet perspicuitas, seu diaphaneitas: Tertiò ea posita statim corpus illuminatur à Sole, & fit actu lucidum: ita quoque ad participandum *esse* seu *existere* (nam pro eodem utrumque sumitur) primò requiritur subiectum capax essendi: & huiusmodi subiectum est materia prima: Secundò requiritur quædam dispositio substantialis, per quam tale subiectum fiat proximè capax essendi, seu compleatur in ratione entis, & cum de se vagum sit & indifferens, determinetur ad aliquam certam entis speciem: & talis dispositio est forma: Tertiò demum posita forma in materia statim in vi causæ efficientis datur existentia. Et sicut unica datur in tali corpore perspicuo luciditas, quæ non est actus solius corporis, nec solius perspicuitatis, sed totius compositi ex corpore & perspicuitate: ita datur in toto composito, v. g. in arbore, unica existentia, quæ non est actus solius materiæ aut solius formæ, sed totius compositi ex materia & forma: quod proinde dicitur, unum ens per se, quia habet unicum *esse*, in quo ejus partes conveniunt.

Applicari autem potest hæc doctrina existentia viventis, quæ est ipsa vita: Nam *viventibus vivere est esse, seu existere*, ut ait Aristoteles: Videmus ergo in animali dari unicam simplicem vitam, quæ nec est animæ solius, nec corporis solius, nec partim corporis,

E 3

partim

partim animæ: sed totius conjuncti ex anima & corpore: Ad quam quidem primo requiritur subiectum vivendi capax, scilicet corpus: Secundò requiritur informatio animæ, nam sine anima corpus vivere nequit: Deinde, ubi anima est in corpore ut forma in materia, in eodem momento advenit vita, tanquam actus totius compositi ex anima & corpore, & inseparabiliter concomitans animam: Quod videmus in existentia viventium, scilicet in vita, tribuendum pariter est existentia aliarum rerum: ita ut quilibet res habeat unicam existentiam, quæ sit actus totius compositi, & adveniat materiæ per formam: Unde D. Thomas sæpe dicit, quod *esse*, seu *existere*, sequitur formam, & datur per formam, ut vita per animam.

6. UNICUS.

Solvuntur Objectiones.

Objicies primò. Quod habet proprium fieri distinctum à fieri formæ, habet propriam existentiam: Sed materia habet proprium fieri distinctum à fieri formæ: ergo habet propriam existentiam. Major certa est: Nam fieri est acquirere esse, seu existentiam: facere enim idem est ac existentiam dare. Minor verò probatur: Materia facta fuit per creationem, formæ autem fiunt per generationem substantialem: Sed creatio est distincta à generatione: ergo materia habet proprium fieri distinctum à fieri formæ.

Respondeo negando minorem. Ad probationem distinguo majorem: Materia facta fuit per creationem *ad se specificatim terminatam*, nego: *terminatam ad totum compositum*, sub quo creata est, concedo. Et concessa minore, nego consequentiam sub distinctione data.

Explicatur solutio. Impossibile est quod materia sola creatur, sed semper creatur totum compositum ex materia & forma: *Materia enim creatur*, inquit D. Thomas, *sed concreatur*, cujus rationem reddit 1. p. q. 45. a. 4. Quia creatio terminatur ad ens: Sicut ergo materia non est ens, sed solum inchoatio entis, & completur in ratione entis, quatenus est in toto composito: ita quoque creatio non terminatur ad materiam, sed ad totum compositum. Unde quando primò producta fuit materia per creationem, non habuit propterea proprium fieri, sed facta fuit in composito creato. Porro quod instari posset, materiam habere proprium fieri, quia habet proprium *conservari*, commodius proponetur & solvetur q3. art. 3.

Instabis: Materia saltem aliquomodo terminat creationem: ergo saltem aliquomodo existit.

Respondeo distinguendo consequentiam: Existit *per existentiam partialem sibi propriam*, nego: *per existentiam totius compositi*, in quo creatur, concedo. Solutio patet ex dictis.

Urbis: Ergo materia pereunte composito corrumpitur, quod est contra Aristotelem & D. Thomam. Probatur consequentia: Corruptum est amittere esse: Atqui materia pereunte composito amittit esse, si non habet aliud esse, seu existere quàm totius compositi, ergo pereunte composito corrumpitur.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem distinguo majorem: Corruptum est amittere esse, itaut nullum aliud esse subrogetur, concedo, si aliud esse subrogetur, nego. Materia autem cum deperdit unum esse, ut existentiam ligni, statim recipit aliud esse, ut esse ignis: Nam *corruptio unius est generatio alterius*. Unde non deperdit, sed solum mutat existentias. Sicut ergo servus nō dicitur liberari, dum ab una servitute transit ad aliam; nec homo nudus dū deponendo unā vestem aliam simul unduit, ita nec materia dicitur corrumpi, cum ita unum esse deponat, ut aliud statim recipiat.

Objicies secundo: Quod est prius composito, non existit per existentiam compositi: Sed materia est prior composito: ergo non existit per existentiam compositi. Major videtur certa. Minor verò probatur: Causa est prior effectu, & principium prius principiato: Sed materia est causa & principium compositi, ergo, &c.

Respondeo primò cum Cajetano Op. de ente & essentia, quæst. 8. distinguendo majorem: Quod est prius composito, *prioritate temporis*, concedo; *prioritate naturæ & causalitatis*, nego. Prioritas enim naturæ non est prioritas existendi, sed solum prioritas causandi: Unde non impedit simultatem realem: Et ideo quod est prius naturæ, potest existere per existentiam illius quod est posterius, quia utrumque simul realiter existit. Patet autem quod licet materia sit prior quovis composito prioritate causæ & naturæ, attamen non est prior prioritate temporis: quia nullum instans temporis est, in quo materia non sit in aliquo composito.

Respondeo secundo distinguendo eandem majorem: Quod est prius *secundum realitatem potentia*, nego; *secundum actualitatem existentia*, concedo. Et ad minorem: Materia est prior composito: Secundum realitatem potentia, concedo: secundum actualitatem existentia, nego. Materia enim, sicut de se non est nisi potentia essendi & existendi, ita nec præcedit compositum nisi secundum realitatem potentia, non vero secundum actualitatem existentia; non enim existit nisi in toto composito. Aliis terminis dari posset solutio: Quod est prius per modum entis completi, concedo, quod est prius per modum inchoationis entis, nego. Ratio est quia, ut jam ostendimus, existentia est actus entis completi, unde illud solum existit quod est ens completum.

Instabis: Atqui materia etiam in illo priori naturæ, quo concipitur præsupponi ad formam & compositum, existit, ergo nulla

nulla solutio. Probatur subsumptum: Quod intelligitur causans, intelligitur existens: Sed materia in illo priori intelligitur causans compositum: ergo intelligitur existens.

Respondeo negando subsumptum. Ad probationem distinguo majorem: Quod intelligitur causans, *per modum causæ efficientis*, concedo, *per modum causæ materialis*, nego. Ratio est, quia causa efficiens causat per modum dantis existentiam effectui: cum ergo nemo det quod non habet, oportet quod causa efficiens prius intelligatur existens, quam causans. At vero causa materialis causat per modum subjecti & potentia recipientis esse & existentiam. Ad recipiendum autem existentiam non oportet illam præhabere: unde causa materialis in illo priori in quo concipitur prævenire constitutione compositi, non debet intelligi existens, sed tendens ad existentiam.

Urgebis: Atqui etiam quod causat per modum materiae debet per se existere: ergo nulla solutio. Probatur antecedens: Quod est per se extra nihil, per se existit: Sed quod causat, etiam per modum materiae, per se est extra nihil, ergo per se existit. Probatur minor: Quod enim est intra nihilum, nihil causare potest.

Respondeo negando subsumptum. Ad probationem distinguo majorem: Illud per se existit quod est extra nihil, *complete & totaliter*, concedo: quod est extra nihil *inchoative & vialiter*, nego. Ut autem supra dictum est, materia secundum propriam entitatem & in illo priori naturæ in quo concipitur prævenire formam, est solum extra nihil inchoative, in quantum est quædam entis inchoatio.

Dices: Quod est extra causam efficientem, est completè extra nihilum: Sed materia prima, ut prævenit formam, est extra causam efficientem: ergo est completè extra nihil. Probatur minor: Causa efficiens materiae est virtus creatrix: Sed materia ut prævenit formam est extra virtutem creatricem: ergo est extra causam efficientem.

Respondeo ex dictis distinguendo majorem: Illud est extra nihilum completè, quod est extra causam efficientem, *per modum effectus completi in ratione entis*, concedo, *per modum effectus incompleti & inchoati*, nego: Materia autem ut prævenit formam, est solum aliquid incompletum & viale, quod nequit intelligi completè esse & conservari, etiam à causa creatrice, nisi sub aliqua forma. Unde, ut dicit D. Thom. 1. p. q. 5. a. 5. *Materia in Deo non habet propriam ideam sed eandem ideam cum toto composito*: & aliis in locis sepe repetit, *quod nec creari ulla modo potest, nisi cum forma*.

Replicabis: Ergo saltem materia ex se habet existentiam incompletam & vialem. Probatur consequentia: Eo modo materia existit

existit, quo est extra nihil & causam efficientem: Sed per se est extra nihil & causam efficientem, saltem incompletè & vialiter; ergo habet existentiam saltem incompletam & vialem.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem, nego majorem. Nam, ut jam demonstravimus, ad existendum non satis est rem esse quocumque modo extra causam & nihilum, sed debet esse per modum rei completæ & terminatæ in linea entis, existentia enim est terminus entis, in quo quiescit ejus productio.

Objicies tertio, & simul instabis contra datas solutiones: Inter esse extra nihil & causas, & esse intra nihil & causas non datur medium: ergo materia debet esse completè vel intra, vel extra nihil & causas. Probatur antecedens, quia ens & nihil immediate opponuntur.

Respondeo primo dari medium inter ens completum & nihilum, scilicet ens incompletum & viale, proindeque interesse intra nihilum, & esse extra nihilum completè & terminativè: Unde negat consequentiam: Quæ responsio aptari debet probationi antecedentis.

Respondeo secundo cum Joanne à sancto Thoma, distinguendo antecedens: Inter esse extra nihil & causas, vel intra nihilum & causas non datur medium, *secundum rem & durationem*, quasi in mundo aliquid dari possit, quod nec intra, nec extra causas & nihilum de facto sit, concedo; non datur medium *secundum præcisionem*, nego. Cum enim demonstraverimus ens dividi in potentiam & actum essendi, eamque potentiam esse entis solum inchoationem, evidens est quod licet hæc inchoatio entis nunquam reperiatur, quin sit extra nihilum perfectè, quia nunquam potest reperiri sine forma; attamen si sumatur præcisa ab illa forma quæ completetur & ponitur in lineamentis actu, non intelligitur esse plene extra nihilum, sed magis tendere à nihilo ad ens, sicque ut medium inter ens actu & nihilum.

Respondeo tertio, dato antecedente, distinguendo consequentiam: ergo materia debet esse vel intra, vel extra nihilum, *per se ipsum*, nego; *per existentiam quam habet in toto composito*, concedo: Nam sicut forma purè corporea, ut forma equi, est solum extra nihilum, in quantum existit in composito equi in quo salvatur, & quo destructo perit; ita materia est extra nihilum, in quantum salvatur in aliquo composito, per cuius existentiam existit: sit ideo semper quidem existit & extra nihilum, non tamen per se præcisè, sed per existentiam compositi in quo salvatur.

Objicies quarto: Materia per se subsistit; ergo etiam per se existit. Consequentia patet; nam *subsistere & existere* sunt eisdem rationis, Probatur antecedens: Quod subsistat forma, debet per se subsistere.

stistere: Sed materia substat formæ, ergo debet per se subsistere. Major certa est, nam prius est per se subsistere, quam substat alteri. Minor verò patet: Nam effectus materiæ est substat formæ.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Quod substat formæ, debet per se subsistere, quod substat formæ accidentali, & secundariæ, concedo; quod substat formæ substantiali, nego. Explicatur solutio: Duplex est forma, ut jam insinuatum est; una substantialis quæ dat subjecto esse simpliciter, seu primum esse ipsumque complet in ratione entis & substantiæ, ut forma hominis, forma ignis, &c. Alia vero est forma accidentalis, quæ rei jam existenti dat aliud esse secundarium & secundum quid, ut sanitas, albedo, &c. Dicimus ergo, quod subjectum substantans formæ accidentali debet quidem in se subsistere, quia forma accidentalis non dat, sed supponit esse substantiale, seu subsistere: prius enim est esse hominem, quam esse doctum, vel sanum: Attamen subjectum substantans formæ substantiali non debet in se subsistere, quia hoc habet à forma substantiali. Solutio ex D. Thomæ Op. 3. 1. Adde præterea, quod hoc argumentum nimis probat: nempe materiam esse nobiliorem formâ nam sustentans est nobilius sustentato.

Obijcies ultimo: Existentiâ non distinguitur ab essentia: Sed materia habet essentiam distinctam à formâ: ergo & propriam existentiam.

Respondeo negando majorem: Nam in Metaphysica probabitur omnem essentiam creatam distingui realiter ab existentia. Deinde quâvis existentia esset essentia, non esset tamen qualiscunque essentia, sed essentia actualis & completa in genere entis: Unde, etiam dato principio Adversariorum, non sequeretur materiam habere propriam existentiam, quia non habet essentiam completam in linea entis.

ARTICVLVS QVARTVS.

Utrum materia existere possit sine forma.

Fatentur omnes materiam non posse naturaliter existere sine forma, quia vel ex se nullam habet existentiam, vel eam solum habet dependentem à forma. Sed utrum saltem diuinitus id fieri possit, dubium est inter Authores. Affirmant Scotus & quidam extra D. Thomæ Scholam: negant verò D. Thomas & Thomistæ communiter. Pro intelligentia difficultatis.

Nota in Deo duplicem distingui potentiam, aliam naturalem & ordinariam: aliam supernaturalem, extraordinariam & absolutam. Potentia ordinaria est, quæ se manifestat in effectibus ordinariis: seu quæ operatur juxta naturam rerum, & leges ordinarias, quas præscripsit Dei sapientia in gubernatione mundi: ut dum ex se-

min

mine sit arbor: ex arbore profertur fructus, hæc sine dubio sunt per potentiam ordinariam. Potentia extraordinaria est, quæ Deus operatur supra consuetum rerum ordinem, ex infinita illa virtute, quæ nullis terminis limitatur, seu, ut loquitur Scriptura, dū facis potentiam in brachio suo & infinitam virtutē suā adhibet: Deus enim plus potest quā fecerit, & ostendunt effectus naturales, ut demonstrat D. Thomas 1. p. q. 23. a. 5. Ex illa potentia extraordinaria operatur, cum in Mysterio Eucharistiæ accidentia sustinet sine subjecto; in Mysterio Incarnationis humanam naturam unit Divinæ Personæ; dum facit Virginem esse matrem; dum mortuos vitæ resuscitat, &c. Huic potentie absolute conceditur quidquid non implicat contradictionem. Quod verò contradictionem implicat, habetur ut impossibile, etiam diuinitus, seu de potentia absoluta. Unde contradictio statuitur à Philosophis & Theologis pro regula possibilitatis rerum respectu divinæ omnipotentie.

Hujus verò rationem (ut rem sæpe repetendam semel stabilimus) profundissimam assert S. Thomas 1. p. q. 25. a. 3. Quia cum Deus contineat in se totam essendi plenitudinem, potest profundere ex se omne esse; proindeque illud solum repugnat Divinæ omnipotentie, quod repugnat esse. Id verò solum repugnat esse quod importat simul esse & non esse, in quo sita est ratio contradictionis. En verba S. Doctoris. *Vnicuique potentia actiua correspondet possibile, secundum rationem illius actus, in quo fundatur talis potentia actiua. Sicut potentia calefactiua refertur ut ad proprium obiectum ad omne calefactibile. Esse autem diuinum, super quod ratio Diuina potentia fundatur est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem: Unde quicquid habet aut potest habere rationem entis, continetur sub possibilibus absolutis, & respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibili absoluti, (quod subditur Diuina omnipotentia) quod implicat in se esse & non esse simul: seu contradictionem. Sic fieri nequit, etiam diuinitus, ut quæ facta sunt infecta reddantur: quod quis vivat sine vita: quod detur triangulum sine angulis: quod sit homo sine anima rationali, &c. Siquidem (& idem dicendum de aliis) cum homo sit per animam rationalem, negatio animæ rationalis est negatio hominis: Unde cum tollitur anima rationalis, non fit, sed magis destruitur homo. His ita constitutis.*

Dico: Videtur fieri non posse, etiam de potentia Dei absoluta ut materia existat sine forma. Ita tenet S. Thomas quodl. 1. art. 1. Quod, inquit, aliquid sit & non sit, à Deo fieri non potest, neque aliquid involvens contradictionem: & huiusmodi est materia esse sine forma. Idem habet 1. p. q. 66. a. 1. aliisque in locis

Pro.

Probatur primo conclusio ratione D. Thomæ : Si materia existeret sine forma, simul existeret & non existeret. Atqui hoc implicat contradictionem; ergo nec divinitus fieri potest. Minor patet: Probatur major: In primis quod existeret, supponitur; quod verò non existeret, sic ostenditur: Impossibile est effectum formalem haberi sine forma: Sed existere est effectus formalis formæ; ergo impossibile est habere existentiam sine forma. Major patet tum ratione; nam effectus formalis est ipsa forma communicata, vel saltem habetur per communicationem formæ; Unde vulgatum axioma est effectus formales nec divinitus posse suppleri: Tum inductione, sic enim impossibile est vivere sine anima, esse album sine albedine, &c. Minor verò probatur ex ipsa formæ definitione quâ dicitur, id quod dat esse materiæ, seu quod facit materiam esse ens actu, ut ait D. Thomas 1. p. q. 66. a. 1. Unde infert, quod dicere materiam existere sine forma, est dicere ens actu sine actu, quod implicat contradictionem.

Confirmatur præterea primò: Materia non existit, nisi per existentiam formæ; ergo sine forma nequit existere.

Secundò, existentia est positio rei extra causas: Sed impossibile est materiam sine forma esse extra causas; ergo impossibile est eam sine forma existere. Major patet ex dictis. Minor probatur: Una & præcipua ex causis materiæ, à qua intimius pendet, est forma; ergo sine forma impossibile est ut sit extra causas.

Tertiò exemplo: Sic se habet materia ad formam in existendo, sicut corpus ad animam in vivendo; sed implicat contradictionem corpus vivere sine anima; ergo & materiam existere sine forma. Probatur paritas; quia cum vita sit existentia entis animati, sicut anima dat vitam, ita & aliæ formæ dant existentiam.

Probatur secundò: Quod est essentialiter incapax existentiae, non potest etiam divinitus existere: Sed materia sine forma est essentialiter incapax existentiae; ergo nequit existere sine forma. Major patet: Nam Deus non potest à rebus removere essentialiam, nec proinde repugnantias essentielles. Minor verò probatur: Tum quia existentia est actus ultimus, ut patet ex dictis, & sæpe repetit D. Thomas; ergo materia sine forma est essentialiter incapax existentiae. Major patet inductione: sic enim quia visio est actus secundarius, impossibile est, ut quis videat sine potentia visiva; quia intellectus est actus secundarius, impossibile est, ut quis intelligat sine intellectu, &c.

Obicies primò: Deus potest conservare accidens sine subiecto, ut patet in Eucharistia; ergo & materiam sine forma. Probatur consequentia: Materia minus dependet à forma, quam accidens à

sub-

subiecto; ergo si divinitus accidens potest esse sine subiecto, poterit & materia esse sine forma. Probatur antecedens: Prius minus dependet à posteriori, quam posterius à priori: Sed materia est prior formæ; accidens verò est posterius subiecto, ergo materia minus dependet à forma, quam accidens à subiecto.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem nego antecedens: Ut enim inquit D. Thomas 1. p. q. 66. a. 1. ad 3. *accidens, cum sit forma, est actu quidam; materia autem secundum id quod est, est ens in potentia. Unde magis repugnat materia esse in actu sine forma, quam accidens sine subiecto.* Ad probationem transeat major, & distinguo minorem: Materia est prior formæ, quantum ad realitatem enitatis, concedo; quantum ad actualitatem existendi, nego: Id est, materia cum sit receptiva formæ, præcedit ipsam quantum ad realitatem potentia receptivæ; sed quia materia existit per formam, forma præcedit materiæ quantum ad actualitatem existendi.

Obicies secundò: Deus se solo sine causis secundis potest quidquid potest cum illis: Sed cum forma potest dare existentiam materiæ; ergo etiam sine forma idem potest præstare.

Respondeo distinguendo majorem: Deus potest se solo quidquid potest cum causis secundis, efficientibus, concedo; formalibus, aut materialibus, nego: Nam, ut supra diximus, Deus non potest supplere effectum causæ materialis & formalis: Cujus ratio est, quia tales causæ causant per modum partis constituendo aliquod totum: Deus autem non potest esse pars alicujus rei.

Obicies tertiò: Deus potest supplere existentiam creatam per propriam existentiam, ut patet in humanitate Christi, quæ non existit per existentiam creatam, sed per Divinam, suppletentem vices creatæ; ergo etiam poterit Deus communicare suam existentiam materiæ, & sic eam reddere existentem sine forma.

Respondeo distinguendo antecedens: Deus potest supplere existentiam creatam per propriam in subiecto capaci existentia, concedo; in subiecto incapaci existentia, nego. Materia autem est essentialiter incapax existendi sine forma, sicut corpus est essentialiter incapax vivendi sine anima.

ARTICULUS QUINTUS.

De unitate, appetitu, & ingenerabilitate Materiæ.

Constat ex dictis quid sit materia; eam scilicet esse puram potentiam in genere entis & substantiæ, quæ de se nullum habet essendi actum, nullamque existentiam, sed per formam completur in genere entis, & redditur existens. Nunc breviter explicandum est, qualis sit, id est, quomodo sit una, quomodo formas appetat, & quomodo sit incorruptibilis & ingenerabilis.

Pars II.

F

Dico

Dico primò: *Materia ex se non est perfectæ & completa una, sed solum imperfectæ & in potentia.*

Probat: Eo modo materia est una, quo est ens; siquidem unitas est proprietas entis: Atqui de se non est ens completè, ergo non habet unitatem completam, sed imperfectam, quæ ulterius trahi potest ad omnes entis species, ut ad speciem hominis, bruti, plantæ, &c.

Dico secundò: *Materia omnium sublunarium est eiusdem rationis: Materia vero corporum celestium videtur esse diversa rationis à materia sublunarium.* Prima pars est omnium, &c.

Probat: tum experientiâ, tum ratione: Experientiâ quidem, quâ videmus materiam tandem transire per omnes gradus entium sublunarium: ut quæ erat sub aqua & sub terra, postea fit bitumen, deinde ignis, postmodum ær, hinc addensatur in aquam, ex aqua transit in plantam, quam nutrit aqua, postea in substantiam animalis, quod alitur planta, &c. Tum etiam ratione: Nam materia sublunarium eodem modo respicit omnes formas sublunares, id est amissibiliter recipiendas: ergo est eiusdem rationis.

Secunda verò pars est contra plures Antiquos, qui dicebant cælos esse factos ex materia elementari, Plato quidem ex igne, Empedocles verò ex quatuor elementis: unde ut refert Augustinus 18. de Civit. Dei cap. 41. Anaxagoras hanc sententiam secutus, pulsus est in exilium ab Atheniensibus, eò quod docuisset, Solem, quem ut Deum Antiqui venerabantur, esse lapidem ardentem.

Probat: tamen contra illos, supponendo id quod in secunda parte ostendimus, scilicet cælos esse incorruptibiles ab intrinseco: Materia sublunaris est radix corruptibilitatis: ergo si cæli sunt incorruptibiles, debent habere materiam diversam à sublunari: Nam remotio effectus supponit remotionem causæ.

Confirmatur primò: Materia respiciens amissibiliter formam, & materia respiciens inamissibiliter formam, sunt diversæ rationis: potentie enim differunt secundum modum respiciendi actus suos, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 66. a. 2. ad 4. Sed materia cælestis inamissibiliter respicit formam: sublunaris vero respicit eam amissibiliter: ergo, &c.

Secundo: Si elementaris materia sit eiusdem rationis cum materia cælesti, proindeque capax formæ cælestis, mirum est quomodo activissima corpora, quales sunt cæli, non diffundant suam formam ad materiam elementarem, sicut ignis approximatus ligno diffundit suam formam ad materiam ligni: Sed, ut supponimus, ex elementis non generatur substantia cælestis: ergo signum est materiam elementarem non esse capacem formæ cælestis: & proinde formam cæli exigere materiam diversam à sublunari.

Dico

Dico tertio: *Materia appetitu innato appetit omnes formas eas quidem, quas nondum habet, vel habuit, appetitu quasi tendentia & desiderii: eas vero, quas habet, quasi complacentia & quietis; quas autem habuit, appetitu quodammodo inefficaci, & secundum quid.*

Antequam probetur conclusio, prius explicanda est advertendo quod appetitus est inclinatio, seu tendentia & ordo rei ad id quod sibi convenit. Unde duplex est, innatus scilicet & elicited. Appetitus innatus est, qui rei naturam sequitur absque ulla prævia cognitione, per modum naturalis ordinationis: sic gravia innato appetitu tendunt ad centrum mundi, levia ad circumferentiam, & quælibet res ad id, quod suæ naturæ convenit. Appetitus elicited est, qui producit cum cognitione per modum actus vitalis, quod res se movet & excitat ad ea, quæ sibi bona apprehendit: sic homo appetitu elicited cupit honores, divitias, scientias, virtutes, & alia huiusmodi: sic etiam pecudes appetitu elicited moventur ad querendum cibum, potum, loca sibi comoda, &c. Hoc posito conclusio non procedit de appetitu elicited, qui nullus omnino reperitur in materia, imò nec in rebus vitæ destitutis, sed solum de appetitu innato, eoque, satis large accepto, pro ordinatione & coaptatione naturali unius ad aliud: ita ut sensus sit materiam ex natura sua tendere ad formas, seu inclinari & ordinari ad ipsas, tanquam ad suum bonum suamque perfectionem.

Conclusionis sic explicatæ probatur prima pars: Appetere formas nihil aliud est quam ex se ordinari & tendere ad illas: Sed materia ex natura sua ordinatur & tendit ad formas: ergo naturaliter eas appetit. Probat: minor: Potentia naturaliter ordinatur ad actum, & inchoatio ad complementum: Sed materia est potentia receptiva formæ, & inchoatio entis, quæ per formam completur: ergo materia ordinatur & tendit ad formas: sicque eas appetere dicitur.

Probat: simul secunda & tertia pars: Appetitus quando nondum habet rem ad quam fertur, dicitur *appetitus desiderii*: quando verò tenet ipsam, dicitur *appetitus quietis & complacentia*: ut lapis dum extra centrum, veluti desiderat ipsum: dum verò est in centro, quiescit in eo: ergo appetitus materię respectu formarum quas nunquam habuit, est appetitus quasi desiderii: respectu verò formæ quam habet, est appetitus quasi complacentiæ & quietis: Dico *quasi*, quia hæc vocabula non nisi large & metaphoricè accepta congruunt materię.

Probat: demum quarta pars: Materia naturaliter loquendo non potest amplius habere formas, quas semel habuit: siquidem à privatione ad formam non datur regressus: ergo appetitus eius re-

specu formarum quas habuit, non potest esse nisi veluti inefficax & secundum quid.

Obijcies: Quod non habet actum, non habet appetitum: Sed materia non habet actum; ergo nec appetitum.

Respondet distinguendo majorem: Quod non habet actum, non habet appetitum, *per modum actualis tendentia*, concedo; *per modum passivæ capacitatis*, nego. Appetitus autem materiæ non est actualis tendentia, sed solum naturalis capacitas ordinata ad formam, ut jam annotavimus.

Dices: Materia non appetit malum compositi (nullus enim appetitus fertur in malum); Sed si materia quæ est sub una forma aliam appeteret, appeteret malum & ruinam compositi: ergo materia, dum habet aliquam formam, nullam aliam appetit.

Respondet materiam solum per accidens, & propter bonum totius universi appetere ruinam compositi: Primario enim appetit omnem formam, quam non habet, & cujus est capax, sive sit perfectior, sive imperfectior eâ quam habet: Appetit enim formas, in quantum est potentia ad ipsas: Potentia autem indifferenter se habet ad perfectum & imperfectum, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 66. a. 2. Sed quod dum illa nova forma introducit, alia expellatur, sicq; destruitur vetus compositum, hoc est per accidens, & ut ita loquar, quasi præter intentionem materiæ; & tamen hoc ipsum non est pure malum, sed cedit in bonum totius universi, cujus pulchritudo consistit in ea rerum modò nascentium, modò intervenientium varietate; sicut pulchritudo comœdiæ consistit in varietate scenarum; ut autem dicit Seneca: *Univerſus mundus hiſtrioniam exercet.*

Dico quartò. *Materia est incorruptibilis & ingenerabilis: unde à solo Deo produci & deſtrui poteſt.*

Probatur conclusio: Sicut naturaliter ex nihilo nihil generari potest; ita quoque nec in nihilum abire; ergo necesse est, ut omnis generatio supponat materiam, & omnis corruptio relinquit materiam; ac proinde materia nec generatur, nec corrumpitur, sed præsupponitur ad omnem generationem, & relinquitur post omnem corruptionem. Atamen totum compositum consumi potest, quia compositum consistit in unionem materiæ & formæ, quæ separari possunt; sicq; destruit compositum, quamvis utraq; pars remaneat.

Licet autem materia sit incorruptibilis, dicitur tamen ratio corruptionis, propter capacitatem, quæ potest omnem formam recipere. Cum enim receptio unius formæ sit expulsio alterius (ut dum materia ligni recipit formam ignis, excluditur forma ligni) sicut capacitas materiæ est causa cur novas formas recipiat, sicq; generentur nova composita; ita quoq; est causa cur veteres abiciant, siq; corrumpantur vetera composita: Sed hæcenus de materia.

QUÆSTIO

QUÆSTIO TERTIA.

De Forma Substantiali.

Lustravimus primum principium rerum naturalium, scilicet materiam ex qua fiunt; eamque ostendimus esse in ordine entis puram potentiam versatilem in omnes entium naturalium modos: Nunc agendum est de forma substantiali, per quam materia fit ens actu, & qualibet res in sua specie constituitur. Circa formam autem tria quæramus tribus articulis: Primò, an, & quid sit: Secundò, quomodo educatur de potentia materiæ in rebus genitis: Tertiò, an idem dicendum sit de formis rerum creaturarum.

ARTICULUS PRIMUS.

An, & quid sit forma substantialis.

An tequam speciatim dicamus de forma substantiali, aliquid prælibandum est circa formam in communi.

Forma igitur generalissimè sumpta, est id quo res determinatur ad certum essendi modum. Ratio enim entis est admodum vaga, indefinita, & innumeris modis participabilis: sicut ratio extensionis sonat quid indefinitum & infinitis modis terminabile. Sicut ergo figura est, quæ extensionem illam vagam restringit ad certos limites & terminationis modum; ita forma est, quæ rationem essendi ex se indefinitam restringit ad certum essendi modum, constituitque rem actualem entis speciem, & ab aliis distinctam. Unde quia Deus non est aliquo modo determinato, sed est ipsum *Esse* subsistens, infinitum comprehendens & superexcedens omnes essendi modos, ratio *forma* propriè non comperit essentiæ divinæ; & ideo nomina, quæ expriment formam aliquam, id est determinatum essendi modum, non tam propriè tribuuntur Deo, quam quæ rationem essendi puram & illimitatam significant. Unde ut dicit S. Thomas 1. p. q. 13. a. 11. Nomen Dei magis proprium est *Eni*, seu *Qui est*, quia, inquit, *non significat formam aliquam* [id est determinatam & limitatam essendi rationem] *sed ipsum Esse*. At verò quia cætera res sunt quedam derivationes & participationes illius essendi Oceani, quæ non capiunt totam essendi rationem, sed solum aliquem ejus modum, idcirco essentia cæterorum entium propriè vel est forma, vel certè composita ex materia, quæ est quid indifferens & potentiale, & forma determinante illam materiam ad certam essendi rationem. Unde patet formam communissimè sumptam esse quæ dat certum essendi modum; seu determinat essentiam in aliqua entis specie. Et hoc sonat nomen *forma*; nam *formari* est determinari ad certum perfectionis modum. Dicitur à Græcis *εὐρεῖν*, id est *perſeſſio*, eo quod perfectio sit per formam, sicut capacitas perfectionis est

est per materiam. Vocatur etiam *Actus*, eo quod rem constituat in ratione talis entis actu; quamvis nomen *actus* sit communius & illimitatius quam nomen *forma*. Vocatur quoque *Species*, quia rem constituit in sua specie: & ab Aristotele, *Pulchrum ac Divinum*, quia est participatio divinæ actualitatis & perfectionis.

Dividitur autem Forma, primò in extrinsecam & intrinsecam. Extrinseca est, cujus imitatione res determinatur ad suum essendi modum. Ut domus, cum variè contrui possit ad certum modum constructionis determinatur à forma existente in mente artificis, quam imitatur. Hæc forma extrinseca dicitur *idea*, de qua infra agetur disp. 2. q. 3. art. 2. Forma intrinseca est, quæ determinat rem ad suum essendi modum, non nudà imitatione, sed propria entitatis communicatione. Ut anima rationalis constituit hominem in ratione hominis communicatione sui, & ut principium ingrediens ejus essentiam.

Secundò, forma intrinseca dividitur in subsistentem, & informantem. Subsistens est quæ potest sola sustinere suum *esse*, & existeret absque subjecti recipientis commercio. Ejusmodi sunt Angeli, quorum essentia est forma, quia est actus determinatus ad certum essendi modum: sed forma subsistens, quia per se existit sine ullo subjecti consortio. Forma verò informans est, quæ est perfectio alicujus subjecti, cum quod sustinet unum *esse* commune. Ut scientia inhaerendo animæ tanquam suo subjecto, simul cum ea constituit ens doctum, & anima equi juncta suo corpori constituit ens quod est equus. Anima humana de utraque participat, quia potest esse & cum corpore & sine corpore, ut infra dicitur.

Tertiò, forma informans dividitur in substantialem & accidentalem. Substantialis est, quæ dat *esse* simpliciter, id est primum & fundamentale *esse*, quod non additur alteri, sed cui cetera adduntur & inniuntur. Forma verò accidentalis est, quæ affert *esse* secundum quid, id est *esse* secundarium & addititium priori illi substantiali. Sic anima rationalis est forma substantialis, quia dat *esse* humanum, quod est *esse* substantiale nulli priori superadditum: At verò scientia est forma accidentalis, quia dat solum *esse* secundarium & addititium *esse* humano. Ita distinguit S. Thomas 1. p. 76. a. 4. Vide supra q. 1. a. 5. s. 1. Hæc sunt celebriores formæ communiter sumptæ divisiones.

His ita constitutis, in primis certissimum est dari aliquas formas informantes saltem accidentales. Demonstravimus enim non posse intelligi mutationem sine forma saltem accidentali. Cum igitur denter mutationes, non solum in corporibus, sed etiam in substantiis spiritualibus (omnis enim creatura vanitati & vicissitudini subiecta est, ut fides docet, ratio convincit & experientia confirmat) necesse

esse est ut dentur formæ, tum corporeæ, tum spirituales; tum naturales, tum supernaturales, ut sic salvetur mutatio & in corporibus & in spiritibus, & naturæ & gratiæ. Unde qui formas omnes negant, nec fidei, nec rationis, nec suismet principii satis constant.

Solum ambigi aliquatenus posset, an præter accidentales admittendæ sint etiam formæ substantiales, quæ cum materia prima constituent unum ens simpliciter, sive unam substantiam, cuius proinde essentia non sit simplex, sed composita ex subjecto essendi substantiali, & ex actu essendi substantialiter. Sicut cogitans non dicit aliquid simplex, sed compositum ex subjecto capaci cogitandi, & ex actu cogitationis. Quanquam verò ea quæ jam constitutumus circa principia & materiam primam, satis probent dari formas hujusmodi, ut tamen adhuc accuratius inculcentur & expi-centur.

Dico primò: Necessè est dari in verum naturæ formas substantiales, ex quibus & materia constituitur substantia corporea.

Probat per manifestè conclusio ex fundamentis jam positis. Cum mutatio intelligi non possit sine actu essendi, sive forma, ut jam demonstravimus q. 1. a. 5. s. 1. juxta varietatem mutationum admittenda est varietas formarum ipsis correspondentium: Atqui ut ibidem ostendimus, entia naturalia non solum variantur accidentaliter, sed etiam transformantur substantialiter; ergo admittendæ sunt formæ non modò accidentales, sed etiam substantiales.

Confirmatur præterea tripliciter: Primò, essentia substantiæ corporeæ non potest esse ita simplex & actualis sicut essentia substantiæ purè spiritualis; longius enim recedit à simplicitate & actualitate divina: ergo in ea debet esse compositio ex actu & potentia substantiali, seu ex materia & forma.

Secundò: Debet dari in rebus principium substantiale distinctio- nis & actionis: Sed illud aliud esse nequit quam forma substantialis: ergo datur forma substantialis. Minor patet: Ut enim inculcat sæpius S. Thomas, actus est qui distinguit & agit: distinctio enim est diversa communis potentiae actualis; actio verò, quædam actus diffusio: Cum igitur materia sit potentia substantialis; forma verò actus substantialis ad istam, non verò ad illam pertinet munus agendi & distinguendi: Unde qui tollunt formas substantiales, velint noli tollunt varietatem & actionem à substantia corporea. Major verò non est minus evidens. Manifestè enim cernitur in substantiis & actio & varietas: Varietas, inquam, non modò accidentalis, sed etiam substantialis. Cum enim, inquit S. Thomas 3. cont. Gent. 67. *Omnia creata substantia à perfectione divina bonitatis deficiat, ut perfectius divina bonitatis similitudo rebus*

communicaretur, oportuit esse diversitatem in illis, ut quod perfectè ab uno representari non potest, per diversa diversimode perfectiori modo representaretur: Sicut homo cum mentis conceptum uno vocali verbo videt sufficienter exprimi non posse, verba diversimode multiplicat ad exprimendam per diversa mentis conceptionem.

Tertio: Admiri debet in substantiis corporeis aliqua interna radix proprietatum: Sed hæc alia esse nequit quàm forma substantialis; ergo datur. Minor patet, quia dum res corrumpitur, v. g. animal, aut lignum, manet materia, utpotè cum sit incorruptibilis, & tamen non manent proprietates eadem; igitur materia non potest esse radix proprietatum; recurrendum est ergo ad aliam substantiæ partem, formam scilicet. Major autem probatur: Videmus unamquamque substantiam suas consequi proprietates, eamque ita pertinaciter concomitari, ut & statim ab ea profuant ab initio, & deinde si per vim extrudantur, iteratò ab ea ex integro renascantur: Id videre est in animali cuius motus & operationes vitales morbo penè omnes extinctæ & oppressæ statim curatâ agilitudine reviviscunt; in aqua quæ nimio frigore durata, aut nimio calore incallescens, amota vi reddit sua sponte ad nativam fluiditatem & frigiditatem, &c. Atqui id minimè contingeret, nisi hæc proprietates haberent internum aliquem fontem, radicem ac principium; ergo habent.

Hæc omnibus accedit autoritas Ecclesiæ, quæ in Concilio Viennensi sub Clemente V. definivit animam rationalem esse partem & formam substantialem hominis, id est radicem omnium proprietatum, omnium sensuum, omnium operationum, ex qua & corpore constituatur substantia humana; ergo etiam in cæteris rebus necesse est præter materiam dari aliquod principium substantiale, quod eas constituat cum materia, sitque radix operationum & proprietatum cuiuslibet rei, robatur consequentia & paritas: Sicut enim per adventum animæ homo vivit ac operatur, & per recessum ejus moritur, illaque anima est fons omnium, quæ conveniunt homini ut homo esset in animantibus videmus esse aliquid per cuius adventum vivunt, & per cuius recessum pereunt, quodque est fons & radix omnium proprietatum; ergo etiam in aliis animantibus (& idem dicendum de rebus inanimatis) est quædam forma substantialis per quam sunt id quod sunt, & quæ est fons omnium proprietatum.

Obijcies: Forma quæ inest subjecto est accidentalis: Sed illæ formæ, quas *substantiales* vocamus, insunt alicui subjecto, scilicet materiæ primæ, ergo sunt solum accidentales.

Respondet distinguendo maiorem: Forma quæ inest subjecto per modum dantis ipsi esse simpliciter, est accidentalis, nego; si

si inest per modum actus secundarij afferentis solum aliquod esse secundum quid, ut esse frigidum vel calidum, concedo. Ut enim diximus, forma substantialis differt ab accidentali, quod cum utraque sit in subjecto, substantialis cetero suo subjecto esse simpliciter, ipsumque constituat in linea entis & substantiæ: accidentalis verò non differt, sed supponat in suo subjecto esse simpliciter, cui adjungit aliquod esse secundarium sustentatum in primo. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 77. a. 6.

Dico secundo: *Forma substantialis recte definitur, Actus primus materiæ.*

Dicitur in primis, *actus*, ad differentiam materiæ quæ est pura potentia: Dicitur, *primus*, ad differentiam existentie, quæ est actus ultimus entis, & ad differentiam formarum accidentalium, quæ sunt solum actus secundarij præsupponentes actum substantialem: Additur, *materia*, ad differentiam formarum per se subsistentium, quales sunt Angeli, quæ sunt actus, sed non recipiuntur in materia.

Præter hæc definitionem alia tradi possunt, ex quibus prima hæc explicatur, & naturæ forma amplius declaratur: Dicitur enim, id per quod substantia est id, quod est: Nam quælibet res est per suam formam; ut homo est homo per animam rationalem. Unde vocatur ab Aristotele *quod quid erat esse & ratio quidditatis*, id est constitutivum rei in sua quidditate & specie. Dicitur etiam, *radix proprietatum*, eo quod cum primum in genere sit causa cæterorum, forma substantialis, quæ est primus actus in genere entis, debet esse causa actuum accidentalium & proprietatum, quæ sunt quid secundarium & minus principale, ut dicit D. Thomas 1. p. qu. 77. a. 6. Dicitur præterea, id, quod dat esse simpliciter, id est, primum esse: hæc enim est propria ejus differentia à formis accidentalibus eam distinguens, ut jam diximus ex eodem S. Thoma.

Cum autem operari sequatur esse, & in tantum aliquid agat, in quantum est in actu, ut sæpe dicit D. Thomas: sicut forma est primus actus essendi, ita est primum & radicale principium operandi. Cujus ratio alius reperi potest ex eo, quod per formam substantialem quælibet res participet naturam Divinam, ipsaque forma sit quadam derivatio & imitatio primi ac purissimi actus, scilicet Dei, ut habet S. Thomas in primo, dist. 8. q. 5. a. 2. ad 3. & 3. cont. gent. cap. 97. Deus autem non solum est in se perfectus per suam entitatem, sed etiam operativus; unde forma substantialis utrumque hoc munus à Deo participat, & essendi, & operandi.

Sed ut etiam supra notavimus, in Deo sunt duo genera operationum: unum principalis, *ad intra*, in quantum se ipsum & in se alia cognoscit & amat: Alterum minus principale, *ad extra*, in quantum suam perfectionem diffundere potest producendo creaturas,

quantum earum conditio patitur, sibi similes. Cum igitur ea, quæ uniuntur in superioribus, dividantur in inferioribus; hæc duplex operandi ratio ita distribuitur formis substantialibus, ut prima & nobilior, scilicet operatio immanens, conveniat formis nobilioribus, seu spiritualibus, quales sunt Angeli, qui licet non possint se ipsos diffundere ad extra, producendo alios Angelos, attamen possunt se ipsos, & in se alia, imò Deum ipsum cognoscere & amare, quod sine dubio nobilissimum est operandi genus. Secunda vero & minus principalis operandi ratio convenit formis ignobilioribus, scilicet corporeis, quæ licet cognitione destitutæ sint, attamen utrumque à Deo participant, & quod in se perfectæ sint, & quod hanc perfectionem ad extra diffundere possint producendo sibi simile. Unde *Thomae secundus* 3. gestorum Conc. Nicæn. dicit, *Deum dedisse omnibus naturam similem propagativam*, quod etiam celebrans ipse Deus *Isaia* 66. *Ego, inquit, alios parere facio, & ceteris generationem*, id est gignendi vim, tribuo. Sic ignis suam formam diffundit, & sibi simile producit per combustionem: sic planta se ipsam propagat per semen: sic animal suam speciem multiplicat per generationem: Et generaliter, quantum possibile est, in his corporalibus quodlibet generat sibi simile: in quantum quælibet forma substantialis est sui diffusiva, & similitum effectuum productiva.

Dixi autem consultò, quodlibet producere sibi simile quantum possibile est, quia non omnia eodem modo id assequuntur, sed aliqua imperfecte solum & analogice, ut sol non generat solem, sed aurum, vel aliud huiusmodi aliquantulum sibi simile; quædam vero etiam perfecte, ut homo generat hominem, quercus quercum. Cujus diversitatis ratio est, quia cum nulla creatura agat ex nihilo, sed ex materia quadam, necesse est ut productio effectus accommodetur materię, ex qua fit: Materia autem circa quam agunt omnia corporalia est materia sublunaris, quæ sola capax est alterationis & generationis. Hæc vero materia est quidem capax omnium formarum rerum corruptibilium, ut ignis, aqua, plantæ, hominis, sed non est capax formarum celestium. Unde omnia corruptibilia possunt quidem inducere in hanc materiam formam suam, & sic producere perfecte sibi simile, ut planta plantam: at vero celestia corpora id non possunt, unde non generant perfecte sibi simile, sed solum aliquid accedens imperfecte ad suam similitudinem; ut luna generat argentum sibi aliquantulum simile in candore; stellæ generant lapides pretiosos, suum fulgorem & virtutem imperfecte imitantes. Cæterum, quomodo licet omnes formæ substantiales sint activæ, indigeant tamen accidentibus, tanquam immediatis suæ efficacitatis ministris, dicitur in questione de causa efficiente.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quæ, & quomodo formæ rerum genitarum educantur de potentia materie.

Explicatâ quidditate formæ substantialis, nunc examinandum est, quomodo producat. Pro cuius intelligentia.

Notandum primo ex *S. Thoma* 1. p. q. 65. art. 4. aliisque in locis, quod forma propriè non fit, nec producit; sed, ut ipse ait ex *Aristotele*, *Id quod propriè fit, est compositum*, id est illud ens substantiale quod ex materia & forma coalescit; forma autem corruptibilium rerum habent ut aliquando sint, aliquando non sint, absque hoc quod ipsa generentur aut corrumpantur, sed compositis generatis aut corruptis. Et ratio est, quia ut ipse dicit ibidem, & qu. 110. art. 1. cum fieri nihil aliud sit, quam via in esse, ejus est fieri, cuius est esse: & eo modo aliquid fit, quo est. Forma autem non dicitur ens, quasi ipsa sit, sed sicut quo aliquid est: Unde id quod propriè fit, & effectus nomine intelligitur, non est forma, sed ens substantiale, cuius materia est inchoatio, forma vero complementum. Et hoc quidem diligenter observandum est, quia ut annotat idem *S. Thomas*, plures erraverunt circa generationem & formarum productionem, quia imaginati sunt formam quasi aliquid per se factum & subsistens. Attamen quia forma aliquando est, aliquomodo etiam dicitur fieri. Quomodo ergo fiat, hic inquirimus.

Notandum secundo; Compositum duplici modo fieri posse: primo per creationem, ut cælum & elementa initio mundi à Deo creata sunt: Secundo per generationem, ut ignis ex ligno generatur. Differt autem creatio à generatione, quod generatio non producit totum ens, sed supponit aliquam ejus inchoationem, nempe potentiam essendi, seu materiam entis: Creatio vero nihil supponit, sed totum ex nihilo producit, etiam ipsam materiam. Queritur ergo, quomodo fiat forma tam in composito genito, quam in composito creato. Primum in hoc articulo resolvetur: Secundum vero in sequenti.

Notandum tertio cum *S. Thoma* 3. cont. gen. c. 97. formas rerum genitarum esse duplicis generis. Quædam sunt corruptibiles, quæ scilicet ita pendent à materia, ut ab ea separatæ nequeant esse, proindeque pereant: Huiusmodi sunt formæ pecudum, plantarum, rerumque omnium inanimatarum. Quædam vero forma est incorruptibilis, quæ scilicet habet quidem esse commune cum materia, non tamen ab ea dependens, unde separata subsistit: Ejusmodi est anima

rationalis. Ratio autem hujus diversitatis est, quam tradit ibidem S. Thomas. Quod scilicet, cum formæ omnes ordine quodam procedant à Deo fonte essendi, quo propius ad eum accedunt, eo perfectius se habent ad *esse*. Inter formas autem rerum genitarum est aliqua valde accedens ad Deum, nempe anima rationalis, quæ idcirco dici ut *imago Dei*, & habet operationes admodum divinas, scilicet intelligere & velle. Unde consequens est ut præ cæteris perfectè se habeat ad *esse*. Id verò perfectè se habet ad *esse* quod subsistit, id est, non eget comparte & fulcimento ad sustentandum suum *esse*. Quod enim in alio & cum alio solum esse potest, imperfectè se habet ad *esse*; talis enim modus est proprius entium imperfectissimorum, ut accidit utrumque. Oportet igitur ut anima rationalis si quid subsistens, id est potens se soli sustinere suum *esse*, ideoque separata à materia non pereat. At verò cæteræ formæ longissimè recedunt à Deo, ut patet ex eo quod profus privantur operationibus Deo maximè propriis, scilicet intelligere & velle. Unde necesse est ut imperfectissimè se habeant ad *esse*, proindeque non sint id quod est & subsistit, sed solum, id quo aliquid est & subsistit, scilicet compositum ex iis & materia. Unde nequeunt subsistere nisi quando & quatenus junctæ suæ compati, scilicet materiæ, constituunt unum ens perfectum, nempe compositum, quod propriè subsistit; proindeque dum expelluntur à materia per vim contrarii agentis, cum solæ non possint sustinere suum *esse*, necesse est profus pereant: De utrisque formis procedit difficultas. Pro resolutione.

Dico primò: *Forma corruptibiles compositorum genitorum non sunt per creationem ex nihilo sed per eductionem de potentia materia.* Ita Peripatetici omnes. Sed operæ pretium est ut clare explicemus quid sit, *educi de potentia materia*: Hoc enim exposito plana erit doctrina conclusionis. Et quidem S. Thomas 1. p. q. 90. a. 2. ad 2. rem paucis profunde complexus est: *Actum*, inquit, *extrahi de potentia materia, nihil aliud est, quam aliquid fieri in actu, quod prius erat in potentia*. Verùm id paulò uberius exponendum est.

Educi igitur est correlativum ad *contineri*: Educitur enim de aliquo, quod in eo continetur. Dupliciter autem unum contineri potest in alio; in actu scilicet, & in potentia. In actu continetur, quod in sua propria entitate ab alio præhabetur tanquam existens intra terminos ejus: Sic pecunia continetur in arca, gladius in vagina, puer in utero. In potentia vero continetur, quod non quidem in sua actuali entitate, sed in sua possibilitate ab alio præhabetur, quatenus est in illo unde fieri possit: Sic enim possibilitas unius intelligitur esse intra terminos potentie alterius. Cum vero duplex sit potentia, activa à qua aliquid fit, & passiva ex qua aliquid fit, dupli-

upliciter quoque aliquid continetur in alio in potentia; active scilicet quatenus ab eo fieri potest, ut statua in artifice, & generaliter omnis effectus in agente; & passivè, quatenus ex eo fieri potest, ut eadem statua in ligno, & omnis res in sua materia: Sicut enim in agente est potentia à qua fieri valeat, ita & in materia est potentia ex qua fieri possit: Unde utraque suo modo effectum continet in potentia. Quemadmodum ergo propter ejusmodi continentiam in causa effectrice effectus non dicitur *fieri à nihilo*, sed magis *educi*, seu potius *produci ab agente*, quia erat in eo potentia à qua fieret, ita pariter, cum sit ex præjacente materia, non debet dici *fieri ex nihilo*, sed magis *educi de materia*, quia in illa erat potentia ex qua fieret.

Sed addendum, quod sicut, ut aliquid dicatur produci ab agente, non satis est ut agens quomodocunque illud attingat, fovendo, uniendo cum alio, disponendo ad illud, &c. sed oportet ut in suo fieri & *esse* ab eo pendeat, tanquam ejus virtute factum de non existente existens. Ita pariter ut actus dicatur educi de potentia, seu forma de materia, non satis est istam quocunque modo ad illam pertinere, v. g. ut receptivum, ut compartem, ut subiectum, &c. sed in super requiritur ut potentia materiæ suo modo cum agente concurrat, seu ut loquitur S. Thomas in 2. dist. 18. a. 2. coadjuvet ad fieri formæ, sicque illud reddat propriè dependens à sua causalitate. Quomodo autem concurrat & coadjuvet, intelligi potest ex eo quod tam sæpe inculcat S. Thom. nempe materiam & formam corruptibilem non habere nisi unicum *esse*, cui sustinendo neutra seorsim sufficit, sed ad illud materia quidem se habet ut potentia essendi, id est ut fundamentum, inchoatio, & veluti primus passus quo ens emergere incipit ex nihilo: forma verò ut complementum & perfectio. Cum igitur facilius sit ens inchoatum complere, & imperfectum ulterius promovere & adducere ad perfectionem, quam totum, cuius nihil erat, conficere: hoc ipso quod agens supponit materiam & circa illam versatur, ut eam transmutet de non *esse* ad *esse* formæ, cuius est potentia, manifeste censetur ab illa adjuvari ad dandum *esse* formæ & composito, sicque intelligitur materia concurrere ad fieri formæ & consequenter forma educi de potentia materiæ.

Ex his habentur duæ conditiones ad deductionem formæ à S. Thoma requisitæ 1. p. q. 45. a. 2. & q. 90. a. 2. ad 2. Prima est, ut materia præsupponatur actioni quæ agens producit formam. Non enim adjuvaret agens ad fieri formæ, nec cum eo concurrere intelligeretur, si ante illud fieri merum nihil esset. Secunda est, ut forma producta habeat *esse* dependens à materia, id est, tale quod non possit sustineri à sola forma, sed requirat consortium materiæ. Cum enim

enim fieri sit via ad esse, si esse formæ non sit dependens à materia, fieri quoque non erit dependens, sed excedet ejus causalitatem. His ita constitutis.

Probatur evidenter conclusio: Formam educi de potentia materiæ nihil aliud est, quam fieri dependenter à præsupposita materia: Sed formæ corruptibiles rerum genitarum fiunt dependenter à præsupposita materia; ergo educuntur de potentia materiæ: Major patet ex dictis Minor verò declaratur: Et in primis quod materia præsupponatur ad formas corruptibiles genitas constat: Nam omnis generatio præsupponit materiam. Quod verò fiant dependenter à materia, patet: Nam fieri ordinatur ad esse, ideoque ipsi proportionatur: Sed tales formæ corruptibiles dependent in suo esse à materia cum sine ea esse non possunt; ergo etiam dependent ab illa in suo fieri. Maxime cum fiant actione finita & limitata, quæ cum non possit totum ens producere ex nihilo, necessariiò supponit entis inchoationem & materiam ex qua agat: & à qua proinde dependet:

Confirmatur: Ejusmodi formæ antequam fiant, præcontinentur in potentia materiæ; ergo dum fiunt, de ea educuntur. Consequentia patet; quid educi est correlativum ad contineri. Antecedens etiam constat ex dictis; quia habent unum commune esse cum materia cui sustentando non sufficiunt ac proinde quod est proportionatum potentialitati & causæ iacti materiæ: licque in ea continentur ut in causa ex qua fieri potest, & ut in quadam sui inchoatione.

Obijcies: Dum gignitur equus &c. ejus forma creatur: ergo non educitur de potentia materiæ. Probatur antecedens: Creari est fieri ex nihilo: Sed forma equi fit ex nihilo: ergo creatur. Probatur minor: Nihil formæ equi erat in materia ejus, antequam gigneretur equus, ejus forma illa fit ex nihilo.

Respondeo ex dictis negando antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad ejus probationem, distinguo antecedens: Nihil formæ equi erat in materia, *actus*, concedo: *in potentia* nego: Nam materia est potentia ad omnes formas corporeas: Unde sunt in illa tanquam actus in sua potentia ex qua fieri potest. Cum igitur potentia sit veluti quædam inchoatio & fundamentum actus, formæ quæ fiunt ex materia non dicuntur fieri ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet ex sua potentia reali: Ideoque non creantur, quia creatio est productio rei ex nihilo, id est, ex nullo præsupposito subiecto, in cuius potentia præcontinetur. Similiter quando forma definit non annihilatur, quia ut ait S. Thom. 1. p. q. 104. a. 4. ad 3. semper relinquit aliquid sui, id est, potentiam suam, seu materiam.

Addi potest (quanquam se ferè in idem redeat) ex eodem D. Tho. 1. p. q. 45. a. 8. quod forma corporea cum non sit ens, sed id quo aliquid est ens, propriè non fit, nec habet aliud esse præter esse compositi,

siti. Illud autem esse semper præsupponit potentiam suam, id est, materiam, quæ est potentia essendi: Unde non fit ex nihilo, sed ex aliquo, scilicet ex sua potentia.

Dico secundo: *Anima rationalis non educitur de potentia materiæ, sed creatur & infunditur à Deo in eo instanti, in quo corpus est sufficienter dispositum ad ejus receptionem.*

Conclusio nunc recipitur ab omnibus, & habetur inter Ecclesiæ dogmata. Cæterum olim ea de re variæ fuerunt opiniones, Quidam antiqui ponentes animam esse mortuam, dicebant eam fieri per generationem & educationem, sicut etiam sunt alia formæ corruptibiles. Sic tamen error fuit paucorum: nam non modo celebriorum Philosophorum, sed etiam totius fere orbis constans sententia fuit, animas hominum immortales esse: Sed quomodo producerentur, res obscura pluribus visa est. Pythagoras posuit certum animarum numerum ab initio productum esse, quæ ab uno corpore ad aliud per generationem transmigrarent, quam transmigrationem Græci dixerunt *μετεμψύχωσιν*, *Metempsychosin*, id est, quasi *transanimationem*: Unde celebre effatum fuit apud Pythagoræos, *Ex mortuis vivos fieri, sicut ex vivis mortuos*. Quam sententiam facete videns Hermias Philosophus tom. 3. Bibliothecæ Patrum; *Frates*, inquit, *Habeo Delphinos in cunctis bestias ab illis sapientia studiosis commorinato, volo, serpo, curro, sedeo*. Plato alicubi suorum operum dixit (sed ut arbitror, per metaphoram & ænigmaticè) animas descendere de sideribus, in quibus veluti nativis domicilijs degentes nescio quâ curiositate peregrinandi ad corpora commigrabant, Aristoteles licet dicat principium intellectivum, id est, animam rationalem venire de foris, attamen quibusdam visus est non satis clarè expressisse suam sententiam. Origenes animas nostras Angelos olim fuisse ratus est, qui peccantibus dæmonibus, & beatis Angelis Deo adhærentibus, veluti ancipites fuissent, aut saltem leviusculè peccassent: Unde ut magis probarentur, detrusi erant ad corpora humana. Tertullianus cum statueret animam esse substantiam corpoream subtiliorem, per crassioris corporis molem diffusam, ipsique coextensam & configuratam, posuit illam propagari modo quoque corporeo per traductionem, seu iraductionem: ita ut sicut ex corpore animato exuberante decidit aliqua substantiæ portio, quæ debite formata adolescit in novum corpus simile illi à quo decidit; sic ex substantia anime redundante simul decideret aliqua portio, quæ paulatim adolefecerit in novam animam. Rudis plane opinio & tanto viro indigna. Rem sub dubio reliquit August. Sed nunc caligo discussa est. Unde Probatur conclusio: Quod non dependet in suo fieri à materia, non educitur de potentia materiæ: Sed anima rationalis non dependet in suo fieri à materia; ergo non educitur de ejus potentia. Ma-

jor patet ex dictis: Minor probatur: *Fieri* proportionatur ipsi *esse*: Sed anima rationalis non habet *esse* dependens a materia; ergo nec *fieri*. Probatur minor: Anima rationalis potest soli sine consortio materiæ sustinere suum *esse*; ergo in suo *esse* non dependet a materia. Consequentia patet: Antecedens verò est de fide, & præter jam delibata amplius demonstrabitur in fine Physicæ.

Confirmatur: Quod excedit potentiam materiæ, non fit dependenter a materia: Sed anima rationalis excedit potentiam materiæ; ergo non fit dependenter a materia. Declaratur minor: Quælibet res maximè agnoscitur ex suis operationibus, *operari* enim sequitur *esse*, ipsique proportionatur: Sed anima rationalis habet operationes excedentes materiam, nempe intelligere & velle, sunt enim propria substantiarum immaterialium; ergo anima rationalis excedit potentiam materiæ.

Unde quod anima rationalis unitur materiæ, non est ex dependentia, quasi sine ipsa esse non possit, sed ex communicabilitate, in quantum potest informare materiam. Cum enim, ut dicit Dionysius, *Deus conjungat extrema per media*, inter formas purè spirituales, quæ nec a materia dependent, nec ipsi uniri possunt, quales sunt Angeli, & formas purè materiales, quæ non modo materiæ uniuntur, sed etiam ab illa in suo *esse* dependent, produxit formam mediam, scilicet animam rationalem, quæ & posset esse sine materia sicut Angeli, ideoque ab ipso non dependeret in *esse* & *fieri*; & tamen posset informare materiam, sicut & aliæ formæ corporales. Unde D. Thomas Op. 45. dicit *Animam rationalem esse constitutam in consilio substantiarum purè spiritualium, & purè corporearum*.

Obijcies: Educi de potentia materiæ est fieri actu in materia id, quod antea non erat in ipsa, nisi in potentia: Sed dum gignitur homo, anima rationalis fit actu in corpore, seu materia, in qua antea non erat nisi in potentia, ergo educitur de potentia materiæ.

Respondeo primò negando minorem; quod scilicet anima rationalis fuerit unquam in potentia materiæ quantum ad suum *esse*, propter rationem jam dictam in confirmatione.

Respondeo secundò majorem esse falsam universaliter sumptam: Educi enim de materia non est fieri in materia, sed fieri ex materia. Licet autem anima rationalis fiat in materia, non tamen fit ex materia, quia non habet *esse* dependens ab ejus causalitate, nec priòrè *fieri*. Ita S. Thomas 1. p. q. 90. a. 2. ad 2.

Instabis: Educi est correlativum ad contineri: Sed anima rationalis antequam fiat præcontinetur in potentia materiæ; ergo educitur de potentia materiæ. Probatur minor: Omnis actus præcontinetur in sua potentia: Sed anima rationalis est actus materiæ, est enim ejus forma substantialis; ergo continetur in potentia materiæ.

Respon-

Respondeo negando minorem. Ad probationem respondeo ex eodem S. Thoma loco proximè citato, majorem esse veram de actu non subsistente, id est, qui non potest solus sustinere suum *esse*: talis enim actus, cum habeat *esse* dependens a materia, est etiam obnoxium in suo *fieri* ejus causalitati, sicque censetur contineri in ejus potentia, tanquam effectus in sua causa proportionata. At verò falsa est de actu subsistente, id est, qui potest solus sine consortio materiæ sustinere suum *esse*. Hic enim actus, cum non pendeat in suo *esse* a materia, non est obnoxius in *fieri* ejus causalitati, proindeque non censetur contineri in ejus potentia tanquam producibilis ex ea, quamvis sit illi communicabilis. Dictum est autem animam rationalem esse actum seu formam subsistentem.

ARTICVLVS TERTIVS.

Virum formæ rerum creatarum sinteductæ de potentia materiæ.

HAENUS egimus de productione formæ in rebus genitis, nunc agendum de ea in rebus creatis: Nam plura composita sunt a Deo immediate creata, ut cæli & elementarum enim dicitur 1. Gen. *In principio creavit Deus calum & terram*: Ubi per terram, intelligitur massa elementaris; ut explicant Interpretes. Quærimus ergo, utrum formæ talium rerum creatarum sinteductæ de potentia, an prius create simul cum materia.

Dico: In productione compositi creati forma non fuiteducta de potentia materiæ sed simul cum materia ex nihilo creata. Ita Thom. 1. p. q. 65. a. 4. In prima, inquit, *corporalis creatura productione non consideratur aliqua transmutatio de potentia in actum*, id est aliquaeductio; educere enim est transmutare de potentia in actum.

Probatur conclusio ratione desumpta ex eodem S. Doctore 1. p. q. 45. a. 2. Eductio formæ supponit materiam alia actione factam: Sed productio formæ in compositis creatis non supponit materiam alia actione factam; ergo non fuiteductio. Major est S. Thomæ: *Quicumque, inquit, facit aliquid ex aliquo*, id est educit, *illud ex quo facit præsupponitur actionis ejus, & non producit per ipsam actionem*. Unde supra demonstravimus unam ex conditionibus educationis esse, ut supponatur materia alia actione facta. Minor verò declaratur: Non enim fingendum est Deum partiali actione formam eduxisse de illa materia, sed unica actione simplici fecit totum compositum ex nihilo. Quod patet, tum testimonio Scripturæ asserentis Deum creasse calum & terram, quod dici non

Pars II.

G

posset

posset si sola cæli aut terre materia creata esset, non enim dicitur compositum *creatum* quia ejus materia creata est. Tum efficacissimus isto S. Thomæ discursu 1. p. q. 66. a. 1. Creationis, inquit, terminus est ens actus: est enim propria Dei actio, cujus proprius effectus est *esse* actus. Atqui materia sola non est ens actus, sed solum potentia efficiendi, ergo creatio non potest ad eam solam terminari, sed ad totum compositum quod est ens actus.

Confirmatur conclusio: Educi supponit præcontineri: Sed formæ calorum & elementorum nunquam fuerunt in potentia materia; ergo nunquameductæ sunt de potentia materia. Major patet. Probat minor: Forma continetur in potentia materia, in quantum materia, cum sit privata forma potest ad eam habendam concurrere, coadiuvando agens modo superius explicato, ad ejus productionem: Sed materia compositi creati nunquam fuit sub privatione suæ formæ, ut patet: neque creator fuit adjutus aliquo modo ab ea ad dandum *esse* formæ, utpote qui dat *esse* ex nihilo, nullaq; eget præsupposita efficiendi inchoatione, ut agentia finita; ergo forma compositi creati nunquam fuit in potentia materia.

Illustratur magis hæc ratio: Actio Dei creantis longè alio modo attingit effectum: suum, quam attingat actio creaturæ. Ista enim cum finita sit, nequit profundere totum ens. Unde eget aliqua enclinoatione, nempe materia, quam format & perficit eam transmutando & ulterius promovendo usque ad perfectionem entis actus nempe formam; quod est propriè educere formam de potentia materia. At vero actio Dei, cum sit infinitæ virtutis, simul totum ens perfectum profundit, & omnes ejus partes; unde non est transmutativa &eductiva, sed subito totius entis profusiva. En verba D. Thomæ 1. p. q. 66. a. 1. ad 2. quibus rem radicis explicat. *Natura producit effectum in actu de ante in potentia; Et ideo oportet ut in ejus operatione potentia præcedat tempore actum, & informitas formationem. Sed Deus producit ens actus ex nihilo; & ideo statim potest produci rem perfectam secundum magnitudinem suæ virtutis.*

Ex dictis colligitur formas fieri tripliciter. Primo, cum materia. Secundo, ex materia: Tercio in materia; Forma compositi creati fit cum sua materia: forma corruptibilis compositi geniti fit in materia; Forma veto incorruptibilis fit in materia: sed non ex materia.

Obijcies primo: Formam educi est eam fieri dependentem à materia: Sed formæ cælestes & elementales factæ sunt dependentem materia; ergo sunteductæ. Major videtur certa. Minor probatur. Tale est fieri, quale est *esse*. Sed formæ illæ in suo *esse* dependent à materia, cum sint purè materiales; ergo etiam in fieri dependent à materia,

Respondeo distinguendo maiorem: Formam ad id est fieri dependentem à materia *tantum à comparte in qua & cum qua sit, nego; tanquam à subiecto præsupposito, ex cuius potentia producta sunt, concedo* Et ad minorem Formæ cælestes & elementales factæ sunt dependentem à materia, tanquam à comparte, cum qua productæ sunt, & in qua existunt, concedo: tanquam à præsupposito subiecto ex quo factæ sunt, nego: Licet enim Deus fecerit formam cæli simul cum materia cæli, illamque dependentem ab illa ut à comparte, tamen non fecit formam cæli ex materia cæli: Unde propriè loquendo fecit quidem formam illam dependentem à materia, non tamen eam fecit dependentem à materia.

Instabis: Atqui formæ istæ dependent à materia etiam ut à subiecto, ex quo factæ sunt; ergo. Probat subsumptum: Quod causatur à materia, dependet ab illa tanquam à subiecto ex quo fit: Sed forma cæli v. g. in sua productione causata est à materia; ergo dependet ab ea tanquam à subiecto, ex quo facta sit. Minor patet: Nam forma & materia in constitutione compositi sunt sibi invicem causæ, ideoque sicut compositum, siue creetur siue generetur, debet semper constitui ex materia & forma: ita quoque semper forma dependet à materia tanquam à sua causa. Major verò probatur: Causalitas materiae in hoc sita est, ut ex ea aliquid fiat; ergo quod causatur à materia, dependet ab ea ut à subiecto ex quo fit.

Respondeo negando subsumptum. Ad probationem, nego maiorem. Ad ejus probationem, distinguo: Causalitas materiae est, ut ex ea aliquid fiat, respectu compositi & formæ quibus præsupponitur concedo: respectu formæ & compositi cum quibus creatur, nego. Explicatur solutio: Causalitas materiae duo dicit munera: Primum, quod sit subiectum ex quo præsupposito & simul cum agente concurrente aliquid fit. Secundum, quod sit potentia formæ sustentativa & receptiva: ita ut cum ea componatur totum seu subiecti factioni formæ, & subiecti ejus informationi. Hoc secundum munus exercere debet respectu cuiuscumque formæ: sed primum munus solum exercet respectu formarum, quarum productioni præsupponitur & quæ habent *esse* purè materiale. Unde illud non exercet respectu animæ rationalis, nec respectu formæ compositi creati, quia talis forma non fit ex præsupposita materia, sed simul cum materia: Cui consentit modus ipse loquendi, licet enim dicamus composita creata constare materiâ, non tamen dicimus esse facta ex materia, sed ex nihilo: quo loquendi modo apertè indicatur materiam respectu compositi creati habere quidem rationem partis constituentis, & potentia sustentantis unum *esse* commune cum forma, non tamen subiecti ex quo præsupposito factum sit compositum &educta forma.

Objicies secundo & simul urgebis contra datam solutionem: Materia, saltem elementorum, prius facta est à Deo per propriam actionem, & forma per aliam; ergo forma elementorum facta est ex præsupposita materia, & proindeeducta. Probatur antecedens. Quod conservatur per propriam conservationem, factum est per propriam actionem; Sed materia elementorum conservatur per propriam conservationem distinctam à conservatione formæ & compositi; ergo facta est per propriam actionem. Major patet: Quia conservatio est continuata productio. Probatur minor: Cessante conservatione compositi & formæ, perseverat conservatio materiæ; ergo materia conservatur per propriam & distinctam conservationem. Consequentia patet: Antecedens etiam videtur non minus certum: Cum enim ex terra recenter à Deo creata creverunt plantæ, forma quidem terrestris destructa est, proindeque cessavit ejus conservatio: At vero materia permanfit, proindeque ejus conservatio perseveravit.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, nego minorem. Ad probationem ejus, distingo antecedens: Pereunte composito perseverat consuetudo materiæ, eadem, nego, diversa, concedo. Nam materia sicut existit in rerum natura per existentiam totius compositi, ita conservatur per conservationem compositi: Unde destructo composito, cessat actio conservativa materiæ. Sed quia pereunte uno composito aliud statim generatur, ita deficiente una actione conservativa materiæ, altera succedit. Unde semper quidem materia conservatur, sed non per eandem conservationem: sicut servus, qui solet transire ab uno domino ad alium, semper quidem servus est, sed non ejusdem domini.

Instabis: Actio productiva compositi geniti non potest conservare materiam; ergo materia conservatur per distinctam & propriam conservationem. Probatur antecedens: Actio conservativa eadem est ac productiva: Sed actio productiva compositi geniti non est productiva materiæ; ergo nec conservativa. Minor certa est: Nam generatio supponit materiæ; ergo illam non producit. Major etiam constat: quia conservatio definitur continua productio.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, distingo majorem: Actio conservativa debet esse eadem ac productiva, in illa qua existunt per propriam invariabilemque existentiam, concedo: in illa qua existunt per alienam variabilemque existentiam, nego. Ratio solutionis est, quia conservatio est quasi manutentia in esse, seu in existentia: Unde ea quæ carent propria existentia, carent quoque propria actione conservativa; & sicut possunt existere per existentiam diversam ab ea, quam primo habuerunt dum producta sunt, ita quoque & conservari per actionem

nem diversam ab illa, à qua primò producta sunt. Patet autem quod materia non existit per propriam existentiam, sed per alienam, scilicet per existentiam compositi, & ideo conservatur per conservationem compositi, licet per eam non producat.

Urgebis: Actio conservativa debet esse tantæ virtutis, ut possit producere id quod conservat: Sed actio generativa non est tantæ virtutis, ut possit producere materiam; ergo non potest conservare materiam.

Respondeo concessâ majori, distinguendo minorem: Actio generativa non est tantæ virtutis ut possit producere materiam, in quantum talis actio est à principio creato, concedo: in quantum talis actio est ab ipso Deo, nego. Explicatur solutio. Quidquid generatur in rerum natura, procedit à duplici principio, scilicet ab agente creato, ut ignis ab igne; & ab agente increato, seu Deo, qui operatur in omni operatione naturæ, ut dicit D. Thomas 1. p. q. 105. a. 5. Unde sanctus Job dicebat: *Manus tua Domine fecerunt me*, quamvis & ipse productus esset à suis parentibus, ut ab agentibus creatis: ut scilicet ostenderet generationem omnium rerum esse primordialiter à Deo. Dicimus ergo quod generatio rei naturalis, quatenus procedit à principio creato, non potest attingere entitatem materiæ ut producendam; attamen illa generatio, quatenus procedit à Deo, cujus virtus est infinita, potest etiam attingere materiam, & tantæ efficacitatis est, ut possit illam producere, nisi inveniret productam.

Dices: Sancti Patres sæpe dicunt materiam informem tempore præcessisse formas in creationis opere; ergo materia creata fuit per actionem propriam.

Respondeo ex D. Thoma 1. p. q. 66. a. 1. sanctos Patres accipere hanc materiæ informitatem, non secundum quod excludit omnem formam, sed secundum quod excludit difformitatem & decorum, qui nunc apparet in corporea creatura. Divus autem Augustinus, cum materiam informem spiritui acciperet per exclusionem omnis formæ, non posuit materiam duratione & factione priorem formis creatis, sed solum ordine & origine, sicut pars est prior toto.

Objici possemus posset argumentum petiitum ex mysterio Eucharistiæ, in quo, dum ex speciebus generatur novum compositum actione agentis naturalis, videtur per propriam actionem subrogari à Deo materia, ex qua agens educere possit formam. Verum cum res obscurissima sit, ut advertit S. Thomas 3. p. q. 77. a. 5. & varijs modis sententiæ nostræ minime oppositis (quos ad Theologiam remittimus) expediri possit, exinde nullum præjudicium doctrinæ quam nunc defendimus. Imò quamvis in præfato casu propria actione fieret materia, non tamen sequeretur propria

actione fuisse creatam initio mundi : quia quod fieret in mysterio Eucharistiæ esset ex consequentia miraculi & non ex natura rei : Initio autem creationis fuit habita ratio naturæ rei & non miraculi. Ut enim dicit S. Thomas quæst. 6. de potentia, art. ad 9. *non oportuit tunc aliquid miraculose fieri contra cursum naturæ, quando natura instituebatur.*

Quæri hic tolet, quomodo producantur formæ accidentales.

Respondeo eas esse in triplici differentia. Quædam naturaliter consequuntur essentiam, ut intellectus & voluntas, animam: Quædam producantur in subiecto ab extrinseco agente naturali, ut calor & frigus in aëre: Quædam demum producantur per agens supernaturale, ut Gratia, Charitas, Fides, & aliæ qualitates supernaturales. Proprietates essentiam consequentes, cum producantur per eandem actionem, per quam producit ipsa essentia, juxta illud, *qui dat esse dat consequentia ad esse*, sequuntur conditionem essentia, seu formæ substantialis: unde si forma creetur, ipsæ concreantur, si verò educatur, cōducuntur. Accidentia verò intervenientia subiecto ex vi agentium naturalium, sunt per educationem de potentia naturali subiecti, ut cum ignis producit calorem in manu, talis calor educitur de potentia naturali manûs: Nam manus naturaliter est in potentia ut transmutetur ad caliditatem. Quæ demum producantur ab agente supernaturali, ut Gratia & Charitas, sunt per educationem de potentia obedientiali, ut vocant Theologi: sicut enim manus naturaliter est in potentia ad calorem, ita quoque anima est in potentia ad Gratiâ supernaturaliter recipiendam. Sed hæc tenus de forma.

QUÆSTIO QUARTA.

De Composito naturali.

EX materia & forma fit ens simpliciter, quod vocatur *compositum naturale* seu *substantiale*; non quod componatur ex pluribus entibus (est enim unicum ens;) sed quia censetur duobus partibus essentialibus: materia scilicet, quæ potest esse, & formâ, quæ constituitur in actuali esse. Quarum partium neutra proprie est ens & substantia, sed altera quidem potentia subiectum, quæ essendi & inchoatio substantiæ; altera vero actus & complementum. Unde explicatis sigillatim partibus illis, nunc agendum est de toto illo composito, circa quod tria quæri possunt. Primò, utrum consistat materia & formâ tanquam partibus essentialibus. Secundò, quomodo materia & forma in eo uniantur. Tertiò, quomodo distinguantur à materia & formâ.

ART.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum tam materia quam forma sint partes essentielles Compositi naturalis.

Antiqui Philosophi, ferè omnes, cum ignorarent formas substantiales, putarentque diversitatem rerum esse tantum secundum accidentia, consequenter tenebant materiam esse solam de essentia substantiæ naturalis, formam verò esse quid adventitium. Sed hi facti sunt refutati, cum ostendimus dari formas substantiales. Unde his omissis, Averroes è contra posuit formam solam esse essentiam rerum, materiam vero non esse nisi receptivam essentia, sicut vagina est solum receptiva, non vero constitutiva gadii. Plato post Socratem idem tenuit, saltem de composito humano docuit enim solam animam esse totum hominem, quæ degeret in corpore, sicut Nauta in navî. Peregrinus in hospitio, vel Captivus in carcere, cujus fenestra erat sensus externi. Unde Socrates cujusdam sibi ignoto dixit, *Loquere hospes ut se videam*, indicans hominem in corpore latentem per sensus & sermonem sese prodere: & in Anaxiocho, Nos, inquit, *anima sumus, animale immortale mortali includimus munimento*. In hanc sententiam Anaxarchus dum Julius Cæsaris Cypriorum tyranni in mortario contunderetur, dixit solum vestimentum, id est corpus suum, non verò se ipsum contundi. Meddò tamen omnes tenent materiam esse de essentia rerum naturalium, etiam hominis: & ideo Augustinus commendat Varrohem, quod hominem nec animam solum, nec corpus, sed animam simul & corpus esse arbitraretur.

Dico: *Etiam materia est de essentia compositi naturalis.*

Probatur evidenter conclusio ex principiis jam positis. Compositum naturale ex sua essentia debet esse quid completum in ratione entis & substantiæ: Atqui nec materia sola, nec forma sola, sed solum constitutum ex utraque est quid completum in ratione entis & substantiæ; ergo utraque est de essentia compositi naturalis. Major patet, quia per compositum naturale non intelligitur aliqua pars substantiæ & entis; sed ens & substantia integra ac perfecta. Minor vero constat ex dictis: Jam enim ostensum fuit ens simpliciter, seu substantiam esse quid ubi noxium generationi & corruptioni, proindeque debere constitui ex duabus partibus, potentia scilicet & actu essendi, id est materia & formâ, quarum consequenter neutra est substantia & ens perfectè, sed solum pars entis & substantiæ. Unde merito observat Boëtius, quod *ἁρμία*, *Onsia* non significat aliquid simplex, sed compositum: *ἁρμία* vero apud Græcos idem est ac *essentia* apud Latinos, ut idem Boëtius dicit.

G 4

Confr.

Confirmatur primò ex D. Thoma Opus. de ent. & essent. c. 1: Essentia est in qua recipitur *esse*: Sed *esse* rerum naturalium non recipitur tantum in forma, sed in toto composito; ergo totum compositum ex materia & forma est essentia rei. Major patet: Nam Metaphysici definiunt essentiam, Potentiam receptivam *esse* seu existentia; Minor verò evidens est ex jam dictis. Demonstravimus enim materiam existere per formam; id est ex materia & forma constitui unicum integrum subiectum existentia. Quod manifestum est præcipue in viventibus, quorum existentia, id est vita, nec est solius animæ, nec solius corporis, sed totius conjuncti: Et etiam in formis materialibus, quæ exclusæ à materia statim amittunt *esse*, quia solæ non sufficiunt ad illud sustinendum.

Confirmatur secundò ex eodem D. Thoma ibidem, & 1. p. q. 75. a. 4. Quod ponitur in definitione essentiali substantia, est de ejus essentia: Argui sola forma non ponitur in definitione substantia naturalis, sed etiam materia; ergo est de ejus essentia. Major patet: Nam definitio essentialis datur per principia essentialia. Probat minor: In hoc enim differunt definitiones rerum naturalium à Mathematicis, quia istæ significant solam formam absque materia; at verò definitiones naturales significant formam simul cum materia sensibili: unde absurdum esset definire hominem, Animam rationalem, ignem, formam calidam, &c.

Dices: Materiam poni in definitione non ut partem essentia; sed ut subiectum recipiens essentiam.

Sed contra: Quod enim est proprium accidentium propter imperfectionem suæ essentia, non convenit essentia perfectæ & complete, qualis est substantia naturalis: Sed recipere in definitione sua aliquid præter essentiam est proprium accidentium ex imperfectione suæ essentia, ut dicit Aristot. 7. Metaph. tex. ergo non convenit substantiis, quales sunt substantia naturales.

Obijcies primò: Sic se habet materia absolutè sumpta ad hominem absolutè, sicut hæc numero materia ad hunc numero hominem; Sed hæc numero materia non est de essentia huius numero hominis; ergo nec materia absolutè sumpta est de essentia hominis absolutè sumpti; Probat minor: Variata hac numero materia, non variatur hic homo; ergo hæc numero materia non est de essentia huius numero hominis. Probat antecedens: Homo enim manet idem toto tempore vitæ: Sed materia ejus continuo variatur, dum aliqua ejus pars per calorem naturalem solvitur, & nova quotidie per nutritionem subrogatur; ergo variata materia huius hominis, non varia ut hic homo.

Respondet negando minorem. Ad probationem, nego antecedens. Ad ejus probationem, distinguo minorem: Materia hominis

minis continuo variatur, *formaliter*, nego: *materialiter* concedo: quæ distinctio etiam applicanda est consequentiæ.

Explicatur solutio ex D. Thoma 1. p. q. ult. a. 1. ad 5. & in suppl. q. 80. a. 4. materia dicitur variari *formaliter*, quando transit ab uno composito ad aliud compositum; ut si anima mea reliqueret totum corpus, & novum occuparet, variaret suam materiam *formaliter*. Dicitur verò materia variari solum *materialiter*, quando manente eodem composito, & eadem totali materia, quedam eius pars abijt, & novo loco ejus subrogatur, quæ continuatur cum aliis sub eadem figura, dispositione, ordine, officiis ac præexistens. Dicimus ergo, quod hæc variatio materialis non variat compositum, quia pars superveniens transit in compositum præexistens, trahiturque ad ejus unitatem, quam proinde non mutat. Unde censetur eadem cum præcedenti, non quidem *materialiter* & *entitative*, sed *formaliter* & *substitutive*, quatenus gerit easdem vices, quas gerebat illa quæ abiit, & trahitur ad idem totum. Quod etiam declarari potest exemplis: Sic enim est idem numero fluvius, licet novæ partes aquæ continuo aliis fluentibus succedant; Sic idem est Senarus & eadem civitas, licet quotannis aliquibus morientibus novi in eorundem locum subrogentur: Sic eadem navis est, licet corruptis paulatim tabulis novæ substituantur, ut dicitur de navis Argonautarum, quæ post centum annos superflua, eadem erat numero, licet singulæ ejus partes paulatim fuissent mutatae, &c.

Instabis: Resurrectionem fore impossibilem, si hæc materia sit de essentia huius hominis. Probat sequela: cum enim contingere possit, ut eadem materia fuerit sub formis plurium hominum, cui restitueretur in resurrectione?

Respondent quidam nihil referre ad resurrectionem, ut eadem entitas materia resumatur, aut nova substituat. Sed hæc responsio est falsæ; nam destruit veritatem resurrectionis: Ut enim arguit D. Thomas in suppl. q. 79. a. 1. resurrectio ex Damasceno, est ejus quod cecidit secunda resurrectio. Cum igitur hæc numero materia, quam nunc gerimus, cadat per mortem, oportet ut eadem reparetur. Contrariatur etiam spei Fidelium, qui ut dicitur Job. 19. sperant se in hac carne, quam modo gerunt, quæ Sacramentis consecratur, quæ pro Dei amore in martyribus cruciatur, quæ in bonis operibus animæ collaborat, visuros Salvatorem suum. Unde rejecta hæc sententia.

Respondet ex D. Thoma: Materiam in resurrectione dandam ei qui primò eam habuit: alteri verò supplebitur ex ea materia, quæ vi caloris depasta erat, quantum necesse fuerit: Nam idem homo per nutritionem multum materiae successivè acquirit & perdit: ita ut aliquando sub eadem anima fuerit successivè materia

sufficiens ad decem corpora humana. Unde si aliquid de aliena materia quis habuit in morte, facile suppleri poterit per aliam partem materiæ olim decursu vitæ per nutritionem acquisitæ, & postea vi caloris naturalis dissipatæ.

Urgebis: Fieri potest ut quis puer totus constet aliena materia; ergo si materia restitueretur in resurrectione illi, qui primò eam habuit, talis puer carebit materia, in qua resurgere possit. Probatur antecedens: Apud Americanos integræ nationes sunt, quæ vescuntur carne humana, anquam delicatissima: Unde veniunt homines, ut nos lepores: ergo filii geniti possunt constare ex materia hominum devoratorum.

Respondeo primò, casum esse naturaliter impossibilem: Qui enim comedunt carnes humanas, non iis solis vescuntur, sed præterea aliquid aliud adhibent in cibum. Deinde, dato casu, puer penitus non participare totam materiam unius hominis, sed diversorum particulas, quæ suppleri possunt ex materia, quam homines illi devorari per nutritionem acquisita erant. Et demum si quis dicat naturaliter contingere posse, ut totus homo sit ex tota materia alterius, dicendum est, quod cum Deus decreverit resurrectionem in eadem carne quam in vita gessamus, ad eius providentiam spectat cavere casus, qui tali resurrectioni obstant.

Objicies secundò: Sola forma est ratio quidditatis, radix proprietatum, principium operandi, distinctivum specierum, &c. ergo sola forma est tota essentia rei.

Respondeo formam hæc omnia præstare solum ut quo, non verò ut quod: Nam in bruto v.g. sola anima est quidem id quo brutum vivit, sentit, & movetur; attamen totum compositum ex anima & corpore est id, quod vivit, sentit, & movetur. Unde non dicimus animam bruti vivere, sed totum compositum ex anima & corpore.

Objicies tertio: Apostolus 2. ad Corinth. c. 4. dicit: *Lacet iis, qui foris est, noster homo corrumpatur, tamen is, qui intus est, renovetur die in diem*; ergo sentit Apostolus animam solam esse hominem interiorem.

Respondeo cum D. Thomas 1. p. q. 75. a. 5. ad 1. D. Paulum sumere hominem pro principali parte hominis per synecdochem: *Illud enim, inquit Aristoteles, videtur esse unumquodque; quod est principale in eo*: Unde pars hominis præcipua dicitur homo. Cum igitur in rei varietate anima secundum intellectum & voluntatem sit præcipua pars hominis, solet vocari *homo interior*. Quia tamen secundum æstimationem hominum carnalium corpus cum sensibus videtur principalius, ideo dicitur *homo exterior*.

ARTI

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrum forma & materia immediate uniantur.

NE difficultatem æquivocatio confundat, diligenter distinguenda est quadruplex unio inter materiam & formam: effectiva, dispositiva, relativa & formalis. Unio effectiva est actio agentis materiam formantis, id est cum forma unientis. Unio dispositiva sunt dispositiones quibus materia fit capax habendi & retinendi formam; Nam in homine v.g. datur quædam dispositio, quæ sublatâ, corpus est incapax retinendi animam: unde necesse est ut anima separetur, & homo moriatur. Unio relativa est reciprocos respectus materiæ & formæ. Unio demum formalis est copulatio formæ cum materia, seu id quod materia constituitur formaliter unita cū forma. De duabus primis unionibus certū est eas esse quiddam distinctum à materia & forma. De tertia vero idem concedendum, si ille respectus dicatur relatio prædicamentalis. Hic solum agitur de quarta unione, an scilicet præter actionem agentis, accidentia dispositionis & relationem ex unione consequentem forma egeat modalitate superadditâ, quæ fiat actu unita materiæ: Seu, ut res adhuc planius dicatur, an agens unit materiam formæ producendo in utraque aliquam actualitatem modalem ab utraque distinctam, vel potius præcisè dando unam alteri.

Dico: *Materia & forma uniantur præcisè & immediate per proprias entitates, in quantum forma est ex se actus materiæ & materia vicissim ex se subiectum formæ.*

Conclusio communior est inter Thomistas: potestque deduci ex ante jactis fundamentis. Demonstravimus enim, Varietatem & distinctionem actuum essendi, siue principalium siue modalium, taxandam esse juxta varietatem mutationum. Quia quælibet mutatio affert specialem essendi actum; & vicissim quilibet essendi actus terminat suam specialem mutationem: Cum igitur unio materiæ & formæ perficiatur unicâ mutatione, nempe generatione substantiali, debet in ea poni unicus essendi actus eam terminans, nempe forma substantialis, sicque gratis & superflue addunt ad versarii alios duos actus essendi modales, informationem & sustentationem. Sed falluntur quod præposterâ subtilitate distinguunt realiter tres substantiales mutationes in unione materiæ & formæ: Unam & principalem, quæ fit ex ente in potentia ens actu: Duas minores, quibus materia fit de non sustentante sustentans, & forma de non informante informans, quæ determinentur ad duos actus modales, sustentationem scilicet & informationem, ex quibus conficitur unicus totalis modus unionis. Falluntur, inquam, quia ad hæc omnia sufficit unica realis mutatio, nempe illa quæ materia reducitur

reducitur in actu formæ: Eâ enim positâ, omni aliâ remotâ modalitate, & forma intelligitur informans, & materia sustentans, & exente in potentia factum ens in actu. Verum ut id accuratius adhuc stabiliatur.

Probatur conclusio primo ex Aristotele & D. Thoma 3. Met. lect. ult. ubi reprehendentes Antiquos quod vellent materiam & formam colligari per medium vinculum, perpetuo inculcant, *Nihil esse faciens unum ex materia & forma, nisi agens quod movet potentiam ad actum.*

Et si dicas, illos, solum ibi negare vinculum, quod sit per modum tertie rei, sicut calx est vinculum lapidum in domo, quale fingebant Antiqui mediare inter materiam & formam, non vero vinculum quod sit solum modus partium; Hæc responsio gratuita est, & facile confutatur. Quamvis enim veteres quærentes nexum quo materia formæ,ungeretur, dicerent ipsum esse vel aliquod corpus subtilius, vel aliquid accedens; at tamen Aristoteles & D. Thomas generaliter concludunt *nihil esse medium uniens materiam cum forma, præter actionem agentis*; ergo excludunt qualemcumque nexum: Qui enim dicit *nihil esse*, omnia excludit. Adde præterea quod non omnes Antiqui ponebant corpus medium ad uniendam animam v.g. cum corpore, sed quidam dicebant, illam uniri per quemdam modum quem vocabant *animationem*, quæ videtur esse ipsissima adversariorum sententia; & tamen Aristoteles & D. Thomas hunc etiam modum rejiciunt; ergo secundum illos nihil mediat inter materiam & formam, etiam quod sit solum modus informationis, qualem ponunt Adversarii.

Probatur secundo ratione depromptâ ex Aristotele 8. Metaph. cap. ult. & D. Thoma 2. cont. Gent. cap. 71. Actus essendi immediate seipso unitur propriæ potentie: sed forma unitur materie ut actus essendi propriæ potentie; ergo unitur ei immediate seipsâ. Minor patet: Jam enim satis ostensum fuit materiam esse potentiam essendi cuius proprius actus est forma substantialis. Major ita demonstratur. Actus essendi eo immediate unitur suæ potentie, quo constituit eam in actu: Atqui non alio quam seipso immediate constituit eam in actu; ergo immediate seipso illi unitur. Minor videtur evidens: Quo enim alio opus est ad constituendam potentiam in actu, quam actu ipso, cuius id proprium officium est, propriæque essentia, ut rationis constituere rationale? Major vero perinde certa est: Potentiam enim essendi esse unitam actui, nihil aliud est quam eam esse in actu, seu cum illo constituere unum ens actus; ergo actus eo immediate illi unitur, quo eam constituit in actu. Sed falluntur Adversarii quod in tali sollicitudine quærant actum actus; nec advertunt in forma ipsa jam se tenere quod quærent, nempe

nempe actualitatem, quâ materia primo & immediate constituitur in actu. Sed placet audire S. Thomam hac rationem suismet verbis expendentem 1. p. q. 76. a. 7. *Forma, inquit, per seipsam facit materiam esse in actu, cum per essentiam suam sit actus: nec dat esse per aliquid medium, sed secundum seipsam unitur materie, ut actus eius: Nec est aliquid uniens, nisi agens, quod facit materiam esse in actu.* Nihil sane clarius, nihil efficacius dici potuit. Verum hæc ratio, ut inculcetur magis, quibusdâ confirmationibus est illustranda.

Confirmatur ergo primò: Cum unum sit idem cum ente, nec ei aliquid addat, eadem omnino sunt principia entis & unius: Atqui actus & potentia sunt simplicissima entis principia, ut ex dictis satis patere potest; ergo sunt pariter ipsissima unius & unitatis principia; sicque non egent aliis quam seipsis ut unum faciant. Sed ut hæc ratio evidenter fiat, demus actum substantialem essendi, seu formam, egere ulteriore actu modali: quo uniatur suæ potentie. Actus ille, cum non sit subsistens, necessario eget recipi in subiecto: quocumque tandem illud sit, sicque illi unietur ut actus suæ potentie. Si ergo ex actu & potentia non fiat unum immediate, nec ex istis fiet, sicque egebit actus ille modalis alio & ille alio, in infinitum, ut enim optimè observat cum Aristotele D. Thomas 8. Metaph. in fine, eadem erit ratio omnium quæ unientur ut actus & potentia. Quod si actus ille modalis seipso uniri potest suo obiecto poterunt quoque illi actus essendi, sicque forma, quæ est proprius actus materie, poterit se ipsa immediate illi uniri, quod erat demonstrandum. Sed Adversarii non satis penetrant illud certum & verum. apud S. Thomam & Aristotelem: Quod scilicet cum ens & unum idem sint, idem actus, eademque forma est unionis quæ entitatis: Sicque ut ex actu & potentia essendi unum ens fiat, nihil aliud exigi quam agens, quod facit potentiam esse in actu.

Secundò: Licet ens egeat principiis quibus constituatur, attrahens principium quo essendi non eget alio quam seipso ad constituendum ens; alias procederetur in infinitum: Atqui forma est ipsissimum principium quo essendi; ergo non eget ulteriore aliâ actualitate ad constituendum unum ens cum materia.

Tertiò: Modus unionis secundum Adversarios non eget alio quam seipso ad constituendum unum, quia est principium quo uniendo, & ad id ex sua essentia ordinatur: Atqui secundum omnes forma est principium quo essendi, & ad id ex sua essentia ordinatur; ergo non eget alio quâ seipsa ad constituendum ens cum materia; ergo superfluit ille ulterior actus modalis ei ab Adversariis adjunctus.

Quartò: Si informatio quâ unitur forma materie est modus distinctus à forma, sustentatio etiam quâ materia unitur formæ, erit modus distinctus à materia; sicque erunt duo nexus partiales; de quibus

quibus, cum faciant unum nexura totalem. Quæro, an uniantur immediate vel mediate: Si mediate, ergo datur tertius nexus, & sic in infinitum: si vero uniantur immediate, cum & idem dici non poterit de materia & forma, cum magis inter se proportionentur quam nexus partialis cum alio partiali?

Quindò: Nulla formalitas intelligi potest in materia prior & immediatior formæ: Sed modus ille unionis si daretur, prius & immediatius atticeret materiam quam forma; ergo non datur. Mirum patet: Nam ille modus esset medius inter materiam & formam; aut forma non afficeret materiam, nisi illo mediente tanquam priori & immediatiori. Major verò est D. Thomæ q. unic. de an. 2.9. & probatur ejus ratione. Omnes modi & omnes alie formalitates supponunt esse simpliciter; prius enim est esse, quam modificatum esse: Sed forma dat esse simpliciter; ergo impossibile est ullum modum ullamq; formalitatem præinelligi in materia ante formam.

Respondent Adversarii ad principale argumentum & in hoc situm est totum eorum fundamentum] formam quidem ex se ipsa esse in actu primo informativam materię, non tamen in actu secundo: Ideoque, ut in actu secundo informet materiam egere modo superaddito, scilicet ipsa informatione.

Sed impugnatur primò hæc responsio: Forma corruptibilis tantum est informativa in actu secundo, quam un oïlla ficticia univaria in actu secundo. Sicut enim totum esse formæ corruptibilis est informare, in tantum enim est in quantum informat. Ergo saltem per formis corruptibilibus non est necessarius ille modus unionis ut informant in actu secundo. Anima vero rationalis licet non semper informet corpus, cum tamen sit actualior formis corruptibilis, hoc non est defectu sufficientis actualitatis, sed defectu dispositionum, quæ non sunt semper in corpore; & defectu agentis eam applicantis & conservantis in corpore; ergo nec ipsa ut actu informet requirit fictitiam illam unionem, sed solum dispositiones & agentem eam applicans corpori.

Impugnatur etiam secundo: Distinctio actus primi & secundi locum non habet in forma substantiali, sed ipsa est in genere causæ formalis essendi actus ultimus & unicus; ergo funditus ruit hæc responsio. Antecedens est ipsissima, perpetuæque S. Thomæ doctrina: Ubique enim agnoscit formam substantialem ut immediatum formale principium essendi, quod statim sequitur ex stentia forma, inquit, l. 1. q. 77. a. 1. inquantum est forma, non est actus ordinatus ad ulteriorem actum, sed est ultimus terminus generationis. Sed præterea probatur tripliciter. Primo, quia alias daretur totum formæ, & ipse forma esset substantialiter in potentia; quod plane repugnat eius notioni. Secundo, cum forma sit terminus actus

actionis, idem est in facto esse, quod actio in fieri. Sed actio est ultimus actus in fieri; ergo forma quoque est ultimus actus in facto esse. Tertio, ut res dicatur adhuc profundius: Distinctio actus primi & secundi est respectu eorum, quæ non habet plenam actualitatem sui generis, sed solum radicem & inchoationem; quæque ideo egent ulterius pari & transmutari ab agente: Atqui forma substantialis ex sui ratione est perfectus actus substantialis, qui non comparatur ad agens ut subjectum perfectibile, hoc enim est proprium materię, sed ut terminus & perfectio subjecti; ergo in ea locum non habet distinctio actus primi & secundi. Adde quod actus secundus est semper accidentaliter primo, ergo implicat quod habeat locum in formis substantialibus.

Dicendum ergo formam esse de se informativam etiam in actu secundo: Quod si de facto non informet, hoc non est defectu aliquis actualitatis etiam modalis, sed defectu applicationis causæ agentis. Et ideo D. Thomas cum Aristotele perpetuò inculcat: *Non requiri aliud ut fiat unum ex materia & forma, nisi agens, quod reducit potentiam ad actum*, id est, dat formam materię.

Obicies primò: D. Thomas, l. p. q. 76. a. 1. ad 6. dicit quod anima solum secundum se habet aptitudinem ad corpus sicut leve ad sursum; ergo sicut leve ponitur sursum per modum distinctum, scilicet per ubicationem: ita anima ponitur in corpore per modum superadditum, scilicet per unionem & informationem.

Respondeo: Mirum esse Adversarios adeo levem pro sua opinione auctoritatem præferre expressissimis D. Thomæ locis in quibus diligenter versans unionem animæ cum corpore, semper eam asserit immediatam esse: Maxime cum hæc auctoritas particularis sit pro anima rationali, cui etiam modum unionis appetit non tribuit: Unde.

Respondeo secundo ex Cajetano, D. Thomam solum velle, quod sicut corpus leve, quantumvis de se capax essendi sursum, eget tamen aliquo, scilicet motu locali, ita anima quantumvis de se sit informativa corporis, eget tamen aliquo, ut ipsi uniatur. Ceterum quod illud sit modus substantialis, ut voluit Adversarii, ne verbo quidem neque hic, neque alibi S. Doctor insinnavit, sed magis perpetuò dicit, ad hanc unionem nihil requiri nisi actionem agentis & dispositiones.

Obicies secundo: Quod non est de se tale, debet fieri tale per aliud: Sed forma non est de se unita materię, v. g. anima rationalis corpori, alias nunquā existeret separata, ergo debet uniri per aliud.

Respondeo concessa maiore distinguendo minorem: Anima de se non est unita corpori, *effective & quantum ad applicationem*, concedo: *formaliter* nego. Et similiter ad consequentiam, ergo debet

debet uniri per aliud, formaliter, nego, effectivè & applicativè, concedo. Id est, entitas anime est illa ipsa formalitas quæ unitur corpori, illudque informat; attamen illa formalitas, ut sit in corpore, indiget agente illam applicante & conservante in corpore: sicut ipsa unio, quam ponunt Adversarii, quantumvis unitiva, ut uniat, indiget agente ipsam causante & conservante. Causa enim formalis, quantumvis completa, nihil præstat sine agente.

In istis: Vel actio agentis applicantis formam materiæ facit aliquid in forma, vel nihil. Si nihil, non magis reddit unitam, quam esset antea. Si aliquid; ergo modum unionis: quid enim aliud fingi potest?

Respondeo agens, dum unit formam materiæ, facere quidem aliquid novi in forma, nempe ut sit in materia: At formam esse in materia non est ei de novo accedere modalem actum, ut imaginantur Adversarii: sed potius eam recipi in materia, in qua antea non erat. Cum enim actione agentis sit, ut anima, v.g. humana à corpore libera de novo sit in corpore, hoc ipso & præcise omni modalitate, intelligitur insigniter mutata: Unde acute Cajetanus ait, quod agens unire formam materiæ nihil aliud est, quam facere ut *esse* formæ sit in materia, quia formam uniri materiæ nihil aliud significat, quam eam esse in materia.

Urgebis: In omni mutatione necesse est ut aliquis actus, saltem modalis, accedat, aut certe decedat, ut demonstratum est q. 1.2.5. §.1. Sed anima rationalis, cum in resurrectione unietur corpori mutabitur; ergo ei adveniet aliquis actus modalis, nempe modus unionis.

Respondeo distinguendo majorem; necesse est ut in mutatione adveniat actus essendi, aut certe decedat, ei quod habet rationem *subjecti* talis mutationis, concedo: Ei quod habet rationem *actus termini* talis mutationis, nego. Et ad minorem, In resurrectione anima mutabitur, ut *subjectum* hujus mutationis, nego: Ut actus & terminus additus *subjecto* per talem mutationem concedo: Et nego consequentiam. Verissimum est in omni mutatione requiri *subjectum* & actum *essendi*, sed tamen mutatio utrumque diversimodè afficit. *Subjectum* enim mutatur, quatenus recipit actum; actus verò quatenus recipitur in *subjecto*. Unde est contra naturam ejus quod habet rationem *actus* & termini in mutatione, ut ei adveniat actus; sed magis ipse actus debet advenire alicui *subjecto*. Manifestum est autem quod in mutatione, quæ fit in resurrectione, corpus quidem habebit rationem *subjecti*; anima verò rationem *actus* & termini, quia in mutatione substantiali forma est terminus & actus. Unde illa mutatio afficiet animam, non quidem dando ei actum modalem, sed potius dando eam alicui *subjecto*, nempe corpori, ut actum substantialem.

Re-

Replicabis: Anima unita corpori alio modo se habet quam separata; ergo debet per illam unionem recipere aliquem modum.

Respondeo ex jam dictis, animam per unionem alio modo se habere non ratione modi unionis additi, sed ratione corporis adjuncti: Per hoc enim præcise quod sit in corpore in quo antea non erat, satis intelligitur alio modo se habere.

Dices: Anima potest ab Angelo adduci ad suum cadaver, sicque illi præsens fieri: Nec tamen propterea illud vivificabit, alias virtute Angeli fieri posset resurrectio, quod nemo concedet: Ergo vitalis unio anime non est sita in eo præcise ut detur corpori, sed in modo informationis & animationis, quem dare nequit Angelus.

Respondeo distinguendo antecedens: Anima potest adduci ab Angelo ad corpus, sicque fieri præsens illi, *localiter* ut spiritualis substantia loco, concedo: *Formaliter* ut actus substantialis suæ potentie, nego: quæ distinctio aptanda est etiam consequenti. Atque ut id elucidetur, in anima humana duæ formalitates virtualiter distinctæ observandæ sunt. Ratio substantiæ spiritualis suo modo localis: & ratio actus, seu formæ substantialis. Ut est substantia spiritualis, pati potest à superioribus substantiis, & ab illis quasi deportari ad locum, ut dicitur de anima Lazari, Lucæ 16. illique applicari, imò violentè alligari, non secus ac dicitur de Dæmonio, Tobie 8. Sed illa unio manifestè non est vitalis; alias animæ damnatorum animarent flammæ suas. At verò anima est actus & forma substantialis, potest solum attingi ab agente transmutante corpus usque ad perfectam organizationem, quod non competit Angelis: Qui quidem attractus sit, non quatenus anima ab agente patitur recipiendo aliquid actualitatis; sed quatenus e contra est terminus actionis agentis, & actualitas ipsa quæ datur corpori & qua corpus substantialiter transmutatur, eo modo quo ceteri actus essendi dantur *subjecti* ab agentibus transmutatis: Et hæc unio est ipsissima animatio, consistens non in modalitatis productione aut in nuda præsentia animæ ad corpus, sed in productione corporis usque ad actum & perfectionem illam substantialem, quæ nomine anime intelligitur, quod planè non facit Angelus, cum animam ad corpus adducit, sed solum agens quod corpus usque ad actum anime transmutat.

Obicies tertio: Quæ separantur, distinguuntur: Sed unio ab anima & corpore in morte separatur: ergo ab utroque distinguitur. Major patet: Minor etiam constat; Nam in morte remanet corpus, remanet anima, & tamen perit unio.

Respondeo concessa maiore, distinguendo minorem: Unio separatur ab anima & corpore, *invicem communicatis & applicatis* per actionem agentis, nego; non *invicem communicatis, & applicatis*, concedo.

Pars II.

H

conce-

concedo : seu, quod idem est, unio separatur ab anima, ut dante esse corpori, nego : ab anima, non dante amplius esse corpori, concedo. Solutio patet ex dictis.

Instabis : Ergo saltem illa communicatio & applicatio, per quam anima dat esse corpori, est aliquid distinctum, cum anima possit esse sine hoc, quod dicitur esse corpori, ipsique applicetur.

Respondeo distinguendo consequentiam : Illa communicatio & applicatio est aliquid distinctum ab entitate animæ, præsumpta, concedo ; ab entitate animæ, ut subest actioni agentis, ipsam applicantis & conservantis in corpore tanquam actum in sua potentia, nego. Unio enim & communicatio animæ nihil aliud addit supra entitatem animæ præter actionem agentis ipsam conservantis in corpore, cum dispositionibus quibus corpus redditur susceptivum animæ. Sed quia illæ dispositiones, & illa actio desinere possunt, ideo etiam unio animæ & corporis potest desinere.

Ratio radicalis horum omnium est, quia causa formalis, licet seipsa causet, attramen non causet nisi ut terminus actionis causæ efficientis, causæ enim sunt sibi invicem causæ : Unde quamvis anima de se habeat quiddam requiritur ad hoc, ut informet corpus, eique uniatur, nec proinde eget formalitate addita, eget tamen influxu causæ efficientis ipsam applicantis : quo proinde cessante desinit uniri.

Objicies quartò : Actio uniens animam corpori debet aliquid producere : Sed nihil potest producere, nisi unionem ab utroque distinctam : ergo datur talis unio.

Respondeo negando minorem : Illa enim actio non producit unionem distinctam ab anima, sed dispositiones, quibus corpus producitur utque in actum animæ : sicque cum ea constituit novam substantiam. Unde id quod proprie producitur est illa nova substantia.

Dices : Homo generans hominem debet attingere aliquid animæ, ut eam uniat corpori : Sed non potest attingere animæ entitatem, cum sit aliquid elevatum supra actionem corporalem : ergo debet attingere modum unionis.

Respondeo distinguendo minorem : Homo generans hominem non potest attingere entitatem animæ, ut produendam, concedo, ut dandam, nego. Id autem quomodo fiat, facile patet, si advertendo, ultimam dispositionem ad quaecumque formam necessario esse connexam cum forma : unde hoc ipso quod agens ponit ultimam dispositionem in materia, dat illi formam. Cum igitur homo possit ponere in materia ultimam dispositionem ad animam rationalem, potest quoque illam dare : & sic attingere, non quidem ut produendam, sed ut dandam corpori.

Objicies quintò : Informatio est aliquid distinctum ab anima, ergo

ergo & ipsa unio. Probatur antecedens : Causalitas distinguitur à causa : Sed informatio est causalitas forma : ergo distinguitur ab ea.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, distinguo minorem : Causalitas est aliquid distinctum à causa, in causis efficientibus, concedo, in causa formali & materiali, nego. Materia enim & forma causant sui communicationem : id est ut data sibi invicem ab agente. Unde ut causent de facto, non egent nisi sua entitate & actione agentis unam alteri dantis.

ARTICVLVS TERTIVS.

Quomodo distinguatur compositum à Materia & Forma.

Constat igitur ex materia & forma immediate unitis fieri unum ens, unamque perfectam essentiam. Nunc quaerimus, distinguaturne illud ens à suis partibus materiæ scilicet & formæ. Hæc quaestio paulò subtilior est, sed quæ fere tota consistit in modo explicando : Unde authores voce magis, quam re ipsa in illa divisi sunt. Quare satagendum nobis est, ut omni sermone ambiguitate remota rem paulò accuratius explanemus. Atqui ut id fiat.

Observandum est, quod cum materia & forma, & entitate inter se distinctæ sint, & tamen vi agentis uniantur, id est unum ens fiant, dupliciter considerari possunt, etiam sub ipsa unionem : Primò ut duæ entitates sunt, inter se distinctæ, incompletæ, se se mutuo afficientes, & sic principiantes unum ens, cuius altera est potentia, altera actus ; altera inchoatio, altera complementum. Secundò considerari possunt, secundum ipsam unionem suam, id est, ut jam vi agentis sunt quid unum factæ : Uniantur enim ut sint unum ens perfectum. Distinctio quidem paulò delicatior est, sed quam tamen nemo inficiari possit. Nihil enim tritum magis est, quam materiam & formam & duas entitates esse etiam sub ipsa unionem, & tamen coalescere per unionem mutuum in unum tertium quoddam, nomine entis simpliciter, seu substantia perfecta ab omnibus notum. Quod quidem Aristoteles non semel inculcat, cum ait, *materiam fieri ens actu per formam* : Est enim sub forma, id quod fit per formam ; si igitur per formam fiat ens actu per se unum, manifestum est quod cum forma est illud unum ens, proindeque ambæ considerari possunt & ut sunt duæ distinctæ entitates, & ut in unam tertiam vi unionis coalescunt. Hoc ita constituto.

Dico primò. *Compositum substantiale non est mera collectio duarum entitatum, materia scilicet & forma, sed tertium quoddam genus rei* : Unde distinguitur ab illis secundum suas entitates consideratis, tanquam una quaedam entitas ex his constituta.

Conclusio est expressè Aristotelis 7. Metaph. cap. 17. & 4. cap. 5. & 12. cap. 3. quo in loco docet : materiam, formam, & com-

positum esse tres entitates. Idem tradit D. Thomas iisdem in locis & in 3. dist. 2. quæst. 1. art. 3. *Totum*, inquit, *proprie loquendo non est sua pars, sed aliquid ex partibus constitutum.*

Probatur autem ratione Aristotelis : In his quæ sunt mera collectio plurius entitatum, & non tertia res ex iis constituta, nulla res proprie gignitur, cum partes eorum præexistentes uniuntur; nullaque perit, cum ita diuelluntur, ut post divisionem maneant : Atqui cum materia & forma præexistentes uniuntur, ut in resurrectione, nova res gignitur : Cum verò separantur, etsi superfluit sint suæ separationi, ut in morte hominis, res aliqua destruitur; ergo compositum ex illis non est mera collectio earum, sed tertia quædam res distincta, cuius est gigni & interire. Minor patet: Generatio enim novæ substantiæ est, cum forma, sive præexistat, sive non, datur materiæ; corruptio verò, cum separatur. Major autem, quæ est Aristotelis 7. Metaph. c. 17. declarari potest tum exemplo, tum ratione: Exemplo quidem; non enim dicimus, novam rem gigni, cum coacervantur lapides, aut junguntur manus; nec perire aliquid, cum illæ divelluntur, illi dissipantur: Quia acervus lapidum nihil aliud est quam collectio lapidum & non tertia entitas ex iis constituta, & manus junctæ, nihil amplius sunt quam manus simul sumptæ & positæ. Ratione verò: Quia quod jam est, non fit: Atqui si collectio non sit alia entitas quam partium, jam erat ante unionem in ipsis partibus præexistentibus; ergo non fit de novo.

Confirmatur primò: Nihil est causa & principium sui: Atqui entitates materiæ & formæ sunt principia & causæ compositi, etiam, imò maxime, cum uniuntur; ergo distinguuntur ab entitate compositi.

Secundò: Totum est per se unum: Atqui materia & forma secundum suas entitates sunt potius per se duo, sunt enim res ex se diversissimæ; Ergo totum est alia res ab illis. Nec refert quod sint entitates incompletæ: nam & duæ formæ incompletæ sunt, & tamen collectio earum non est per se unum.

Tertiò: Non sunt novæ proprietates, nisi sit nova entitas: Proprietates enim sequuntur essentiam, suntque illius indicia: Atqui totum habet proprietates diversas, non solum à singula, sed etiam ab utraque parte, ut generari, corrumpi, esse ut quod, perari ut quod, &c. Ergo habet aliam entitatem ab entitatibus partium.

Dico secundò: Illa tertia entitas, quæ dicitur compositum, non est distincta à partibus suis quasi addens aliquid ipsis, sed solum ut includens ipsas. Unde non est distincta ab illis, ut unum sunt, sed illud unum quod sunt per mutua conjunctionem est ipsissimum compositum.

Conclusio est contra euosdam, qui imaginantur entitatem totius ut aliquam formam additiam materiæ & formæ, quam vocant

formam totius: Nec advertunt aliud esse distinguendum à partibus ut additum illis, & ut constitutum ex iis. Contra quos D. Thomas 4. contra Gent. cap. 81. *De humanitate*, inquit, *non est intelligendum quod sit quædam forma consurgens ex conjunctione forma ad materiam quasi realiter sit alia ab utraque.* Subditque rationem, quia cum per formam fiat materia hoc aliquid actu, ut dicitur 2. de Ani. illa tertia forma consequens non esset substantialis. Quippe supponit, quod jam demonstravimus, formam accidentalem esse, quæ advenit ei, quod jam est ens actu & substantia.

Probatur autem ex illomet D. Thomæ principio: Materia & forma sufficiunt ad constituendum compositum; ergo superfluit illa tertia formalitas. Probatur Antecedens: Compositum nihil aliud est, quam ens simpliciter, substantiaque completa: Sed materia per formam satis completur in ratione substantiæ, sitque ens actu & simpliciter; demonstravimus enim formam esse actum entis simpliciter, & substantiæ complementum, cuius materia est inchoatio & potentia: Ergo sufficiunt ad constituendum totum compositum. Sed Adversarii non capiunt naturam formæ & materiæ, illamque esse substantiam & ens simpliciter ut quo actu, istam verò potentiam: unde præter illas quærunt aliam formam totalem entis & substantiæ.

Confirmatur: Illa tertia formalitas ut præveniens materiam & formam, quibus fingitur addi, non esset nisi pars totius, ergo superfluit. Consequentia patet, quia in ratione partis materia & forma sufficiunt: Sunt enim sola principia compositi, ut demonstratum fuit supra, antecedens etiā non est minus certum: nam materia & forma sunt aliquid essentiae totius; ergo tertia illa formalitas, non est tota eius essentia, ergo non nisi pars.

Porro quid per modum illationis ad iunximus in conclusione, totum non distinguendum à materia & forma ut sunt unum per conjunctionem, manifestè sequitur ex dictis. Si enim per unionem fiunt una tertia res, ut jam declaravimus: nihilque aliud requiritur ad constituendum totum, ut jam probavimus: illa tertia res erit ipsissimum totum.

Ex dictis habetur primo facilis explicatio quorundam satis intricatorum: Nempe agens, etsi supponat materiam & formam, nec efficiat modum distinctum unionis, producere tamen vere aliquam rem: Substantiam totalem verè causari à suis partibus, etsi nihil addat illis. Compositum, etiā habeat duas entitates, esse tamen simpliciter unum. Primum enim patet: quia cum totum sit tertia entitas ab entitatibus materiæ & formæ, satis est ut vi agentis formam dantis materiæ fiat, ut agens dicatur verè producere novam rem. Secundum etiam in promptu est: quia cum totum sit tertia entitas ab entitate materiæ & formæ, à quibus tamen pendet, potest

inelligi ut causatum ab illis: Nec est necesse ut addat aliquid ipsis, quia causatur non ut aliquid effusum extra illas, sed ut aliquid constitutum ex illis. Tertium demum facillè intelligitur, quia cum totum non sit collectio duarum entitatum, sed tertia ex illis causata, non potest dici duplex, sed una simpliciter entitas.

Habetur secundò modus expeditus conciliandi Authores, præcipuè Thomistæ, qui in hac difficultate videntur divisi. Primates enim illi Thomistæ, Cajetanus 3. p. q. 6. a. 5. Capreolus in 3. dist. 2. q. 1. a. 1. Ferrariensis 4. cont. Gen. cap. 81. cum dicunt, totum distinguì à partibus, etiam simul sumptis, nihil aliud volunt, quam quod nos in prima conclusione diximus, totum non esse meram collectionem duarum entitatum materiæ & formæ, sed tertiam novam ex eis constitutam: sicque distinguì ab illis secundum suas entitates consideratis. Juniores verò Thomistæ, cum è contra asserunt, totum non distinguì à partibus simul sumptis, illas considerant non in ratione partialium entitatum, sed ut vi unionis fiunt una tertia perfecta entitas. Sicque nihil aliud contendunt, quam quod nos diximus in secunda conclusione. Hoc modo etiam intelligendus est Augustinus 7. de Trin. cap. 4. cum dicit, *hominem nihil aliud esse, quam animam & corpus*. Neque nos alius intendimus in prima hujus operis editione: Sed nunc rem explanatius dicendam censuimus.

Habetur tertio solutio objectionum, quæ in hac quæstione satis impeditæ proponuntur. Quæ enim probant totum distinguì à partibus, procedunt de partibus ut sunt dæ parciales entitates: Unde nihil evincunt aliud, quam quod dictum est in alia conclusione, ubi illas adduximus tanquam germanas ejus probationes. Quæ verò contendunt totum non distinguì à partibus, procedunt de partibus, non ut sunt dæ entitates ob suam distinctiōem, sed ut coalescunt in unum ens per mutuam conjunctionem. Sed res tanti non est, ut eam fusius expendamus.

DISPUTATIO SECUNDA.

De Natura & Causis Entis mobilis.

HACTENUS de rerum intrinsecis Principiis: nunc de Causis earum agendum est: ut intrinsecis, tum extrinsecis. Naturaliter enim notum est, quod omne generabile & corruptibile non generatur aut corrumpitur ex se ipso, sed ex aliqua causa. Nihil enim potest dare sibi ipsi ut sit, unde necesse est, ens mobile habere causas dominantes illius principii & motibus, à quibus sic

ut

ut pendet in suo *esse*, ita quoque in sui cognitione. Hinc fit, ut notat Aristoteles, quod cum Mathematicus in suis demonstrationibus solum adhibeat causam formalem, Physicus arguitur ex omnibus causis; quia scilicet motus & mobilia, de quibus disputat Physica, sicut pendunt ab omnibus causis, ita per eas innotescunt. Cum autem Natura, Violentia, & Ars; imò Calus, Fortuna, & Fatum videantur habere rationem causæ, iisque sæpe homines tribuant effectus, qui in mundo cernuntur, de ipsis quoque hic agetur. Unde tota disputatio dividetur in septem quæstiones: Prima erit de Natura, Violentia & Arte. Secunda de Causis in communi. Tertia de causis materiali & formali, materia enim & forma non modo principii, sed etiam causæ rationem habent. Quarta de causa efficiente, Quinta de Causa finali. Sexta de comparatione effectus ad causas. Septima de Casu, Fortuna, & Fato.

QUÆSTIO PRIMA.

De Natura, Violentia, & Arte.

HÆc tria consulo colligamus in hac quæstione, quia unum per aliud explicatur: Siquidem violentia opponitur naturæ: ars verò naturam imitatur. Unde violentia & ars nobis innotescunt per naturam. Hanc verò quæstionem dividimus in tres articulos, quorum primus erit de natura ejusque divisionibus: Secundus de Violentia & causis eā inferentibus: Tertia de Arte & eius operibus.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quotuplex sit Natura.

Nomen naturæ derivatur à *nascendo*: ita ut ex D. Thoma 3. p. q. 2. a. 1. natura dicatur quasi *nascitura* seu *nativitas*. Unde, ut notat 1. p. q. 29. a. 1. ad 4. hoc nomen primo impositum est ad significandam generationem viventium, quæ dicitur *nativitas*, & quia hujusmodi generatio est à principio intrinseco, *natura* nomen extensum est ad significandū principium intrinsecum cujusque: motus: & quia principium intrinsecum motus est materiale vel formale, ideo materia & forma dictæ sunt *natura*: Et rursum, cum omnis essentia constituitur & distinguatur per formam, ideo nomen *natura* nonnunquam sumitur pro essentia, seu quidditate, præcipuè prout illa essentia est radix quarundam operationum: sic dicimus naturam humanam differre à natura leonina: naturam divinam esse in tribus Personis, fuentes naturam pro essentia. Imò aliquando extenditur hoc nomen ad totam collectionem essentialium

ut cum dicimus aliquid esse in rerum naturâ, id est, in universo. Unde vides præcipue naturâ sumi quadrupliciter. Primò pro nativitate; sic primogenitus dicitur ex natura, id est, ipso nativitate ordine, prælati fratribus, & Apostolus dicit nos *natura filios esse*, id est, ex conceptione & nativitate, à qua peccatum trahimus. Secundò sumitur pro materia & forma; sic homo dicitur consistere duabus naturis partialibus. Tertiò pro essentia rei; sic dicimus naturam, id est, essentiam Angelicam esse præstantiorem humanâ. Quartò demum natura sumitur pro principio intrinseco motû & quietis rerum quæ circa nos sunt, id est, pro radice intranea illorum motuum, quos non agentis externi vis extorquet à rebus, sed ipsæ res ex se ultro effundunt, ut est casus lapidis, ascensus flammæ, palpitatio cordis & arteriarum, germinatio arborum, expulsio noxiorum, appetitio utilium, aliaque ejusmodi, quæ omnes uno ore naturæ tribuunt, id est, fonti cuidam interno ac radici rebus ipsi insitæ.

Dico primò: *Aristoteles naturam hoc modo sumptam rectè definit: Principium & causam motus & quietis, eius in quo est, primo & se, & non secundum accidens.* Hæc definitio nihil aliud est, quam accuratio explanatio nati onis illius, quam omnes habent de natura, cum ei tribuunt ultroque illos motus, de quibus mox dicebamus.

Dicitur in primis *Principium*, id est radix & prima origo; *& causa*, id est, verè influens; *motus & quietis*, id est, illius alternationis, qua res sponte sua modo moventur, ut lapis ad centrum; modo quiescunt, ut lapis in centro; aut certè illius uniformitatis, qua res quædam perpetuò moventur, ut sidera, aut perpetuo quiescunt, ut globus terrestris, hæc enim verba sunt accipienda in sensu accommodato. Additur, *eius in quo est*, quia natura est causa interna & insita ipsis rebus. Dicitur demum, *primo per se & non secundum accidens*; quia natura non qualecumque principium internum significat, sed primum, quodque non sit rei accidentale, aut in ea ad tempus hospitans tanquam peregrinum; sed insitum, domesticum, & essentialiale. Unde rationem naturæ non obinent habitus seu insuli seu acquisiti, quia non sunt in re ut prima motus principia, insita & essentialia, sed ut secundaria subsidia rei addititia & accidentalia, quod idem dicendum de arte, quæ est etiam habitus. Humores quoque noxi in animalibus, aut extraneæ substantiæ rebus intrusæ, si moveantur ut prima principia, à natura ratione excluduntur, quia non sunt de essentia rei, sed ut hospites, imò ut hostes data opportunitate expellendi.

Porro quia eadem vis, qua res seipsam sponte ciet, potest ad alia derivari, ut ignis eo calore quo calet, vicina calefacit, idcirco natura

natura primò quidem est principium motus qui est in re; secundariò vero ejus quoque, quem res in alijs ciet: Ut ignis natura est ei principium & calendi, & calefaciendi. Atamen principium illud respectu externorum quæ movet, non est natura, sed sæpe violentia. Licet enim ignis naturaliter calefaciat aquam, aqua tamen ab eo incalescit violentè.

Ex his haberi potest contra Cartesium, illum non explicasse notionem communem, quam omnes habent de natura, sed eam potius omnino subvertisse. Non enim explanat nobis fontem illum intraneum motuum & operationum, quas ex rebus tam sponte nasci nostris oculis cernimus, quemve omnes *natura* nomine intelligimus; sed è contrario docet in rebus ipsis nullam esse radicem insitam, fontemque innatum motû & actionum, omnemque vim motricem esse in suo subjecto ut accidentalem & peregrinam, impressam scilicet à Deo, qui substantiæ particulas ex se indifferentes ad motum & quietem primo impulit, ita quidem ut motus ille non modo ex re non nasceretur, sed nec semel impressus ulla radice illi hæreret, sed solum ad tempus hospitaretur, donec transmigraret in aliam obviam, quod est naturæ rationem prorsus tollere ac radicis extirpare. Nam si omnia moventur vi exterius accita, & ad tempus in eis hospitante, non magis naturale est lapidi cadere deorsum, quam sursum suspendi: Nec cani famelico intrare in oblatum cibum quam ab eo vinculis arceri; utrumque enim sit externa vi. Imò nulla natura est, sed ubique regnat casus & temeraria motus & quietis discurfatio rebus in nullam partem naturaliter inclinatis, sed ad omnia indifferentibus.

Objectiones, quæ contra datam naturæ explicationem proponi solent, libens omitto, quia jam satis præoccupatæ sunt in ejus explanatione.

Dico secundo: *Natura rectè dividitur in materiam & formam.*

Conclusio manifestè sequitur ex fundamentis toties à nobis inculcatis. Hæc enim sunt duo intraneæ & prima principia, ex quibus & omnis substantia sensibilis constituitur, & consequenter motus omnes ab ejus essentia nascentes primitus originantur: Ita quidem ut eorum motuum materia sit semper principium passivum: forma vero aliquorum quidem passivum eorum scilicet quos res quidem ipsa non excitat in se, sed naturaliter exigit ab alio habere, ut forma cæli naturaliter exigit ab intellectu gentia motrice talem, tantumque motum: aliorum vero etiam activum, eorum scilicet, quos ipsa res in se excitat, ut sunt motus vitales, motus gravium & levium, &c.

Objicies primò: Si materia esset natura, omnes mutationes essent cuilibet rei naturales, ut aquæ naturale esset calefieri & corrumpi. Probatur sequela: Nam materia de se est in potentia ad omnes motus.

Respondeo negando sequelam: Materia enim quando est sub aliqua forma, ligatur ab illa & ejus dispositionibus: Unde reduplicative ut est pars compositi, & subiacet dispositionibus alicujus forme, violentum ipsi est quicquid compositum & forme repugnat. Cæterum si materia præcise sumatur, sic nullus motus est ipsi violentus: Unde hoc modo corruptiones etiam possunt dici *motus naturales*.

Obijcies secundo: Nihil potest movere seipsum juxta celebre illud axioma, *quidquid movetur ab alio movetur*. Sed si forma esset principium intrinsecum actuum, motus alicujus movetur seipsum ergo forma non est principium intrinsecum actuum alicujus motus.

Respondeo distinguendo maiorem: Nihil potest movere seipsum *secundum idem*, concedo: *secundum diversa*, nego: In rebus enim quæ propriè movent se ipsas, ut in viventibus, sunt plures partes, quarum una movet alias: Ut oculus movetur a cibo præsentato, & imaginatio ab oculo, appetitus ab imaginatione, facultas progressiva ab appetitu, pedes a facultate progressiva, sicque quibusdam velut gradibus fit motus in animalibus, ita tamen ut semper illa pars quæ movetur ab alia moveatur. Gravia verò & levia moventur etiam quodammodo à seipsis, non quod propriè suos motus efficiant, sed quia vis illa impellens gravium & levium est proprietas ipsis à genere indita. Sed de his exactius in fine hujus partis, explicando prædictum axioma.

Dico tertio: *Etiam anima rationalis habet rationem naturæ.*

Probat: Talis enim anima rationalis est principium motuum humanorum, & vera propriæ forme corporis humani; ergo habet rationem naturæ, uti & alia forme. Quod si habet quasdam operationes supra naturam corpoream elevatas, ut *intelligere*, & *velle*, etiam in his operationibus non amittit rationem naturæ; quia tales operationes quandiu anima est in corpore, dependent aliquo modo à moribus corporalibus: Sentimus enim quod ita vehementer excitata rapit voluntatem; & bona imaginatio juvat ad intelligendū. Unde etiā de intellectu & voluntate agit physica.

Dico quarto: *Etiam tota essentia, seu compositum ex materia & forma, dici potest aliquo modo natura.*

Probat: Talis enim est radix & origo motuum suorum; ergo potest dici natura. Unde hoc nomine sæpè vocatur ab Aristot. & D. Thom. Dixi tamen, *aliquo modo*, nam in rigore loquendo, ut notant Aristot. & D. Thom. 1. Physicæ. 1. compositum est magis à natura, id est constans natura, scilicet materia & forma, quam natura.

Dices essentia totalis non est primum principium motuum; rursus enim principiatur ex aliis naturis, scilicet materia & forma; ergo non est natura.

Respon-

Respondeo esse primum principium totale, contra cujus rationem non est ut constet partialibus principiis.

Dico quinto: *Nec Angelus, nec Deus propriè competit ratio naturæ ut sumitur à Physicis.*

Probat: Siquidem nec Deus, nec Angeli habent in se motus sensibiles, sed sunt supra omnem illam mutationem & vicissitudinem; ergo non habent rationem naturæ, ut à Physicis sumitur; sed potius sunt supra naturam. Unde dicuntur *entia Metaphysica*, id est supernaturalia. Si ergo eorum essentia nonnunquam vocetur *natura*, hoc intelligendum est in eo sensu, quo Logici & Metaphysici sumunt naturam, pro ipsa scilicet rei quidditate: vel prout natura significat radicem quatuorcumque operationum, quo sensu Theologi quarunt, utrum essentia & natura in Deo distinguantur saltem virtualiter, id est, utrum radix essendi, & radix operandi sint in Deo formalitates virtualiter distinctæ. Præterea nonnunquam Physici tribuunt Deo à Angelis rationem naturæ per quamdam excellentiam, in quantum Deus est author, conservator & moderator naturæ, ideoque à quibusdam vocatur, *Natura Naturans*: Angeli verò sunt ejus ministri in gubernatione naturæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Violentia & causis Violentiam inferentibus.

Cum ejusdem scientiæ sit agere de contrariis (ut scientia, quæ agit de virtute, debet etiam agere de vitio; quæ agit de sanitate, debet etiam agere de morbis) postquam explicimus quid & quod duplex sit natura, nunc de violentia, quæ ei opponitur, paucis agendum est. Circa quam primò quæremus, quid sit: Secundo an inferri possit à causis universalibus creatis: Et tertio, an inferri possit ab ipso Deo.

Dico primo: *Violentia rectè definitur, Cujus principium est extra, passo non conferente vim*. Definitio apertè sequitur ex dictis de natura. Cum enim contrariorū contraria sit ratio, sicut natura est fons ille intraneus spontaneæ quietis, & motus illius, quæ res ex se ultro fluit, aut certè quem ab alio quasi suo jure exigit: ita violentia est, quæ motum aut quietem à re invita & repugnantè extorquet. Unde violentia duo dicit: Quod sit ab extra, id est non ab ipsa rei essentia fluat, sed inferatur à principio extraneo, & inimico: & quod inclinationi rei repugnet, id est rem vertat in oppositū illius, ad quod ex se pronæ est. Quæ duo complectitur definitio tradita: Primum quidem cum dicitur, *Cujus principium est extra*: Alterum vero, cū additur, *Passo non conferente vim*. Ut enim passus non conferat vim, non satis est ut in eundem silentè se habeat, quia hæc tamen quæta subiectio censetur contribuere aliquid actioni, & agenti connivere, sed

sed

sed oportet ut passim repugnet, vel activè, nitendo in contrarium & enervando actionem agentis: vel certè passivè, præbendo sese non modo indifferens, sed etiam positivè ineptum motui ab agente illato. Attamen ferè semper intervenit actio quædam; quia nulla res est tam imbellis, cui non insit aliquid virium ad repugnandum contrariis.

Dico secundò: *Motus ille, quem superius agens nonnunquam imprimi natura inferiori, quantumvis sit insolitus, & diversus ab eo in quem prona est, non est dicendus violentus, sed potius naturalis.*

Conclusio supponit, quod cum natura condita sit à sapientissimo artifice; res naturales non sunt temerè inter se commixtæ & confusæ, sed aptissime ordinatæ. Ordo autem est, cum non omnia ex æquo se habent, sed alia aliis convenienter subijciuntur. Unde oportet ut in naturalibus inferiora quædam sint aliis ut superioribus naturaliter subiecta, à quibus; quantum fieri potest, esse inclinationem, propriosque motus habeant. Hic ordo manifestè cernitur in corpore animalis, cujus dispositio est umbra quædam dispositionis universi. In eo enim omnia membra subjacent animæ; & in ipsis membris alia aliis præsent, ut cor sanguini, cerebrum nervis & spiritibus motoribus per corpus diffusis, spiritus motores musculis, & paucis in potentiis, motrix subjacet appetitui, appetitus imaginationi, imaginatio rationi. Sic igitur & in ista magna mole universi par est ut quædam corpora inferiora sint aliis superioribus subiecta: eaque subiectio manifesta est in elementis quæ sideribus subjacent, à quibus esse suum, inclinationesque sortiuntur. Hoc igitur posito dicimus, dum superiora movent motibus insolitis sua propria inferiora, nullam omninò esse violentiam. Ut dum primum mobile rapit inferiores cælos; dum Sol aquas extenuatas sursum tollit; dum cætera sidera aërem variè immutant & cient: Dum imaginatio vehementem iram accendit, dum ira facultatem motricem efficacissime incitat, dum facultas motrix manum aut pedem sursum tollit, hi motus, etsi præter inclinationem consuetam videantur, minimè sunt violenti. Conclusio sic explicata.

Probatur ratione insinuatà à D. Thoma 1. p. q. 105. Illud dicitur violentum, quod sit passio resistente: Atqui res inferiores non resistunt, sed potius ultro obediunt suis superioribus; ergo motus agentis superioris non est violentus rei inferiori. Major patet. Probatur minor; Ut enim politica subiectio fundat & exigit politicam obedientiam: ira naturalis subiectio fundat & exigit naturalem obedientiam: Sed res inferiores naturaliter subijciuntur suis agentibus superioribus, ideoque enim inferiores dicuntur: ergo etiam naturaliter ipsi obediunt, motusque elicit ex hac obedientia censentur naturales.

Consequenter

Confirmatur: Ejusmodi motus non sunt contra præcipuam inclinationem, ergo non sunt violenti. Probatur antecedens: Tum quia res inferior maximè inclinatur ad obediendum superiori, cum in tali subiectione reperiatur suam perfectionem, & consistat bonum totius universi, quod omnia maximè appetunt; Tum quia inclinatio rei inferioris est à causa superiori, ergo semper remanet subdita causæ superiori, ita ut possit in quamcunque partem ab illa flecti, prout requirit bonum universi; sicut secundum politicam bonus civis subjacet, & sponte obedit Regi in iis, quæ concernunt bonum universale Reipublicæ.

Dices: Calor à Sole impressus aquis est ipsis violentus, sicut & aliis rebus, ut capiti hominis quod lædit herbis, quas si nimius sit, arefacit. Similiter alii influxus cælestes sunt sæpè noxii rebus inferioribus: ergo falsum est motus superiorum causarum non esse violentos inferioribus.

Respondeo: Non omnia corpora cælestia dominari omnibus sublunariis, sed alia aliis. Ut enim in politicis, Judices à Rege constituti partiuntur inter se territoria regni, nec omnes præsent omnibus, sed quilibet suis subditis, ita in naturalibus sidera partiuntur jurisdictionem, ut ita loquar, quam habent in hæc sublunaria, & quodlibet astrum res quasdam sibi subditas habet, quæ ipsi parent, & ejus influxibus obsequuntur. Sic Luna deminatur corporibus humidis, Sol herbis Heliotropicis & alia aliis. Conclusio ergo intelligenda est de sideribus dominantibus. Ab illis enim nunquam violentiam patitur res, nec destruitur, quantumvis nonnunquam propter commune bonum ab eis agatur motibus valde insolitis, & consuetæ inclinationi oppositis: Ob similem causam, annotante Marsilio Ficino, docent Astrologi Saturni & Martis influxus, cum vitæ humanæ maximè adversi sint, eos tamen fovere, quæ Martiales & Saturnini existunt. Non est tamen diffidendum astrorum dominantium influxum quibusdam causis inferioribus viciari posse: ut nimia humiditate vel siccitate aeris aut soli: sicque posse nocere rebus, etiam quibus præest, ipsisque vim inferre: sed hoc est per accidens: sicut quod in politicis dignitates & tribunalia, quæ ad bonum publicum ex se tendunt, per malitiam administrantium corrupta Reipublicæ funesta sint, & vim inferant.

Ex his inferes, Angelum dum movet quodcunque corpus, nullam ei violentiam inferre; Quia omnia corpora naturaliter subiecta sunt Angelis, ut corpus vivum suæ animæ. Idem dicendum de motu quo aqua, lapides, & alia gravia sursum feruntur, ut impediant vacuum: non enim est contra, sed juxta inclinationem, quæ omnis res appetit bonum universi, sicut omnis pars bonum totius.

Dico tertio: *A fortiori motus à Deo creatura impressus non est ei violentus, sed maxime naturalis.*

Hanc

Hanc conclusionem docet D. Thomas 1. p. qu. 105. & 3. contra Gentes cap. 100. & Augustinus lib. 26. contra Faustum cap. 3. *Illud*, inquit, *est cuiuslibet rei naturale, quod fecerit ille à quo est omnis motus, numerus & ordo natura: Deus enim creator & conditor omnium naturarum nihil contra naturam facit*. Idem Scriptura indicat Sap. 16. his verbis: *Ignis, ut nutrentur iusti etiam sue virtutis oblitus est: creatura enim tibi creatori deservit*: quam dicere, creaturam, dum movetur a Deo ad aliquid, quod est contra propriam inclinationem obvisci illius inclinationis, eamque subicere creatori suo.

Probatur conclusio rationibus D. Thomæ: Primo: Quidquid Deus in creaturis facit est iuxta præcipuam earum inclinationem, ergo non est eis violentum. Probatur antecedens: Præcipua & intimior creaturæ inclinatio est obedire creatori suo, cui longè connaturalius subijcitur, quam corpus animæ, ergo sicut non est contra sed iuxta inclinationem brachij, ut voluntas illud, quo placuerit, flectat, ita nec contra, sed iuxta inclinationem creaturæ est, ut in ea, quidquid voluerit Deus, faciat. Unde Propheta: *Domine, omnia servant tibi*.

Secundo: Illud quod fit in re ab eo, à quo data est & dependet inclinatio naturalis, non est violentum: Sed à Deo data est & dependet naturalis inclinatio creaturarum: ergo quod fit à Deo in creaturis non est violentum. Minor patet: Major vero declaratur à D. Thomæ exemplo artificialium: Non enim est contra rationem artificij, ut artifex aliquid in eo operetur, etiam postquam primam formam dedit; ergo nec erit contra naturam rei, ut Deus in ea aliquid operetur præter communem cursum: tota enim natura est veluti artefactum Divinæ Sapientię.

Tertio: Non est contra rationem instrumenti, ut moveatur à propria causa: Sed omnes creaturæ sunt instrumenta Dei ex sua natura, ergo non est contra, sed iuxta earum naturam, ut à Deo moveantur.

Ex his colliges, non fuisse violentum soli, quod cursum suum retinuerit ad vocem Josue; aut quod regressus fuerit ad imperium Isaiæ Propheta tempore Regis Ezechię: Nec aquis, quod quasi pro muro steterint filijs Israel mare rubrum transeuntibus. Nec Jordani, quod conversus fuerit retrosum ad fontes suos: quia hæc omnia operabatur supremus naturæ Dominus ex illo dominio, cui omnis creatura spontanea servitute pareat.

Obijcies: Deus concurrendo cum causis secundis infert violentiam; ut concurrendo cum manu vim infert lapidi enim sursum pellendo; ergo se solo etiam infert violentiam, quando idem præstat.

Respondeo negando consequentiam: Cum enim Deus agit cum causa secunda, sese ei accommodat: quia in unoquoque operatur iuxta propriam eius conditionem. Unde quia conditio unius contrari-

trarii est, quamvis sit à Deo, tanquam à prima causa, est tamen violenta suo contrario. Sed cum Deus agit se solo, agit iuxta modum suum, id est, ut Dominus naturæ; ideoque illi sic agenti omnia sponte sua obediunt.

Instabis: Quod est contra inclinationem, est violentum: Sed Deus, dum movebatur sursum Jordanis aquas, faciebat contra earum inclinationem, ergo vim illis inferebat.

Respondeo negando minorem: Nam licet consueta inclinatio quæ sit ut fluat deorsum in proclive, a tamen supposito quod Deus imperet aquis, ut serantur sursum, maxime naturale ipsis est obedire creatori suo.

Dico quartò: *Probabilius tamen videtur, Deum, si velit agere ut agens particulare, possit inferre violentiam creaturis*.

Conclusio supponit I. eum posse duplici modo agere in creaturis: Primò per modum universalis moderatoris naturæ, rerum inclinationes, quas in manu habet, interius flectendo, efficiendoque ut natura tendat ad aliquid oppositum ei, ad quod solet tendere. Secundò potest agere ad modum agentis particularis, imprimendo morum oppositum inclinationi, quam interim non flectit interius, sed relinquit & conservat in repugnantia sua, simulque concurrat cum ea ad renitendum, & expellendum hunc motum destructivum & contrarium. Hi duo modi exemplo illustriores sunt: Cum Deus Adamo costam detraxit, duplici ratione id facere poterat: Primò suspendendo naturalem repugnantiam & dolorem quo refugit animal sui corporis lacerationem, imò si placeat, inclinando naturam ad abigendam hanc partem, ut individuum superfluum. Secundò idem facere poterat conservatâ repugnantia & naturali horrore ac dolore, quo natura sensitiva refugit sui corporis læsionem, non secus ac si chirurgi manu ea pars detraheretur. Dicimus ergo, quod licet Deus, dum primo modo agit, nullam inferat violentiam creaturis; potest tamen secundo modo eam inferre, defactoque intulisset, si hac ratione costam Adamo detraxisset: neque enim ille minus doluisset, repugnasset, clamasset, quam si eam manus chirurgi avulsisset: His ita constitutis.

Probatur conclusio. Primò: quia, ut dicit S. Thomas 1. 2. q. 10. a. 4. ad 2. non omnia, quæ Deus facit in creaturis, sunt illis connaturalia, sed solum ea, quæ Deus vult esse connaturalia; ergo Deus potest facere in creatura aliquem motum, quem nolit esse connaturalem, sed violentum.

Secundò: cum Deus sit supra agentia particularia & universalia, potest utroque modo effectum producere, & ut agens universale, & ut agens particulare: ergo poterit & ad naturam suæ voluntatis temperare suam virtutem ad modum agentium particularium sicut inferre violentiam, non minùs quam illa. Ter-

Tertio nulla videtur implicancia, quod Deus possit causare motum quem velit esse violentum alicui rei; ergo id potest.

Quarto demum: Deus de facto violentiam infert dæmonibus, eos, ut inquit D. Petrus Epist. 2. c. 2. *Rudentibus inferni detractos in tartarum tradendo cruciandos*, id est igneis catenis violentè arcendo; ergo potest, cum vult, non solum à creatura spontaneam obedientiam naturali jure exigere, sed etiam illam repugnantem violentè cogere. Et sanè eadem videtur relatio de afflictione ac de violentia; id enim solum affligit, quod est violentum & contra naturam: Sed potest Deus immediatè seipso creaturam punire, & affligere; ergo & illi vim inferre.

Quod si dicas præfatam Dæmonum alligationem non esse violentam naturali Dæmonum inclinationi, sed solum perversa eorum voluntati, quæ est rebellis Deo. Contra evidenter instatur: Omnis pœna est afflictiva, in quantum est contraria naturæ, & inclinationi innatè repugnat: Nemo enim quantumvis perversus torquetur ex eo, quod est conforme suæ inclinationi, sed magis ex eo delectatur: Sed alligatio illa Dæmonum est maximè pœnalis, imo ut talis à Deo intenditur; ergo est violenta etiam naturali inclinationi. Adde præterea exemplum efficax: Animæ Fidelium in purgatorio detentæ, quamvis non sint rebelles Deo, sed maximè subditæ per charitatem, violentiam patiuntur, & affliguntur ex alligatione ad ignem; ergo est violenta non modo rebelli voluntati, sed etiam naturali inclinationi. Et si Deus morbum per seipsum immediatè inferret alicui homini iusto esset sine dubio violentus & contrarius, non quidem libere voluntati, quæ vir ille pius se Divinæ dispositioni ultrò submitteret, sed ipsi naturali inclinationi, quæ afflictivis & destructivis repugnat, nisi inter us, ab eo qui illam dedit, fleatur.

ARTICVLVS TERTIVS.

De Arte & Artificialibus.

Ars definitur *Recta ratio factibilium*, id est, habitus residens in ratione, illamque dirigens, cum aliquid molitur circa materiam externam, ut circa ferrum, lignum, &c. Unde *Artificialia* dicuntur, quæ ratio efficit in externa materia. De his qua rimus: Primo definitionem & discrimen à naturalibus & violentis. Secundo: An formæ rerum artificialium possint esse fontes aliquorum motuum. Tertio: An aliquod opus naturæ possit fieri per artem.

Dico primo: *Artificiale est, cuius principium est extra in ratione practica externam materiam disponente.*

Definitio est evidens: Artificiale enim procedit ab arte; Sed ars

est extra, scilicet in ratione practica operantis: ergo artificiale est, cuius principium est extra in ratione operantis.

Ex hac definitione facile deduci potest discrimen naturalis violentiæ, & artificialis. Naturale est, cuius principium est intra. Artificiale verò, cuius principium est extra, in ratione scilicet fabricantis: Violentum demum, cuius principium est non solum extra, sed etiam naturali inclinationi oppositum. Unde violentum naturæ opponitur: At vero artificiale ut tale non opponitur naturæ, sed magis eam imitatur; Unde ars dicitur *similis & imitatrix naturæ*: cuius ratio est, quia natura est veluti artefactum Divinæ sapientiæ, ut dicit D. Thomas, & ideo sicut homo, ut sit perfectus, debet imitari Deum & humanæ ratio divinam, ita quoque artificialia, ut sint perfecta, debent imitari naturam. Aliam rationem tradit S. Doctor 2. Phyl. lect. 4. *Quia, inquit, omnis nostra cognitio est à rebus sensibilibus & naturalibus accepta: unde ad similitudinem naturalium operamur in artificialibus.*

Ars autem imitatur naturam præcipuè secundum quatuor. Primo ex parte principii: Nam naturalia & artificialia in hoc conveniunt, ut sint ab aliqua ratione: Naturalia quidem à ratione Divina, artificialia verò à ratione humana. Et quidem de artificialibus hoc patet ex ipsa definitione: de naturalibus verò, quod procedant ab aliqua ratione, manifestum signum est perfectissimus ordo, qui cernitur in natura: Cum enim solius rationis proprium opus sit ordinare, necesse est opus ita perfectè ordinatum, ut est opus naturæ, esse opus rationis perfectissimæ. Unde etiam apud Gentiles Philosophos receptissimum essatum fuit. *Opus naturæ opus intelligentiæ.*

Secundò: Ars imitatur naturam ex parte subjecti: Nam sicut Natura præsupponit materiam, ex qua agit, ita & ars præsupponit materiam suorum operum, ut Lanifica lanam, ex qua conficit pannum. Unde & in arte, & in natura *ex nihilo nihil fit.*

Tertiò: Ex parte procedendi. Quia sicut natura ordinatè procedit, aptando & assumendo media congrua ad finem quem intendit; ut os, dentes, guttur, stomachum aptissima fecit ad mandendum, deglutendum, & coquendum cibum; linguam ad loquendum; oculos ad videndum, &c. ita quoque ars in suis operibus ordinatè procedit aptando instrumenta ad finem & opus intentum; ut gladium accutit ad perfodiendum, limam in dentes exasperat ad corrodendum, malleum solidum efficit & gravem ad contundendum. Ratio autem hujus est, quia tum naturalia, tum artificialia procedunt à ratione, ut mox diximus: Ratio autem ordinate procedit & media congrua fini intento adhibet, agit enim propter finem.

Quarto demum: Ex parte termini: Nam sicut natura agit ad aliquem

quem finem ex quo pendet tota ratio operis; ita & ars finem intendit, ex quo desumit operationis regulas. Unde, ut advertit Aristoteles, in natura & arte invenitur peccatum, quia peccatum est deviatio à fine; Cum ergo & natura propter defectu bilitatem causarum inferiorum, & ars propter inexperiencem artificis, vel defectum materiæ & instrumentorum, nonnunquam a suo fine deficiant, in illis locum habet peccatum; quod in natura dicitur *monstrum*; in arte verò retinet nomen *peccati*.

Cæterum, licet ars imitetur naturam, attamen natura longè superat artem, idque præcipue in tribus. Primum ex parte principii, quia procedit à ratione universaliori, sapientiori, efficaciori: Unde, opera naturæ sunt universaliora, ordinatiora, & efficaciora: liquidem formæ naturales sunt principia suorum motuum, & producant sibi simile, ut equus equum, planta plantam: Sed formæ artificiales sunt steriles & inefficaces; non enim possunt causare motum, ut jam dicemus, aut sibi simile producere: ut ensis enslem non generat: Secundo ex parte modi: Nam nāra procedit modo magis cetero, & minus errori obnoxio: Tertio ex parte finis: Natura enim intendit minus bonum, scilicet bonum substantiale & totius universi; ars verò minus bonum intendit, scilicet nostram vel commoditatem, vel delectationem, vel conservationem: ut enim dicit D. Th. 2. Physicæ 2. *Nos sumus finis omnium artificialium.*

Dico secundo: *Formæ artificiales non possunt esse principia motuum aliquorum, quamvis possint aliquantulum eos adjuvare.*

Secunda pars conclusionis patet ex experientia: Videmus enim ferarum adjuvari ad vulnerandum, sciendendum, rodendum per figuras artificiales. At vero prima & principalis.

Probatur ratione D. Thomæ Opus 34. Formæ artificiales consistunt vel in figura, ut forma statuarum, imaginis, pilei, &c. Vel in compositione, ut formæ unguentorum, & rerum per artem mixtarum: vel in ordine, ut formæ horologiorum, domorum, navium, &c. Sed figura, compositio, & ordo non sunt per se principia motus; ergo formæ artificiales non possunt esse principia motus. Major patet. Nihil enim amplius humana mens potest moliri in externa materia, quam vel novas figuras, vel novam figurarum dispositionem, vel demum novam plurium rerum commixtionem. Unde in his tribus tota omnium artium cura occupatur, ut consideranti parebit. Minor vero non est inipus evidens. Siquidem ordo, figura & compositio etiam à natura procedentia, non conferunt vim agendi: Quod enim ex se nullam omnino vim agendi habet, non eam acquirit ex eo quod figuram & ordinem mutet, aut cum aliis miscetur; ergo a formis, dum procedunt ab arte, non sunt activa.

Con-

Confirmatur ex discrimine quod est inter intellectum divinum, qui est author naturalium, & intellectum humanum, qui est author artificialium. Divinus enim intellectus est efficacissimus; at vero intellectus humanus est sterilis & inefficax ad extrahendum enim ait Aristoteles, propter nostrum *intelligere* nihil mutatur in rebus. Cum igitur principiatum sapiat naturam sui principii, & effectus suæ causæ, formæ naturales, quæ procedunt ab intellectu divino, efficaces esse debent ad agendum & sibi simile producendum; At vero formæ artificiales à sterili hominis intellectu originem trahentes esse debent steriles & inefficaces. Cui consentit experientia, in natura enim homo hominem, planta plantam gignit. At vero in arte horologium non producit horologium, nec ensis enslem.

Obijci solent plura artefacta, quæ motus habuisse feruntur, ut Archy & Tarentini columna lignea, quæ volabat; cælum vitreum Archimedis, quod rotabatur aurei pincernæ Hiarchæ Brachmanorum Regis, qui in convivio ministrabant ut refert Philostratus in vita Apollonii.

Respondeo hæc omnia facta fuisse per res naturales secretis quibusdam machinis temperatas, ut fieri cernimus in horologiis, quorum rotæ moventur vel à gravitate ponderis centrum naturaliter repetentis, vel à lamina chalybea violenter complicata, & paulatim sese elastica sua vi explicante.

Obijciens secundo, Figuras artificiales esse efficaces ad plura opera, ut ad sanandas ægrotudines, ad conciliandam gratiam & felicitatem, ad expellendos serpentes: Unde Marsilius Ficinus de vita cælestis comparanda cap. 13. refert antiquos fabricasse imagines sub certis constellationibus omnino efficaces; ut luna serpentarium subeunte fabricabant serpentis figuram utilem ad fugandos veros serpentes: Et Magi ad sanandas ægrotudines characteribus uti solent, ex quibus sequitur effectus. Inter illas autem imagines præcipue sunt celebres statuae illæ cereæ, quibus hominis repræsentati facta ita adherent, ut quidquid in imagine fit, sentiat ipse prototypus.

Respondeo in primis, Authores qui his vanitatibus patrocinantur, fateri non in vi figuræ artificiosæ, sed cælestis influxus per figuram tanquam per conditionem attracti hæc omnia fieri. Sed addendum cum D. Th. Op. 34. ejusmodi characteres, figuras, & imagines esse meras superstitiones: Vel enim nihil ad præstatos effectus conferunt, sed meræ nugæ sunt, & inania malè credulorum præsidia; vel si juvent, hoc non est virtute naturali, sed ex virtute dæmonis, qui tacitis istis pactis evocatur, & sese sponte his figuris alligat ad decipiendos homines unde peccatum est his vanitatibus uti, vel in illis cōfidere.

Dico tertio: *Ars potest efficere opera & motus naturæ non quidem virtute propria & per formas artificiales; sed utendo vir-*

inutibus naturalibus; sensus dicti solet, applicando activa naturalia passiva, id est proprias virtutes propriis subiectis.

Probatur conclusio tum ratione, tum experientia. Ratione quidem: Nam virtus naturalis quantum ad applicationem plerumque subjacet arti; ergo ars potest illam applicare, sicque effectus producere. Experientia quoque: Sic enim Medicus sanat adhibendo naturalia remedia per artem suam: Sic unguenta, liquores odoriferi, colores varij efficiuntur miscendo artificiose res naturales: Sic etiam dæmones, qui exacte norunt omnes animantium, herbarum, lapillorum, metallorum & mineralium vires, varia & mira producere possunt per ejusmodi virtutes naturales: ut dum in Ægypto per ministerium Magorum conficiebant serpentes, ranæ, & alias hujusmodi.

Dico quarto: *Plura tamén naturalia sunt, quæ per artem non possunt effici; cō inter illa aurum, licet aliquid simile auro per metallorum mixtionem fortè effici possit.*

Probatur conclusio, præcipuè de auro, de quo quidam dubitant. Virtus auri productiva non subjacet arti; ergo aurum non potest effici per artem. Probatur antecedens: Virtus auri productiva est calor Solis in loco determinato, ubi viget virtus mineralis: unde, ut de floribus dicebat Anaxagoras, respectu formationis auri fodina est veluti mater, & Sol veluti pater: Sed ista principia non subjacent industriæ nostræ; ergo. Probatur minor. non enim possumus disponere de virtute Solis, aut efficere locum aliquem esse feracem auri. Hæc ratio est D. Thomæ in 1. dist. 7. q. 3. art. 1. ad 5.

Confirmatur: Virtus Solis, etiam in locis aptis, serè integra secula consumit in formando auro: ergo ridiculum est hominem id velle attentare in modico tempore, in quo perficendo efficacior natura tamdiu laborat. Unde nemo dives hac arte effectus est, sed qui fictitium istud aurum quævivere, verum aurum in fumos converterunt.

Objicies: Potest homo substituere calorem ignis, qui promptior est & ardentior, quàm solaris; ergo potest per ipsum efficere aurum, & lentas Solis in hoc opere moras corrigere.

Respondeo cum D. Thoma loco jam citato, calorem ignis esse omnino ineptum ad formandum aurum; calor enim producit aurum in virtute Solis, cujus est virtus instrumentaria; unde solus calor solaris potest id præstare: sicut, solus calor cordis & jecoris potest sanguinem, spiritus, & carnem producere. Addè præterea non solum calorem Solis, sed etiam alias hujus astri influentias, quæ sensu non percipiuntur, concurrere ad productionem auri, quas ignis & ars supplere non possunt.

Institis: longe difficilius opus est productio animalis, quàm pro-

productio metalli, quale est aurum: Sed calor ignis supplere potest calorem naturalem, & producere ex ovo pullum: ergo à fortiori poterit supplere vicem caloris solaris, & producere metallum, scilicet aurum.

Respondeo negando minorem, quod scilicet ex ovo calor ignis producat animal: dum enim pulli excluduntur ad ignem & ex ovis formantur, causa productionis eorum non est calor ignis, sed virtus seminalis inclusa in ovo & residens in quibusdam spiritibus, qui agunt in alias ovi partes, & ex eis animal formant, calore extrinseco, sive avis incubantis, sive ignis admoti, se habente solum per modum foventis & excitantis ejusmodi spiritus, qui & ab externo frigore enecarentur sine tali fomento, & ad opus suum torpescerent, nisi blandi caloris extrinsecos admoti stimulis urgerentur.

Urgebis: Possimus saltem auri semina jam vi solis dissipata colligere, pura sulphur purum & mercurium, eaque ad calorem ignis maturare, sicuti virtus seminalis latens in ovo eodem calore adjuvatur; ergo & verum aurum producere.

Respondeo aurum non habere semen ex quo producatur: proprium enim est rerum viventium nasci ex semine. Deinde quantum ex mixtione sulphuris & mercurij, aut alterius ejusmodi rei, tanquam ex quibusdam quasi seminibus, fieret aurum, hæc tamen mixtio debet fieri in loco apto, ac longa annorum serie à calore solari maturari, quem si ars velit in chymica fornace supplere, nihil magis proficiet, quàm si quis è suo ramo decerpit pomum adhuc acerbum ad culinæ focum maturare tentaret.

Dices: Cause ejusdem speciei possunt eisdem effectus producere; Sed calor ignis & solis sunt ejusdem speciei, ergo possunt eisdem effectus producere, ac proinde uterque indifferenter poterit concurrere ad productionem auri.

Respondeo distinguendo minorem: calor solis & ignis sunt ejusdem speciei, in ratione qualitatis, concedo: in ratione virtutis instrumentariae nego. Ratio distinctionis est, quia virtus instrumentaria desumit suam naturam & efficaciam à causa principali, cujus est virtus, cui subordinatur & deservit: unde quia Sol est longè nobilior in agendo quàm ignis, calor etiam Solis, qui est ejus virtus instrumentaria, est in ratione virtutis activæ longè nobilior & efficacior quàm calor ignis. Addendum præterea, ut jam diximus, non solum calorem Solis, sed alias hujus astri influentias ad formationem auri concurrere, quas calor ignis supplere nequit, ut nec chymica fornax auri fodinæ fecunditatem.

Objici præterea solent variae experientiae: Sed cordationibus factentibus, nugæ sunt & imposturae veteratorum quorundam, qui prius ipsi decepti alijs illuserunt ad fraudulentum lucrum inanisq;

famæ speciem, aut certè ad aliqualem decoctæ rei excusationem. Est enim totum illud genus hominum mendax, vafum & credulum. Imò argumentum ipsum retorquero, quod scilicet, cum tot, tamdiu, tantis laboribus & impensis hanc rem quæserint, nemo exploratum fructum retulerit. Nec est ut dicas, cautos homines metu periculi inventum suum suppressisse: Quasi vero credibile sit, qui rem incertissimam per certa damna quæsierant, eosdem illius inventæ famam immortalem, certissimumque fructum inani aliquo tectamento abdicasse.

Sed ita res est: Conatus ille nihil nisi fucum & fraudem parit: Quamobrem Ecclesia chymicum aurum prohibet pro vero divendere, & qui divendunt, ad restitutionem tenentur. Imò B. Albertus Magnus, qui hac in parte videtur favere chymicis, tate ut ejusmodi aurum non habere omnes veri & naturalis auri proprietates; ergo nec naturam habet, sed solum in fucō consistit, merito que vocatur à D. Thoma 2. 2. q. 77. a. 2. ad 1. *aurum Sophisticatum*. Unde dum S. Doctor ibidem dicit, quod si per artem chymicam fieret verum aurum, licitum esset illud divendere, loquitur in suppositione quam tamen reputat impossibilem; sed quæ datâ venditio esset licita, quia tale aurum esset ejusdem naturæ cum auro naturalis, producere: ut enim à quibusdam virtutibus naturalibus per artem applicatis, ut ibidem dicit: Cæterum, germanum aurum esse, nusquam dicit, sed oppositum ibi tradit, & in 2. dist. 7. q. 3. art. 1. efficaci ratione probat.

QUÆSTIO SECUNDA.

De Causis in communi.

Precipua scientiarum cura occupatur in investigandis rerum causis, in quarum etiam cognitione repositam esse hujus vitæ felicitatem ex Hesiodo cecinit Virgilius:

Felix, qui potuit rerum cognoscere causas.

Unde ut omnium scientiarum studium adjuvetur, hic de ipsius causis agendum est, per quas omnia innotescunt; prius quidem in communi in hac quæstione, deinde de qualibet specialiter in sequentibus. Circa causas in communi, Primò quæremus quærens, quid, & quotuplex sit causa. Secundò, agemus de præoritate & nobilitate causarum, tum ad effectus, tum ad se invicem comparatarum.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quotuplex sit Causa.

Causæ vocabulum tripliciter sumi potest: Primò latius pro quovis principio ita ut generaliter omne à quo aliquid originatur & procedit, dicatur *causa*. In hoc sensu Aristoteles appellat privationem *causam generationis*. Et Patres Græci hoc modo dicunt Patrem Aeternum esse *causam* Filij, fumentes *causam* pro principio, ut notat L. Thom. Opusc. 1. cap. 1. Patres verò Latini dicunt Patrem Aeternum non esse causam, sed solum principium Filij, quia propriè sumunt causam. Secundò nomen causæ stricte ac diffinè aliquando sumitur pro sola efficiente, quæ est præcipua & prænceps causarum in executione: unde ab eâ tanquam manifestiore, id, quod causatur dicitur *effectus*. Tertio demum causa sumitur medio modo, pro ut est id quod causat, quocumque modo influendo *esse effectui*. Et in hoc sensu sumendo causam,

Dico primò: *Causa rectè definitur ad quam sequitur esse alterius*. Definitio quæ est D. Thomæ 2. Phys. lect. 10. & Opusc. 31. intelligi debet non de consecutione rationis aut ordinis, quomodo ex una propositione sequitur alia; ad punctum sequitur linea, ad noctem dies: sed de consecutione Physicâ, quâ scilicet qualibet natura pendet & sequitur ex ijs, à quibus trahit suum esse.

Verum ea definitio & notio causæ illustrior ad huc est, si consecratur cum notione effectus: cum enim sint correlativa, se se mutuo illustrent. Est autem effectus, id quod fit, ut ipsa vox satis indicat. *Fieri* verò est via ad *esse*. Unde effectus propriè est qui ex non *esse* duci ut ad *esse*. Cum autem, quod non est, non possit seipsum promovere ad *esse* ut per se notum est, necesse est promoveri ab alio à suis scilicet causis: Unde causa propriè est, quæ contribuit & concurrat ad ducendam aliud in *esse*, id est, ex qua sequitur *esse* alterius.

M. Franciscus

Ex his habes duo requisita ad rationem causæ, quæ annotavit D. Thomas 1. p. q. 33. a. 1. diversitatem scilicet & dependentiam effectus. Diversitatem quidem, quia res, quæ emergit ex non *esse*, eadem esse non potest cum ijs, à quibus ducitur in *esse*, id est effectus cum causa: Dependentiam verò, quia ex non *esse* duci ab alio in *esse* est ab eo pendere secundum *esse*. Quidam definiunt causam, principium influens *esse* alteri, sed id in idem redit & patet ex dictis.

Obijcies: Filius æternus sequitur ad Patrem etiam per realem influxum, & veluti Persona ab illo distincta: & tamen Pater æternus non est propriè causa Filij, ergo malè definitur causa, ad quam sequitur *esse* alterius, seu influens *esse* in aliud.

Respondeo primo, Filium æternum proprie non sequi ad Patrem: Quia sequi est posterioritas: Filius autem æternus non est posterior Patri, quia in Trinitate nihil est prius aut posterius.

Respondeo secundo ex D. Thoma 1. p. q. 30. a. 2. ad 3. Filium æternum non procedere à Patre ut aliud ab ipso, sed solum procedit ut aliud ab ipso, id est ut personaliter distinctus non tamen ut essentialiter divisus. Nam ut advertit D. Thomas 1. p. qu. 31. art. 1. ad 4. Genus neutrum utpote informe & minus determinatum significat essentiam: genus vero masculinum utpote determinatius significat personam. Unde querenti, quis est iste, qui vicit Darium? Respondemus assignando personam: Alexander, si vero queratur, quid est Alexander? Respondemus assignando essentiam, animal rationale. Ex quo patet, quod aliud in masculino significat distinctionem personæ, aliud vero in neutro significat divisionem essentiæ. Ad rationem autem causæ non sufficit distinctio personæ, sed requiritur divisio essentiæ: causæ à causante, sine qua non stat dependentia in esse.

Instabis: Ad auroram sequitur dies: ad juventutem adolecentia; ad vitam mors: & tamen nec aurora, nec juvenus, nec vita habent rationem causæ; ergo male dicitur causam esse principium, ad quod sequitur esse, alterius.

Respondeo, hæc omnia sequi solum improprie, & consecutione ordinis, in quantum unum est post aliud: effectus autem debet sequi ad causam consecutione physica.

Dico secundò: *Quadruplex est entis mobilis causa scilicet materialis, formalis, efficiens & finalis.*

Probatur conclusio: Causa est quæ contribuit ad esse alicujus: Sed quatuor contribunt ad esse entis mobilis; ergo sunt quatuor causæ entis mobilis. Probatur minor: In primis enim requiritur materia ex qua fiat, quia ex nihilo nihil fit. Secundo forma, quæ fiat & constituatur in specie determinata: Nam materia de se indifferens est ad omnes rerum species. Tertio, requiritur agens à quo fiat. Nam nihil fit à seipso. Quarto, requiritur finis propter quem fiat: Quia res naturales non sunt temerè, sed propter finem, ut dentes ad incidendos cibos, pedes ad ambulandum, &c. ergo quatuor contribunt ad esse entis mobilis, scilicet materia ex qua fit, forma qua fit, agens à quo fit, finis propter quem fit.

Confirmatur ex D. Thoma 1. Phys. 1. s. 10. *Esse* causarum potest dupliciter sumi: Uno modo absolute & ut est constitutum in tali specie entis, ut hominis, vel plantæ; & sic causa essendi est forma, quæ aliquid constituitur in determinato modo essendi. Alio modo secundum quod *esse* causarum reducitur de potentia ad actum, sulphur quod erat in potentia ignis, fit actu ignis; & sic necesse est ipsū habere duas alias causas, scilicet materialem, in cujus potentia præ-

conti-

neatur antequam fiat: & agentem, quæ reducit materiam de potentia ad actum: quod enim est potentia, non potest se reducere ad actum, sed reduci debet per aliquod existentem in actu: ut sulphur quod est in potentia ignis, fit ignis ab eo quod jam est actu ignis: Actio autem agentis, sicut procedit ab aliquo determinato, ita tendit in aliquid determinatum, ut facere sibi simile, aut assequi id quod sibi conveniens est: Id autem in quod tendit actio agentis dicitur finis; ergo dantur quatuor istæ causæ, formalis, materialis, efficiens, & finalis.

Obicies: Objectum est aliquomodo causa scientiæ, & idem causa domus & essentia causa proprietatum, & malleus causa horologii, & fundamentum causa relationis: Sed non apparet ad quod genus causæ ex prædictis ista reduci possint, ergo sunt plura quam quatuor genera causarum.

Respondeo, hæc omnia reduci ad quatuor causas prædictas: Objectum quidem vel ad causam formalem extrinsecam, quia determinat scientiam ad certum genus rei vel ad finalem, quia scientia est propter objectum. Idea etiam pertinet ad causam formalem extrinsecam, ut dicitur in questione sequenti, est enim ipsa rei forma in mente artificis præconcepta. Essentia verò habet quasi rationem causæ efficientis respectu suarum proprietatum, ut dicit D. Thomas, quia proprietates dimanant ab essentia tanquam à fonte suo, sed id infra explicabitur. Similiter fundamentum redigitur ad genus causæ efficientis propter eandem rationem: Instrumenta verò pertinent ad causam efficientem, cui ministerialiter deserviunt.

ARTICVLVS SECUNDVS.

De prioritate, & nobilitate Causarum tum ad effectum, tum ad se invicem comparatarum.

Dico primò: *Omnis causa est prior suo effectui, non quidem semper prioritate temporis, sed prioritate naturæ.*

Probatur conclusio: & in primis, quod causa non sit semper prior tempore, constat: Nam sol non est tempore prior luce, quam causat; nec materia prior composito, sed quo creata est. Quod autem causa sit prior naturæ suo effectui, ita demonstratur. Prioritas naturæ in eo consistit, ut unius natura pendeat ab alio, & ab illo procedat: Atqui omnis effectus pendet à sua causa, & ab illa ut à principio suo procedit; ergo omnis causa est prior effectui prioritate naturæ.

Dices: Correlativa sunt simul naturæ, ut dictum est in Logica: Sed effectus & causa sunt invicem correlativa; ergo sunt simul naturæ, ac proinde causa non est prior naturæ suo effectui.

Respondeo distinguendo maiorem: Correlativa sunt simul naturæ, quantum ad respectus formales, concedo: quantum ad entitates fundantes istos respectus, nego: Et similiter, concessa minore, distin-

quo consequentiam: ergo causa & effectus sunt simul naturâ, quantum ad relationem formalem, concedo; quantum ad entitatem, nego. Explicatur: Causa & effectus possunt dupliciter sumi: primò, relativè, seu quantum ad relationem mutuam, quam dicunt ad invicem; & hoc modo non se præcedunt, sed sunt simul, etiam naturâ: Quia impossibile est, ut causa referatur ad effectum, nisi effectus etiam referatur ad causam. Secundo modo sumi possunt entitativè, id est secundum proprias entitates, & hoc modo causa debet esse prior effectui, quia entitas effectus procedit ab entitate causæ, tanquam à principio à quo pendet; ac proinde tanquam à priorè prioritate naturæ. Solutio est D. Thomæ 1. p. q. 42. a. 3. ad 1.

Dico secundò: *Causa materialis & formalis intrinseca sunt minus nobiles quam effectus.*

Conclitio facile probatur: Pars est minus nobilis quam totum: Sed causa materialis & formalis intrinseca causant per modum partis componendo totum; ergo sunt minus nobiles quam effectus, scilicet totum compositum. Dixi autem *causa formalis intrinseca*; quia causa idealis, quæ vocatur *forma extrinseca*, est ut plurimum nobilior effectui. Sic enim idææ Divinæ sunt nobiliores creaturis, & exemplar nobilior exemplato.

Dico tertò: *Causa finalis principalis in agentibus bene ordinatis debet esse nobilior effectui: Aliquando tamen ex deordinatione operantis potest esse ignobilior.*

Probatur prima pars: Quia, ut dicit D. Thomas in 2. dist. 15. art. 1. *inconveniens est quod aliquid sit propter vilem finem* (intellige principaliter, ut ipse statim se explicat; nam secundarò & minus principaliter potest aliquid esse propter ignobilius, ut Rex est etiam propter rusticos protegendos.) Atqui effectus est propter suum finem; ergo inconveniens est, ut effectus sit nobilior fine. Unde natura quæ ordinatè agit, semper refert ignobiliora ad nobiliora tanquam ad finem, ut pluvias ordinat ad plantas, plantas ad pecudes, pecudes ad hominem, hominem ad Deum.

Secunda verò pars patet experientiâ, quia videmus homines inordinatè agentes nobiliora referre ad viliora; ut mali politici referunt regnum ad regnandum; mali Sacerdotes dispensant sacra propter luctus; vani homines referunt electionem nostram ad vanam gloriam.

Dico quartò: *Causa efficiens principalis est vel nobilior effectui: vel saltem æque nobilis.*

Probatur conclusio ex D. Thomæ 1. p. q. 4. a. 7. Omnis causa efficiens, vel est causa univoca, vel causa æquivoca; id est vel est ejusdem speciei cum suo effectui, ut homo generans hominem univocè convenit cum illo: vel est sublimioris ordinis, ut Sol produciens aurum & gemas non est ejusdem speciei cum illis, sed sublimioris. Si causa

causa efficiens sit univoca, patet quod est æque nobilis, quia est ejusdem rationis cum effectui: Si sit æquivoca, est nobilioris speciei: ergo semper causa efficiens vel est æque nobilis, vel nobilior effectui.

Confirmatur ex eodem ibidem: Quidquid perfectionis est in effectui præexistit actu in causa efficiente, ergo est ad minus æque nobilis ac effectus. Consequentia patet ex terminis. Antecedens verò declaratur: Ut enim sæpe inculcat S. Thomas, in tantum aliquid agit, in quantum est in actu; Quia actio, ut ipsa vox sonat, est actus diffusio, quatenus scilicet perfectio & actualitas, cum in se plena sit, naturali fecunditate redundat & effunditur in subjecta capacia; Ergo causa efficiens nullam perfectionem diffundere potest in effectum, nisi eam actu habeat vel formaliter in seipso, vel eminenter, id est ut contentam in alia eminentiore.

Obijcies: Sæpe homo stupidus generat filium ingeniosum; deformis pulchrum; infirmus robustum; ergo aliquando causa efficiens est ignobilior effectui.

Respondeo has perfectiones non esse de essentiali ratione effectus, quam trahit à causa proxima efficiente, sed magis consequi complexionem, quæ non tam pendet à parentibus, quam ex conformatione eorum omnium, quæ ad formationem prolis concurrunt; præcipuè verò ex astris, quæ hac in parte defectum parentum benigniore suppleant aspectu; sicut è contra possunt maligno influxu aliquando obesse. Atque hinc est, quod ex felicioribus sæculis deteriora sæpe sequuntur cum è contra ex deterioribus feliciora iterum emergant, ut patet ipsâ præteriti temporis experientia. Nempe causa est, quod in tanta rerum caelestium revolutione quædam ætates benigniore cælo utantur quædam deteriore.

Sed illud præterea non præmittendum, vim productivam aliquando præstare in homine, in quo ceteræ facultates calu aliquo vitiatæ sunt, sicque ex eo nasci posse prolem ejus defectibus non obnoxiam, ut ex manco nascitur integer. Sicut è contra contingit aliquid, ceteris dotibus egregium, esse in ratione causæ impertectissimum, in quantum vis ejus productiva est languida & exhausta. Inde sæpe fit homines perfectissimos & ingeniosos gignere filios stupidos, eò quod operationes animales consumant omnes spiritus ad ministrandum ingenio: quorum inopiâ facultas generativa remanet exhausta, languida & inefficax. Sic Salomon sapientissimus genuit unicum filium, scilicet Roboam, eumque stultissimum; Cicero ingeniosissimus filium reliquit hebetem; Africanus fortissimus filium ignavum, &c.

Instabis: Asinus cum equa produciunt mulum: Sed mulus videtur essentialiter perfectior aino: ergo effectus potest esse perfectior causa, etiam in ratione essentiali:

Respon-

Respondeo Asinum non esse causam totalem muli : Unde mulum non est si mulus superet asinum, quia id in quo excedit, trahit à matre equa. Mulus enim est medius inter equam & asinum : Ab asino habet duriciem carnis, patientiam laboris, tarditatem & stupiditatem complexionis ; ab equa verò habet magnitudinem & robur corporis, & aliquid generositatis præ asino. Ceterum utrum id habeat ab equa per concursum propriè activum vel passivum, nihil refert: certum enim est habere aliquomodo effectivè; nam etiam mater reducitur ad genus causæ efficientis. Vide infra tomo 3. p. 4. in Appendice de Anal. a. 3.

Dices : Astria sunt causæ efficientes rerum viventium, nam *sol & homo generant hominem*, inquit Aristoteles; imò Sol se solo generat serpentes & herbas : Sed viventia sunt perfectiora cælis & alius, utpote inanimatis; ut enim ait Augustinus lib. de vera Religione, cap. 29. *qualiter vivæ substantia cuilibet non vivæ substantia natura lege præponitur*; ergo effectus est perfectior causâ.

Respondeo cum D. Thoma 1. p. q. 70 a. 3. ad 3. corpus cœleste, cum sit movens motum, habere rationem instrumenti, quod agit in virtute causæ principalis. Unde cœli & Astria non habent præcisè ex se ipsi, sed ex virtute Angeli motoris, quod possint causare vitâ. Constat autem cœlum cum Angelo motore esse quid perfectius viventibus sublunariis.

Dico quindò : *Causæ ita invicem disponuntur, ut causalitas materia præcedat causalitatem formæ : Causalitas vero agentis præcedat utramque ; & demum causalitas finis sit prior omnibus.*

Probat per conclusionem quoad omnes partes simul : In causando is ordo servatur, ut agens motum à fine reducat materiam ad actum, ipsi communicando formam : ergo finis est primus in causando, siquidem movet agens, à quo movetur materia, quæ proinde est posterior agente, sed tamen præcedit formam in quantum est ejus subiectum receptivum. Unde forma est ultima in causando, ideo dicitur à D. Thom. *terminus generationis.*

Dices : Actio agentis supponit materiam, ex qua agat; ergo materia est prior causalitate agentis.

Respondeo distinguendo antecedens : Actio agentis supponit materiam, quantum ad ejus entitatem, concedo; quantum ad causalitatem ipsius, nego : Id est, entitas quidem materiae supponitur ad actionem agentis : attamen illa entitas nunquam sit causans, nisi prius agens agat reducendo materiam ad actum.

Dico sexto : *Causalitas formalis est nobilior materiali, efficiens vere nobilior utraque ; & tandem causalitas finalis est omnium nobilissima.* Conclusio est communis & desumitur ex D. Thom. Op. 31.

Probat per quantum ad omnes suas partes : & quidem quod for-

ma

ma sit nobilior materiâ, patet : Nam forma est perfectio & actus materiae ; ut autem dicit D. Thomas, q. 7. de pot. a. 2. ad 9. *actus est semper nobilior sua potentia.* Quod verò causa efficiens sit nobilior materiâ & forma etiam constat. Quia materia subijcitur causæ efficientis, forma verò est quidam ejus effluxus, participatio & similitudo. Quod demum finis habeat modum causandi omnium præstantissimum, probatur : Tum quia modus ejus causandi est spiritualior : Tum quia ipsa movet immota, qui modus movendi videtur maxime nobilis & divinus : Tum demum quia est veluti Regina cæterarum causarum : Ut enim dicit D. Thomas secundo Phys. 1. 5. causa finalis est causa omnium aliarum ; siquidem agens non agit nisi motum à fine, ipsaque forma ordinatur ad finem, v. g. forma navis ad navigationem ; unde finis dicitur *causa causarum*, quia est causa omnium aliarum casualitatum & ejus causalitas à nulla alia causatur, ut dicit & ostendit D. Thomas Opus. 30.

Obijcies : Finis sæpe producitur ab agente, ut sanitas, quæ est finis Medici, à Medico; ergo causa efficiens est nobilior finali.

Respondeo ex D. Thoma distinguendo antecedens : Finis causatur ab agente, quantum ad suam entitatem, concedo; quantum ad suam causalitatem, nego, quæ distinctio applicanda est etiam consequentæ. Licet enim Medicus causet sanitatem, non est tamen causa cur sanitas sit finis, sed potius sanitas est finis & causa cur Medicus sit Medicus : quia Medicus non exercet Medicinam nisi propter sanitatem.

Quæres, quomodo intelligatur illud axioma, *causæ sunt sibi invicem causæ.*

Respondeo ex D. Thoma 5. Metaph. lect. 2. quod cum sint quatuor causæ, earum duæ sibi invicem correspondent, scilicet materia formæ, & efficiens finalis. Cuius ratio est, quia efficiens est principium motus, finis vero est terminus motus. Similiter forma dat esse materiæ, & materia recipit esse à forma : Terminus autem & principium, dare & accipere sibi correspondent. Cum ergo dicitur quod causæ sunt sibi invicem causæ, hoc intelligendum est de causis sibi correspondentibus: ita ut materia & forma sint sibi invicem causæ, & similiter efficiens & finalis. Hoc autem ita explicari potest, quia materia utpote primum essendi fundamentum, sustentat formam, forma verò actuatur materiam : sustentare autem & actuare est causare ; unde forma est causa materiæ, in quantum illum actuatur materia verò est causa formæ, in quantum eam sustentat. Finis autem dupliciter considerari potest, in intentione, & in executione: seu ut loquitur D. Thomas, secundum causalitatem, & secundum esse. Finis ut intentus movet causam efficientem, finis verò ut obtentus causatur ab illa : Et ideo finis est causa movens efficientem efficiens

efficientes verò est sèpè causa producens finem. Sic Medicus, cuius filius aegrotat, moveatur a sanitate filii, quam intendit ad applicanda remedia; & per applicationem remedium obinet sanitatem; unde sanitas in ista causa movendo Medicum, sanitas verò obtenita causatur à Medico.

QUÆSTIO TERTIA,

De Causis Materiali & Formali.

EGI MUS in prima disputatione de materia & forma, ut sunt principia & partes, ens naturalis, nunc de illis agendum est ut sunt causæ: Non enim solum habent rationem principii, sed etiam causæ, quatenus suo modo concurrunt & contribunt ad promovendum ens mobile ad esse. Sed quia graviores difficultates, quæ circa materiam & formam occurrere solent, supra expeditæ sunt, solum agendum superest de modo quo causant: præcipue forma extrinseca, seu idea, de qua specialiter sermo fieri solet in hac disputatione. Unde præfens quæstio dividitur in duos articulos. Primus erit de modo causandi materiæ & formæ: Secundus de idea, seu de forma extrinseca.

ARTICVLVS PRIMUS.

Quomodo Materia & Forma causant.

Circa modum causandi materiæ & formæ quatuor queri possunt. Primo per quid constituantur in ratione causæ. Secundo, quænam sit earum causalitas. Tertio, quæ conditiones requirantur, ut causent. Quarto, quænam sit proprius utriusque effectus.

Porro, ut id obiter dicamus, ratio causæ est ipsa vis causandi; causalitas verò, illius qualiscunque vis exercitium. Seu, illa est, id quo causa potest causare, ista vero, id quo actu causatur. Sed res clara est.

Dico primo: *Materia & forma habent rationem causa ex propria sua entitate & non ex aliquo sibi addito.*

Probatur conclusio: Materia & forma eo sunt causæ, quo possunt contribuere ad promovendum effectum in esse; materia quidem ut potentia, inchoatio & fundamentum illius esse; forma vero ut actus, determinatio & completio, hoc enim pacto causant & concurrunt cum agente, ut explicuimus supra disp. 1. q. 3. a. 2. Atqui materia ex propria entitate habet ut sit potentia, fundamentum & inchoatio efficiendi, forma vero ut sit actus, determinatio & completio; ergo habent ex propria entitate rationem causarum.

Dico secundo: *Causalitas materiæ & formæ nihil quoque addit earum entitati, sed est ipsarum utriusque sese mutuo efficientis entitas.*

Causa

Causalitas v. g. materia nihil aliud dicit, quam entitatem ejus ut de facto sustententem formam, quam habet vi agentis: causalitas vero forma, entitatem ejus ut de facto perficientem materiam, cui datur ab agente.

Conclusio sequitur ex dictis de unione: Cum enim materia & forma eo actu causent, quo ununtur actu (earum enim concursus est in ipsa sua unione, quæ in actu exercito contribunt ad esse totius compositi) ipsidem argumentis, quibus ostendimus seipsas uniri, confirmatur quoque seipsis sine addito actu causare. Sed ne huic loco sua desit probatio, ita confici potest. Causalitas formæ est, ut de facto compleat materiam, illamque efficiendi inchoationem ducat in esse: Causalitas vero materiæ est, ut de facto sustentet formam, id est de se insufficientem coadjuvet ad esse totius sustentendū: Atqui utraq; non alio, quam seipsa id præstat; est enim ex se, illa quidem actus materiæ, ista vero subiectum & compars formæ; ergo earum causalitas non in alio sita est, quam in earum entitate. Adde præterea quod causalitas formæ consistit in eo quod informet materiam; causalitas vero materiæ in eo quod sustentet formam: Sed per se ipsam forma est actus materiæ, & materia est potentia sustentativa formæ; ergo causant per se ipsas.

Dico tertio: *Conditiones requisitæ ut materia & forma causent, sunt, primo quidem influxus causa efficientis formam materiam applicantis: Secundo, dispositiones tum prævia, quibus materia præparetur ad recipiendam formam, tum concomitantes, quæ reddant materiam capacem retinendi formam.*

Conclusio patet: Et in primis, quod requiratur in fluxus causæ agentis, manifestum est: Nam materia & forma in causando pendunt ab efficiente; est enim illa quidem subiectum, ista vero terminus actionis agentis; ergo non causant nisi sub ejus influxu: Ut lux non informat aërem, nisi sub influxu solis, quo sublato eum amplius non informat. Quod vero requirantur etiam dispositiones patet, quia materia, cum sit ex se indifferens ad quamvis formam, eget aliquo eam determinante ad hanc potius quam ad illam. Id vero nihil aliud est quam dispositiones: Unde experimur in nobis animam esse solum in corpore, cum & quamdiu ad eam dispositum est.

Ex his inferitur, quod in causa formali & materiali, esse causativum in actu secundo non addit aliquam formalitatem intrinsecam supra esse causativum in actu primo, sed solum actionem agentis formam materiæ applicantis: Ut anima, quæ de se est informativa corporis in actu primo, ut informet in actu secundo, nihil amplius requirit quam actionem agentis eam applicantis corpori, & producentis dispositiones ad unionem requisitas: Et hoc est quod D. Thom. tam sèpè repetit, *nihil aliud requiri, ut forma actuet materiam,*

præter

præter actionem agentis reducitur materiam de potentia ad actum.

Dico quatuor: *Effectus proprius & adequatus materię & formę, est totum compositum.*

Conclusio patet: Cum enim materia & forma causę sint, quatenus earum concursu aliquid dicitur in *esse*, id proprię est causatum ab illis, id est earum effectus, quod dicitur in *esse*. Id verò est ipsum compositum, cuius proprię est *esse*. Attamen præterea distingui possunt plura munera, seu plures inæquales causalitates materię & formę. In primis enim materia causat generationem per modum potentię ex qua educitur, & in qua recipitur, fovetur & subsistit. Forma etiam causat generationem per modum termini ipsam completis: Causat materiam de modum actus dantis ipsi existentiam; & demum præterea expellit veterem formam à materia, ut eam possit occupare.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Causa Formali extrinseca, scilicet Idea.

Forma solet dividi in intrinsecā & extrinsecam. Forma intrinseca est, quę constituit rem per modum partis componentis: Extrinseca est, quam res imitatur. Hęc à Græcis vocatur Idea, id est latine, *forma seu species*, eò quòd ab illa identum fortitur speciem: non quidem compositione sed imitatione ut à nobis supra dictum & explicatum fuit, disp. i. q. 3. art. 1. Circa ejusmodi ideam tria quæruntur: Primò an detur: Secundo quid sit: Tertiò ad quod genus causę reducatur.

Dico primò: *Necesse est dari causam idealem.* Et quidem dari in Deo probant Theologi cum D. Thoma 1. p. q. 15. a. 1. Universaliter autem esse admittendam.

Probatur ratione D. Thomę. Idea est forma intelligibilis rei faciendę in mente agentis intellectualis præconcepta: Sed necesse est dari talem formam: ergo datur idea. Minor probatur quatuor rationibus quas tangit D. Thomas 1. p. q. 15. a. 1. & q. de verit. art. 1. & in 1. dist. 36. quæst. 2. art. 3. aliisque in locis.

Primò, quia agens intellectuale debet habere apud se rationem sui operis, alias ageret ignoranter & exco modo, quod est contra rationem agentis intellectualis: Sed ista ratio operis faciendę est ipsa idea, seu forma intelligibilis: ergo necesse est artificem habere ideam.

Secundò: Artifex non agit temerè & casu, sed ex intentione formandi opus ad certam entis speciem: Atqui non potest habere talem intentionem, nisi habeat formam intelligibilem operis faciendę, nihil enim est intentum, quia sit præcognitum: ergo debet habere formam intelligibilem operis, quam ut opus intendat.

Tertiò

Tertiò: Artifex de se est indeterminatus ad plura operum genera, ut ad navim, domum, turrim, & alia ejusmodi: ergo debet determinari interius per aliquam formam intelligibilem: sicuti & materia de se indifferens ad hoc ut sit in certa specie entis, debet determinari per aliquam formam intrinsecam. Consequentia patet: nam ab indifferenti ut tali nihil determinatum potest procedere.

Quarto. Omne agens intendit producere sibi simile, actio enim est exterior quædam diffusio actualitatis agentis: ergo: necesse est ut similitudo rei faciendę præexistat in agente, naturaliter quidem, si agens sit naturale, ut similitudo filii geniti præexistit naturaliter in patre: intelligibiliter verò, si sit agens intellectuale.

Dices: Aristoteles primo Met. ait: *Dicere exemplaria*, id est ideas, *esse, vaniloquium est, & Poetica metaphora*: ergo secundum Aristotelem non dantur ideę.

Respondeo cum D. Thoma in 1. dist. 36. quæst. 2. a. 1. Aristotelem ibi solum rejicere ideas, quales supponebat poni à Platone, id est, quę essent substantię extra res ipsas & Divinum intellectum existentes: Non enim ad ea est substantia, sed forma existens in mente artificis. Aristoteles ergo dicit, modum loquendi Platonis esse hæc in parte similem Poeticis metaphoris: quia sicut Poetę fingunt fortunam, virtutem, gloriam, famam, furiam, ut quasdam res subsistentes, & quædam Numina, à quibus producantur effectus, qui hisce tribuuntur rebus: ita Plato videbatur loqui de suis ideis, ut de rebus subsistentibus. Unde hunc loquendi modum Poeticum & fabulosum merito dicit Aristoteles.

Dico secundò: *Idea recte definitur: Forma quam aliquid imitatur ex intentione agentis sibi finem determinantis seu, ad quam respiciens artifex operatur.* Utrique definitio desumitur ex D. Thoma quæst. 3. de verit. art. 1.

Explicatur: *Forma*, tenet locum generis: ceterę verò particulę distinguunt ideam ab alijs formis: Nam idea non format compositionem, sed imitationem, in quantum ad illam respiciens artifex suum opus adinstar ejus efficit. Ubi observandum, quod quia unus artifex ad juvatur ex operibus alterius peritioris ad formandam illam similitudinem intelligibilem operis faciendę: ut Pictor ex tabella famosioris Pictoris, v. g. Michellangii aut Urbini, format sibi ideam interiorem, quam imitatur: ideo exemplar seu idea non solum dicitur de illa similitudine, quā artifex in mente præconcepit, sed etiam de objecto externo elegantiore, quod sibi proponit imitandum.

Colliges primò ex hac definitione, ideam non esse speciem impressam ab objectis, sed speciem ab intellectu artificis expressam, seu excogitatam, ut loquitur D. Thomas quæst. 3. de verit. art. 2. Duplex enim in intellectu est species, altera impressa ab objectis, altera

expressa ab intellectu, in qua rem contemplatur, ut dicitur in libro de anima. Idea ergo non est illa species quam imprimunt objecta, sed quam exprimit & format artifex adjutus aliquando ab objectis externis: Et ratio est, quia species impressa non est id quod cognoscitur, sed solum id quo cognoscimus, at vero idea est id quod cognoscitur & ad quod artifex respicit.

Colliges secundo, ideam non esse qualemcumque speciem expressam ab intellectu, sed solum eam quæ dicit respectum imitabilitatis, seu secundum quam artifex intendit aliquid formare, ut dicit D. Thomas quæst. 3. de verit. art. 3. Unde dum concipio, imo intra me exprimo conceptum floris, equi, cæli, aut alterius rei naturalis, talis conceptus non est idea: quia non dicit ordinem ad opus. Non enim possum reducere hunc conceptum ad praxim, & illud imitando producere floris vel cæli substantiam, sed dum intendendo construere domum, cuius formam in mente mea excogito ut illam ad opus applicem, talis conceptus est idea.

Dico tertio: *Idea magis proprie reducitur ad genus causa formalis.* Ita communiter omnes, qui distinguunt duplex genus causæ formalis quarum prima formet in quo, & per inhaerentiam, & dicitur forma intrinseca, altera formet ut quod & per imitationem: & dicitur exemplar, seu idea.

Probatur conclusio, Primò ex communi loquendi usu: Nam idea solet vocari forma seu species operis: ergo si causet, causas per modum formæ. Secundo, forma est quæ determinat rem ad certum essendi genus, Sed idea determinat rem ad certum essendi genus: ergo &c. Probatur minor: Idea enim determinat agens intellectuale, a quo res ideata procedit, ergo determinat etiam opus non quidem intrinsecè ipsum componendo, sed veluti in suo fonte & radice: non per intrinsecam constitutionem, sicut forma inhaerens, sed per imitationem, in quantum opus speciem sortitur ex imitatione suæ ideæ.

Obijcies: Idea non informat opus: ergo non causat ipsum per modum formæ. Probatur consequentia: Nam causalitas formæ consistit in informando.

Respondeo distinguendo antecedens: Idea non informat opus per se ipsam componendo, concedo; per sui imitationem, nego. Unde enim observat D. Thomas q. 3. de verit. art. 3. & patet ex dictis, dupliciter potest aliquid informare: primò per inhaerentiam; secundò per imitationem, & hoc modo idea informat, quia opus nihil aliud est, quam imitatio ideæ.

Dico quarto: *Idea etiam pertinere potest aliquomodo ad causam efficientem & finalem.*

Probatur prima pars quæ est D. Thom. q. 3. de verit. art. 1. tum quod

per ideam artifex, qui est causa efficiens, compleitur, determinatur, & dirigitur ad faciendum opus: ergo idea pertinet aliquomodo ad causam efficientem, unde D. Dionysius dicit, *ideæ divinas esse rerum omnium productivas*. Tum quia, ut sæpè dicit D. Thom. forma illa intelligibilis ita se habet ad agens in intellectu, sicut forma naturalis ad agens naturale: Sed forma agentis naturalis est principium effectivum, quo agens agit, ergo etiam forma intelligibilis aliquomodo est principium effectivum, quo agens agit.

Probatur etiam secunda pars: Ideatum est propter ideam; siquidem perfectio ideati & exemplati est, ut assequatur similitudinem sui exemplaris, ex S. Thoma: Cón. Gen. cap. 19. ergo idea, seu exemplar habet rationem finis. Adde quod artifex per suam actionem intendit exprimere exterius, & veluti parturire suam ideam; ergo idea ut exterius exprimenda est ut finis agentis. Unde idea dicitur, ad quam intendens artifex operatur; quæ verba, ut observat D. Thomas qu. 3. de verit. expriment aliquam causalitatem finis.

Dicendum superest, in quibus operibus & agentibus locum habeat idea. In primis ergo habet locum respectu omnium agentium intellectualium: Unde omnia artificialia procedunt ab aliqua idea, quam sibi artifex proponit in opere imitandam. In naturalibus verò idea non habet locum, quatenus opus naturale procedit à causa secunda; non enim ignis ignem, aut quercus quercum producit per ideam prius excogitatam. Quia tamen, ut notat D. Thomas, opus naturæ est opus alicujus intelligentiæ, scilicet Divinæ; & totus ordo universi comparatur ad Deum ut artefactum ad suum artificem; ideo in omnibus, etiam naturalibus, locum habet idea, quatenus totus mundus productus est à Deo, cujus ideam in suo intellectu ab æterno præconceperat. Unde D. Dionysius dicit: *Omnium rerum, quæ in hoc mundo sunt, ideæ existere apud Deum.* Et Boëtius Deum alloquens ait.

*Tu cuncta superno
Ducis ab exemplo, pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, similique ab imagine formans.*

QUÆSTIO QUARTA,

De Causa Efficiente.

CIRCA causam efficientem quinque considerari possunt: Primò, quid & quoruplex sit: Secundò, quodnam sit principium radicale cauſandi: Tertiò, quodnam sit principium proximum cauſandi: Quartò, quid sit causalitas causæ efficientis: Et demum

demum quinto agendum de instrumentis, quibus utitur causa efficiens. Unde præfens quæstio dividetur in quinque articulos. In primo explicabitur quid, & quomplex sit causa efficiens: In secundo, age, ut de principio radicali quo causa efficiens agit: In tertio, de immediato principio agendi, In quarto, quid sit causalitas causæ efficientis, ubi etiam agetur de resultantia seu dimanatione. In quinto demum agetur de instrumentis.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid, & quomplex sit Causa Efficiens.

Dico primò: *Causa efficiens recte definitur Principium extrinsecum, à quo primo profluit motus seu rei productio.* Definitio desumitur ex Aristotele lib. 2. Physicæ cap. 3.

Explicatur: Dicitur in primo *Principium*, per quod convenit cum aliis causis: additur *extrinsecum*, per quod distinguitur à materia & forma, quæ sunt principia intrinseca: additur, *à quo primo profluit motus*, ut distinguatur à privatione & termino à quo, qui licet sit principium, attamen non influit in motum, sed potius derelinquitur in motu.

Obiicies: Hæc definitio convenit causæ finaliter: ergo non est bona. Probatur antecedens: A fine ut à principio extrinseco incipit motus: siquidem agens non agit, nisi quatenus movetur à fine. Ergo est principium à quo primo & prius incipit motus.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem nego causam finalem incipere motum; solum enim excitat agens ad illum incipiendum: Ut oblata Pictori pecunia nec movet penicillos, nec colores applicat, nec imaginem format, sed solum excitat Artificem ad incipiendum motum, per quem hæc omnia fiunt. Unde artifex est, à quo primo profluit & incipit motus seu rei productio; finis vero solum incitat ad incipiendum. Potest etiam distinguere finis est, à quo incipit motus, executive, negò: in tentivè, concedo: id est, finis est, qui causat intentionem incipiendi motum, sed causa efficiens est, quæ prima illum exequitur.

Instabis: Ergo Deus solus est causa efficiens. Probatur consequentia; nam ab illo solo incipiunt omnes motus, cum sit primus motor.

Respondeo negando consequentiam. Ad probationem dico *primò*, intelligi debere non absolute, sed respectu causarum alterius ordinis, formalis scilicet & materialis. Ceterum nihil vetat ut rursus inter efficientes causas sit ordo, quatenus vis incipiendi motum ab una derivatur in aliam: imò una non movet nisi sub alia superiore eam applicante: Ut Deus applicat Angelos, Angeli celos, cæli plantam

plantam, planta semen suum, semen vero producit aliam plantam.

Dividitur autem causa efficiens multipliciter: Primo in causam per se & causam per accidens: Causa per se est, quæ ex se tendit in effectum & cum eo connectitur; ut ignis dicitur per se causa combustionis, quia combustio est per se connexa cum igne. Causa vero per accidens est, cui accidit conjungi effectui. Hoc autem dupliciter contingere potest: Primò ex parte causæ, cum scilicet aliquid est accidentaliter conjunctum rationi agendi; ut cum quis est simul Medicus & Musicus, Medicus per accidens est causa canentis, in quantum accidit medicinam conjungi musicæ, quæ est ratio canendi. Secundo ex parte effectus, quando scilicet proprio causæ effectui conjungitur accidentaliter alius effectus: Sic dum aliquis effodiendo sepulchrum invenit thesaurum, dicitur causa per accidens inventionis thesauri, quia accidentale fuit ut thesaurus jungeretur sepulchro.

Dividitur secundo in causam principalem, & instrumentalem. Causa principalis est, quæ agit virtute propria: ut arbor est causa principalis alterius arboris, quia virtus generativa est propria arbori producenti. Instrumentalis est, quæ agit virtute alterius: unde non sibi, sed alteri operatur, sicut servus non sibi laborat, sed Domino. Sic malleus produciens horologium est solum causa instrumentalis, quia motio artificiosa, qua fit horologium, non est propria mallei, sed artificis.

Tertio: Causa principalis dividitur in primam, scilicet Deum, & secundam, scilicet agens creatum. Causa prima efficiens est, quæ nec virtutem suam, nec usum illius virtutis ab alia causa recipit. Causa vero secunda est, quæ propriam virtutem & ejus usum recipit ab alia. Sic omnes creaturæ proprias virtutes activas recipiunt à Deo, à quo etiam moventur & applicantur, quando agunt.

Quartò: Causa dividitur in universalem, & particularem. Causa particularis est, quæ unam duntaxat speciem effectus producit; ut ignis ignem, animal aliud animal. Causa vero universalis est, cujus virtus se extendit ad varias effectuum species, ut Sol produciat plantas, metalla, animantia, &c.

Quintò: Causa dividitur in univocam, quæ scilicet producit effectum sibi in specie similem; ut leonem, & equivocam, quæ produciat effectum sibi in specie dissimilem, ut Luna produciat argentum sibi solum imperfectè simile: sed diversum secundum speciem.

Sextò: Dividitur causa in proximam, & remotam. Unius enim effectus sæpe duplex est causa, una immediata, quæ proximè influit in illum, & alia radicalis, quæ solum remote ipsum causat. Sic turbatio pulsus est proximè ab immoderato calore cordis: remote verò à febre, vel humore maligno.

Septimò : Dividitur causa in liberam & necessariam; Necessaria est, quæ agit ex impetu naturæ, nec actionem suam consilio regit: Sic Sol necessario profundit lucem, & ignis calorem. Causa libera est, quæ agit electione & consilio, suæque actioni dominatur, sicut ut possit eam vel ponere, vel suspendere prout visum fuerit.

Octavò: Causa dividitur in totalem, quæ totaliter & sola in suo genere producit effectum; ut ignis est causa totalis alterius ignis & partialis, quæ alterius societate indiget, ut dum plures equi trahunt rhedam, qui libet est causa partialis.

Nonò: Causa dividitur in physicam, & moralem. Causa physica est, quæ agit per verum motum; ut ignis est causa physica comburendi domum: Causa vero moralis est, quæ solum cooperatur excitando; ut ille qui consuluir, vel persuasit domum comburendam, dicitur causa moralis combustionis.

Decimò: Dividitur causa in eam quæ agit ut quod, & quæ agit ut quo. Causa *ut quod* est id, quod producit effectum: causa *ut quo* est ipsa virtus agendi. Sic artifex est causa *ut quod* operis, ars vero & industria ejus sunt cause *ut quo*.

His omnibus addi potest divisio, quam habet D. Thomas secundo Physicæ lect. 5. ubi dividit causam in perfectiorem, præparantem, adjuvantem, & consiliantem. Perfectior est, quæ dat complementum operi, præparans est, quæ disponit materiam; adjuvans est, quæ non operatur ad proprium finem, sed trahitur ad finem alterius: consilians demum, quæ dat scientiam agendi; nam agens intellectivum agit per suam scientiam, quæ dum ipsi ab alio traditur, illud dicitur *consilians*.

ARTICULUS SECUNDUS.

De principio agendi.

VT plenè dicamus de agendi principio; duo nobis duobus paragraphis consicienda sunt. Primo determinandum quibus rebus conveniat ratio principii activi: Secundò discutiendum, quæ sit radix agendi, seu potentia activa, in ijs quæ agunt. Cum verò duo sint actionis genera, immanens scilicet, quæ nihil extra effundit, estque intranea quædam parturitio, in eodem principio, ex quo germinat, remanens ut propria ejus perfectio: Et transiens, quæ aliquid extra profundit, estque ut eruptio perfectionis agentis novæ subiecta invadentis; ut generalior sit doctrina, ad utramque nobis est extendenda.

§. I.

§. I

Quibus rebus conveniat ratio principii activi, an etiam substantiis corporeis.

FUERE qui negaverint rationem principii activi convenire ulli substantiæ corporeæ; sed solum Deum, aut certè juxta alios substantias spirituales, omnia efficere ad præsentiam corporum; ut illuminare circa solem, comburere circa ignem. Cartesius in hunc errorem tandem relabatur: Nam licet 2. p. art. 36. distinguat causam efficientem in generalem, nempe Deum; & particularem, nempe corpora, re ipsa tamen nullam vim agendi tribuit corporibus. Cum enim neget aliquid propriè effici præter localem motum, hujus localis motus nullum intraneum fontem agnoscit in corporibus, sed vult totum à Deo inditum transferri à corpore in corpus: quo fit, juxta ipsum, solus Deus sit propriè causa efficiens motus, corpora vero sint ejus quidem subiecta & vehicula, nusquam tamen propriè principia effectiva. Plato, etsi concederet corporibus efficientiam ad disponendam materiam, formæ tamen substantialis productionem referebat in ideas, à quibus disposita materia illam reciperet, ut jam mollita cera à sigillo. Ut vera sententia explicetur.

Dico primò: *Ratio principii activi convenit etiam substantiis corporeis: illique effectus, qui cernuntur in mundo, sunt vera earum effectiones.* Ita D. Thomas 1. p. q. 103. art. 1. & 3. cont. Gent. cap. 69. consentiuntque non modo cordatores Philosophi, sed etiam universum genus humanum, cui nihil tam rarum & firmum est, quam corpora invicem agere & pari.

Conclusio, etsi ex jam positis fundamentis sponte surgat, & innatà quadam perspicuitate animum, nisi admodum protervus sit, persuadeat, accuratius tamen adhuc confirmanda est: Est enim & ipsa magnum physicæ nostræ columen, & Epicuræ Cartesianæque certissima ruina. Nam, quod illi parum perspexerunt, si est in rebus vis agendi, & est actio: Si est actio, sit actus, est enim actio actus effectio. Si sit actus, est & potentia ex qua fiat, nihil enim fit ex nihilo virtute creata. Sicque emergunt germana entis mutabilis principia, potentia & actus essendi. Quibus semel propalatis Physicæ nostræ fontibus non modo obruitur tota eorum doctrina; sed etiam liberè fluunt omnes conclusionum nostrarum rivuli. Unde, ut est apud Tullium lib. 1. de finib. *Cum in natura duo querenda sint, unum, quæ materia sit, ex qua quæque res efficiatur: Alterum, quæ vis sit, quæ quidque efficiat, Democritus & Epicurus de materia disseruerunt: vim & causam efficiendi reliquerunt:* Scilicet probè conciliij, si hoc sexum operto ius moverent, in suas cervices ruiturum. Cartesius vero eos ex parte imitatus, cum tantisper totum effectiois nego-

negotium, ut ab eo se liberet, Deo commiserit, qui primo effecit & materiam & motum ejus, deinceps assidue supponit ea quæ de novo fieri videntur, non esse veras productiones, sed solum motus à Deo olim impressi alternationes & translationes: Ne scilicet concessa novæ rei productione teneatur agnoscere privatam aliquam ejus causam, item vim effectricem, actionem, actus & potentie distinctionem, aliaque hujusmodi, quibus explicandis curta est tota ejus Philosophia. Operæ pretium est igitur ad eorum dogmata funditus obruenda, ut ostendamus & novas res effici, & earum vim effectricem corporibus inesse.

Probatur ergo primo, non ex tenebrosa quadam experientia, sed ex publico mundi cursu, & clara nullique non exaudita naturæ voce, quæ nos, cum primum emergente ratione rerum ordinem animadvertere cepimus, admonuit, agendi patiendique vice constare mundi ordinem & rerum commercium; Corporibus ut intereundi necessitatem, ita & gignendi vim inesse: Mutationes novas, easque insignes in rebus contingere: Illas ut alicujus corporis passionem, ita & alterius actionem esse: Imo effectuum fontes propagavit, atque in quoque quæ vis resideret, mille monstravit experientijs, in sole illuminandi, in igne comburendi, in plantis vegetandi, in animalibus sentiendi & movendi, in omnibus, quo ad fieri potest, res sibi similes producendi. De hoc naturæ fonte hauriunt *affectionis, passionis, virtutis activa, generationis, alterationis, effectus*, atque voces hujusmodi, eæque non artis regulis, sed naturæ instinctu suis rebus accommodantur. Quæ omnia si quis nunc labefactare velit, negando quidquam de novo produci, aut nullam inesse rebus agendi vim, prius necesse est os ipsum naturæ obstruat, aut certe nobis mentem aliam inferat, vel in aliū orbem nos inducat: Quamdiu enim in isto vivimus, clara naturæ tuba continuo personat ad aures nostras, & *feri, & facere, & agere, & pati* locum habere in rebus.

Illustre hoc naturæ testimonium confirmat autoritas Dei, qui & potuit dare corporibus vim agendi, & se dedisse aperte dicit in sua scriptura. Hæc enim, etsi magnifice prædicet vim divinam omnia in omnibus operantem, non tacet tamen vires activas corporum Deo cooperantium. Aperte enim dicit Gen. 1. Deum dedisse vim elementis ad producenda prima viventia: Viventibus vero ad gignenda sibi similia; eaque vi divinitus indita & elementa produxisse viventia & viventia gignere sibi similia: eodemque verbo utitur cum dicit arbores fructus suos facere, quo cum dicit Deum arbores ipsas fecisse, nempe *afab*, quod Hebræis est *facere*, ut doceat Deum vim effectricem corporibus communicasse. Imo Isaïæ 66. probat Deus sibi vim producendi inesse, ex eo quod generationem id est, gignendi vim, creaturis contulerit.

Respon-

Respondeo, potest ex Cartesio, in mundo nova nasci & interire, sicque alia dici *gigni*, alia *gignere*; non quod verè insit corporibus vis aliqua effectiva, sed quia unum in aliud transfert motum à Deo primitus effectum: sicque illud immutat non productione novæ entitatis, sed translatione veteris à Deo factæ, nempe motus. Ut cum equus equum gignit, nihil de novo efficitur ab equo gignente in equo genito: Sed equus, cum ipse sit machina constans particulis certo modo dispositis & agitis, aliquam suæ agitationis partem transfert in seminis particulas, quibus eodem modo agitati similis machinula compaginatur, quæ deinde in equum perfectum sese explicat.

Sed hæc responsio non modò gratuita est, sed etiam ridicula; ut si quis diceret horologium ex horologio germinare. Est præterea insufficiens ad salvanda naturæ scripturæque testimonia, & à nobis superius abundè confutata, cum ostendimus esse in mundo mutationes, præter localem. Et quod caput est, etiam gratis admissa nihil juvaret ad vitandam difficultatem, quam fugit Cartesius, scilicet novæ rei productionem. Nam quid tandem sibi vult per hanc suam motus à Deo primitus impressi translationem? An putat motum esse ut animam materiæ, quæ Pythagorica metempsychosi, aut potius quadam *μετακίνησις* [sic enim græcè dicenda erit ista motus transmigrationis] ab uno fugata corpore aliud invadit eandemque numero entitatem à priore in hoc novum domicilium transportet? At illud & absurdum est & impossibile: Non enim est motus res subsistens, quæ à suo subiecto se possit excludere, & variis rebus vario tempore adungere: sed est actus inhaerens, id est pendens à subiecto suo, & habens unum esse commune cum illo, ut reliqua accidentia, à quo proinde avelli nequit nisi pereundo. Non est igitur translatitia motus entitas, sed, velut noli Cartesius, fateri debet, dū ex corporibus unum desinit & aliud incipit moveri, illius quidem motum emori, istius verò de novo ex integro nasci & produci, sicque aliquid entis de novo produci. Nisi forte velit, motum ex se nihil esse, aut vocem finire, id est unicam mundi à se fabricati vitam & animam tandem extinguere, & in nihilum reducere. Porro si motus sit de novo, quantulumcumque regula sit, eadem difficultates deglutiente erunt Cartesio, propter quas negat productionem qualitatū & formarum substantialium; sicque in ipso suo asylo, quæ fugit incommoda, reperiet. Ut enim perinde est difficilis creatio mureæ ac Angelī, ita & productio motus, aut minimi actus entis ac productio qualitatis aut formæ substantialis; nec ista illa minora trahit incommoda.

Replicabis Motum quidem de novo fieri; non tamen vi aliqua creatam: sed immediatè creatam à Deo, quemadmodum & alia, si quæ fiant.

K 5

Verum

Verum cum nihil repugnet Deum contulisse corporibus vim producendi non solum motum, sed & alios effectus corporeos: Cum Deus ipse se dedisse tam aperte insinuet in scriptura sua: Cum tota natura id loquatur, ut jam diximus: Cum ratio id suadeat, ut mox dicemus. Cum effectus ipsi idem confirment, qui sic pendent à quibusdam corporibus, ut & eorum similitudinem referant, & sortem in omnibus sequantur, ut positos ponantur, ut ablatis tollantur; ijs vegetis vigeant, ijs languidis langueant; omnibus demum indicis se eorum germanos factus probeant; magna protervia est rem tam exploratam inficiari. Et rogo adversarios, quid aliud fieret, si Deus dedisset corporibus vim movendi & gignendi, quam quod nunc fit? Aliterne producerent plantæ fructus & animalia factus suos, quæ nunc producant? Cur igitur hanc vim illi negant, cum omnia fiant, quæ illam probare possunt. Nihil mirum igitur si modestissimus horatium S. Thomas hanc eorum sententiam sibi ita arguat in 2. dist. 1. q. 1. art. 4. *Quia, inquit, ordinem tollit universis, & propriam à rebus operationem, & destruit iudicium sensus.*

Probat secundò ratione desumpta ex S. Thoma 1. p. q. 115. a. 1. 3. cont. Gent. c. 69 & in 2. dist. 1. q. 1. art. 4. Quod habet actualitatem essendi, habet & vim agendi: Sed substantia corporea habet actualitatem essendi; ergo & vim agendi. Minor patet: Corpora enim estiminus nobilia sunt, quam spiritus perinde tamen existunt actu, idque habent commune cum illis per creationem, quæ Deus de plenitudine sue actualitatis essendi effudit in omnia opera sua. Major ita suadetur: Unumquodque quantum participat de aliquo, tantum participat etiam de ejus proprio, ut quantum de luce tantum de visibilitate; quantum de gravitate, tantum de motu deorsum: Sed vis agendi est proprietas actualitatis essendi; ergo quod habet actualitatem essendi, habet & vim agendi. Major est per se nota. Proprium enim est quod rem concomitatur. Minorem verò probat S. Thomas tripliciter. Primò in Deo, qui habet vim infinitam agendi, quia habet infinitam essendi actualitatem. Secundo ex eo quod simile non possit produci nisi à suo simili, quod fit ut nihil agat, nisi in quantum est actu: Si enim aliquid fieret à suo dissimili, *esse* fieret à *non esse*, quod implicat; dissimile enim ut tale dicit privationem, id est *non esse*, sui dissimilis. Terriò ex ipsa ratione actionis: Actio enim nihil aliud sonat, quam actus in agente existentis diffusio, vel per modum externæ eruptionis & redundantiæ in alia subjecta, si sit transiens: vel per modum internæ ampliationis & abundantiae, si sit immanens; ergo omnis actio sequitur actualitatem essendi ut rivulus fontem suum.

Hæc ratio juncta experientia habet vim demonstrationis. Ut de nihil necesse est alias expendere ex eodem Doctore: Ut quod

subtrahere corporibus vim agendi est derogare divinæ potentia; quia virtus causæ relucet in virtute effectus. Item divinæ bonitati, cujus est res optimas facere, id est suæ bonitatis diffusivas, quia perfectio boni est, ut possit se diffundere. Item divinæ liberalitati, cujus est dona sua non detruncata sed plena concedere: vis autem activa est ut appendix & coronis ipsius *esse*; ens enim sine illa est ut mortuum & inutile. Item divinæ sapientiæ, cujus est res ordinare. Ordo autem est in eo, ut alia agant, alia patiantur. Vnde mundus Epicuri & Cartesij nihil agens, sed temerarias motuum translationes patiens, nihil aliud est, quam confusanea pulveris congeries, in qua turbines & vortices tumultuariam tyrannidem exercent sine symmetria, sine consilio, sine ordine, sine ratione.

Dici posset adversus principalem rationem, ex ea sequi quod Angelus possit gignere Angelum, Cum enim sit perfectissimè in actu, potest perfectissimè agere; proindeque sibi effectum exactè assimilare.

Sed Respondeo facile, ex eo quod Angelus sit perfectissimè in actu, solum sequi ei deberi perfectissimum genus actionis, quæ est immanens: Per quam etiam regit actiones transeuntes substantiæ corporeæ, & applicat ejus vires activas. Ita solvit S. Thomas in 2. dist. 1. q. 1. a. 4. ad 2. Vide quæ diximus in fine articuli primi disp. 1. quæst. 3. Neque defectus est virtutis activæ in Angelo, quod non possit sibi simile gignere ut animalia, sed magis summa dignitas naturæ, quod ingenerabilis sit, & immaterialis, sicque à solo Deo creati possit.

Objicies contra conclusionem: Primò, Agens debet esse præsens effectui: Sed corpus non potest esse præsens effectui productio in alio corpore; non enim potest esse intra aliud corpus, sed necessario est extra; ergo nec in eo agere. Secundo, corporea substantia est remotissima à fonte virtutis activæ, scilicet Deo; ergo est minimè activa. Terriò, Dei virtus omnia pervadens sufficit ad producendos effectus omnes; ergo frustra dedisset vim activam corporibus.

Respondeo ad primum, ut corpus producat effectum in alio non requiri præsentiam illapsus, quæ agens est intra passum; sed sufficere præsentiam con tactus, qui agens existens juxta passum immutat partem sibi contiguam, & ea mediante aliam, sicque succedenter, usque ad interiora passii.

Ad secundum respondeo ex S. Thoma 1. p. q. 115. a. 1. ad 4. Quod corpus non est id quod maxime distat à Deo. Participat enim aliquid de similitudine divini esse (proindeque de vi activa) secundum for-

formam quam habet: Sed id quod maxime distat à Deo est materia prima, quia nullo modo est agens, cum sit potentia tantum.

Ad tertium dicendum ex eodem I p. q. 105. a. 5. Deum sufficienter operari in omnibus ad modum primi agentis cuius est non excludere causas secundas, sed magis illis dare vim agendi. Ex virtute enim agentis est, quod dat vim agendi suis effectibus, iisque utitur ad alios producendos.

Dico secundò: *Cum duplex sit via activa, immanens & transiens, utraque locum habet in substantia corporea.*

Declaratur conclusio: Licet actio immanens propria sit spiritualis substantiæ, attamen, cum superius infimi debeat participare aliquid de supremo, stud tam nobile operandi genus debuit tantisper concedi nobilioribus substantiis corporeis, animalibus scilicet, quæ videmus non modò exterius gignere sibi simile, sed etiam aliquantulò intus agere, cognoscendo & appetendo.

§. II.

Quæ sit radix, seu principium quo agendi in substantia corporea.

Cum, ut jam dictum fuit, in agente duo distinguantur id quod agit, & vis quæ agit, seu principium quod, & Principium quo: In primis constat, id quod agit, seu principium quod, esse Totum compositum ex materia & forma, non verò aliquam eius partem. Quamquam enim homo curet per medicinam, diligit Deum per charitatem, currat pedibus, loquatur lingua, non dicimus propterea medicinam curare, charitatem amare, pedes currere, linguam loqui: Sed homo ipse est, qui medicinam curat, charitate amat, pedibus currit, linguam loquitur.

Ratio verò in promptu est; Quia eius est operari cuius est esse; operatio enim est in actu, & ut appendix & fructus ipsius esse. Cum igitur forma, materia, aut alia pars entis, non sit propriè id quod est, sed solum id quo totum constituitur in esse: Totum verò sit id quod est & subsistit, idcirco Totum est etiam id quod operatur, seu, principium quod agendi. At quæ pars sit principium quo, & propria radix agendi, id jam determinandum nobis est.

Dico primò: *Forma substantialis est prima radix omnium actionum naturalium: seu principium quo radicaliter agendi.*

Conclusio, etiam eam aliqui videantur inficari, qui volunt formas substantiales penitus otiosas esse, totumque agendi negotium pertinere ad formas accidentales, sequitur tamen aperte ex principiis jam constitutis: Eamque perpetuò docet Aristoteles, qui etiam ob hanc causam definit animam, principium quo vitalium actionum. Expressus est etiam S. Thomas, cum in iustis aliis locis, tum

I. p.

I. p. q. 77. a. 1. ad 4. Hoc ipsum, inquit, quod forma accidentaliter est actionis principium habet à forma substantiali: & ideo forma substantialis est primum actionis principium.

Probatur autem ex principio jam stabilito in præcedenti paragrapho: Eadem est radix, idemque fons agendi, & essendi. Sed forma substantialis est primum principium quo primaque radix essendi: ergo & agendi. Minor certa est ex notione jam traditæ formæ substantialis. Major verò superius à nobis abunde probata fuit ex eo quod vis agendi est proprietas actualitatis essendi.

Confirmatur: Et si quædam accidentia sint principia agendi, attamen ipsa oriuntur à forma substantiali ut actus secundarii ex suo primario: ergo prima radix agendi posita tandem est in forma substantiali: Quæ cum sit participatio quædam divini esse, & ut ait Aristoteles I Phys. Divinum quoddam, hunc tam sublimem fontem pro suo modulo imitatur, estque ut ille non modo principium essendi, sed etiam omnium virium activarum sibi proportionatarum. Vide supra disp. 1. q. 3. art. 1.

Dico secundò: *Sola forma substantialis est virtus, non modo radicalis, sed etiam principalis producendi aliam formam substantialem: Accidentales vero forma ad hanc actionem concurrentes non merentur nomen virtutis principalis, sed secundaria & quasi instrumentaria.*

Conclusio est S. Thomæ 3. cont. gent. cap. 69. aliisque in locis. Hanc aliqui etiam inficiantur; sed pugnant magis de voce quam de re, quod scilicet non satis callere videantur, quæ propriè sit virtus principalis.

Probatur ergo facile ex germana huius nominis notione. Cum plures virtutes concurrunt ad productionem effectus, illa dicitur principalis, quæ ratione sui dat agenti ut possit illum producere: Illæ vero dicuntur instrumentaria, quæ non attingunt effectum, nisi ut effluxus istius primariæ: Atqui forma substantialis est, quæ ratione sui dat posse producere substantialem effectum; formæ verò accidentales non attingunt substantiam, nisi ut effluxus & participationes formæ substantialis; ergo sola forma substantialis dicenda est virtus principalis producendi aliam formam substantialem, accidentia verò sunt duntaxat virtutes secundaria, & quasi instrumentales. Major est ipsissima notio virtutis principalis. Minor vero manifesta ex jam dictis: cum enim actio transiens sit ut eruptio actualitatis essendi, quæ est in agente, agens in tantum agit, in quantum est in actu, & eo potest agere, quod est in actu: Atqui est substantialiter in actu, per formam substantialem, formæ vero accidentales sunt solum effluxus & participationes illius esse primariæ & substantialis: Ergo illa ratione sui dat posse producere effectum substantialem, istæ vero illum non attingunt nisi ut effluxus & participationes formæ substantialis.

Con-

Confirmatur: Virtus principalis est secundum quam agens continet & assimilatur sibi effectum: Atqui agens continet & assimilatur sibi effectum substantialem secundum formam substantialem, non vero secundum formas accidentales; ergo illi soli & non istis convenit ratio virtutis principalis respectu effectus substantialis. Minor patet: Major vero fundatur in illo receptissimo principio: Omne agens formaliter ut agens continet & assimilatur sibi effectum.

Responderi posset, accidentia continere posse substantiam virtualiter seu in ratione virtutis activæ, etsi eam non contineant formaliter & in ratione entis.

Sed facile confutatur responsio: cum enim actio fundetur in ente, & agere sequatur esse, illique commensuretur: hoc ipso quod accidens est ignobilius substantiâ in essendo, est etiam eâ inferius in ratione virtutis operativæ, proindeque illam nequit continere, ut virtus principalis.

Objicies: Accidentia possunt sola producere substantiam; ergo possunt dici virtutes principales illius productionis. Consequentia patet. Probatur antecedens: Tum in sacro Eucharistiæ mysterio, in quo accidentia vini destituta formâ substantiali, perinde convertunt guttam aquæ in vinum, ac si adesset forma vini: Tum in grano, quod licet non contineat formam substantialem arboris, sed solum quædam accidentia ex ea derivata, quæ nomine *virtutis seminalis* intelliguntur, attamen producit aliam arborem.

Respondeo distinguendo antecedens: accidentia sola possunt producere substantiam, sola solitudine, ut ita dico, excludente præsentiam localem formæ substantialis, concedo: sola solitudine excludente dependentiam causalem à forma substantiali, nego: & nego consequentiam. Cum enim in præfatis exemplis accidentia vini & grani agunt aliquid substantiale, etsi non habeant præsentem formam substantialem, cuius sunt virtutes instrumentariæ, attamen ei semper subordinantur in ratione causæ, nec agunt nisi in virtute illius; sicut machinæ ab artifice instructa, etsi agat in eius absentia quidpiam artificiosum, ut cum horologium signat horas, semper agit ut artifice subordinata: Unde sicut effectus non tribuntur motui machinæ ut virtuti principali, sed arti & artifice, cuius motus est effluxus & participatio: ita pariter effectus ille substantialis ab accidentibus productus in absentia formæ substantialis non debet propterea illis tribui ut virtutibus principalibus, sed magis formæ substantiali, cuius accidentia illa sunt effluxus & participationes.

Dico tertio: Cum forma accidentalis producat aliam sibi similem, ut calor calorem, etsi forma substantialis cuius est proprietas, possit dici virtus radicalis, attamen ipsa forma accidentalis est virtus principalis illius productionis.

Con

Conclusio patet ex eo quod forma accidentalis habet conditiones virtutis principalis respectu a terius formæ accidentalis sibi similis; ut sit per se ratio producendi effectum, ut illum contineat & sibi assimilet; ergo dicenda est virtus illi principalis productionis.

Dico quarto: Potentia elicitive actionum immanentium possunt etiam censeri virtutes principales productionis illarum ut intellectus intellectionis voluntas volitionis.

Conclusio videtur certa: Actiones enim immanentes non sunt effectus excedentes ordinem potentiarum à quibus fiunt; sed sunt illis omnino proportionatæ; ergo nihil necesse est querere virtutem aliquam altiore potentis illis; quæ sit principalis earum causa, sed tribui jure possunt suis propriis potentis, ut virtuti principali: formæ vero substantiali à qua oriuntur hæ potentie, ut principio radicali.

ARTICULUS TERTIUS.

An substantia sit immediate operativa.

Constat igitur ex dictis rationem principii activi competere substantiis corporeis, earumque formam substantialem esse primum fontem ac radicem actionum. Sed insignis est controversia, sitne forma illa immediata virtus agendi, an id conveniat accidentibus ex ea natis: quæ sint proximæ potentie actionum elicitive: Ita ut res se habeat in substantia, ut in arbore, cuius radix est quidem primigenia vis proferendi fructus; illos tamen non profert statim seipsa, sed mediantibus ramis ex se diffusis; sic in substantia forma substantialis sit quidem prima origo actionum, eas tamen non ex se statim & immediate fundat, sed mediis viribus, activis ex se ortis, eo modo quo propria accidentia oriuntur ex essentia.

Scotus & plures alii censent formam ipsam substantialem posse immediate elicere actionem, neque ad id egere potentis operativis sibi additis. Imo vult Scotus in productione formæ substantialis accidentia nihil agere, nisi dispositionem materiæ, quâ posita forma substantialis immediate producit formam aliam ibi similem: in actionibus vero immanentibus tenet eas immediate elici à forma substantiali, ut intellectionem & volitionem immediate prodire ab anima rationali: negatque consequenter intellectum & voluntatem esse accidentia distincta ab anima, sed ipsissimam animæ substantiam: quæ quatenus intelligit, dicitur *intellectus*: quatenus vult, *voluntas*.

S. Thomas è contra, quem sequuntur non solum Thomistæ omnes, sed & plures alii primæ notæ Authores, constanter & perpetuo docet, solius Divinæ substantiæ proprium esse, ut sit immediata

virtus

virtus Dei activa, eo quod scilicet cum *Agere* Dei non sit accidens, sed identificetur cum *esse* Dei, ratio quoque essendi eadem in eo esse debet quæ & agendi. Cæterum in creaturis hæc duo munera dividi; & quemadmodum in illis *agere* non est ipsum *esse* substantiale agentis, sed accidens; ita propriam immediatamque potentiam agendi non esse substantiam, sed accidens adiunctum substantiæ. Sicque formam substantialem dici principium agendi, non quod sit ipsa vis immediata, ex qua nascitur actio live immanens, live transiens; sed quia est radix illius accidentis, quod dicitur *potentia operativa*. Sicut radix dicitur *fructifera*, non quod ex ea immediate nascatur fructus, sed quia diffundit ex se se truncum & ramos, ex quibus proximè germinat. Atque ut in particulari res dicatur; Animam esse quidem primum & radicale principium vite vitaliumque omnium actionum, in ovendi, nutriendi, agendi, generandi, sentiendi, intelligendi, volendi; Nulium tamen horum præstare immediate seipsa, sed potentijs ex se natis, voluntate, intellectu, sensu, &c. Videri potest 1. p. quæst. 5. a. 3. q. 77. a. 1. hujusque in locis.

Dico: *Immediata virtus agendi in creaturis non est substantia, sed accidens: Unde nulla substantia creata est immediate operativa, sed medijs accidentibus eam consequentibus.*

Conclusio in primis suaderi potest auctoritate primatum Theologorum ac Philosophorum, apud quos nihil frequentius, quam potentias animæ *esse* *passiones ejus*, *ab ea oriri, in ea radicari, inter seipsas & ab illa distinguui*. Quæ omnia fatente Scoto in 2. dist. 16. q. 1. §. *Sed quia, &c.* satis intelligi nequeunt sine distinctione actuali earum ab anima. E multis unus sufficit Dionysius, qui cap. 11. c. 1. Hierarch. dividit etiam primates Angelos in substantiam, virtutem, & operationem: Sicque vim operativam agnoscit ut quid medium inter substantiam, in qua fundatur, & operationem quæ ex illa nascitur.

Respondet Scotus his auctoritatibus victus, potentias animæ distinguui quidem ab ejus essentia, non tamen realiter ut addititias, sed formaliter ut unitivè contentas; esseque non formas accidentales ab anima realiter dimanantes, sed varias ejusdem formæ simpliciter formalitates ab ea egredientes, vel ebullientes.

Sed hæc responsio vana subtilitas est. Primo enim, hæc distinctio formalis non realis nulla est, ut ostenditur in Metaphysica. Deinde quamquam daretur, inepta esset ad propositum, quia per eam Scotus nec auctoritates salvat, nec rem satis explicat, nec suomet loquendi modo congruit. Auctoritates non salvat, quia eas exponit in sensu ignoto illis auctoribus, qui distinctionem multis post sæcula primum à Scoto observatam nondum viderant. Rem ipsam

ipsam, quam vult, non satis explicat, nempe verum & physicum processum potentialium ab anima; si enim ad illum sufficeret distinctio formalis non realis, & attributa Dei possent dici verè & physicè procedere ab essentia, à qua secundum Scotum distinguuntur formaliter; & quod pejus est, verus processus unius personæ diviniæ ab alia non argueret distinctionem realem, sed solum formalem inter personas Divinas. Demum suomet loquendi modo non congruit; quia si potentiæ sunt ipsissima entitas animæ, nihil necesse est animam aut ebullire aut tantisper tepescere ut eas ex se effundat. Et quæso, an num ineptus esset, qui diceret attributa & relationes ebullire ex essentia divina? & tamen juxta Scotum ab ea formaliter distinguuntur. Sed ad rationum pondera veniamus.

Probatur ergo primò Conclusio ratione fundata in notione formæ substantialis & accidentalis jam à nobis superius traditæ: Forma quæ dat immediatè *esse* secundarium, perfectionemque accidentariam, non est substantialis, sed accidentalis: Atqui *esse operativum* est *esse* secundarium, & perfectio accidentaria; ergo forma quæ dat immediatè *esse operativum*, id est potentia proxima operandi, non est forma substantialis, sed accidentalis. Major constat ex notione formæ; Cum enim forma sit actus essendi, juxta varios essendi modos & perfectiones debet constitui varietas formarum: Ita ut forma quæ dat *esse* primum & fundamentale, quo cætera nituntur, id est *per se primo subsistere*, sit forma substantialis: quæ vero aliquid perfectionis, aliquidve *esse* secundarium huic primario adjungunt, sunt formæ accidentales: Si enim forma substantialis non solum primum *esse*, scilicet *subsistere in se*, daret: sed etiam secundaria *esse*, perfectionesque minus principales, jam nulla esset accidentalium formarum necessitas, sicque rueret distinctio accidentium à substantia. Minor vero probatur.

Primò ex communi modo loquendi omnium: qui dicunt, *operari* sequi ad *esse* ut actum secundarium, perfectionemque in eo fundaram: Quod & ipse Scotus satis agnoscit, cum vult *esse operativum* & *esse substantiale*, ita se habere, ut illud sit imaginandum ut aliquid secundarium isti adjunctum in secundo instanti: ita ut inquit in 2. dist. 16. quæst. 1. §. *Sed quia, &c. anima quasi in primo instanti natura sit natura talis*, id est constituta in perfectione substantiali: *in secundo vero instanti sit operativa*. Qui loquendi & concipiendi modus, non solum ineruditus esset, sed etiam falsus, nisi ex ipsa sua ratione *esse operativum* esset secundaria quædam perfectio, non constitutiva naturæ substantialis, sed consecuta, ex illo *esse* primario substantiæ constitutivo.

Secundò à pari: *Esse operativum* ut in igne *esse productivum al-
terius ignis* tam videtur dive sum ab *esse substantiali*, scilicet *subsiste-
re*, quàm *esse lucidum, esse leve, esse rarum, esse calidum*: Sed hæc om-
nia sunt additivæ perfectiones, & *esse secundariæ*; ergo idem dicen-
dum de *esse operativo*.

Tertio ratione Quæ libet natura judicanda & agnoscenda est ex
sua ultima perfectione ut in qua resplendet clarius, sicque agnos-
citur evidentiùs: At qui ultima perfectio *esse operativi*, scilicet *age-
re*, est quid accidentale in creaturis, ut nemo inficari potest, ergo
esse operativum est etiam accidentale. Et sane si forma substantialis
esset ipsissima immediata vis operativa, vitari nullo modo posset
quin *agere*, seu ultima actualitas operandi, esset perfectio substantia-
lis agentis. Cum enim forma sit actus essendi, ultima perfectio es-
sendi secundum aliquam formam est ejusdem ordinis cum illa forma.

Quarto demum: Quæ sunt unita in Deo propter excellentiam
& illuminationem ejus, debent distingui in creaturis: juxta effa-
tum illud, *Quæ sunt unum in superioribus, divisa sunt in inferiori-
bus*: ut auctoritas unita in rege dividitur in ministris: At qui per-
fectio operandi in Deo identificatur cum perfectione subsistendi
propter ejus excellentiam & illuminationem, qua fit ut cum sit in
verticere rerum, una simplici perfectione colligat perfectiones quan-
tumvis diversas: ergo hæc duo dividi debent in creaturis; sicque ra-
tio operandi nulli creaturæ est perfectio primaria & substantialis,
sed secundaria & substantiæ additivæ.

Hæc ratio perpetuo inculcatur à S. Thoma, licet paulò pressius,
cum dicit potentiam agendi debere distingui à forma substantiali
in creaturis, quia in illis *esse* & *operari* distinguuntur, istudque com-
paratur ad illud ut accidens. Hoc enim brevi ratiocinio tam sepe re-
perito compendiosè complexus est, quod nos in superiore argumen-
to diffusius extendimus: Nempe, quod cum omnis actualitas per-
fectioque essendi sit secundum aliquam formam, juxta varias actu-
alitates perfectioque essendi sit secundum aliquam formam, juxta
varias actualitates perfectionesque essendi statuenda est distinctio
formarum; cum igitur *subsistere* & *agere* in creaturis sint diversæ per-
fectiones, illa substantialis, ista accidentalis, debent quoque pertine-
re ad diversas formas, illa ad substantialem ista ad accidentalem.
Quamquam enim forma substantialis sit prima radix omnium ac-
tualitatum & perfectionum, quæ sunt in ente, quia cum sit prima
debet esse omnium causa, ut servetur ordo: attamen cum limitata
sit sola non sufficit ad omnes perfectionis modos, qui debentur rei
ut omnibus numeris absoluta censetur. Quo fit ut illa quidem de
primariam fundamentalemque perfectionem, nempe *subsistere*, seu
per se existere, ad alias vero perfectiones ornamentaque illius

esse, primariè egeat formis additivis, seu accidentalibus: Cum igitur
agere ab omnibus concipiatur ut secundaria perfectio adjun-
cta ipsi *subsistere*; oportet ut detur immediatè à forma secundaria,
nempe à virtute activa, cujus est ultima actualitas, sicut *subsiste-
re* est ultima actualitas formæ substantialis.

Respondet Scotus hoc tam tritum S. Th. ratiocinium perperam
confundere *posse* cum *agere*. Primum quidem esse perfectionem actu-
alitemque agentis datam ab aliqua forma non accidentali, sed sub-
stantiali; neque esse accidens, sed quid substantiale secundarium.
At verò *agere* non esse actualitatem agentis datam illi ab aliqua
forma; sed magis effectum ortum ex *posse*, qui potest esse acci-
dentalis, licet *posse* sit substantiale, quia accidens potest oriri ef-
fectivè à substantia.

Sed vir subtilis non advertit *agere* dupliciter sumi: Primò pro
ultima perfectione agentis, quæ constituitur in actu exercito pro-
fundens effectum. Secundò pro egressu effectus ab agente jam
constituto in ultima sua actualitate. Vide quæ dicemus infra
disput. 3. quæst. 1. art. 2. Hoc secundo modo *agere* non est actu-
alitas agentis, sed effectus procedens ex eius actualitate; sed non
sumi ut à S. Thoma in hoc sensu. At vero in primo sensu est ul-
tima actualitas agentis & totius ordinis operativi, concedi que
cum *posse* ut exercitium & ultima eius perfectio: *Agere* enim sic
sumptum nihil aliud est, quam *posse* perfectum & in ultimo suo vi-
gore constitutum. Cum igitur in creaturis ille ultimus vigor sit
quid accidentarium, & actualitas adventitia substantiæ, subtili-
ter & profundè infert S. Thomas totum ordinem operativum esse
accidentarium; & formam quæ tendit in illud *agere*, ut in ul-
timam actualitatem, scilicet potentiam operativam, esse accidenta-
lem, additivamque substantiæ: Quia forma & actualitas perfe-
cta, quæ est per formam, sunt ejusdem ordinis.

Scilicet (ut mens S. Thomæ illustrior adhuc fiat, & paretur
via suo loco dicendis) animadvertit S. Doctor creaturam in nullo
ordine esse suam ultimam actualitatem, sed & ens creatum & om-
ne genus entis dividi in actum, & potentiam quæ sit ejusdem ge-
neris cum suo actu. Ut igitur creatura in ratione entis dividi-
tur in essentiam & *esse*, ita ut constitutivum essentiae, scilicet
forma, se habeat ad *esse*, ut ad suam ultimam actualitatem: ita
& in ratione agentis dividitur in potentiam & *agere*, ita ut poten-
tia activa se habeat ad illud *agere* ut ad suam ultimam actualita-
tem. Non enim virtus creata est ipsum suum *agere*, ut in-
tellectus non est suum *intelligere*, alias nunquam cessaret
ab intelligendo, sed est solum actus primus, cujus *agere*
est actus secundus. Quia ergo ad idem genus refertur

potentia & actus, in eo solo potentia agendi est idem cum substantia, in quo *subsistere* est *agere*; in quibus verò *agere* non est *subsistere*, sed actualitas adventitia; potentia agendi non est forma substantialis, sed accidentalis. Cum ergo nulli creaturæ *agere* sit *subsistere*, ita nec forma substantialis potentia agendi.

Dici solum posset ex eodem Secundo: juxta S. Thomam substantia immediate recipit accidentales formas, sicque comparatur ad eas ut potentia ad suos actus quasi secundarios: Quidni pariter poterit forma substantialis comparari ad accidentariam actualitatem ut ad secundariam perfectionem & cum respicit *subsistere* ut proprium primumque actum, respicere adhuc *agere*, quod est perfectio accidentaria, ut actualitatem secundariam.

Sed responsio & paritas nulla est. Aliud enim est recipere formam accidentalem ut subjectum sustentans; aliud respicere *esse* accidentarium per modum formæ determinantis subjectum ad illā actualitatem essendi. Primum non est contra rationem substantiæ, sed magis proprium ejus munus: At vero secundum capitaliter repugnat formæ substantiali. In hoc enim differt à forma accidentali, quod cum utraque determinet subjectum ad aliquam actualitatem essendi, substantialis determinat ad *esse* primum, accidentalis vero ad *esse* secundarium. E- sanè si forma substantialis posset determinare etiam ad *esse* secundarium, cum sua multiplici- tate formalis sufficeret ad omnes essendi modos, ad *esse* calidum, leve, lucidum &c. quo nihil absurdius.

Huic principi rationi, quam ut solenniore apud S. Thomam paulò accuratius expendendam suscepimus, alia ex eodem S. Doctore adjungi possunt, sed eas delibare sufficiat.

Primo: Quod respicit aliquid extrinsecum & accidentarium ut proprium specificativum, non est substantia, sed accidens: Atqui potentia operativa respiciunt aliquid extrinsecum & accidentarium ut proprium specificativum, nempe objecta & actus suos: ergo non sunt substantiæ, sed accidentia. Minor fusiò declarabitur 4. p. physicæ, q. 1. art. 5. Major autem constat ex ipsa notione substantiæ, quæ est participatio primariæ essendi perfectionis, quæ non est propter alias, sed magis aliæ propter ipsam: nec est quid respectivum, & tendens in aliud, sed quid absolutum & sistens in seipso: absoluta enim sunt priora relativis, & *subsistere* à quo dicitur *substantia* est *in seipso sistere*. Unde capitaliter repugnat substantiæ ut specificetur ab alio, & ad aliud essentialiter ordinetur. Hæc ratio sumitur ex S. Thoma 1. p. q. 59. a. 2.

Secundo forma substantialis una est & simplex, potentia verò operativa multiplices; ergo sunt quid distinctum ab ea. Consequentia patet: Antecedens verò ferè est notio communis omnium &

& præterea ex signo manifesto, quia inter potentias est ordo, unaque movet aliam, ut intellectus voluntatem, voluntas facultatem motricem, &c. & ex illis quædam recipiuntur in corpore, ut visiva; quædam non, ut intellectiva. Quod esse non posset, si omnes essent una simplex forma. Sumitur ex D. Thoma q. de Spirit. creat. art. undecimo.

Tertio: Oportet proprium effectum proportionari propriæ causæ præcipuè in causis formalibus: Sed proprius effectus formæ substantialis est *subsistere* seu *per se existere*, imò existencia est ultima ordinis substantialis actualitas, & finis generationis; ergo ut substantia se extendat ulterius ad *agere*, eget formâ additâ substantiali. Sumitur ex S. Thoma in 1. dist. 3. q. 4. a. 2.

Quarto: Oportet perfectibilia diversimodè disposita recipere diversas perfectiones: Sed in animali videmus integrum exercitum organorum diversimodè dispositorum, ut oculos, aures, cerebrum, cor, &c. Ergo oportet ut recipiant diversas perfectiones ab anima: Atqui diversitas illa non potest esse secundum principium essendi substantialiter, quod est unum in quolibet ente; ergo est secundum perfectiones consequentes *esse*, quæ in diversis membris diverse sunt: & quibus sit, ut diversas habeant operationes: has vero perfectiones dicimus *potentias activas*. Sumitur ex S. Thoma ibidem.

Quinto: Omnis actualitas, quæ est per formam substantialem, statim & semper habetur post generationem: forma enim substantialis est ultimus terminus generationis, à qua habet *esse* perfectum: Si igitur *agere* esset actualitas formæ substantialis, statim & semper post generationem substantia ageret, quod patet esse falsum. Sumitur ex S. Thoma 1. p. q. 7. a. 1.

Sexto demum accedit experientia, quâ videmus accidentia producere substantiam, absente vel etiam destructâ substantiali formâ: Ut Sol producit gramina in armis, & metalla in terra, à qua forma ejus substantialis maxime distat. Et arbor producit aliam arborem per accidentia relicta in grano, etiam postquâ forma substantialis arboris à qua derivata sunt hæc accidentia, penitus perit: Ergo productio illa non est immediate à forma substantiali, sed ab accidentalibus. Quod enim abest, aut per t, non agit per seipsum.

§. UNICUS.

Solvuntur Objectiones.

Obijci potest primò ex doctrina superiori articulo à nobis stabilita. Idem est principium essendi & agendi: sed forma substantialis est immediatum essendi principium; ergo & agendi.

Respondet ex dictis ibidem, idem esse principium radicale agendi, quod & essendi substantialiter; non tamen necesse esse idem esse utriusque; immediatum principium; sed sicut *agere* sequitur *esse*, ut secundaria accidentali quæ perfectio; ita & vas agendi sequitur formam essendi, ut forma secundaria & proinde ut accidentalis.

Instabis: Cum intantum aliquid agat, in quantum est in actu, per eandem formam agere debet, per quam est in actu. Atqui ignis, v.g. non est actu ignis per accidentia, sed per suam formam; ergo non facit alium ignem per accidentia, sed per suam formam; ergo in illa productione accidentia non mediant.

Respondet distinguendo maiorem, per eandem formam agit, per quam est in actu, *ut per virtutem radicalem & principalem*, concedo, *ut per virtutem immediatam & proximam*, nego. Et pariter ad secundam consequentiam; accidentia non mediant, ut virtutes principales, concedo; ut quasi instrumentaria, nego.

Urgebis: Forma accidentalis est immediate productiva formæ accidentalis; ergo & forma substantialis alterius substantialis.

Respondet negando consequentiam & paritatem. Disparitas triplex assignari potest. Prima ex ipsa utriusque natura: Cum enim ut habet S. Thomas q. de Spirit. creat. art. 11, ad 10. accidens ex sua natura sit virtus substantiæ, illique detur, ut medium operationis, tale debuit esse, ut non egeret alio modo ad operandum, sed sicut minister & sua domini negotia seipso immediate peragit, ita & proprios & substantiæ, cui servit, effectus seipso perficeret: At verò substantia, cum sit propter *subsistere*, & non propter *agere*; non debuit talis esse, quæ immediate ageret. Secunda disparitas peritur ex natura ordinis operativi, qui cum sit secundaria & accidentalis perfectio, pertinere quidem potest immediate ad accidens, non tamen ad formam substantialem. Tertia demum petitur ex ipso effectu ordine: ut enim egregie observat S. Thomas q. de Anima, art. 12. oportet ordinem principiorum agendi esse ut ordinem effectuum; ut sic servetur similitudo & correspondentia effectus ad causam. Patet autem quod nunquam forma substantialis immediate sit ab agentibus creata, sed id quod primo fit est accidens, postremò verò forma substantialis: Ut, cum lignum ignescit, primò fit calor in eo, quo ad metam sui argumenti perducto postremò fit forma ignis. Unde ut idem servetur ordo in principiis, oportet id, quod proxime agit, esse accidens; quod verò remotè esse substantialem formam.

Dices: Quod forma substantialis egeret virtute additiâ ut operaretur, vel esset ex perfectione, vel ex imperfectione: Non ex perfectione, quia Deus infinite perfectus non eget media virtute ut operetur; non ex imperfectione, quia forma accidentalis, quæ est

im.

imperfectior, seipsa immediate operatur: ergo ex nullo capite substantia eget mediâ illa virtute, sed immediate seipsa potest operari.

Respondet, id esse ex perfectione mixta imperfectioni, quia scilicet forma substantialis nec tam perfecta est ut possit immediate omnes perfectionum modos tribuere subjecto; nec tam imperfecta, ut ad minores orderetur. Unde ut rex, cum non possit omnia seipso præstare, digniora sibi vendicat, ut leges condere; tributa indicare, magistratus creare, bella decernere, minora verò committit ministris: Ita forma substantialis dat quidem seipsa immediate id quod præcipuum est, scilicet subistere; minores verò & secundarias perfectiones mediis formis accidentalibus, ut operari, abscdere, calere, &c.

Replicabis: Juxta S. Thomam forma substantialis immediate fundit ex sese suas proprietates, Quidni & suum *agere*, quod est tam affine actualitati essendi? Imo illa proprietatum effusio est quoddam actionis genus: Sed est immediate à forma substantiali; ergo est immediate activa.

Respondet negando consequentiam & paritatem. Disparitas repetenda est ex jam dictis. Quod scilicet *agere*, cum sit ultima actualitas ordinis cujusdam accidentarii, non potest tribui immediate à forma substantiali, sed exigit formam sui ordinis, id est accidentariam, quæ est ipsissima potentia operativa. At vero nihil repugnat, sed magis ordo rerum exigit, & potentiam operativam, & reliqua accidentia propria in sui productione pendere à forma substantiali, ut à prima essendi basi & radice, eique ita deberi & connecti, ut eadem actione qua ista producitur, illæ quoque producantur, in quod sita est dimanatio, seu effusio proprietatum ac essentia.

Ex inde patet ad confirmationem: Negandum enim est antecedens, quod effusio illa proprietatum sit actio elicita à forma substantiali: Est enim ipsamet generantis actio ut continuata usque ad proprietates, propter earum connexionem cum forma substantiali. Sed res dicetur accuratius articulo sequenti.

Reponens: Aliquando proprietates ita oriuntur à forma substantiali, ut nullam aliam causam habere videantur, præter illam: ergo tunc saltem efficiuntur ab ea immediate. Declaratur antecedens in aqua calida dum amoto igne redit ad nativam frigiditatem: Hujus enim frigiditatis renascentis quæ causa esse potest, præter aquæ formam, quæ illam denuo parturit? Non generans aquam; quia nec præsens est, nec forte amplius extat in natura. Non corpus circumstant; quia aqua etiam in tepidiusculo aere infigescit. Non aliquid frigoris residui, quia supponitur incaluisse tota iter: Quid igitur, præter formam ipsam aquæ in sese hunc effectum producentis?

Quæst. IV.

Respon-

Respondeo huius frigiditatis restitutæ causam effectricem, juxta communem opinionem, esse eandem, quæ aquam genuit. Nec refert quod non adsit in se; satis enim adeest in effectu suo primario, ex quo propter naturalem connexionem frigiditas ut secundarius effectus initio secuta est, & sequitur semper remotis impedimentis. Sed si generans non videatur sufficere propter absentiam, in promptu adhuc sunt causæ conservantes aquam. Ut enim causa, quæ dat *esse*, dat consequentia ad *esse*, ita quæ conservat *esse*, conservat consequentia ad *esse*; & si contingat violentè tolli, amotà vi, ea restituit eodem influxu, quo antea conservabat. Porro quæ sint hæ causæ conservantes aquam, nihil attinet nunc curiosius scrutari: quæcunque enim sint indifferens est.

Obijcies secundò: Duo actus subordinati possunt esse immediatè ab eodem principio, ut amor Dei & proximi ab eadem charitate: Sed *esse* & *agere* sunt actus subordinati, ergo possunt esse immediatè ab eadem forma scilicet substantiali.

Respondeo argumentum nihil probare, quia nimis probat, formam scilicet substantialem solam immediate posse dare omnes secundarias perfectiones. Unde in forma distinguo antecedens, *actus subordinati eiusdem generis*, concedo: *diversi generis*, nego: Est enim contra limitationem principii, ut se extendat ad actus admodum dissitos. Et ad minorem, *esse* & *agere* sunt actus subordinati, intra idem genus nego: *diversi generis* & rationis, concedo: Unus enim est substantialis, alter accidentarius.

Instabis: Forma accidentalis unica hæc duo in se colligit, *esse* & *agere*, ut calor *calere* & *calefacere*; Quidni & substantiali.

Respondeo nec formam accidentalem ex natura sua destinatam ad *esse*, etiam accidentalem, ista duo colligere: Unde primares Theologi distinguunt gratiã quæ dat *esse supernaturale*, à virtutibus, quæ dant *agere supernaturale*. Caterum nihil mirum formam accidentalem primario destinatam ad *agere* præsuppositivè asserre aliquod *esse*, quia illud ipsum *esse*, nihil aliud est, quam *esse activum*. Si calor, qui ex sua natura est virtus ignis ei adjuncta ad agendum, in se adunat *calere* & *calefacere*, quia *calere* idem est ac vim ipsam calefaciendi formaliter in se habere.

Obijcies tertio: Accidens nequit producere substantiam; ergo immediata virtus productiva substantiæ est alia substantia. Probatur antecedens; Res ignobilior nequit producere nobiliorem: Sed accidens est ignobilius substantiæ, ut ex se notum est; ergo nequit eam producere.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem distinguo, res ignobilior nequit producere nobiliorem, ut *virtus principalis*

& radicalis, concedo; *Ut virtus proxima & quasi instrumentaria* nego: Et concessa minore eodem modo distinguenda est consequentia. Nihil enim repugnat duas virtutes subordinari ad eundem effectum producendum, ita ut altera sit remotior & ut princeps virtus illius productiva, altera immediatior, sed servilis. Atqui in hoc casu virtus princeps debet quidem continere & æquare effectum, non tamen servilis illa & instrumentaria. Utenim servus instrumentaliter peragit ea quæ principaliter sunt Domini sui, etsi maiora sint sua conditione; ita in subordinatis virtus instrumentaria producit instrumentaliter, quæ pertinet ad altiore virtutem principalem, etsi sint nobiliora.

Instabis: Instrumentum debet elevari recipiendo aliquem influxum à causa principali: Sed in promptu non est quid accidens recipiat à forma substantiali, ut ab ea elevetur; ergo non potest ei subordinari ut instrumentum. Probatur minor: Quid enim id esse? Non substantiale aliquid, quia quidquid recipitur in accidente, hoc ipso degenerat ab ordine substantiali: Non accidentale, quia de illo accidente idem diceretur, quod de priore; ergo nihil recipit.

Respondeo distinguendo maiorem; Instrumentum debet aliquid recipere à causa principali, instrumentum *quod* & propriè dictum, concedo, Instrumentum *quo*, seu virtus ipsa instrumentaria derivata à causa principali, nego. Accidens autem non est instrumentum *quod*, sed ipsa virtus instrumentaria substantiæ: Unde ad ei serviendum non eget alta virtute ab ea recepta: Sed sicut malleus quidem eget motione artificis, ipsa vero motio, quæ illum artifex movet, non eget alia motione, sed se ipsa instrumentariè causat artefactum, ita nec accidens cum sit virtus substantiæ, eget alia virtute præter seipsum ad producendam instrumentariè substantiam.

Urgebis: Virtus instrumentaria, juxta D. Thomam nihil aliud est, quam motio transiens, & effluxus vialis derivatus à causa principali: Sed accidentia formæ substantialis sunt in ea, non ut motiones & effluxus viales, sed ut formæ stabiles & quietæ; ergo perpetuam vocantur à nobis *virtutes instrumentales substantiæ*.

Respondeo virtutem instrumentalem dupliciter sumi: Primò communiter, pro motione, quæ instrumentum applicatur à causa principali, ut malleus ab artifice, de qua motione dicitur art. 5. Secundo sumitur, quamvis minùs frequenter, pro virtute illa accidentaria quam adjuvat natura formis substantialibus, ut eas promoveret ad *agere*, quod est accidentaria quædam perfectio, ut est in animali facultas generativa. S. Thomas sumit non in hoc secundo sensu, sed in primo virtutem instrumentariam, cum eam vocat, *motionem, effluxum vialem formam incompletam*, &c.

Dices: Ex ipsa naturæ lege, agnoscere S. Thom. 1. 2. quæst. 109.

Art. I. unicuique formæ stabili & completæ, debet correspondere proportionatus effectus, in ea scilicet contentus & ejus perfectionem non excedens, ultra quem nihil possit, nisi per aliquam formam superadditam: Sed effectus proportionatus calori v.g. non est nisi alius calor; ergo ultra illum nihil potest, nisi recipiat aliquam aliam superiorem formam; ergo nequit producere, etiam ut virtus secundaria, formam ignis, nisi aliquid recipiat ab igne.

Respondeo maiorem esse veram de formis, quæ se habent ut causæ principales, & ut primi fontes agendi: His enim omnibus suis proprietatibus instructis correspondet effectus proportionatus ultra quem nihil possunt, nisi aliqui d. virtum accedat: Utraque calefacere non potest, nisi accedat ei virtus ignis. At verò formæ illæ, quæ se habent, non ut causæ principales, & ut primi agendi fontes, sed ut virtutes adjunctæ alicui formæ superiori, ut cum ea constituent unam causam perfectam, non debent esse huiusmodi; sed è contra, lege naturæ debent posse aliquid nobilius se, quia ex tali conjunctione censentur elevari ad effectum correspondentem formæ illi nobiliori, cui servant. Recole exemplum servi ad negotia Domini sui ex ipsa sua conditione elevati.

Replicabis: At illud tandem dicendum superest; Qui fiat, ut forma accidentalis, ex eo præcisè, quod conjuncta sit formæ substantiali, nullo alio ab ea recepto, tantum valeat, ut non modo sibi similem & proportionatam producat, sed etiam substantialem excedentem?

Respondeti posset solutione, quam ipse Scotus tam frequenter usurpat: (neque enim nobis minus licet contra Scotum, quam Scoto contra alios) *hanc esse utriusque naturam*. Cum enim ex natura sua accidens adjunctum sit formæ substantiali, ut immediata & proxima ejus vis activa, debet posse instrumentaliter proxime, quidquid illa potest principaliter removere. Natura enim ea quæ destinata ad aliquid, debet apta efficere ad illud exequendum.

Sed res luculentius adhuc dici potest ex S. Thoma 3. cont. Gent. c. 69. & q. de Anima art. 12. Cum omne agens producat sibi simile, oportet, inquit S. Doctor, ex ipso effectui considerare principium quod agit: Oportet enim utriusque esse conforme, nisi quod id ultimum debet esse in effectui, quod est primum in causa, quia in effectibus proceditur ab imperfecto ad perfectum. Quemadmodum ergo, dum producit ignis [res enim clarior erit in exemplo] licet forma substantialis sit perfectissimus effectus, & totus hujus effectus ignis meta, non tamen statim producit, sed mediat calor ut dispositio ducens in formam ignis: Ita pariter in igne producente, licet forma substantialis sit principalis causa, & fons totius efficacis, non tamen immediate agit, sed mediat calor ut virtus secundaria formam

formam ignis consequens. Unde sicut calor productus passivè concurret ad productionem formæ ignis, ut immediatior effectus ad suum principalem; ita calor producens concurret activè ut immediatior virtus sub sua principali. Sed, quod caput est, sicut quod calor productus concurret passivè ad effectum se nobiliorem, non habet ex aliquo addito, sed præcisè ex naturali colligatione quam habet cum forma ignis producti, ut effectus præambulus cum suo ultimato, ita quod calor producens concurret activè ad effectum se nobiliorem, non habet ex aliquo audito, sed præcisè ex naturali colligatione quam habet cum forma ignis, ut virtus secundaria cum sua principali. Atque hoc pacto clarissimè intelligitur quomodo præcisè ex eo quod accidens conjunctum sit substantiæ ut virtus secundaria dimanans ex primaria, possit producere minus principaliter substantiam, etsi nihil aliud ab ea recipiat, quam seipsum. Eaque doctrina non rationi modo, sed etiam experientiæ congruit: quia videmus nec substantias gigni, nisi mediis dispositionibus, nec gignere nisi mediis activis qualitatibus. Ut ignis nec producit nisi calore præcedente, nec producit nisi per calorem à sua forma dimanantem.

Dici solum potest contra hanc doctrinam: Nihil agit indistans: Sed calor qui est in igne comburente distat aliquando à materia quæ combuitur; ergo non est virtus immediata comburendi.

Sed respondeo negando minorem: Ut enim jam dictum fuit art. 2. §. 1. calor primo agit in partem materiæ sibi contiguam, & ea mediante in aliam: sicque succedenter: Unde nunquam agit propriè indistans.

Obijcies ultimo argumentum Theologicum: Substantia Angelica immediate gerit vices speciei impressæ in sui cognitione; ergo est immediate effectiva. Probatur consequentia, quia species impressa effectivè concurret ad intellectionem juxta communioris opinionem.

Respondeo negando consequentiam: Ad probationem distinguo: species impressa concurret effectivè ad intellectionem, ut principium eliciens illam actionem, nego: Ut *Objectum* terminans & complens potentiam cognoscitivam, concedo. Non repugnat autem substantiæ immateriali immediate obijci potentia cognoscitiva, quia id non affert secundariam perfectionem, sed solum ejus entitatis quam habet exhibitionem & conjunctionem cum potentia eam attingente. Sed de his fufius Theologi.

ARTICULUS QUARTUS.

Quid sit causalitas Cause Efficientis, quidve dimanatio.

IN causa efficiente duo distingui solent; virtus cauſandi, quæ dicitur *actus primus*, & causalitas, seu cauſatio, quæ dicitur *actus secundus*. De virtute cauſandi tum proxima tum remota egimus supra, nunc agendum est de causalitate: Et quia dimanatio proprietatum ab essentia solet reduci ad causalitatem efficientem, sepeque de illa fit mentio in Philosophia & Theologia, ideo dicendum quoque, quid tandem sit illa dimanatio.

Dico primum: *Causalitas cause efficientis est actio, seu potius agere, ut causalitas ignis est calefacere & ignare, causalitas arboris fructificare*. Ita omnes, nisi quod quidam dicunt causalitatem illam melius exprimi per *actionem*: alii vero per *agere*: Sed quæstio est de nomine, licet *agere* videatur melius exprimere, quia exprimit actionem ut exercitiam, quo modo constituit propriè agens in actu secundo.

Probatur faciliè conclusio: Causalitas cause est id, quo constituitur cauſans in actu secundo: Sed per *agere* causa efficiens constituitur formaliter cauſans in actu secundo; ergo *agere* est ejus causalitas. Quid vero sit agere, seu actio, commodius explicabitur disp. 3. q. 1. art. 2. sufficiat nunc rem tantisper delibasse.

Dico secundò: *Dimanatio, seu resultantia, nihil aliud est, quam productio unius rei minus principalis, ad productionem alterius principalis, ex vi naturalis connexionis, quam habet cum illa: Unde illa dicuntur ab aliquo dimanare & resultare, quæ ad ejus productionem producuntur per quamdam naturalem sequelam & connexionem quam habent cum illo.*

Conclusio intelligi ac declarari potest ex fundamentis jam constitutis. Cum enim duplex formarum genus distinxerimus, substantialem unam, quæ est prima essendi basis & radix; accidentales alias, quæ isti addunt secundarias essendi perfectiones; hæc additiue rursus duplicis modi sunt: Quædam communes, quæ scilicet nihil pertinent ad integritatem rei, sed forinsecus adduntur ab agentibus extraneis, ut calor aquæ, frigus aëri, &c. Quædam verò propriæ, quæ scilicet naturaliter debentur rei ut perfectæ sit. Quamquam enim forma substantialis det primariam perfectionem, attamen cum limitata sit, non sufficit ad omnia munera, sed eget propriis accidentibus ut det esse omnibus numeris absolutum: Ut animal, ut perfectum sit, non sufficit anima, sed opus est præterea integro exercitui virium, aliorumque accidentium, tactu, gustu, olfactu, auditu, visu, sensibus internis, appetitu, vi motrice, calore, humiditate, &c.

&c. Hæc formæ propriæ, ut ex natura sua conspirant cum forma substantiali ad unum esse perfectum, ita oportet ut naturali nexu ei foederentur: Et quia unitorum est eadem sors, consequens est ut nec esse possit, quin illas secum trahat; nec fieri, quin eadem actione illæ fiant, quatenus propter concatenationem deficit & determinat actionem suam productivam ad illas succedenter producendas: Unde natum est axioma *Qui dat esse dat consequentia ad esse*; consentitque experientia, quæ videmus, à quavis causa fiat forma substantialis, statim consequi proprietates ejus: ut à quavis causa fiat ignis, fiunt & lux, calor, levitas, raritas, &c. Hanc ergo secundariam productionem proprietatum ad productionem principalioris formæ, cujus appendices sunt, fundatam in naturali connexionem, vocamus *resultantiam* seu *dimanationem*.

Sed rem, quo illustrior sit, placet sensibili exemplo demonstrare. Nemo negare potest actionem motivam se habere ad mobilia, ut factitiam ad effectus; nam *movetur* est aliquod *fieri*. Quid igitur valeat connexio in effectibus intelligi potest ex eo quod valet in mobilibus. Videmus autem, cum mobilia conjuncta sunt, eadem vi, quæ movetur primum, moveri & sequentia: Ut qui avellit truncum, avellit & radices ramosque coherentes: Qui trahit primum anulum, trahit & alios; Qui movet clavum infixum trahi, movet & trabem. Quia scilicet propter connexionem fit, ut actio movens à primo deferatur ad alia connexa. Idem ergo intelligendum est in omnibus effectibus conjunctis; eadem scilicet vi, quæ fit primus, fieri & alios ei naturaliter conjunctos: Quia propter connexionem esse à primo deferitur ad alios, atque ita primus determinat agens ad alios secundo producos.

Solum dicendum, quæ causa colligaverit hos effectus inter se; ne hic nexus gratis à nobis poni videatur. Ut id accuratius fiat, mens surrigenda est cum S. Thoma 1. p. q. 15. a. 3. ad 4. ad ipsum rerum omnium fontem, ex quo natura leges, omnisque rerum ordo fluxit; divinum scilicet intellectum cujus tota natura est quoddam artefactum, ut ait S. Thomas. Ut igitur perfectus artifex, cum opus aliquod meditat, illud non dimidiatum, truncumve concipit: sed quicquid ad integritatem ejus pertinet sub una ideâ comprehendit: Ita Deus, cum unum aliquod ens, ut hominem, concipit faciendum, illud non dimidiatum intelligit, sed conjungit sub uno exemplari omnes perfectiones ad ejus naturalem integritatem pertinentes, proprietates scilicet & essentiam. Atque ut ex vi conceptionis & ideæ artificis ea omnia quæ pertinent ad integritatem artefacti sortiuntur invicem aliquam colligationem secundum esse & fieri artificiale: Ita pariter ex vi divinæ conceptionis & ideæ, proprietates & essentia sortiuntur colligationem inter se secundum esse

esse & fieri artificiale divinum, id est secundum ipsissimum *esse & fieri* naturæ, quia natura nihil aliud est quam a relictum Dei; & ordo rerum idem ipse quem intellectus Dei, ut prima natura regulat, præscripsit. Hæc igitur est prima radix hujus archaisimæ connexionis, quæ etiam summè necessaria erat ad bonum universi: Nam nisi sic colligaretur essentia cum proprietatibus, sæpe fieret sine illis, quo nihil fædus & absurdus: ut si homo nasceretur sine sensu & appetitu, ignis sine calore, luce, &c.

Unus tantum superest scrupulus: Quod scilicet, cum supra dixerimus, qualitates proprias produci ante formam substantialem, ut dispositiones; nunc dicamus sequi productionem formæ, ut appendices.

Sed facile dilui ut advertendo, cum sit forma substantialis, præcedere quidem aliqua rudimenta proprietatum, quibus præparatur materia, quæ dicuntur *dispositiones prævia*: Sunt quæ ut via ad formam. Sed illa tandem adveniente perit vetus compositum, & cum eo præviæ illæ dispositiones; novamque fit, & cum eo novæ proprietates ex illa nova forma substantiali derivantes. Unde verumque verum est, & quod qualitates propriæ procedunt *fieri* formæ secundum statum vialem & imperfectum; & quod deinde illam sequuntur secundum suum *esse* perfectum, ut appendices ex ea derivatæ. Sed de his accuratius, cum de generatione.

Ex his inferitur primò, diminutionem non esse actionem distinctam à productione essentia, sed sicut qui dat *esse*, dat consequentia ad *esse*, ita eadem actione quæ producit essentiam, producit & proprietates. Unde essentia est terminus primarius illius actionis, proprietates vero terminus secundarius: Sicut unicà motione trahitur tota catena, quæ quidem attingit primum anulum ut terminum primarium, secundario vero alios cum illo connexos.

Inferitur secundo, cum S. Thoma 1. p. qu. 77. art. 6. essentiam posse dici causam efficientem proprietatum, non quidem propriè, quasi eliciat actionem earum productivam, sed reductivè, in quantum defert actionem generantis ad proprietates, sicut primus annulus defert motum ad alios, vel, ut loquitur Joannes à S. Thoma, in quantum est ratio, cur actio agentis ulterius transeat ad proprietates propter connexionem quam habet cum illis. Deferre enim actionem agentis, & esse in causa cur ipsa ulterius progrediatur, reductivè pertinet ad genus causæ efficientis.

ARTICULUS QUINTUS.

De Instrumentis Causæ Efficientis.

VT in politica unus homo utitur alio tanquam ministro ad sua negotia, ita in causis utitur una alià ad suum effectum ut artifex

artifex malleo, arbor semine, anima brachio, Deus Sacramentis, quibus nos sanctificat. Ut enim homo homini subditur & ideo servit secundum ordinem societatis humanæ, ita causæ causæ secundum ordinem naturæ. Hæc causa, quæ servit superiori, dicitur *instrumentum*, de quo quatuor quæri possunt: Primò, quid sit: Secundo, quotuplex sit: Tertio, an egeat motione derivata à causa principali: Et quarto, an debeat habere actionem sibi propriam, quæ cooperetur causæ principali. Quæ ut distinctius dicamus, duobus complectemur paragraphis.

§. I

Quid & quotuplex sit instrumentum

Dico: *Instrumentum vocè definitur, Causa agens in virtute alterius, scilicet causæ principalis*. Definitio receptissima est, & colligitur ex D. Thoma varijs in locis.

Explicatur. In ea *causa agens*, tenet locum generis: Instrumentum enim convenit cum efficiente principali in ratione causæ. Cæteræ particulæ tenent locum differentia; nam instrumentum distinguitur à causâ principali, quod hæc agat virtute sibi propria, illud verò virtute alienâ, id est, non suâ, sed causæ principalis.

Sed ut instrumenti notio plenè habeatur, operæ pretium est paulò accuratius dicere, quid propriè sit *agere in virtute aliena*: Quidve *agere virtute propria*. Illud enim ex isto explicari debet: Unde ut ab hoc posteriora incipiamus.

Triplex aliquid potest dici, *agere virtute propria*. Primò in quantum virtus agendi est ejus proprietas, ut calor est proprietas ignis, lux Solis, virtus generativa viventis: Et hic est modus perfectissimus, quo aliquid dicitur *agere virtute propria*.

Secundò, hæc appropriatio fieri potest per subordinationem, in quantum virtus proxima agendi, cum non sit proprietas, subordinatur alteri virtuti radicali, quæ est proprietas. Sic lumen gloriæ, quod est proxima virtus quâ Deus videtur, & charitas, quæ est virtus proxima quâ Deus amatur, non sunt quidem proprietates animæ, sed tamen subordinantur animæ proprietatibus, illud quidem intellectui, hæc verò voluntati, ut radicalibus principijs istarum actionum: Quâ subordinatione ita appropriantur homini, ut quidquid agit seu per lumen gloriæ, seu per charitatem, dicatur *agere propria virtute, & ut causa principalis*.

Tertio demum, hæc appropriatio, seu paulò imperfectius, fit per sustentationem, in quantum virtus principalis agendi recipitur in aliquo ut in subjecto; tunc enim ipsi appropriatur, quia omne ne accidens est sui subjecti; & ideo quidquid subjectum agit per tale accidens, dicitur aliquomodo *efficere principaliter*: Sic Luna pri-

principaliter illuminat, & aqua jam calida principaliter calefacit, quia Luna à Sole, & aqua ab igne recipiunt virtutem principalem illuminandi & calefaciendi.

Ex his intelligitur principale quæsitum, quid sit, *agere in virtute alterius*. Cum scilicet vis quæ causa agit, nec est eius proprietas; nec subordinatur ulteriori virtuti, quæ sit eius proprietas: nec demum est ipsa virtus principalis, quam sustentet: Sed est solum participatio quædam incompleta & vialis derivata à virtute quæ est in causa principali in instrumentalem, per modum motionis actuosæ impellentis vires ejus ad aliquem conatum majorem proprio.

Hæc doctrina tota est S. Thomæ quæst. 27. de verit. art. 4. Dicitur, inquit, *per se agere, quod agit per formam sibi inhaerentem per modum naturæ completæ sive habeat illam à se sive ab alio, aut naturaliter, aut violentè per quem modum dicuntur illuminare Sol & Luna: calefacere ignis & ferrum ignitum*: Et deinde explicans quid sit, *agere in virtute aliena, quando*, inquit, *aliquid non operatur ad effectum per formam sibi inhaerentem solum, sed in quantum est motum à per se agente*, per motionem quæ quidem est virtus aliqua, ut inquit ad 4. *sed quæ non habet esse completum, sed est quid incompletum in genere entis*; & ob id, ut subdit dicitur *motio*.

At, inquires, quid tandem est illa *motio actuosæ*? Hæc enim ignoratà satis percipi nequit allata instrumenti notio. Neque interim eam explanat, sed magis observare videtur S. Thomas, cum vocat, *motum instrumenti, ens diminutum, virtutem intentionalem, fluentem, incompletam, quæ sit in instrumento ut colores in aere*. Ecquid enim sibi volunt hæc vocabula tam frequentia apud S. Thomam 1. p. q. 62. a. 4. De potent. q. 3. art. 7. ad 7. De verit. q. 27. art. 4. In 4. dist. 1. quæst. 1. art. 4. &c.

Id ut radiciter dicatur: Considerandum est ex S. Thomæ, quod cum ens dividatur in potentiam & actum essendi, rursus actus essendi dividi debet in duplicem statum: Dupliciter enim actus potest haberi à potentia sua: Primò perfectè, ut forma stabilis, fixa, quieta, non ulterius tendens ad aliquid perfectius sui generis, sed quasi in termino sui fieri, sive perfectionis constituta. Secundò, minutè, per modum tendentiæ, viæ, transitus, & ut ita dicam, impulsus in aliquid ulterius intra suum genus. Si calor qui est in ligno jam ignito sit perfectio & forma stabilis, erat in illo, cum incalecebat, ut motio ulterius propendens. Cum verò *operari* sequatur *esse*, & virtus agendi commensuretur formæ essendi, consequens est ut hæc divisio locum habeat in virtutibus activis, siveque ut virtus activa duplici modo inesse possit causæ: Primò ut perfectio stabilis, completa in suo genere, ex ipsis rei principiis dimanans, & cum ipsa connexa. Secundò, ut impressio transiens & instabilis, ex altiore causa

causa descendens in inferiorem subjectam, instar impetus, quo illa illius vires sibi subijcit, & ulterius provehit, ad *agere* scilicet nobilius ac sibi proprium, qui est proprius huius impulsus terminus. Virtus activa primo modo constituit causam principalem: Secundo verò modo causas instrumentales & est id ipsum, quod nos cum S. Thomæ nomine *motionis actuosæ* intelligimus. Dicitur autem *motus*, seu *motio*, quia inest causæ non ut virtus sibi sibi, sed ut impulsus tendens ad ulteriorem terminum, ad *agere* scilicet proprium causæ principalis: Item *ens diminutum*, quia non est ut forma terminata dant *esse fixum*, sed ut impetus transiens elevans ad *facere* nobilius. Item, *virtus intentionalis*, quia est tendentia quædam in aliud, & quia temporibus S. Thomæ usu Scholæ erat; entia illa diminuta nomine *intentionis* exprimere. Dicitur demum *esse in instrumento ut colores in aere*, quia coloratum medio aëre movens virtutem non imprimi illi aëri formam ipsam coloris, sed vim aliquam transeuntem immutandi oculum producendo in eo speciem coloris, quæ proinde analogiam habet cum virtute illa transeunte instrumentis impressa.

Ne verò divisio, quæ tantum lucis affundit, non modò præsentati difficultati, sed & aliis in schola Thomistica celeberrimis, gratis induci videatur, re fuerit eam paulò accuratius stabilire. Atque in primis aperte sequitur ex fundamentis à nobis tam solidè collocatis. Demonstravimus enim actus essendi necessariò distinguendos esse juxta varios mutationum modos: Atque experimur in mundo duo mutationum genera: Unam statim perfectam, quæ res subito desigitur in novo termino essendi, ut oculus subito & perfectè fit ex non vidente videns. Alteram imperfectam, quæ rem non statim ponit in ipso essendi termino, sed solum in aliqua eius inchoatione ac deliberatione, cui ut plurimum conjungitur tendentia in ulteriorem perfectionem: ut cum manus tantisper incalecere incipit: Igitur distingui debent duo modi actuum essendi: unus completus & terminatus; alter inchoatus & vialis: Idque cum in formis essendi; tum in virtutibus agendi, quia istæ commensurantur illis.

Secundò altius adhuc repeti potest hæc distinctio ex ipso rerum ordine, qui exigit ut perfectio superiorum redundare possit in inferiora subjecta: Hæc enim fundamentali lege, quam S. Thomas tantoperè celebrat, sancitur unio & commercium rerum. Cum ergo perfectio propria superioris nequeat esse in inferiore nisi diminutè & participativè, oportet id quod est in superioribus plenum, perfectum & stabile, esse in inferioribus diminutum, incompletum & viale: Sique necessario distinguendi sunt duo illi status perfectionis à nobis memorati, non modò in essendo, sed etiam in agendo: Ut enim ens est superius entis, ita & causa causæ: Ter-

Tertio, demum ne quod probationis genus desit, ostendi potest ad oculum inductione. Sic in politica humana, quæ est umbra politicæ mundi, authoritas, quæ est plena & stabilis in rege, est ut transiens & diminuta in legato ad eadem negotia ex commissione faciendâ, quæ rex ipse faceret. Sic in artificialibus, ars, quæ est quiescens & perfecta in mente artificis, est per modum vialis directionis & regulationis in instrumentis, quæ freta ista directione idem artefactum extra producunt, quod artifex intra se excogitavit. Sic in intellectualibus, ratio quæ est in intellectu ut in fonte, redundat in sensitivas potentias, quæ idcirco aliquod opus rationale moluntur. Sic in supernaturalibus ratio merita charitate refuit in omnes subiectas virtutes, quæ ipsâ participata charitatis motione edunt actiones Deo ipso dignas. Sic in locomobilibus, vis motiva quæ plene & stabiliter est in motore, ab eo derivat per modum impressionis transeuntis in corpora mota, quæ isto impetu adjuvata non solum ipsa viam sibi aperiunt, sed & impellunt obvia corpora, non secus ac ipse motor faceret. Quæ tam manifesta nos admonent, id locum habere in cæteris subordinatis, licet sensum nostrum fugiat, quod in istis patentibus observamus, perfectionem scilicet quæ est in uno stabiliter & plene, posse esse in alio transeunt & diminutè, & quod nunc agitur, instrumentum posse habere per modum impetus transeuntis virtutem, quæ residet in causa principali ut perfectio stabilis; imò per illum impetum transeuntem posse facere, quod facit causa principalis per illam virtutem stabilem.

Quod ad alteram tituli partem, varia est instrumentorum divisio juxta varios modos quibus unum agit in virtute alterius. Primo dividitur instrumentum in Morale & Physicum: Morale est, quod a causa principali movetur solum moraliter, ut mandato, pacto, precibus, institutione, &c. Sic servus movetur à Domino jubente; Scriptura ab hominibus instruentibus, ut tales talia significant, & ad talia obligent, &c. Instrumentum Physicum est, quod à causa principalis vim agendi physicam obtinet, ut malleus ab artifice, membra ab anima, &c.

Secundo dividitur in instrumentum *Quod*, & instrumentum *Quo*. Instrumentum *Quod* est suppositum agens & serviens alteri superiori, à quo movetur, ut baculus homini. Instrumentum *Quo* est ipsa virtus agendi in manu principalis. Et hæc adhuc duplex est, una propria dicta, quam nomine *motionis* expressimus, & jam latè explicuimus, quæ à causa principali derivatur in instrumentum *Quod*, ut ab artifice in malleum. Altera minus propriè dicta, quæ est virtus aliqua quiescens & plena residens in ipsa causa principali, ut proximum, & secundarium, agendi principium, alteri primario & radicali adiunctum; eaque adjunctione in consortium causandi elevatum modo supra explicato art. 3.

Tertio

Tertio dividitur in Artificiale, quod servit artifice, ut malleus & ferras; Naturale, quod servit causis naturalibus, ut manus, pedes, lingua, animæ; Et supernaturale, quod Deus adhibet ad effectus supernaturales, ut aquam baptismalem, christi confirmationis, ad sanctificandos homines.

Quarto dividitur in conjunctum & separatum. Conjunctum est, quod unitur causæ principali, ut manus animæ; Separatum vero, quod agit ut emissum à causa principali; ut semen emissum ab arbore gignit arborem, non virtute propria, sed impressa ab arbore, à qua decussum est. Hæc sunt communiores instrumenti divisiones.

§. II.

An sit de ratione instrumenti moveri à causa principali, & ei aliqua propria actione cooperari.

Palam est instrumenta quamplurima moveri à causa principali, ut omnia artis instrumenta ab artifice. Id tamen esse de ratione instrumenti negant aliqui; rati sufficere quod instrumentum subordinetur causæ principali, aut cerè ipsi minus principaliter cooperetur, eaque aut subordinatione aut cooperatione, nulla accedente actuosa motione, constitui in ratione instrumenti. Addunt aliqui nullam virtutem activam nullamque actionem præsupponi debere in instrumento, ut elevari possit à causa principali. Ut utrumque expediamus contra illos.

Dico primo: De ratione instrumenti est, ut moveatur à causa principali, motione illa actuosa & elevante ejus vires activam, quam supra explicuimus.

Conclusio sequitur ex præcedente doctrina, estque perpetuo D. Thomæ 3. p. q. 62. a. 1. *Causa, inquit, instrumentalis non agit per virtutem suam formam, sed solum per motum quo movetur à principali agente.* Et 2. cont. Gent. cap. 21. *Instrumentum nunquam adhibetur ad causandum, nisi per viam motus, est enim ratio instrumenti, ut sit movens motum.*

Probari præterea potest ex ipsa definitione instrumenti: Aliquid *agere in virtute alterius* est ab eo recipere virtutem per modum motionis ac vult transeuntis, ut supra fusè declaravimus. Eequid enim dici posset *agere in virtute illius*, si nullam ab eo virtutem reciperet? Atqui de ratione instrumenti est *agere de virtute alterius*, est enim vulgata ejus definitio: ergo & recipere ab eo actuosam illam motionem.

Confirmatur argumento, quod insinuat D. Thomas 12. quæst. 109. a. 1. *Implicat causa non producere effectum, nisi habeat virtutem illius productivam vel per modum formæ completè vel certè per modum*

M 3

motionis

motiōis viālis & tranſeuntis: Atqui inſtrumentum producit effectum cauſæ principalis, ergo debet habere virtutem illius effectus productivam, vel ut formam innatam & ſtabilem; vel ut motiōnem tranſeuntem: Sed non habet illam per modum formæ innatæ & ſtabilis, aliāſ eſſet cauſa principalis; ergo ſupereſt ut illam habeat per modum motiōis impreſſæ à cauſa principali impellente vires ejus activas ad effectum illum nobiliorem attingendum.

Reſpondebis inſeſſe poſſe inſtrumentis aliquas virtutes ſtabiles ex eorum forma dimanantes, quæ poſſint ſervire cauſæ principali & attingere ſub ea minus principaliter ejus effectum: Sicque non egere additiis, aliqua motiōe ab ea fluenter recepta.

Sed reſponſio, quæ videtur eſſe totum adverſarij fundamentum, facile conſutatur. Virtus activa dimanans ab aliqua forma ſubſtantiali nullum omnino effectum poteſt ex ſe attingere, etiam ſerviliter, niſi proportionatum tali formæ; Niſi aliquid virium aliunde accedat: Atqui effectus cauſæ principalis non eſt proportionatus formæ ſubſtantiali inſtrumenti, ſed illam excedit: ergo nequit illum attingere per virtutes à ſe dimanantes, etiam ſerviliter, niſi aliquid virium accedat à cauſa principali: motio ſcilicet illa actuosa provehens iſtas inferiores vires in aliquid earum conditione alius. Minor negari non poteſt: Eſt enim de ratione inſtrumenti attingere effectum excedentem ſuam formam. Major vero eſt S. Thomæ 1.2. quaſt. 109. art. 1. & demonſtrari poteſt ex eo quod omne accidens dimanans à forma ſubſtantiali, ex vi ſuæ dimanationis eſt illi commensuratum & additum: Non enim dimanant ab aliquo; niſi pertinentia ad ejus perfectionem, integritatē & conditionem, proindeq. illi & non aliis commensurata, appropriata & addicta; ergo accidentia illa dimanantia nequeunt, etiam ſerviliter attingere effectus proprios aliarum formarum & extrahi extra limites ſuæ ſubſtantię, niſi accedat ſuperior influxus elevans & utens illis.

Explicabis: Subſtantię quædam videntur ex natura ſua eſſe propter alias, eiſque ſubjici. ut ſervas: Sic omnis ſubſtantia creata eſt naturaliter ſerva ſubſtantię divinæ, & ſubſtantia grani videtur ex natura ſua deſtinata ad ſerviendum arbori generanti. Quid ergo vetat ejuſmodi ſubſtantias habere innatas virtutes ſuæ fortis, id eſt ſerviles, & ſecundario collaborantes ad effectus ſuperiorum ſubſtantiarum; ut grani naturaliter inſeſſe viam arborificam; & omni ſubſtantię creata vi ſervilem & obedientialem activam ad omnes effectus, ad quos Deus creaturam adhuc bene voluerit?

Sed contra: Sicut ſubjectio illa ſubſtantię ad ſubſtantiam ſuperiorem, non elevat illam ad ordinem illius, ſed efficit ſolum ut obnoxia ſit ejus influxibus: Ita pariter ſubjectio virtutis ad virtutem

tem ſuperiorem non elevat illam ad ordinem iſtius, ita ut poſſit attingere ex ſe ejus effectus, ſed ſolum efficit ut obnoxia ſit ejus uſibus, & ab ea moveri poſſit & applicari; ergo non obſtante hac ſubjectione relinquitur ſemper neceſſitas additiæ motiōis, quæ vires ſuperiores cauſæ principalis utantur viribus cauſæ inſtrumentalis, eaſque elevent ad ſuum effectum. *Uſus enim motum inſtrumentalis*, inquit D. Thom. 1.2. q. 109. a. 1.

Dices: Accidens præciſe ex vi ſuæ conjunctionis cum ſubſtantia habet ut poſſit attingere minus principaliter effectum ſubſtantialum ſibi ſuperiorem, ut ſupra dictum fuit; nec eget additiis motiōe: Quid ni à pari vires innatæ inſtrumentum puta grani, poterunt attingere effectum cauſæ principalis, præcipue ex vi ſuæ ſubjectionis ad illam, abſque additiis motiōe?

Sed aperta eſt diſparitas: Nam optime intelligitur ex vi naturalis conjunctionis fieri ut virtus attingens effectum proprium immediate, eo mediante attingat effectus ulteriores cum eo connexos. Unde merito diximus ſupra, præciſe ex naturali conjunctione cum ſubſtantia elevari accidens ab ea dimanans ad cooperandum illi ut principium immediatum ſuo primario radicali: nec requiri motiōnem additiā: At nequit intelligi, imo repugnat ex eo quod aliqua virtus activa ſit ordinis inferioris & ſubjecti, ut poſſit producere effectus ſuæ ſuperioris, quin poſſus idcirco eſt inſufficiens, niſi elevetur; ergo ſubjectio illa non excludit, ſed magis arguit neceſſitatem motiōis.

Repones tandem: Eſt vires innatæ inſtrumenti non ſufficiant ex ſe ad attingendum effectum cauſæ principalis, ſatis confortantur extrinſeca cooperatione cauſæ principalis. Unde non egent ultra inſtrumenta motiōe elevante.

Sed hæc reſponſio, eſt maxime trita apud Adverſarios, omnium miſerrima eſt. Vel enim, ex eo quod cauſa principalis pro ſua virili parte agat, & collaboret cauſæ inſtrumentali, mutantur inſinſecè vires activæ inſtrumenti, vel remaneant interius immotæ, ſolumq. acquirunt denominationem extrinſecam *ad uti*, ſi immutantur inſinſecè, habemus intentum, nempe acceſſum actuose motiōis eas immutantis. Si inſinſecè manent immotæ; ergo nihil poſſunt magis quam antea; & quanquam effectus cauſæ principalis fieri, non tamen illis adſcribi poteſt, ſed tantum cauſæ principali. Reputat enim denominationem extrinſecam eſſe rationem formalem attingendi effectum. Adde quod inſtrumentum ſepe producit effectum cauſæ principalis ea abſente, ut grani abſente, imo deſtructa arbore ex qua decidit, producit arborem, ergo non adjuvatur extrinſeca cooperatione, ſed inſinſeca virtutis participatione.

Hiis omnibus addendum pro coronide, eſt inſtrumenta natura-

haberent vires innatas attingendi effectus causarum principalium (quod tamen satis refutavimus) id certe capitaliter repugnare instrumentis supernaturalibus. Unde virtus illa activa obedientialis, quam plures adversariorum tantopere inculcant, quæ innata sit creaturis ad cooperandum Deo in effectibus supernaturalibus, magna chimæra est, non modò gratis & superflue inducta, sed etiam manifestè impossibilis. Oporteret enim illam esse & supernaturalem & infinitam; supernaturalem quidem quia cum virtus speciem sumat à propriis objectis illa propriè versaretur circa supernaturalia. Infinitam verò, quia non esset determinata ad aliquam speciem effectuum, sed extensa ad omnes effectus, ad quos Deus potest adhibere creaturam, qui sine dubio infiniti sunt. Repugnat autem virtutem supernaturalem naturaliter inesse rebus; & infinitam finitè formis. Operari enim sequitur esse & virtus agendi formam elsendi: Unde sicut omnis forma dat esse ordinis naturalis, & determinatum ad certum genus entis: Ita & omnis virtus ex ea procedens respicit agere naturale, & determinatum ad certam speciem effectuum.

Obijciat primo: Etiam causæ principales moventur à suis superioribus, ut arbor à cælesti corpore: & omnis creatura à Deo; ergo non est propria ratio instrumenti moveri à causa principali, quod tamen nos pro fundamento habemus.

Respondet causas inferiores non moveri à superioribus quatenus principales sunt, sed quatenus habent rationem instrumenti respectu superiorum. Unde semper stat dogma S. Thomæ, de ratione instrumenti esse ut moveatur motum. Sed ut responsio profundius capiatur, considerandum est ex eodem S. Doctore q. 3 de potent. a. 7. quod cum quodlibet agat sibi simile, secundum ordinem effectuum est ordo causarum. Unde in quolibet effectui oportet universaliores rationes correspondere principaliter uni certioribus causis, & particulares particularibus. Effectus igitur sub ratione universalissima entis correspondet Deo ut principali causæ; sub ratione vero specifica correspondet causæ totius speciei; sub ratione demum individuali, causæ huic in individuo. Unde causæ creatæ non attingunt rationem entis, nisi ut instrumenta Dei, (quamobrem perpetuo inculcat S. Thomas universam naturam esse instrumentum Dei, 1. 2. q. 6. a. 3. & 3. cont. Gent. cap. 100. & in 4. dist. 5. art. 1.) Nec causæ particulares creatæ attingunt universaliores rationes, nisi ut instrumenta superiorum: Atque adeo fit ut semper in causis subordinatis inferior moveri debeat à superiore. Sed res dicenda est accuratius, cum de motione Dei agetur.

Instabis: Ergo propriè nulla causa principalis est, præter Deum.

Rel.

Respondet negando consequentiam: Ut enim causa dicatur principalis, non est necesse ut ei effectus principaliter correspondeat secundum rationes universaliores, sed satis est æquari & correspondere secundum rationes saltem individuales. Sicut in constructione ædificii privatus opifex, ut dolator lapidum, dicitur principalis causa artificiosæ figuræ quam inducit, licet eam ut relatam ad totum ædificium non attingat nisi sub directione architecti, id est ut ejus instrumentum.

Obijciat secundo: Instrumentum per illam motionem vel redditur proportionatum effectui causæ principalis, vel non. Si cum ea remanet improporionatum, ergo nihil per eam habet, quod habere non possit propriis viribus, si redditur per eam proportionatum; ergo transit in causam principalem.

Respondet reddi proportionatum per modum transeuntis & elevati ac moti ab alio, qui modus est proprius instrumenti, non vero permanenti & virtute formæ in se stabiliter residentis, qui modus est proprius causæ principalis. Unde non transit in causam principalem, sicut nec legatus est causa principalis rerum ad regem pertinentium, cum vi commissionis suæ jus sufficiens accipit ad eas conficiendas.

Instabis: Pleraque sunt instrumenta, quæ nullâ motione fieri possunt proportionata effectui causæ principalis, etiam per modum transeuntis; ergo in iis nullâ esse potest hæc motio. Probatur antecedens: Corpus potest assumi à Deo ut instrumentum ad effectum spiritualem, ut aqua baptismi de facto adhibetur instrumentaliter ad spiritalem animæ ablationem. Sed corpus nullâ motionem proportionati potest, etiam transeunt, effectui spirituali; ergo sunt instrumenta quæ nullâ motionem fieri possunt proportionata, etiam transeunt effectui causæ principalis. Probatur minor: Motio proportionata effectui spirituali, debet esse & ipsa spiritualis totus enim ordo corporeus est infra spiritalem: Sed nulla motio spiritualis potest esse in corpore: ergo corpus nullâ motionem proportionati potest effectui spirituali.

Respondet negando antecedens. Ad probationem, nego minorem: Ad ejus probationem concessâ majore nego minorem: Cum enim infima participant de supremis, nihil vetat participationem aliquam entis spiritualis subiectari in re corporea. Nam & anima humana, licet spiritualis, recipitur in corpore & virtutes morales infusa, licet spirituales sint, resident in potentiis sensitivis, ut docent Theologi: & demum ipse Spiritus Sanctus dicitur habitare in corporibus nostris, mediantibus scilicet spiritualibus donis & motionibus quibus regit potentias corporeas.

Urgebis: Quidquid recipitur ad modum recipientis recipitur;

Sed res spiritalis nequit induere modum subiecti corporei; ergo nec in eo recipi.

Respondeo primo, nihil prohibere motionem illam accommodari corpori, cum ei & anima & virtutes jam dictæ accommodentur.

Respondeo secundo, axioma propriè intelligendum esse de iis quæ connaturaliter & stabiliter sunt in subiecto: Non vero de iis quæ divinitus & transeunter ei accidunt, ut habet S. Thomas 3. p. q. 62. a. 4. ad 1. Sed de his accuratius Theologi.

Dico quarto: *Est de ratione instrumenti ut habeat ex se aliquam vim activam, qua aliquemodo agat & cooperetur causæ principali.* Ita expresse S. Thomas 3. p. q. 62. a. 1. *Instrumentum, inquit, non perficit actionem instrumentalem, nisi exercendo propriam.*

Probatur evidenter conclusio ex jam positis. Instrumentum est causa quædam inferior, quæ superior uritur, ejus vires promovendo ad aliquid altius; ergo ut vere sit instrumentum, debet prius esse in genere causæ, & habere vires activas, quæ elevari possint per motionem actuosam causæ superioris. Adde quod si nihil virium ex se haberet, non distingueretur à puro medio: Nihil enim ejus adhiberetur ad causandum, sed tantum sustentaret & deferret motionem causæ principalis, quæ duo pertinent ad rationem mediæ, & non ad rationem causæ.

Obijcies duo. Primo, sæpe instrumentum elicit unicam actionem, ut calamus unicam inscriptionem: Sed non habet ex se vim activam principalem illius actionis; ad eam enim ex se supponitur improporionatum, quia est actio causæ principalis; ergo non debet ex se habere vim activam. Secundo In instrumentis Divinæ virtutis superfluit illa virtus activa, Deus enim ea non eget; ergo non est necessaria.

Respondeo ad primum, in illa unica actione esse aliquid correspondens viribus activis instrumenti; & aliquid correspondens motioni causæ principalis. Ut in inscriptione forma artificiosa characterum correspondet quidem motioni artificiosè scribentis per calamus: At quod exarsio sit teresa, coherens, latior aut gracilior, ad id confert calamus suâ figura, duritie, flexuitate, &c. Unde idem non eodem prorsus modo scribet diversis calamis.

Ad secundum respondeo in instrumentis divinæ virtutis requiri vim aqualiter activam, non ex indigentia causæ principalis, sed ut in eis salveretur ratio instrumenti & distinctio à puro medio. Unde non superfluit.

QUÆSTIO QUINTA,

De Causa Finali.

ET SI finis causarum nobilissima sit, præcedatque suâ causalitate cæteras omnes, postremo tamen loco consideratur in Physica, tum quia eius causalitas est occultior; tum quia in executione, ad quam maxime attendit Physica, est posterior. Ut enim intentio finis excitat ad motum. Quæ vero de fine hic dici solent quatuor complectimur articulis. In primo explicabimus quid & quod duplex sit finis: In secundo, quæ sit propriè ratio finalizandi: In tertio, quæ sit causalitas finis. In quarto, quænam agant propter finem.

ARTICULUS PRIMUS.

Quid & quod duplex sit finis.

Finis vocabulum variè sumitur: Primò pro termino continui, ut punctum est finis lineæ: Secundò pro limitibus, ut Pyrenæi versus Occidentem, & Alpes versus Meridiem sunt fines Gallie: Tertio pro completionem operis, ut navis dicitur finita, quando completa est & apta navigationi: Quarto pro consumptione; ut vinum dicitur finitum, quando exhaustum est: Quintò pro destinatione, ut mors dicitur finis vitæ. Sed missis his omnibus acceptionibus, sumitur hic finis pro illa causam, quæ allicit & invitat agens ad agendum.

Dico primò: *Finis hic postremo modo sumptus rectè definitur: cuius gratia aliquid fit.*

Definitio communis est & aperta: Nam assignat proprium characterem causæ finalis, quo distinguitur ab aliis causis. Cum enim efficiens sit, à qua incipit motus; materialis, ex qua aliquid fit formalis, quæ aliquid fit; finalis est, quæ allicit agens ad agendum, ac proinde cuius gratia agens agit. Solum advertendum est, gratiam in præsentem dupliciter sumi: Primò objectivè pro gratificatione, ut ita dicam & amabilitate, sic sumitur in his Prophetæ verbis, *Diffusa est gratia in labiis tuis*, id est gratiositas eloquii. Secundò gratia sumitur quasi formaliter, pro amore & propensione ad rem gratam, quo sensu dixisse videtur Angelus Mariæ, *Invenisti gratiam apud Deum*; id est, amorem & dilectionem, quæ te præcæteris elegit. In utroque sensu sumitur gratia in prædicta definitione.

Nam finis per suam bonitatem & gratiositatem excitat ad sui amorem; & per illum amorem ad alia. Sic amamus Deum propter eius bonitatem; & postea quæ placita sunt ei facimus propter eius amorem.

Dico secundò: *Finis est vera & realis causa.* Conclusio est communis.

Declaratur multipliciter: Primò, quia verè & realiter movet, non quidem motu physico, sed morali & intentionali; attamen realiter enim finis allicit ad agendum, quæ allicientia dicitur *motus moralis*. Secundò quia quærenti propter quid aliquid fit, ut propter quid Alexander pugnavit contra Darium, causam finalem assignamus, dicentes, ut dominaretur, & tunc putamus, eos assignasse veram & realem causam. Tertio, quia causa est, ad quam sequitur effectus, seu, quæ influat in ipsum: Sed finis verè influat in effectum, movet enim agens ut agat, & effectum producat; ergo finis est vera & realis causa. Adde quod effectus verè & realiter dependet à fine; ergo est vera & realis eius causa.

Obijciens: Causa est principium influens: Atqui finis non est principium, sed potius terminus ultimus; ergo non est causa.

Respondeo distinguendo minorem: Finis non est principium, sed terminus, *in executione*, concedo, *in intentione*, nego. Quamvis enim finis obtentus sit terminus & ultima quies actionis; attamen ut intentus est primum principium excitans ad agendum.

Instabis: Quod non est, non causat: Sed finis sæpe non est ante actionem, ut sanitas quæ est finis ægroti, non est ante usum remedium; ergo non potest realiter causare.

Respondeo distinguendo minorem: Finis ante actionem non est, *in re*, concedo; *in apprehensione*, nego. Speciale autem est & proprium fini, ut causet quando apprehenditur; ut sanitas apprehensa movet & excitat ægrotum ad querenda remedia.

Dividitur autem finis sic explicatus: Primo in finem, *cuius gratia* specialiter dictum; & finem, *cui* Finis *cuius gratia* est bonum quod volumus: Finis *cui* est persona, cui tale bonum volumus. Ut dum pater laborat ad ditandum filium, divitiæ sunt finis *cuius gratia* pater laborat, & Filius est finis *cui* pater laborat.

Dividitur secundò in finem ultimum, & intermedium. Finis ultimus est, propter quem cætera volumus, ipsum verò propter se tantum: Finis intermedius est propter quem aliquid volumus, ipsum verò ulterius ordinamus. Ut dum quis affligit corpus propter virtutem, quam quærit ut placeat Deo, Deus est finis ultimus huius afflictionis; virtus vero finis intermedius.

Dividitur tertio in finem objectivum, & finem formalem. Finis objectivus est res quam volumus. Finis verò formalis est actus quo

quo possidemus rem volitam. Ut pecuniæ sunt fines objectivi avari, possessio vero divitiarum est finis eius formalis, & Deus est finis objectivus iustorum, possessio autem Dei est finis formalis.

Dividitur quarto in finem operis, & finem operantis: Finis operis est, ad quem ex natura sua opus tendit: Finis verò operantis est, quem sibi ad libitum operas præfigit. Ut finis operis in eleemossyna est subventio pauperis; finis operantis aliquando Deus, aliquando vana gloria.

Dividitur quinto in finem principalem, & finem secundarium. Finis principalis est, qui primario & secundario & directè intenditur. Secundarius vero, qui solum interdicitur quasi consequenter. Ut finis primarius recitationis officii debet esse cultus Dei: finis verò secundarius potest esse perceptio stipendii.

Dividitur ultimò in finem naturalem, & supernaturalem. Finis naturalis est, qui vires naturæ non excedit: Supernaturalis verò, qui solà Divinæ gratiæ ope acquiri potest. Sic sanitas est finis naturalis Medici, qui eam per remedia naturalia causat: Deus verò clarè visus est finis supernaturalis hominis, quia non nisi per Dei gratiam ad eius visionem pervenire possumus. Atque hæc sunt communes finis divisiones.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Quid sit ratio finalizandi, an sola bonitas.

Quidam tenent etiam malum quàm malum posse esse rationem finalizandi. Pro hac sententia referuntur Okam, Major, Almainus, imò ipse Scotus, quamvis plures illum excusent, ita ut voluerit solum vera mala, etiam cognita ut talia, posse finalizare, in quantum aliqualem boni apparentiam subeunt, saltem quatenus in iis exerceatur libertas. Communis tamen sententia est solum bonum sub ratione boni posse finalizare, pro cuius explicatione.

Observandum est, bonum esse duplex, verum scilicet, & apparens. Bonum verum est quod de facto in re est tale: Bonum autem apparens, quod cum in se malum sit attamen, apprehenditur ut bonum. Ut enim videmus res omnino insipidas, ut carbonem & cinerem, aliquando videri lapidas gustui depravato ægrotantium; ita quoque aliquando contingit, ut voluntas corrupta iudicet bona ea, quæ re ipsa sunt mala. Ut ebrietas & vindicta, quæ secundum rem mala sunt, & certissima peccatoris perniciēs, a tamen à malis hominibus appetuntur ut bona, in quantum delectant. Unde Psal. 10, dicitur: *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*; quia scilicet sibi procurat verum malum, aliqum tamen boni apparentiam, scilicet voluptate fucatum; similis iusto, qui bibent venenum melle perfusum, inter apparentem dulcedinem veram sibi perniciem procurent. Hoc patet a to,

Dico primo: *Sola bonitas vera vel apparens est principium & ratio finalizandi, malum vero sub ratione mali non potest habere rationem finis*

Conclusio quantum ad id quod dicit, bonitatem etiam apparentem posse finalizare, recipitur ab omnibus. Cum enim voluntas feratur in bonum sibi ab intellectu propositum, si contingat intellectum proponere ut bonum, id quod revera est malum, voluntas poterit ferri ad illud bonum apparens. Quantum vero ad id quod dicit, solum bonitatem posse finalizare, non vero malum quatenus malum; est in primis Dionysii, qui cap. 4. de divin. nom. dicit, *neminem intendendo malum operari*: Est etiam Aristotelis, qui 1. Ethic. cap. 1. definit bonum, *quod omnia appetunt*, malum vero, *quod omnia fugiunt*: Est demum D. Thomæ, qui pluribus rationibus demonstrat, omne agens agere propter bonum. 3. contra Gent. cap. 3. & 1. 2. q. 8. a. 1. specialiter probat voluntatem solum tendere in bonum.

Probat autem ratione: Intantum aliquid finalizat, in quantum est appetibile: Sed solum bonum est appetibile; ergo solum bonum potest finalizare. Major patet: Finis enim est quem agens appetit, & cujus gratia operatur. Minor vero probatur: Appetitus est inclinatio rei ad id quod conveniens est: Sed solum bonum conveniens est appetitui; ergo solum bonum est appetibile. Probat minor; Tum ex definitione boni, quod dicitur, id quod est conveniens appetitui; contra vero malum, id quod est disconveniens: Tum etiam quia, ut arguit D. Thomas. 1. 2. q. 8. a. 1. Simile non est conveniens nisi simili. Sed omnes quatenus tale, est bonum; ergo nihil potest esse conveniens alicui nisi sub ratione boni: Tum demum experientia, qua videmus omnia inclinari ad id, quod sibi bonum est, aut saltem bonum videntur ea vero, quæ mala sunt, aut videntur, fugere & abhorre.

Confirmatur: Finis est, cujus gratia aliquid fit: Sed gratia mali, ut malum est, nihil fit; ergo mala quatenus malum non potest esse finis. Probat minor: Siquidem malum, ut malum non est gratum, sed nocivum, ingratum & abominabile: Unde definitur malum, id quod omnia fugiunt; ergo caret gratia, qua possit excitare ad aliquid faciendum.

Obijcies primo: Eadem est potentia oppositorum: Sed bonum & malum sunt opposita; ergo pertinent ad eandem potentiam. Atqui voluntas fertur ad bonum, ut ad finem; ergo etiam potest ferri ad malum.

Respondetur cum D. Thoma 1. 2. q. 8. a. 1. ad 1. distinguendo majorem: Eadem est potentia oppositorum, *& eodem modo tendens in illa, nego*: *diversimode tamen tendens in illa*, concedo; Et conclusio

cessa minore, distinguo consequentiam. Bonum & malum pertinent ad eandem potentiam, eodem modo, nego: *diversimode*, concedo: Voluntas ergo respicit bonum & malum, sed bonum appetendo & ut finem, malum vero, fugiendo: sicut intellectus respicit verum & falsum, verum assentiendo, falsum dissentiendo.

Instabis: Potentia libera fertur ad opposita, etiam prosequendo, est enim versatilis & indifferens ad utrumlibet: Sed voluntas est potentia libera: ergo debet ferri ad opposita, etiam prosequendo scilicet ad bonum malum.

Respondetur cum D. Thoma ibidem distinguendo majorem: Potentia libera fertur ad opposita etiam prosequendo, quatenus illa opposita subire rationem formalem objecti talis potentia, concedo; alio modo: nego. Nulla enim potentia fertur extra suum objectum: Objectum autem voluntatis est bonum: Unde intantum voluntas potest inferri ad opposita, in quantum in illis reperiri potest aliqua ratio boni. Ut voluntas ferri potest ad amorem, & odium; ad loquendum & tacendum, in quantum in utroque potest reperiri aliqua ratio boni, veri, vel apparentis. Cæterum ad malum, sub ratione mali ferri nequit actu prosecutionis, quia non continetur sub ratione appetibilis.

Urgebis: Etiam aliqua voluntas ferri potest ad id, in quo nulla potest apparere ratio boni; ergo nulla solutio. Probat antecedens: in *non esse* nulla potest apparere ratio boni: Sed voluntas v. g. damnatorum appetit *non esse*; ergo.

Respondetur negando subsumptum. Ad probationem distinguo majorem: In *non esse* non potest apparere ratio boni, *quatenus est destrudivum naturæ*, concedo: *ut est terminativum pænæ*, nego. Nam in summa miseria, exclusâ omni spe boni aliquammodo bonum videtur id, quod finit miseriam: Damnati autem non vident aliam viam evadendi summam miseriam nisi propriam destructionem & ideo appetunt proprium *non esse*, ut est terminativum suæ miseriae: Sicut etiam videmus animantia summis malis oppressa mortem sibi inferre, ut finiant miseras vitæ. Licet enim mors in se sit mala attamen videtur bona, in quantum finit miseriam. Solutio est. D. Thomæ in supplem. quæst. 98. art. 3.

Instabis: Diabolus appetit peccatum etiam ut malum; ergo malum ut malum appeti potest. Probat antecedens: Diabolus appetit peccatum, ut est injuria Dei: Sed peccatum ut injuria Dei, est malum, ergo.

Respondetur negando antecedens. Ad probationem distinguo majorem: Diabolus appetit peccatum ut est injuria Dei, præcisè nego: Ut ex illa injuria redundat aliqua quasi vindicta, concedo. Diabolus enim odio habet Deum, ut protervius ferat justum judicem

amor, sed appetitus finis, non est motio metaphorica, sed propria, ergo non est causalitas finis.

Respondeo concessâ maiore: distinguendo minorem: Amor non est motio metaphorica, quatenus est à causa ipsam effective producente, scilicet à voluntate, concedo: quatenus est à fine ipsam inspirante, nego: Jam enim à nobis observatum fuit ex S. Thoma, a morem posse sumi dupliciter, ut actum vitalem procedentem effective à voluntate; & ut immutationem appetitus procedentem à bono alliciente. Primo modo habet rationem motionis Physicæ, & alii actus vitales: Secundo modo dicitur motio metaphorica, quatenus, quia *Physica movere* est motum ipsum efficere: at verò *Movere*, est solum moraliter ad illum concurrere, sicque

radicaliter dicatur, proprium amoris est habere duos divissimos ordines posita, appetitum elicientem, & appetitum elicientem. Primum pertinet ad genus causæ efficientis, quod concurrat ut causa vitalis profundens ex se motum vitalem secundum per se ad aliud speciale genus causæ, quod est finis, non per modum agentis effundentem in anteriorem actum, ille unque patientis, qui est objecti exigentis à subdita inclinatione commensuratum, imò ob eam connexionem. Quod totum penetrant oculos ad fontem rerum, ex quo totum pendet, quod quippe est non modo ens actualissimum, sed etiam beatissimum: Atque propterea rebus ab eo procedentibus duplex inest vis, duplici ipsi formalitati respondens, altera fundata in actualitate essendi, quâ id quod est in actu movet id quod est in potentia, communicando ei actum, altera fundata in ordine rationis, quâ unumquodque exigit à ratione, proinde que ab inclinatione eam consequente, id quod sibi conveniens est, est finis media, atque sibi vendicat. *Prima* vis constituit causam efficientem, elique est potentia efficientiæ quæ est in natura, atque adeo dicitur proprie *Physica*: Secunda verò constituit causam finalem, estque origo totius dispositionis quam ratio facit appetibilibus seu in motu, à quæ ideo dicitur *Moralis*. Porro hanc vim metaphorice nominamus nomine *ponderis*, *inspirantis*, *allicientis*, *attractionis*, eo quod per eam urgeatur, impellatur, quasi flectatur voluntas à bono apprehenso in bonum obtinendum. Magis autem proprie dicitur nomine *gratia*, *meriti*, *dignitatis* cum dicimus, *fieri voluntatem gratia sua, meritis suis*, eo quod dignus sit, quæ media sibi convenientibus.

Ex his habetur aptitudo ad definitionem, quæ circumfertur

D. Dionysio

D. Dionysio lib. de Divinis Nominibus, c. 4. *Amor est circulus à bonis in bonum revolutus*. Nam circulus est, qui redit ad suum principium, seu in quo idem est principium & terminus. Amor autem idem habet pro principio & termino: Oritur enim ex bonitate apprehensa ut à pondere inclinante: terminatur verò in bonitatem possessam, ut in proprium centrum. Sed præclare notat S. Thomas de potent. art. 9. Circulum illum in creaturis incipere ab extra terminari ad extra; quia scilicet bonum creaturæ non est ut erumens ab intra, sed ut extra positum & quarendum. At verò è contra Deo circulus incipit ab intra; quia bonitas & perfectio est illi intrinseca & ab eo diffunditur in alia, tursusque in ipsum ut omnium terminatur.

ARTICULUS QUARTUS

Quenam agant propter finem?

Um finis suam vim non exerat, nisi ut est in apprehensione cognoscentis, eo modo unum quodque agit propter finem, quo se habet ad cognitionem finis. Manifestum est autem quod ille quæ nullo modo cognoscunt finem, non agunt tamquam quod cognoscit finem: ut pedes, manus, &c. qui non agunt finem, diriguntur ab homine illum cognoscente. Qui cognoscunt quidem finem, sed imperfecte & inordinatim in fine duo sunt, res illa bona quæ est finis, & ratio illius, quæ sita est in proportionem à nobis in ordine ad finem, articuli duplicata, secundum quam finis sibi vendicat mercedem sibi debitam, quatenus dignus est illis, ejusmodi agentia apprehendunt quidem rem bonam, ejusque bonitate delectantur tanguntur; attractum non penetrant proportionem ejus cum mediis & meritis seu dignitatem, cujus vi illa sibi vendicat: Ut equus apprehendit quidem pabulum, atque motum illum jucundum qui est in comestitione, in quo posita est rudis, quædam boni degustatio: sed non agnoscit proportionem huius bonitatis cum utilitate mediorum; id est pabulum ratione illius bonitatis meriti media, esseque illis dignum, pura cultura & irrigatione prati; & similique media ratione utilitatis proportionari fini: Alia demum agentia sunt, quæ perfecte cognoscunt finem, quatenus non solum apprehendunt finem bonitatem quæ potest appetitum delectare; sed etiam percipiunt proportionem illius cum utilitate mediorum, & quâ illi dignum, illaque illi apta: Ut homo non solum apprehendit bonitatem fructuum, sed etiam proportionem illius cum mediis; atque ex ea cognitione movetur ad ista in alia ordinanda.

Agentia primi generis magis agunt propter finem, & magis agunt propter finem: Unde dicuntur solum *agere propter finem passivè & executivè*, quatenus exequuntur quædam in finem tendentia: Agentia verò

N 2

testi

tertij generis perfectissimè ac propriissimè agunt propter finem: illis enim finis omnem suam vim exerit, quatenus non solum apprehendunt jucunditatem quæ est in ejus possessione, atque illam apprehensione excitatur affectus eorum in illam, sed etiam mercedem ejus detegunt ac examinant, eorumque vim sentiunt ad sibi vindicanda media, atque exinde moventur ad ea ordinanda in finem, ei debita: quod est propriissimè agere propter finem. Agentia cuncti generis medio modo se habent ad finem; neque enim possunt aguntur, neque tamen perfectè agunt propter illum: Unde possunt dici *agere propter finem materialiter & quasi apprehensivè*, quatenus apprehendant ac sentiunt bonitatem rei quæ est finis, eaque stimulantur ad agendum; non tamen *formaliter & directivè*, quia non proportionem mediorum ad finem, id est merita illius vindicanda, & vicissim utilitatem illorum ad ipsum agendum, in quo posita est ratio finis & medij.

His ita constitutis, nunc inspicendum est in tot tamque varietatibus, quæ in mundo cernuntur, atque ad Physicæ considerationem pertinet, quæ & quomodo agant propter finem. Quod agens fiat, rem duobus paragraphis conficiemus: Primus est de agentibus putè naturalibus, id est, cognitione destitutis: Secundus de agentibus cognoscitivis, seu animantibus.

§. I.

Agentia autem naturalia agant propter finem?

Quorundam Veterum sententia fuit, naturæ motum non tendere determinatè in aliquem finem, sed omnia agi & agere temerariis ac fortuitis concursibus. Ita placuit Democrito, Leucippo, ac deinde Epicuro, qui hanc sententiam amplexus est, non aliquid firmo ratiocinio convictus, sed ut religionis metum radicitus convellet sublatâ omni providentia, & cunctis atomorum ludo permissis. Ut enim refert Cicero lib. 4. de Finib. Epicurus explicatè ne naturæ utitur tantum ob duas causas, ut pellatur mortis & religionis metus. Unde constantiores veritates confidenter exstinguunt tantisper alterutrum insperant, ut providentiam, animæ immortalitatem, spiritualium substantiarum existentiam, &c. Sed hic paucorum fuit, atque rudiorum: Nam modò illustrioribus Philosophis, Aristoteles, Plato, Pythagoras, &c. Sed etiam quicumque mines naturæ opera æquo animo inspexerunt, ut ratum ac manifestum habuere illam agere propter finem: atque collegerunt, naturæ esse opus intelligere.

Dico: Omnis natura tendit in finem, atque adeo agentia naturalia agunt propter finem, saltem executive.

Conclusio negotiosa probatione non eget; utpotè quæ luce meridiana clarior mentis oculos statim percelsit, cum primum eos in opera naturæ convertimus. Hæc enim tam apta & industriè disposita cernuntur, ut non modo protervum, sed etiam cæcum & insensum esse oporteat, qui sapientis artificis, ac finem aliquè intendentis manum ac industriam non videat, non probeat, non miretur. Nam, ut non semel ponderant Aristoteles & Galenus cum agunt peregre de usu partium animalium, ac de sapientissima earum structura. Quid melius, quid aptius, quid sapientius factum fuisset, si naturam summa ratio ac finis provida disposuisset, quàm quod re ipsa fieri à natura conspiciamus? Sed quia res magni momenti & ad quam obnubilandum non leviter laborant divinæ providentiæ hostes, placet eorum proterviam methodicè contrudere & confutare.

Probatur ergo evidentissima ratione. Agentia illa agunt propter finem in quorum operibus refulcent omnes characteres agendi propter finem; nullamque apparet casus ac temeritatis velligiam. Atqui in naturæ operibus refulcent omnes agentis propter finem characteres; nullumque apparet casus & temeritatis velligium. Ergo agentia naturalia agunt propter finem. Major pater. Minor probatur: Characteres agentis propter finem hi sunt; Operis in aliquod optimum dirigere: multis viis eam, quæ in eo consistit, capeffere: illam quantumvis lubricam ac præruptam cernere, & constantè tenere: quæ in ea occurrunt apta ad tuum finem, & in ea lectere: quæ remotiora sunt studiosè quærere, & quasi ex logino quo comportare: quæ inepta sunt aptare, imò repugnantia in consensum finis inclinare: obstantia aut vitare aut vincere; periculosa cavere; periclitantia munire: dignioribus accuratius providere; vilioribus, si necessaria sint, non negligere; ex uno plura commoda captare: nihil superfluo, ineptè, præposterè moliri, non tantum necessariis, sed etiam facilitati, securitati, symmetriæ, diuturnitati studere, pondum existentium, necessariorum tamen, rationem habere illiusmodi providere, instrumenta suis usibus aptare: è parvis initiis, ad magna pervenire: denique quod horum omnium fons est totum opus distinguere & cogere intra certas leges petitas ex proportionem quæ esse debet inter finem & media, in qua posita est tota vis causæ finalis, ut jam demonstravimus. Hæc ubi insunt, manifestè regnat finis & ratio: E contra verò agentis à casu nota sunt, in optima sperinde ac pessima irruere: pluribus viis in quamlibet incurtere: nullam certo & constantè tenere: in præruptis ac difficilibus fluctare se implicare: planas & rectas, quantumvis utiles omittere: nihil certo providere, cavere, aptare, discurrere, sed omnia indiscriminatim miscere, bona malis, media utriusque, apta ineptis, utilia

noxiiis, vilia dignis, necessaria superfluis, &c. nulli habitū rationis proportionum. Hæc ubi videntur, manifestè regnat casus. Atque in operibus naturæ nihil apparet posteriorum indiciorum, sed manifestè relucet omnes priores characteres, ergo, &c. Major per nota est: Minor vero in omnibus naturæ operibus manifestè videtur; Nam ut ex his quæ in prospectu nostro sunt, unum aliquod eligamus, placet tantisper omnes recensitos characteres in fabrica nostri corporis commonstrare.

Atque in primis qui nescit in ea ex quàm vilibus & rudibus materiis ad quam mirum & exquisitum opus pervenitur? Ex turpi scilicet & confusaneo humore ad pulcherrimum animæ rationalis palatium, quo nihil divinius & exquisitius & ars & ratio non modo efficere, sed ne suspicari quidem possunt. Superat enim fidei rationem tam audax & solers molitio, talisque est, inquit, lib. 16. de usu part. c. 4. ut, nisi quis viderit, fabulari potius vera dicere eum putes, qui illam exponere aggrediatur. Potius operis cursus, cum longissimus sit & intricatissimus, quæritur & constanter tendit in id quod optimum est; Nempe structuram non quamlibet, sed quæ commodiorem & pulchriorem materia non admittebat; imò quam nunquam admittere posset, nisi divina manu & arte tractata. Sed cū innumeras vias nature hoc opus molienti, exque infinitis erroribus electa, quam prudenter isti declinati sunt, atque ex illis, quæ minima erant, quamvis difficillima & inter innumeras obruta esset, quaerita, inventa, assumpta, constantissimè retenta: Locus operis exordis tenero delectus est, qui & molissimus esset & subtilissimus, nempe materni sinus multis ante annis ad hoc munitus, aptatus, atque omnibus necessariis quamquam infinita erant & difficillima, incredibili solertia instructi. Materia, partim, quæ ad materiam erat arrepta, partim ex longinquo per varios labyrinthos ducta, partim ab extrinseco quaerita, eaque prius infinitis præparationibus disposita, atque ut congrua ratione ac tempore componeretur miris machinationibus provisum. Sed cum hæc jam in locum congesta rudis informis que tota sit, quis unquam satis mirum laudet divinam artem & manum ex hac sœda colluvie tot micula eruentem, eamque durantem in ossa, solidantem in cartilagineas, coagilantem in carnes, fundentem in humores, extenuantem in spiritus, nentem in fibras, texentem in membranas, contorquentem in tendines, expandentem in pelles, excavantem in canales, producentem in nervos, dilatantem in conceptacula, distinguentem in infinitas partes, & ut uno verbo dicam, in plusquam decem milia futura animæ & vitæ instrumenta transformantem, tam multa &c. superfluitate, tam varia sine confusione, tam contraria sine

sensione, tam difficilia sine errore, tam invicem complicata sine impeditone, tam aptè disposita, ut si quid immutetur, inquit Galenus libro undecimo, cap. octavo totam repente utilitatem labefactam conspicias. Ne vero putares necessitate motus, qui est in usu, non verò intentione finis, ita aptata fuisse, multo tempore ante usum & motum aptata sunt: in utero enim excavatos cum adhuc nihil potest deglutire: aperitur via respiratori, quæ est adhuc impossibilis, articulantur manus & pedes ad moras, quos adhuc edere nequeunt; forantur oculi, aures, nasus, palatum, cum adhuc nihil sentiri potest, & demum omnia discriminantur, articulantur, ordinantur, cum adhuc impedita coherent, compressa, involuta, obruta, confusa, I, nunc, & dic necessitate motus & attritione alia fuisse evoluta, & non opificis ea futuris usibus destinantis consilio & manu distincta. At quam potenter superata sunt obstantia, quam cautè provisum periculis! quam diligenter munita, quam tantia! In durissimis ossibus excavata sunt mobilibus venteris vias; inter exundantes undique humores aperti sunt spirituum meatus, rigidiora variis articulationibus facta sunt flexilia, interiora insuperabili tenacitate facta sunt robusta; contra externos hostes constituta: sensuum custodia; contra internas apertas perversionum portas; contra omnes inditum odium, accensa ira, contra arma, aut certe expedita lingua: Cordi constructum pectus, præparatum cerebro circumfusus crani propugnaculum; venis, arteriis & nervis circumpositi carniū aggeres, omnia tam cautè ac studiosè communita, ut quod prodigii instar mihi semper visum est machinam tam delicata, tam fluxæ materiæ, tot injuriis exposita, tot instrumentis impedita, ad centum annos aliquando perennet, imò olim ad mille annos, tanta enim fertur primorum hominum ætas. Taceo servatam ubique symmetriam, dextra sinistris tam iuste conformata, singula singulis tam aptè inserta, omnia omnibus tam mirè consentientia; turpibus obtentum velamen, parentibus affusum decorem, difficilibus paratum lenimen, mordacia blandis lenita, acria dulcibus temperata, dulcia acerbis salita, blanda mordacibus stimolata, necessaria large provisâ, superflua scrupulosè resecata, utilia in omnem usum speciem versata; nihil neglectum, nihil præpollerè collocatum, nihil temerè tentatum, nihil inepte confectum, omnium artis leges, quas meritis rationem servatas ubique divinæ ejusdem artis leges, quas comprehendere quidem impossibile est, tantisper verò assequi humanæ sapientiæ culmen. Sed debetur luci maturum post novem menses opus: Illico solvantur ligamina antea tam tenacia, sponte rumpuntur involucri antea tam integra, laxantur claustra antea tam obferata, dilatantur viæ antea tam arctæ, & quod prodigii instar Galenus merito ponderat, editus in lucem puer

novæ inexpertæque vitæ munera statim caller, non usu doctus, sed naturâ, quæ cum probè nôrit frustra dari instrumenta ei qui u-
sum ignorat, facultatem sapientia ipsam per sese edocuiam ingeneravit
puero qua fretus, (verba eius sunt l. b. 16. c. 7.) *si quis pupillam mam-*
majori eius indiderit, confestim quidem eum suis labiis constringet,
proinde autem buccis dilatatis succum attrahet post autem curvata
lingua in fauces propellet, perinde ac si id multo antetempore didi-
cisset. Hæc li agentis propter finem indicia non sunt, eoque
tandem erunt.

Sed hæc pauca ex infinitis tantisper indicasse sufficiat. Videri
poteat Galeus, qui septemdecim libris, qui de usu partium inscri-
buntur, rem egregiè prosecutus est, non sine continua tantæ artis
admiratione, quæ eò plus crescit, quo intimius naturæ opera pe-
netramus. Unum pro argumenti coronide pondero; in toto natu-
ræ testefu artis quidem rationem latere ac vero cujuslibet orga-
ni utilitates & fines aut in propatulo posita esse, aut facili animad-
versione deprehendi: Nam quâ ratione fabricati sint oculi, aures,
que sensuum organa nullus hominum comprehendit, quàm
ad vitam sit, videre, audire, olfacere, &c. quam apta sint his of-
ficia sua organa, nemo non experitur. Scilicet ut opificem mirari
debet, ut latere debebat, sed ut beneficam in nos eius manum grati
agnosceremus, utilitas & finis clarè sentire debuit. Et nos interim
eosdè ac præ ceteris sapientes haberi volumus, si de incompre-
hensibili arte illa, quasi totam explorassemus oculis ac mensi fuisse-
mus normâ & circino, ex humanæ mechanicæ legibus garriamus,
nostræ insomnia ut veritatis oracula defendamus, inepti, præ-
sumptuosi, deliri, præstitos autem fines ac utilitates, licet tam paten-
tes, præsidenter negemus, omnia non provido artificii, sed casus te-
meritati adscribentes, ingrati, maligni, protervi. Nempe illud erat
præsumptionis humanæ culmen, Dei sapientiam sibi arrogare, &
inficari beneficentiam.

Respondent Adversarii, naturæ opera mira quidem esse, & qui-
bus nulla ratio, nulla providentia, nullus artifex meliora & finibus
quibus inserviunt aptiora posuit efficere, equis enim non videt:
Non tamen sequi propterea in finem ab aliqua providentia desti-
nari ac dirigi. Sed inquirunt, cum hæc rerum dispositio tam apta
& elegans lateret inter alias possibiles, casus versando corpuscula
in omnem modum, in illam feliciter tandem incurrit, eamque et-
iam nunc servat.

Sed in primis mera protervia est, cum omnia se habeant ac si
fuisent in finem à sapientissimo artifice directâ, id tam comper-
tum inficiari, cum temerarias has corpusculorum agitationes nulla
conjectura satis confirmet, id tam chimericum asserere, id est con-
tra omnes Philosophiæ leges sua insomnia evidentiissimis rerum
testimo-

testimoniis anteferre. An num futire clamares ingratus hospitem,
cui adventanti, cum domum intraxisses omniaque necessaria aptè,
laute, provide, diligenter curasses, tuis usus beneficiis pro gratia
regereret, nihil sui causâ factum à te, sed cum temerè servi domum
versant, omnia ad amulum casu cecidisse, uti sibi expediebat? Te-
nes in hoc exemplo specimen protervix hominum, quibus in mun-
dum venturis cum corpus tam commodum naturæ author aptarit,
nunc ingrati mustitant, non sui gratiâ, sed casu effectum.

Verùm ut responso, etsi proterva, ab iis tamen admodum trita,
radicitus extirpetur, falsissimum est quod illi pro fundamento assu-
munt, dispositionem innumerarum rerum ad omnes rationis, utili-
tatis, symmetriæ, commoditatis leges constanter exactam, inter ca-
su possibiles contineri: Atqui, ut jam demonstratum est in corpore
humano, dispositio operum naturæ, etsi ex innumeris particulis
constent, exactissima est ad omnes rationis, utilitatis, symmetriæ
& commoditatis leges; ergo non continetur intra casu possibi-
lem, ergo casus corpuscula versando nunquam potuit in eam incur-
re, utpote positam extra contingentium seriem.

Probatur Major tripliciter: Primò inductione; In omnibus eni-
cæco casu versatis experimur raro aliquid aptè, commodè, & cum
ordine succedere, idque semper variis ineptis ac inordinatis admi-
xto. Unde stupemus cum in pluribus fortuitis, unum aut alterum
aptè sit, ut cum audimus in ipso necessitatis articulo occurrere the-
saurum; ruenti è tecto casu suppositam fuisse mollem culcitram;
laborantem intestino ulcere hostili ictu fuisse curatum, &c. nempe
quia nobis consensum sumus atq; naturaliter notum habemus, id quod
debet & expedire, esse positum extra potestatem casus; unde etiam
ejus causam taciti suspicamur.

Secundò idem suadetur ex genio casus & ejus characteribus à
nobis superius observatis, qui cum è diametro repugnent ordini
rationis, non possunt illum exactè observare, efformando opus ad
omnes rationis leges exactum. Et sane si rem ut par est æstimemus,
non minor infamia est, opus perfectissimum rationis, nempe aptum
nulloque absurdo vitiatum innumerarum partium dispositionem,
casui tribuere, quam perfectissimam illuminationem nocti.

Tertio demum idem speciali ratione demonstratur: Casu quam-
plurima versante & miscente, eæ dispositiones potius & pluries e-
venire debent, quæ sunt procliviores ad eveniendum: Atqui dispo-
sitiones ineptæ ac defectuosæ sunt procliviores ad eveniendum,
quam aptæ & perfecte ordinatæ; ergo casu versante ac miscente
innumeras particulas, ut sunt ex quibus constat corpus humanum,
semper ex iis plures debent inepte & præpollere disponi, quam a-
pte & congrue; ergo dispositio innumerarum illarum partium

omni ex parte apta & nulla incongruitate vitiata, est extra vires casus. Major est per se nota, cum enim casus non eligat, sed sequatur eursum possibilitatis, oportet procliviora ad eveniendum potius & pluries evenire. Minor etiam non est minus evidens, nam quod deest & expedit, positum est quasi in indivisibili; at vero ab eo recedere late patet. Unde uno aut certe paucis modis contingit apte facere, at vero infinite viæ patent errandi & à recto recedendi.

Replicant Adversarii: Difficillimum quidem ac miraculo simile esse, quod casus versando temere particulas, inciderit in hanc elegantem ac omnem ex parte commodam dispositionem, quam cernimus, v.g. in corpore humano. Attamen cum per totam æternitatem infinites versaverit corpuscula, non genio suo, sed necessitate quadam adactum fuisse in illam, quæ quantumvis mirabilis, non poterat non contineri in infinita immensitate possibilitum.

Sed hoc effugium & chimericum est, & vanum, & jam in argumento præclusum. Chimericum quidem: nam quæso undenam excire potuerunt, fuerit-ne unquam mundi dispositio alia quam hunc sit? & si alia fuit, quoræ ac quales istam, quæ nunc est, præcesserint finitæ an infinitæ? apte an ineptæ? Nonne, si sanæ mentis essemus, cum res tandem reducenda sit in infinitatis voraginem, ad infinitam potius sapientiam opus sapientissime effectum revocarem, quam ad infinitam contingentiam, id est, ad infinitam insipientiam.

Sed est præterea vanus recursus ad infinitam illam contingentiam: Licet enim gratis detur casum infinites versasse particulas, non propterea debuit ex dispositionibus ineptis sibi propriis emergere ad hanc aptissimam soli rationi propriam: Tum quia potuit finitas ineptas infinites per circulum repetere: Tum etiam quia sunt infinite infinites possibiles ineptæ, per quas proinde libere vagari potuit per totam æternitatem, ut nihil necesse esset proprium regnum deferere, atque rationis possessiones invadere.

Est demum jam præclusum effugium in argumento, quo modo demonstrabamus dispositionem innumeratarum rerum omni ex parte aptam & rationabilem non contineri intra casu possibiles quantumvis singantur infinite: Ergo quantumvis casus se verset, nunquam potest in illam incurrit. Sed ut id, quod illi crasse ignorant, adhuc magis inculcetur in immensitate dispositionum possibilitum distinguenda est duplex classis: Aliæ enim sunt possibile casui, aliæ vero non nisi rationi. Casui possibile sunt, quæ emergere possunt sine delectu ex sola, ut ita dicam, proclivitate sua ad eveniendum, ita ut quæ natæ sunt frequentius evenire frequentius eveniant. Quo fit ut quia deficere à congruo latius patet quàm ad illius regulam stringi, idcirco in fortuitis plura semper inepta emergunt: nullus enim

enim est delectus castigans fruticantem eorum ad eveniendum proclivitatem. Dispositiones vero rationi solum possibile, sunt quæ cum delectu emergere possunt, resecando scilicet illam ineptarum multitudinem ad leges recti & congrui, atque adeo absurdas quantumvis sponte irruentes cohibendo; aptæ vero quantumvis in sinu possibilitatis reconditas eruendo. Igitur licet fugamus casum in mundi particulis per totam æternitatem regnasse, atque eas infinite, infinites miscuisse, nihil moliri potuit præter primam classem dispositionum, id est infinite infinitas semper pluribus absurditatibus vitatas: Quia est contra ejus genium coercere & castigare hanc ineptarum combinationum proclivitatem ad eveniendum; atque adeo partes innumeras sic collocare, ut nulla præpostere posita sit.

Regerunt tandem, casum non statim perfecisse constructionem aptam, quam quæ est v.g. corporis humani. Sed initio quædam ex limbo recentis telluris fungorum aut ranarum instar pulvis innumeras corporum species, quarum plurimæ erant absurde ineptæ, nempe juxta genium casus, qui plura inepta facit quam apta. Sed corpora illa inepta periisse, apta vero servata fuisse; sicque per gatis absurditatibus nunc videri corpora animalium elegantissima & aptissima. Hoc postremum effugium moliti sunt Epicurei adversus Dei providentiam, quam aliter fugere non poterant; illudque late & serio prosequitur Lucret. l. 5. *Æfopo hac in parte fabulosior.*

Verum hæc fabule ratiocinis consuetudine non sunt, sed magis descendæ lacrymis, quemadmodum phreneticorum deliria. Ecquis enim furor est optimum mundi principem per tanta præcipitia fugere; atque cum elegantissima rerum in suos fines dispositio illam tam manifestè commonstret, & chimerica involucri sibi contexere ad eam non pervidendum. Ecquid enim aliud ista sunt, quam ut jure nuncupat Galen. lib. 17. de usu p. c. 1. *deliramenta hominum, qui principia quæ initio male posuerunt, turpiter tueri coguntur? Quæ cum videant labefactari, si natura concedatur artificiosa, ejusmodi impudenter effutire coguntur.* Addiderim tamen nec datæ Engendi licentia in promptu esse ex argumento jam facto. Enim vero quis capiat ex recentis terræ luto solo casu obstetricante emergere potuisse corpus tam elegans, mentem tam solerti, animal tam perfectum ut est homo? Et quæso ex illo luto emerit ne statim homo perfectus, an infans? Hominem subito perfectum formare non modo casus sed ne natura quidem potest, ut neque id fabulatoribus illis in mentem venire potuerit. Quod si infans tener & imbellis ex illo luto prodit, qui fieri potuit ut sibi consulere? ubi nutrit, ubi cibis, ubi vestis, ubi præsidium ad vitas serpentes & feras ubique & fecundo terræ sinu nascentes quæ,

Quæ longe citius adultæ quam pueri illi, inermem hanc prædam brevi consumere debuissent? An num perire debuit tum propria tum aliena ope destitutus tam fragilis fœtus, ut nunc recens infans in sylvis expositus? Sed cur tam subito evanuit tanta illa terræ fecunditas, cum interim humor & calor adhuc vigeant, ut testatur feracitas animantium, quæ certè valentior & diuturnior esse non debuit, quam fuerit communis omnium matris? Cur ex absurdis illis animantibus nullum superfluit? Maxime cum elegantia & apta fragiliora sint, quam inepta, ut horologium, quam rudis ferri moles. Certè ex infantibus illis terrigenis poterant æquè adolefcere biformes, tripedes, unimani, muti, caudati, alati, aliisque modis monstrosi, truncati, redundantes, deformes, inepti, quam qui his defectibus vitati non erant, vivitur enim sine manu, sine lingua, &c. Magna igitur casus prudentia & providentia, ut in tanta suorum numerofitate ac diversitate, eos tantum educaverit, qui si laudi futuri erant, omnibus in quibus peccaverat, maturè superfluis. Sed ne hæc deliria fufius exagitem, instauro dumtaxat jam ætatum adversus illa ratiocinium. Tam superat genium & vires cæcis infinita membra conjungere in consensum unius corporis, v.g. humani, ita ut nullum non aptissimum sit, aptissimeque aliis respondens, prout congruit vitæ salutis ac propagationi speciei humanæ: quam ex infinitis animantibus, quæ primò æteris erupisse ajunt, nullum absurdum & truncatum protulisse. Utrobique enim reperitur id quod capitaliter repugnat casui, nempe in innumeris non peccare, nullumque absurdum miscere, sed inepta etsi sponte irruentia castigare. Atqui Patroni illi casus fatentur illum non potuisse innumera animantia effundere, quin plura inepta, monstrosa, defectuosaque miscerentur, quippe ex genio suo, quo solet plura inepta efficere quam apta. Unde docent initio genita esse illa monstra & portenta, quæ deinde abolita fuerint: Ergo perinde fateri debent superare genium & vires casus unum aut alterum infantem ita formasse, ut ex innumeris partibus constaret corpus ejus, nulla prorsus foret defectuosa, nullaque non aptissime congruens vitæ, salutis ac propagationi generis humani: Ergo ne unus quidem infantulus omnibus membris apte instructus prodire potuit ex officina casus tantum abest ut possibilis fuerit illa immensa multitudo, quam fingit Lucretius ætæra erupisse, ut innumeris abolitis aliqui saltem educarentur & adolefcerent in viros & feminas: Ergo agnoscenda tandem est sapientissima & potentissima Dei manus in molitione corporis nostri omnia membra suis usibus prudentissime destinans & elegantissime coaptans.

Nihil igitur mirum, si Democritus ille omniscius, licet proprius Epicuriorum Patriarcha, cum hocce argumentum qua erat ampli-

tudine,

tudine ingenii attentius ponderaret, in eo desperata solutione peritus hæserit, ut refert Cicero lib. 1. de finibus. Non quod vir ingeniosissimus non in promptu haberet chymaricas hypothesas, quas deinceps usurpavit Epicurus & expendi Lucretius, Terræ initio feracioris, limi benigniore calis recentis calore foti, uterorum ex eo fungorum instar erumpentium infantium ex illis ruptis effusorum, lætæi humoris ad eos alendos opportune è venis terræ redundantis aëris initio mundi clementioris & illis adhuc teneris fortibus parentis, &c. Sed quod satis pervideret, & hæc insomnia esse sensui communi ac rerum naturæ adversa, & neque per has fabulas dici satis posse, cur & quomodo res omnes præcipuè animantium corpora, tam aptè ordinentur, apte suis usibus respondeant.

Sed illud minime ferendum, Cartesium hocce divinæ providentiæ argumentum, quod ex destinatione rerum in suos fines sumitur etiam fatente Democrito invictissimum conari pro viribus labefactare. Cum toto suo de principiis opere contendit, mundum non quidem temeraria casus agitatione, sed quod nihilo melius se habere cæcâ motus necessitate potuisse adigi ad hanc, quam cernimus elegantissimam dispositionem, 3. part. 47. juberque 1. p. art. 28. considerationem causarum finalium exulare à sua philosophia. Id enim nihil aliud est quam præcipuam impietatis arcem sponte sua miserè collabentem novis figmentis velle inlaurare, hominesque omnes excaecare, ne Dei providentiam in aptissima rerum ad suos fines destinatione solaribus radiis splendidius rutilantem agnoscant & adorent.

At, inquit 1. part. a. 28. *non debemus tantum nobis arrogare, ut Dei consiliorum participes nos esse putemus*, nempe ut valeamus intelligere fines rebus à Deo præpositos. Quam vero arrogantia esset oblectare oculos esse destinatos ad videndum, aures ad audiendam, jisque suis finibus mirum in modum coaptari, ac proinde non casu aut cæca necessitate sed sapiente & provida manu formari debuisse. Plane ut temeritas est consilia Dei, quæ nec factis nec verbis ipse nobis indicat, velle divinate, ita pura protervia est naturæ cursum in manifestos fines divina manu dirigente tendentem nolle videre, imo malignitas non ferenda, hoc tam illustre divinæ existentie ac sapientie testimonium conari fabulis aut obscurare, aut corrumpere. Sed ne in re plana diutius hæream solum annoto hic præposteram Cartesii modestiam. Non vult videre fines rebus naturalibus præpositos, quamvis ultro incurrant in omnium oculos, ne videatur arrogantior; nec timet temeritatis notam, cum totius mundi constructionem suæ mechanicæ legibus tam audacter subicit: cum fabricam corporis humani, dignam illam divina manu & arte molitionem, ut machinam suâ industriâ minime superiorem luden-

do

do explicat: cum gloriatur se totius naturæ artificium tantum non digito mortalibus demonstrasse; scilicet ille alioquin tam certus & peritus artifex, qui nec adeo felix fuit, ut bonam conficiendi telescopii rationem, e si omnes ingeni nervos ad id contenderit, potuerit invenire. O quam male nobis consultum foret, si juxta Cartesianæ mechanicæ leges opera naturæ fierent! Quam multi cæci nascerentur! Quam frequenter natura circino & norma destituta erraret, dum in cæco matrum utero animantium oculos ex tam inepta materia molitur, cum harum legum excogitator Cartelius, omnibus instrumentis adjuvus; in aperta luce, vitrum, commodam sanè & figuræ docilem ac tenacem materiam, nequiverit in aliquid aliud videndi subsidia satis aptare.

Objectiones, quæ contra conclusionem à divinæ Providentiæ diversariis fieri solent, admodum infirmæ sunt; Ut tamen se habent, considerandæ nobis sunt ac confutandæ. Obijciunt ergo: Primum, si naturæ præisset ratio quædam omnia ordinans in finem, nihil fieret operibus naturæ superfluum, ineptum, defectivum: Sed pleraque naturalibus superflua sunt, inepta & defectiva, ergo &c. Declaratur minor: Et quidem superflua sunt tot noxiæ bestiolæ immodicā ferocitate ubique pullulantes, ut serpentes, vermes, muscæ, pulices, &c. Item pluvia copiose irrigans petrosa & deserta, cum interim tæpe prætereat segetes in agris siti enectas; item lingua muris piscibus, genitalia mulis sterilibus, mammæ viris, &c. Inepta verò sunt monstra illa tam absurda quæ identidem nascuntur. Defectu verò non carent, quod natura homini tam parçè providerit: Eum enim effandit è suo sinu tenerum, egentem, nudum, inermem, ratione, consilio, viribus omnibus demum destitutum. Item quod à multis naturæ operibus tot immature pereant, ut pueri abortivi, aut morbis præ mature extincti, &c. Ergo naturæ opera non diriguntur consilio, sed omnia suo genio & casui permittuntur.

Secundo: Quæ præcedunt usum non sunt propter usum: Sed membra præcedunt usum, ut oculi visum, aures auditum, &c. ergo non fiunt propter usum, sed iis casu sic factis usus casu occurrit.

Tertio: Magna pars membrorum usu ipso sic formata fuit, ut spiritus è medio erumpens aperuit in molli corpore viam respirationis; humor superfluus exitum querens excavavit viscerum anfractus; externus erumpens formavit cibi conceptacula, & organa per quæ distribuitur, &c. ergo non destinatione ad finem, sed necessitate quadam fiunt naturæ opera.

Quarto, etiam num videmus casu permiscente humorem cum terra, ex hoc luto emergere pleraque animantia, ranas, serpentes, bufones, item ex aliis casu putrescentibus prodire apes, muscæ, mures, &c. Imo fertur post Nili inundationem in arvis nasci non mo-

do innumera animalia, sed etiam membra quædam humana, manus, pedes, &c. Et quod magis ad rem facit, narrunt Anglicanæ historiæ ex fovea luporum dicta olim erupisse geminos infantes toto corpore virides, qui adoleverunt, ac patriæ linguam didicerunt: Ergo hæc terræ jam effretæ parturitiones indicia sunt primæ & fecunditatis majoris, quæ omnia animantium genera initio effudit.

Respondeo ad primum, primo cum Galeno l. 17. de usu part. cap. 1. magnam esse proterviam ob pauca, quæ nobis præter rationem videntur, calumniari providentiam & destinationem rerum naturalium in finem, quam innumera alia recte ordinata magnifice demonstrant; præcipue cum nec supremam rationem dedecet, in iis quæ legit, aliquid casui & fortunæ permittere, quo emergentia exinde in commodorum oppositione splendidiore fiat rectè dispositorum utilitas & decor. An num potius, cum videamus casum & fortunam, ubi regnant nihil aptè moliri, sed magis naturæ opera pervertere, exinde colligere debemus mundum ab ijs tam ineptis architectis minime potuisse fabricari?

Sed addo præterea, quæ Adversarii reprehendunt in rebus ut superflua, inepta, & defectiva, re ipsa ejusmodi non esse. Nam in primis bestiolæ illæ suo usu non carent: Mundum populosiorem reddunt, ut plebecula civitatem. Animantium genus suarum specierum varietate ornant & complent. Authoris sui solertiam in minoribus mirabiliorem commendant: Inserviunt medicinæ in variis usus. Aliunt perfectiora animantia, adeo ut id ipsum quod ad versus providentiam obijciunt, eam non mediocriter commendent; nempe verno tempore, cum fructus & grana deficiunt, tum maxime ebullire insectorum multitudinem, ut exinde superat opportunus cibis aviculis eorumque pullis recenter exclusis sine hac copia fame periclitaturis. Pluvia dispensatur non in privatum hujus aut illius agri commodum, sed in publicam videntium utilitatem, ad quam confert & quod deserta nonnunquam irrigatione mitigentur, & quod arva periodicis siccitatibus extenuanda permittantur, ut corpus diætæ. Lingua piscibus ad gustatum servit; genitalia mulis ad emittendum lotium, complendam corporis symmetriam, fovendas calore suo alias partes: Mammæ viris insunt ad ornatum, ad pectoris præsidium, ad alia demum officia glandulis communia. Monstra sunt in natura ut umbrae in picturis, quæ artificiosè dispensatæ opus ipsi non mediocriter illustrent. Homini recens natura non doct, sed mirabili machinatione omnia necessaria subministrat, ut cæcum & ingrati esse oporteat qui ejus sapientiam & beneficia hic non agnoscit. Cum enim oportere prolem insus ordinis modicam & teneram esse, ut ex parentis substantia sine graviore dispendio poller elici, ne ob id periclitaretur, loco propriæ duplicem

placem protectionem ei donec se tueri posset providit, utriusque; scilicet parentis, quibus illam eo carior effecit, quo infirmiore; ut nunc sine stupore videre sit naturæ sapientiam & benignitatem in diuturno & difficili negotio utile dulci tam prudenter miscentem. Quod naturæ operum quædam præmaturè pereant non eius culpa est, sed defectibilis conditio. Largitur enim unicuique *vivere* & *esse*, quantum materię conditio & mediarum causarum facultas finit, sed ea corruptibilium ratio est, ut omnia ex æquo perennare nequeant, sed jam genita cedere cogantur de novo nascentibus, alia citius, alia tardius.

At, inquit, cerè noverca nobis natura fuit, quos armis & vestibus privavit, subiecit verò infinitis ærumnis. Sed mera calumnia est rationem enim nobis indidit armorum vestiumque egregiam opificem: omnium verò ærumnarum non lenitricem modò sed etiam in bonum commutatricem; adeo ut etiam satente Epicuro qui illà rectè utitur, nunquam miser esse possit. Sed nos cum tantæ naturæ beneficio in nostram aliorumque perniciem potiùs abutimur, ignaviæ excusationem in natura querimus.

Ad secundum respondeo negando maiorem: Ut enim aliquod instrumentum fiat propter usum, non est necesse ut præcesserit usus ipse, sed satis est ut artifex illum mente præseverit: Unde naturalia fiunt propter usum & finem, quatenus Deus à quo fiunt, prævidet finem & usum, ad quem illa destinat.

Ad tertium jam observatum fuit præcipua & perfectissima membra aptari in utero, cum adhuc usus eorum nullus est; unde ulu ipsi non potuerunt formari. Non negandum tamen moderatò ulu expoliri ac roborari. Sed hoc ipsum pertinet ad sapientiam opificis, ut instrumenta eius ulu non statim attenuantur, sed magis expoliantur.

Ad quartum respondeo: supposità providentiâ causas omnes ordinante, nihil mirum etiam ex vili materia, ut ex luto & putrefactione, prodire opera recte ordinata. At sublata omni ratione mundum gubernante, nec ex vili nec ex pretiosa materia quidquam aptum & rationi omni ex parte conforme fieri potest. Nos igitur quod omnia supremæ rationis ac providentiæ ditioni subicimus, non miramur muscas, ranas, apes, & si quæ alia sint, ex luto putrescente materia prodire; sed merito miramur Adversarios, qui cum rationem à mundi regimine excludant, non modò hæc minutiora sed etiam alia infinita sapientia dignissima opera è limo volute ducere. Sed tamen addendum membra illa humana, quæ illi referunt in arvis nata non esse vera membra, sed fungos specimen aliquo humanorum lineamentorum referentes: Pueros vero illos Anglicanos terrigenas, aut fabulas esse, aut certè sylvestrium

hominum prolem aliquam: Non quod impossibile sit Deo efficere ut membra humana, imò integra hominum corpora etiam numerantur ex eruga terra, sed quia id institutioni rerum adversatur.

Quæri hæc solet, Quid sit Monstrum? Quæve ejus causa.

Respondeo deliniri, Effectum à recta & solita dispositione degenerantem: Ut si homo nascatur sine manibus, aut cum unico in fronte oculo, ut est apud Poetas de Cyclopiibus, aut cum sex digitis, ut est in Scriptura de quodam Gigante; vel cum pedibus capris & cornu capræ, ut feruntur Saryri, vel cum intellinis Ovis, ut dicitur de quibusdam sylvestribus hominibus in Africa frequentibus, qui herbas depascunt instar pecudum; vel cum dimidio corpore equino, ut habentur Centauri: hæc & similia *monstri* nomine intelliguntur, & se habent ad naturam, ut peccata ad artem: Unde tantum abest ut probent illam temere agere, quin potiùs convincunt ejus cursum semper ex se tendere in finem, sed defectu aliquo ab eo impediri, ut sagitta a perito jaculatore emissà, cum recta tendat ad scopum, vento aut aliis abrepta ab illo declinat & deficit.

Causæ verò monstroas deordinationis sunt, vel redundantia, vel inopia, vel incongruas materię, vel incidens aliquid turbans naturalem generationis ordinem. Redundantia materię in causa est monstrorum in quibus aliquid superfluit: fiunt enim, ut habet Aristoteles l. 4. de gener. animal. cap. 4. quatenus materia duplici proliparata in unam vel ex toto vel ex parte confunditur, quam proinde necesse est duplicatis membris nasci. Hoc monstri genus frequens est in multiparis: in apibus autem & vespis non contingit; quia cellulis accuratè discretis earum partus continetur. Inopia materię causa est monstriosi partus aliquo membro orbat, ad quod scilicet supplendum cogitur natura consultam corporis dispositionem invertere; ut in unipedibus, unimanis, monoculis, &c. Incongruitas materię in causa est monstrorum ex commixtione animalium diversæ speciei nascentium, ut muli ex equa & asino, leopardi ex leæna, & pardo, &c. Ex turbatione demum materię nascuntur monstriosi partus, qui integras quidem habent, sed præpostere collocatas partes, atque idcirco à recta & solita dispositione degenerant.

Potro id notatu dignum, hominum partus cæteris paripus frequentius monstrosos nasci quam ferarum. Nempe ratio est, quod homo libertate sua naturæ leges turbet, aut vi imaginationis multum in corpus valentis virtutem formatricem pervertat, aut peccatis suis has generis sui contumelias provocet. At vero bruta magis vivunt secundum naturam, nisi forte accidente aliquo ab ejus legibus declinare cogantur, ut leena inopia proprii masculi admittit pardum, ex quo leopardus in Africa satis frequens monstrum.

Imò in eadem Africa, annotante Aristotele lib. 2. de gen. animal. 7. contingit propter aquæ penuriam congregari in loca paucissima diversæ speciei animalia, atque datâ occasione misceri; ex quo varia monstra fiunt: inde Proverbiû, *Africa semper aliquid novi fert*.

§. II.

An & quomodo animantia agant propter finem.

Cum nota sit divisio animantium in duas classes, homines scilicet & bruta, de utrisque dicendum explicandumve superest, & quomodo agant propter finem.

Dico primò: *Animantia bruta agunt propter finem modo paucè perfectiore quam cetera naturalia, nempe quatenus non modo exequuntur opera in finem tendentia, sed etiam se movent in illum per aliqualem eius cognitionem. nempe quatenus eius bonitatem percipiunt, atque suavitatem illius exstimulantur ad agendum.*

Ita sentiunt omnes præter Cartesium, qui vitam & cognitionem omnem brutis ademit, eaque habuit ut automata seu machinas crearetis elateriis a gnatas instar horologium. In quo quidem, ut jam ponderavimus, manifestè repugnat sententiæ & rationi, nullo alio fundamento ductus, nisi quod in hac naturæ phænomeno explicandum deficiunt ejus principia; unde hac in parte ne deferret sententia defecit naturam; nempe generositate illa Epicureis propria, quæ compertissima quæque confidentissimè negant, si male positis à principii repugnent.

Probat autem conclusio manifesta ratione: Eò perfectius animal quid agit propter finem, quo propius attingit ad eius cognitionem. Atqui animantia attingunt ad cognitionem finis, non modò cetera naturæ opera, quatenus conjunguntur providentiæ finem cognoscenti, & ea in illum dirigenti; sed etiam ita ut imperfecta aliquam finis perceptionem obtineant, quatenus illum absente imaginatione sua sibi repræsentant, atque exinde ejus cupiditate exstimulantur; præsertim vero cum lætitiis sensibus degustant ipsi nostris oculis testibus; ergo agunt propter finem, non modo ex executione, sed etiam perfectiore aliqua ratione, nempe quasi apprehensivè.

Confirmatur: Animalia docilia sunt; ergo non sunt machinæ mortuæ, sed res cognitione præditæ, atque perceptionem aliquam finis habentes. Antecedens patet experientia quotidiana: Consequens verò constat, tum in machinis, quæ quia cognitione careant dociles nullatenus sunt: Tum ratione, Doctrina enim organa non pervertit, ut aliter moveant, sed solum format cognitionem, ut aliter utatur organis sibi subditis; ergo docilitas locum non habet, nisi in rebus aliquam finis cognitionem obtinentibus.

Dices ex Cartesio: In nobis experimur motus admodum appropinquatos ad finem, qui tamen ex nulla omnino finis cognitione eliciuntur; ut cum cadendo palmas veluti opponimus; cum ictum in apertum directum brachio excipimus; ergo à pari brutorum motus, quantumvis ad finem appositus, possunt ab iis elici sine ulla finis perceptione:

Confirmatur: cum loquimur, cum comedimus, cum citharam pulsamus, quæ ratione ad id membra aptanda sunt non modo non advertimus, sed etiam scrupulosiori observatione præpedimur; ergo à fortiori bruta sine advertentia ulla possunt suos motus exercere.

Respondeo in primis non repugnare ut motus aliqui sequantur conformacione organorum sine ulla omnino cognitione, tum nobis, tum in brutis. Sed hi admodum determinati sunt, & facile discernuntur ab aliis spontaneis & duce cognitione factis. Unde simplicissima est ex iis gradum facere ad alios spontaneos, versatiles, omnibus etiam minimis objectorum circumstantiis apte respondentibus, & in quibus animal sui compos manifestè apparet, ut potè tum ad minimam objecti mutationem, quæ nata non est tam insigniter mutare organa, mille modis ipsi inter se contrariis sese movere. Sed addendum tamen motus in argumento relatos minimè fieri aut à nobis aut à brutis sine ulla cognitione. Eliciuntur enim ex aliqua imaginationis apprehensione, sed subita & minime observabili, quia omnem rationis reflexionem antevertit. Unde emendanda per rationem aut experientiam imaginatione, emendantur & illi ut videre est in militiæ tyronibus, qui cum primò ad singulas principiorum disposiciones depresso capite clausisq; palpebris treadarent, experientia & ratione firmiores facti, has inutiles paventis naturæ cautiones resecaunt.

Verum ut plenius solvatur præcipue confirmatio, in his motibus duo discernenda sunt, modus & usus seu exercitium. Cognitio distincta utriusque non est necessaria animali ut se moveat, sed in eam pluribus motibus sufficit apprehensio secundi, ut scilicet animal imaginatione sua percipiat exercitium v. g. comestitionis sibi esse commodum hic & nunc, atque hac apprehensione excitetur effectus ejus appetitus: Ex vi enim huius cognitionis & appetitus statim movebit membra ut oportet ad comedendum. Nempe quia habitu quodam aut à natura indito, ut in comestitione, aut usu acquisito ut in locutione, colligatur certa membrorum conformatio tum certis speciebus in imaginatione residentibus, quo fit ut dum appetitus fertur in istas sequatur & illa. Unde in forma distinguendū dicendum motus istos fieri sine advertentia modi quo aptanda sunt membra ad illos perficiendos; non tamen sine cognitione

& advertentia boni quod reperitur in eorum exercitio, nec proinde sine aliqua finis cognitione.

Dico secundo: Bruta non agunt propter finem directive, quæ si ipsa se regnant ac ordinant per proprium iudicium accommodentque actionem, ad quam sint indifferencia, ad exigentiam finis: Sed eorum cognitio & appetitus regulatur instinctu, id est iudicio quodam naturali ad unum determinato non ratione propria formato, sed ab Authore naturæ sibi indito iuxta cuius præscriptum feruntur in bonum sensu apprehensum. Ita D. Thomas passim l. p. q. 83. a. 1. 1. 2 q. 1 a. 2. & c.

Et autem conclusio maxime contra quosdam Veteres, ut Plutarchum & Porphyrium, qui rationem Brutis concedebant quæ ipsa se regerent ut homines: Imò Pythagoras ilorum animam habuit eiusdem rationis ac humanam, nec nili domicilii structura diversam.

Probatum tamen contra illos omnes evidenter: Intantum aliquid agit proprie & directive propter finem, in quantum cognoscit rationem finis, id est, uti à nobis explicatum fuit, proportionem mediorum ad finem, & quam iste illis dignus sit, illaque illi commensurata: Sed bruta eiusmodi proportionem non cognoscunt; ergo nec agunt propter finem proprie & directive. Major patet ex iam dictis, neque eam Adversarii inficiantur. Minor vero probatur tum ratione, tum signo evidenti: Ratione quidem; Etenim cognitio proportionum est opus intelligentis & ratiocinantis, ac proinde substantiæ spiritualis, ut Dei & Angelorum: Sed bruta non sunt substantiæ spirituales, habent enim animam mortalem & corpoream; ergo non cognoscunt proportionem. At signo vero idem ostendi potest: siquidem potentia cognoscitiva proportionum illis maxime delectatur, uti omnis potentia objecto sibi proprio: Unde homines qui ordinem & proportionem percipiunt, non modò delectantur, sed etiam rapiuntur rerum symmetria & apta commensuratione, quæ nomine *pulchritudinis* intelligitur: Atqui bruta nullatenus delectantur proportionibus, unde negligunt flores, picturas, musicam, artefactaq; & pulchra omnia, quorum suavis posita est in proportionem; ergo nullatenus cognoscunt proportionem.

Confirmatur primò: Si bruta prædita essent cognitione illà ordinativa mediorum in finem, possent instituire voces & signa ad placitum, quibus mentem suam aliis ratione utentibus indicarent, possentque vicissim signa ab aliis instituta de facili observare: Atqui manifeste advertimus bruta nec posse instituire signa ad placitum, sed solum naturaliter inditis uti: nec sermones nostros, quantumvis longo tempore nobiscum vivant, nullatenus intelligere, nisi quatenus illis adjungimus aliquod signum naturale, ut iæ, amoris, blanditiarum, aut aliud ejusmodi; ergo non sunt prædita cog-

nitio.

nitione ordinativâ mediorum in finem. Minor experientiâ constat, etenim nec simiæ, nec canes, nec elephant, nec alia sagacissima animalia, eo nunquam pervenire, ut nudum quietumque sermonem, æquabili sono, vultu, gestuque prolatum satis intelligerent, & multo minus scripturas & characteres. Major autem exinde liquet, quod hæc distinctio signorum in finem significationis sit connaturalissimum, facillimum, utilissimum, ac maximè necessarium opus agentis rationalis.

Neque dicas bruta aut organa in hunc usum commodis carere, aut sermonem esse opus exquisitiōis ratiocinii.

Etenim contra primum est, quod in plerisque eorum lingua aperta est humanis vocibus exprimendis, ut in psittacis, picis, graculis, sturnis, vixque ullum est vocale animal, cujus vox si ratione regeretur, sonos in varias significationes flexiles formare non posset; mutis verò animalibus in promptu ad id essent signa & nutus, ut hominibus surdis & mutis. Est verò contra secundum, quod pueri & maxime stupidi, ac tantum non brutis brutiores, imò furiosi & amentes signis ad placitum utuntur, etiam sermone; ergo ad id sufficit imperfectissima ratio. Deinde bruta in cæteris suis operibus plus rationis produnt, quam ad addiscendam significationem vocum requiratur; ergo si hæc opera ederent propriâ ratione, possent & instituire voces significativas.

Confirmatur secundò: Agens proprio consilio se regens, nisi sit summè perfectum, eget consultatione, experientiâ, instructione, exemplaribus, &c. nec eodem modo agit, sed usu proficit, ac pro variis circumstantiis variè operatur: Id videre est in hominibus, qui omnes non uno modo se regunt, sed infinitas, etiam ad eundem finem vias excogitant per studium, experientiâ, instructionem, collationem conceptuum, quibus in dies adveniunt novas rationes victus vestitusque procurandi, ædificandi, republicam administrandi, &c. Atqui bruta ejusdem speciei uno modo agunt, ut omnes hirundines eodem modo nidificant, nec in suis operibus egent consultatione, aut usu experientiæque proficiunt, sed statim à nativitate omnem suam indutritiam obtinent; ergo eam habent ut instinctum & proprietatem naturæ, non verò ut aliquid à se excogitatum, ac proprio consilio regulatum.

Confirmatur tertio, ac speciatim contra recentiores quosdam, qui concedunt brutis rationem aliquam imperfectam, quæ se regere valeant. Etenim vel perfectior ratio illis quam hominibus tribuenda est: vel omnino nulla: Sed perfectior concedi non potest, cum in infinitis etiam facillimis delectantur; ergo perpetam illis conceditur aliqua imperfecta. Probatum major: Ratio cognoscitur ex præstantia operum: Sed pleraque opera brutorum regula-

tiora sunt quam hominum, ecquis enim imitari posset, aleyonum nidos, apum favos, æconomiam, officinas, araneorum retia, bombycis texturam? &c. ergo si hæc opera non naturæ instinctu, sed propria brutorum ratione ordinarentur, oporteret illam esse humanam solertiorē.

Atque exinde solvitur objectio, quam ferè unicam habent pecudum Patroni, nempe deducta ex operibus brutorum tam scitè & appositè ordinatis, ut vincant artefacta rationis humanæ. Etenim hæc ratio nimis probat, nempe bruta esse hominibus sapientiora, quod Scripturæ manifestè repugnat: neque enim aliam ob causam referet hominem ad imaginem Dei factum, animalibusque præpositum, quam quod sapientissimus sit, & solus ratione præditus, qua valet pro suo medulo se suaque regere, ut Deus ratione sua mundum regit. In his igitur operibus bruta ipsa se non ordinant & regunt propria ratione, sed reguntur instinctu indito ab Authore naturæ, cuius impetu feruntur in commoda fugiuntque noxia per sensum aliqualem cognita. Unde se habent ut Citharædus, qui sine consultatione ulla ordinatissime pulsât citharam commotus per sepe sola imaginatione, & ferè vix advertebat, nisi quod ille hanc facultatem longo usu ac propria ratione didicit, bruta verò inditam habent à natura. Nihil igitur mirum si per sepe agant ordinatius quam homo, quia ordo ille derivat à ratione præstantiore quàm sit humana. Sicut videtæ est expertem musicæ puerum à peritissimo musico edoctum cantilenam suaviorem concinniorēque canere quàm posset musicus mediocriter eruditus; nempe quia in ea merè executivè se habet, regiturque non propria, sed aliena scientia mediocrem superante.

Dico tertio: Agentia ratione prædita, ut homines, agunt propter finem non solum executivè & apprehensivè, sed etiam directivè.

Probat facile: Nam agens intellectualem cognoscit proportionem mediocrem cum fine, & ponderat istius merita, illorumque utilitatem; ergo potest ordinare media in finem, eligendo aptiora, & respuendo minus apta, prout judicaverit expedire ad finem consequendum. Sic quotidie videmus homines in suis negotiis, primò certum sibi finem destinare: deinde consultare quæ media ad illum conducant; postea eligere, quæ probaverint. Hoc autem est agere propter finem, non solum executivè & apprehensivè, sed etiam directivè.

QUÆSTIO SEXTA.

De comparatione Causarum ad effectus.

OSTENDIMUS superius quomodo causa & effectus se habent quantum ad prioritatem & dignitatem; nunc duo discutienda restant circa productionem effectus à causa. Primò, possint-ne plures causæ totales ejusdem ordinis simul producere eundem numero effectum: Secundò, potuerit-ne effectus, qui ab una causa totali producitur, idem numero ab alia creata produci. Exinde enim melius innotescet dependentia effectus à causa.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum plures causæ totales ejusdem ordinis possint producere simul eundem numero effectum?

Etsi difficultas posset producere de omnibus causis, v. g. utrum duæ formæ totales possint informare unam materiam, vel duplex materia totalis sustentare unam formam, vel duplex finis totalis intendi simul, specialiter tamen eam resolvemus de causa efficientis; tum quia idem proportionaliter dicendum erit de alis causis; tum quia de illis specialiter redibit sermo aliis in locis. In primis autem constat eundem numero effectum posse produci à pluribus causis efficientibus partialibus, ut plures equi trahunt eundem currum; Constat etiam posse produci à pluribus causis totalibus diversi ordinis, ut idem homo producitur à parentibus, ab astra, & à Deo; à parentibus quidem ut à causa particulari, ab astra ut à causis universalibus omnium corporum sublunarium; & à Deo ut à causa universalissima omnium entium; Sicut idem rectum totaliter portatur & à partibus, & à fundamentis, & à terra, quæ est basis universalis omnium gravium. Unde difficultas est solum de causis totalibus ejusdem ordinis; ut possint-ne duæ faces eandem numero lucem simul producere, cuius quælibet sit causa totalis.

Dico: *Impossibile est eundem effectum produci à duabus causis totalibus ejusdem ordinis.* Ita D. Tho. 5. Metaph. lect. 2. *Impossibile est, inquit, ut ejusdem effectus sint plures causæ secundum idem;* & licet quidam illum explicent de impossibilitate naturali, attamen rationes videntur convincere impossibilitatem absolutam; Unde,

Probat conclusio: Hic numero effectus essentiali ex & per se dependet ab hac numero causa; ergo non potest produci ab alia,

Consequentia patet: Si enim potest produci ab alia, potuit non produci ab ista, nec proinde essentialiter ab ista dependet. Antecedens vero probatur: Sicut se habet effectus in communi ad causam in communi, ita hic numero effectus ad hanc numero causam; Atqui effectus in communi dependet essentialiter à causa in communi; ergo hic numero effectus dependet ab hac numero causa. Minor patet; Major autem constare exinde videtur, quod sicut effectus habet à causa ut sit effectus, ita ab hac ut sit hic.

Dices: Hic numero effectus potuit produci ab alia causa, ut filius qui productus est à Petro potuit creari à Deo sine Petro; ergo essentialiter hic filius non dependet à Petro.

Respondeo distinguendo antecedens: Hic numero effectus potuit produci ab alia causa, in qua continetur etiam propria ejus causa individualis, concedo, si causa propria individualis in illa non præcontinetur, nego; Et similiter distinguo consequentiam, ergo non dependet à sua causa vel in se sumpta, vel eminenter in superiari præcontenta; nego; præcisè in se sumpta, concedo. Explicatur solutio: Omnis causa creatæ, etiam secundum rationes individuales, præcontinetur eminenter in Deo, tanquam in fonte totius entis; unde mirum non est, si Deus possit producere effectus causarum secundarum, etiam eosdem numero, cum præcontinuant ipsas causas etiam secundum rationes individuales. Neque hoc impedit, quin hic numero effectus semper dependeat ab hac numero causa vel in se sumpta, vel in Deo præcontenta.

Confirmatur conclusio: Primò effectus non potest esse simplicior sua causa; ergo unus effectus non possunt esse duæ causæ totales. Secundò, effectus individualatur effective à causa; ergo necesse est ut causa sit una numero ut faciat unum numero effectum: Nam nemo dat quod non habet. Tertiò, duæ causæ totales non possunt habere eandem numero actionem; ergo nec eundem numero effectum. Probatur consequentia: Nam effectus sequitur actionem, imò cum illa identificateur; ergo diversa actio necessitè infert diversum effectum. Quartò demum effectus unius cause non continetur in alia, ut fusius ostendetur articulo sequenti; ergo non potest produci ab alia. Consequentia patet; Nam effectus non exit à causa nisi in ejus virtute præcontinetur.

Respondebis, naturaliter quidem id fieri non posse, bene tamen supernaturaliter, in quantum Deus, qui potest mutare ordinem rerum potest facere ut idem numero effectus essentialiter & totaliter dependeat à duabus causis; & ita adunare virtutes causarum, ut simul influant in illum.

Sed contra: Nam duobus modis intelligi potest, ut duæ causæ supernaturaliter producant eundem effectum; vel in quantum Deus

augeret exigentiam effectus, ita ut qui exigit unam, duas exigere; vel in quantum Deus augeret virtutem causarum, ita ut una causa se extenderet ad effectus aliorum. Si primo modo, tales causæ non essent totales; quia effectus utramque exigeret, ac proinde quælibet seorsim sumpta non adæquaret exigentiam effectus. Si secundo modo, non essent causæ principales sed solum instrumentales; quia non agerent in virtute suæ naturæ, sed in virtute quam reciperent à Deo; ergo nec divinitus fieri posse videretur, ut idem numero effectus produceretur à duabus causis.

Obijcies. Duo corpora luminosa æqualia producunt per modum causæ totalis eandem numero lucem in parte aeris æqualiter distante ab utroque; ergo naturaliter duæ causæ producunt eundem numero effectum. Probatur antecedens: Nam in illa parte, media & æqualiter distante non est nisi una numero lux: Sed illa lux producitur ab utroque; siquidem non est major ratio cur produceretur ab uno quam ab alio; ergo eadem numero lux producitur ab illis duobus corporibus luminosis.

Respondeo negando suppositum, in quo fundatur tota vis argumenti, scilicet eandem aeris particulam posse ita mediare inter duas, v. g. faces, ut distet æqualiter secundum se totam ab utraque face, cum enim omnis pars, quantumvis minima, sit divisibilis in duas medietates, semper secundum unam ex illis est remotior ab una face, & propinquior alteri, unde impossibile est assignare aliquam partem, quæ secundum se totam æqualiter distet ab illis: Unde medium exactum non est nisi punctum indivisibile. Hoc posito dicimus in casu argumenti, quod quælibet pars aeris inter duo corpora luminosa mediante illuminatur à ubi propinquiore, distantiùs vero nihil penitus producit in illa.

Dices: Dum duæ faces fulgent in duabus partibus cameræ, omnes partes media magis illuminantur, quam si unica solum esset; ergo quælibet fax producit aliquid lucis in omni parte aeris medij.

Respondeo cum Complutensibus hoc ideo esse, quia nullus aer est adeo purus & diaphanus, in quo non sint quædam immerceptibiles particule opacæ, ut patet in corpusculis illis, quæ videntur in aere volitare ad lucem Solis intrantem per fenestram. Hæ autem partes crassiusculæ causant aliquid umbræ in particulis aeris sibi succedentibus, quæ umbra dissipatur per lumen alterius facis; neque illuminatio apparet major, quia omnis umbra evacuat, & omnes particule aeris ex omni facie illuminantur.

In his: Deus potest facere, ut duo illa corpora luminosa se penetrent; ergo saltem tunc producunt eandem numero lucem in omnibus aeris particulis.

Respondeo, in tali casu, vel duo ista corpora sese mutuo impediunt, aut saltem unum impediturum aliud, vel, quod verisimilius videtur, influxum suum ita temperatura in tali associatione, ut solum partialiter concurrant; sicut quando duo equi, quorum quilibet sufficit ad trahendum currum, simul junguntur ita temperant suum concursum, ut solum partialiter influant.

Urgebis: Saltem duo Sacerdotes possunt simul consecrare eandem numero hostiam, si pronuncient verba consecrationis eodem tempore, eadem intentione, & circa eandem hostiam, ergo duæ causæ totales producant eundem numero effectum. Probatur consequentia: Nam quilibet Sacerdos est causa totalis consecrationis.

Respondeo Sacerdotes esse solum instrumenta, quibus ad nutum utitur Deus: Unde indifferens est, ut unicus vel plures adhibeantur: præcipue quia dicit D. Thom. 3. p. q. 82. art. 2. ad 2. omnes illi Sacerdotes ununtur in unica virtute totali principali, & ideo possunt producere unum numero effectum.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Potuerit-ne effectus, qui productus est ab una causa, idem numero ab alia produci?

IAm ostensum est duas causas totales non posse simul producere eundem numero effectum: nunc queritur, possint-ne saltem divisim, nempe ita ut effectus, qui ab una productus est, potuerit idem numero ab alia produci. Utrum v.g. hic numero filius potuerit nasci vel ex alio patre, vel alia matre; utrum hxc numero lux potuerit produci ab alia lucerna si eodem tempore allata fuisset, quo ista allata est.

Dico: *Impossibile est eundem numero effectum, qui productus est ab ista causa potuisse produci ab alia v. g. non potuit idem numero Alexander nasci ex alio patre, quam Philippo, aut ex alia matre quam Olympia.* Ita ex ore scilicet Div. Thomæ quodlib. 3. artic. 25. ubi licet ait: *Impossibile est eundem numero filium nasci, siue alius sit pater, siue alia mater.*

Probatur conclusio ratione fundamentali, quam supra insinuavimus, & quæ utramque conclusionem convincit. Effectus huius numero cause non continetur in alia causa; ergo non potest ab illa produci. Consequentia patet: Nihil enim producitur à causa, nisi quod continetur in illa. Probatur antecedens tripliciter.

Primo, in tantum causa præcontinet effectum, in quantum continet virtutem ejus productivam: Sed una causa non continet virtutem productivam alterius causæ, ut Joannes non continet virtu-

tem

te productivam quæ est in Petro: ergo non continet effectus alterius causæ. Major de se patet. Minor vero probatur: Nam quæ sunt individualiter distincta, non se mutuo continent: Sed virtus productiva Petri est individualiter distincta à virtute productiva Joannis, ergo non se mutuo continent. Et si dicas Joannem non continere quidem eandem numero virtutem, quæ est in Petro, bene tamen similem: Ex hac responsione solum sequitur Joannem posse producere, non quidem eisdem numero, sed similes effectus, quos producit Petrus.

Secundo, causa specie diversa non continet effectus específicos alterius causæ, ut leo non continet effectus equi: ergo una numero causa non continet effectus individuales alterius numero cause. Probatur consequentia, & paritas: Ratio enim cur una causa specie diversa non continet effectus aliarum, est limitatio specifica, quæ determinat quamlibet ad certos specie effectus: Atqui invenitur etiam quædam limitatio individualis inter causas numero distinctas, ergo propter illam limitationem individualement una causa non poterit se extendere ad effectus individuales alterius, sed qualibet habebit certam seriem, ad quam se extendat.

Tertio demum, Actiones unius causæ non continentur in alia numero causa: ergo idem dicendum est de effectibus. Probatur consequentia: Effectus enim produciuntur mediante actione, ergo nisi actio præcontinetur, effectus quoque non præcontinetur.

Obijcies primo: Quodlibet individuum continet in se omnes effectus possibiles intra speciem, ut quilibet calor omnes calores; ergo una causa poterit producere effectus qui continentur in alia. Consequentia patet: Probatur antecedens: Quodlibet individuum continet in se totam rationem specificam; ergo & omnes effectus possibiles intra speciem.

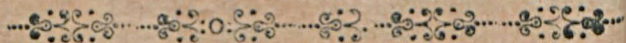
Respondeo negando antecedens. Ad probationem, distinguo antecedens: Quodlibet individuum continet totam rationem specificam quantum ad principia essentialia, concedo: quantum ad principia individualia, nego: Id est, omnia principia specifica & essentialia continentur in quolibet individuo; sed tamè principia numerica unius non sunt in alio, nec proinde effectus correspondentes talibus principii individualibus.

Obijcies secundo: Saltem causæ universales possunt producere effectus causarum particularium; ut sol præcontinet & producere potest eundem numero calorem, qui producitur ab igne.

Respondeo distinguendo antecedens: Causæ universales finitæ possunt eisdem numero effectus producere, quos particulares produciunt, nego: causa universalis infinita, scilicet Deus, concedo: Ratio disparitatis est, quia cum ens dividatur inter creaturas, nulla quan-

tum

tumvis sublimis, continet alterā perfectē & quoad omnes rationes saltem] individuales, unde non potest præcontinere ejus effectus, saltem eodē numero: At vero Deus continet in se omne ens & omnes causas cretas, etiam quantum ad rationes individuales: Et idēd solus potest eodēd numero effectus producere, quos produciunt creaturæ, v. g. potest producere eundēd numero hominem, qui produciuntur à Joanne, & postquam perierit illum iterato restituere.



QVÆSTIO SEPTIMA

De Fortuna, Casu & Fato.

EX his quæ fiunt in mundo, pluratribui solent casui & fortunæ, imo etiam fato: quamvis ista vocabula propriè non significent certas & proprias causas rerum, quæ illis tribuuntur, sed potius quendam causarum efficientium consuetum & concurrentem, qui ut est respectu agentium particularium improvisus & per accidens, dicitur *fortuna & casus*: ut vero est præordinatus ab aliqua causa superiori, dicitur *fatum*. De his igitur agendum suscipimus in calce istius disputationis, idque duobus articulis sequentibus; Quorum primus erit de fortuna & casu: Secundus de fato.

ARTICVLVS PRIMVS.

De Fortuna & Casu.

VAna Gentilium superstitio putavit fortunam esse quoddam numen, à quo res istæ sublunares præcipuè humana negotia, cæco impetu versarentur: Unde fortunam fingeant cæcam, furenti similem, super volubilem globum altero pede stantem, coronas, divitias, egestatem, carceres & victorias indiscriminatim spargentem; quod ita expressit Horatius,

*Fortuna suo lato negotio,
Ludum insolentem ludere pertinat,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nec aliis benigna*

Sed ab isto errore alià Philosophia fortunam & casum sumit pro causis per accidens concurrentibus, ex quibus oritur quidam inopinatus effectus: quamvis aliquando hæc nomina tribui soleant ipsi effectibus improvisis: ut dum dicimus, catum infelicem nuper accidisse in Angliā, dum penè totum Londinium conflagravit. E contra bonam fortunam obtrigisse Hispanis, dum præterito sæculo, du-

ce Co

ce Columbo, vela dantes versus Occidentem in mari Atlantico, incerti quo fata ferrent, inciderunt in regiones ditissimas Americæ. Imò metaphoricè transferuntur ad res insensibiles, ut quando Protharchus dixit, lapides, ex quibus fiunt altaria, esse fortunatos, quia honorantur, cum alii ejusdem speciei conculeantur.

Dico primò: *Fortuna & casus proprie sumpta definiuntur, Causa per accidens efficientes, ex quibus effectus præter intentionem sequitur.*

Explicatur: In primis dicuntur, *causa efficientes*, in quo cum aliis conveniunt; ceteris verò particulis distinguuntur ab aliis causis efficientibus: Dum enim causa effectum intentum sortitur, non est fortuita & casualis: ut si sagitta scopum attingat, si ignis calefaciat, non est fortuna & casus: sed si sagitta vento deturbata occidat amicum, dicitur *fortuitum & casuale*.

Dico secundò: *Fortuna & casus differunt, quod fortuna propria locum habeat in causis liberis, casus vero in naturalibus.*

Explicatur: Fortuna & casus proprie significant causas præter intentionem agentes, & à fine intento deficientes dictum est autem supra, quod & natura & voluntas agit propriè finem: Dum igitur causa naturalis deficit à fine & defectu ad effectum minimè intentum, casus est. Dum verò causæ liberae, ut homines in suis negotiis, deficiunt à fine proposito, & impingunt in aliquid aliud inopinatum, sive bonum, sive malum, dicitur *fortuna*. Sic v. g. dum ab aliquibus annis mare intumescens circa littora Belgicæ ruptis obicibus proximos campos cum innumera multi udine hominum & ædificiorum usque in hodiernam diem absorpsit, dum effusâ imbrum copâ intumescencia flumina domos & agros abripiunt, hæc & similia dicuntur fieri à casu: non enim finis terroris maris est absorptio hominum, sed purgatio aquarum; nec finis pluvie est ruina agorum, sed humectatio terræ. Dum vero Absolon fugiens implicato ramis arboris capillamento suspensus hæret; dum Bajazet Thamerlanem declinans in transitu fluvii rigescentibus ex aquæ frigiditate jumenti sui nervis ultra fugere non valens, ab hostili æquitatu captus est: hæc & similia fortunæ tribuuntur: non enim uterque finistros hos eventus, sed fugam & salutem intendebat.

Ubi tamen notandum, quod aliquando eventus in communi intentus, dicitur in particulari fortuitus, quando scilicet evenit ex actione, à qua minimè sperabatur; Sicut dicit Plutarchus de eo, qui lapide canem petens, percussit novercam sibi infestam; huic enim in communi nocumentum optabat, non tamen inferre per talem ictum intendebat: unde fertur lapide subjunxisse: *Etiam sic lapidis non male cecidit.* Et similiter omnes felices eventus licet in communi sint voliti, dicuntur tamen fortuiti, dum ex aliqua actio-

ne

ne eveniunt, quæ ad illos non destinabatur, ut sanatio intestini ulceris ex ictu inimici. & inventio thesauri ex fossione agri.

Dico tertio: *Fortuna & casus locum habent etiam respectu Angelorum & Calorum, non tamen respectu Dei.*

Probatur prima pars. Nam etiam plura evenire possunt in his, quæ ab Angelis & à Cælis fiunt, præter intentionem e ut dum Angelus bonam cogitationem inspirat clienti, & g. eundi ad Ecclesiam, fieri potest ut inimicum obvium interficiat. Tunc talis eventus censetur fortuitus respectu Angeli Custodis non enim illum intendebat. Similiter dum Cælum attrahit sulphureas exhalationes, quæ accensæ & in fulmen condensatæ cadentes comburunt sylvam, vel interficiunt homines, talis combustio & occisio est casualis, & præter intentionem causæ cælestis; non enim fulmen ordinatur ad destructionem sæclunarium, Sed ad aliquas naturales utilitates.

Probatur etiam secunda pars ratione D. Thomæ 2. phys. lect. 10. nihil enim fit quod à Deo non sit prævisum, & vel permissivè, vel effectivè præordinatum; ergo respectu Dei locum non habent fortuna & casus.

Objicies primo D. Augustinus se corrigit & retract. cap. 1. quod usus fuerit nominibus *casus & fortuna*.

Secundo, in rebus nihil accidit præter intentionem causarum saltem universalium, præcipuè Dei: ergo non datur fortuna & casus.

Respondeo ad primum, D. Augustinum ista vocabula retractare in sensu Gentilium usurpata, nempe pro numine præsidente fortuitis eventibus.

Respondeo ad secundum, solum probare, quod nihil sit casuale & fortuitum respectu Dei; ceterum respectu causarum secundarum plura eveniunt præter intentionem, ideoque dicuntur *casualia & fortuita*.

ARTICULUS SECUNDUS.

De Fato.

Antiqui variè circa fatum erraverunt: Cum enim fatum de duobus videatur à *fando*, nomine fati intelligitur quædam immobilis eventuum præordinatio ab aliquo sapiente præfata & præfata. Quidam inter Veteres, ut supra retulimus, negabant mundum providentiæ regi: unde consequenter tollebant fatum, dicentes omnia temerè evenire. Alii vero ponebant quiddam fatum, sed illud ad corpora cælestia reducebant, dicentes esse inevitabilem astrorum impressionem, cui omnia, etiam humana negotia, subiciebant; quæ

obstantia, aut certè ad retinendam eam quæ sibi debetur, retinendamque ipsa quibus dimoveri posset; Nam ejusdem virtutis est & debita dispositionem localem retinere, & ad eam absenti em quærendam eniti.

Sed præclarius adhuc innotescet hujus vis locomotricis natura, si dixerimus à quo fonte principio, à quo fons & fluxus in rebus, quæ est altera pars eorum quæ ad motus notiam pertinent. Porro rem attentius atiusque consideranti mihi, nullus alius fons, nulla quæ per se & primaria causa vis motricis aptior assignari posse videtur, quam substantia spiritalis; adeo ut causæ corporeæ, cum illam communicant suis effectibus, non videantur hac in parte nisi instrumenta alicujus spiritus. Etenim cum vis loco-motrix per se tendat ad efficiendam dispositionem quandam in corporibus & ordinanda applicandaque agentia corporalia propriis passivis, ab eo primò & per se descendit, cuius est primò & per se ordinare corpora, illis præesse, uti virtutibus eorum activis, illasque regere & applicare: Atqui primò & per se comperit substantiæ spiritali præesse corporibus, ea ordinare, ipsi uti, illa applicare, etenim *præesse, ordinare, uti*, per se comperunt cognoscenti ac sapienti; ergo substantia spiritalis est primò & per se fons omnis motus localis ac virtutis loco-motricis quæ est in corporea substantia; imò vis illa non est nisi participatio quædam fontalis illius virtutis motricis residentis in substantia spiritali, & ab ea descendens & impressa corpori ad exequendum illum ordinem localem quem mente præconcepit. Quod itidem confirmant Theologi, cum docent substantiam corpoream obedire Angelis quantum ad motum localem; nempe quia corpus est per se mobile motu locali à substantia spiritali, vicissimque ista est per se motrix illius.

Atque ne id gratis excogitarum videatur, accedit experientia eaque admodum illustris: Etenim quia in nobis substantia spiritalis jungitur corpori, illa præest, illud parit, illa movet, istud movetur, illa disponit, illud disponitur, illa demum est proprius fons omnium motionum totiusque localis impetus qui in isto reduplicativè ut animato cernitur. Cum igitur homo sit quoddam mundi compendium, ut exigua illa nostræ corporeæ substantiæ portio per se primo subditur nostræ anime ut proprio motrici, & ab ea expectat dispositionem suam localem, ita par est existimare universalem hanc corporum molem subjacere universaliiori rationi à qua per se primo descendat omnis ejus vis loco-motrix ac localis dispositio. Addi potest alia hujus doctrinæ confirmatio petita ex imaginatione animalium: Hæc enim cum aliquatenus accedat ad ordinem spirituale, utpote posita in vertice viriū materialium, ac proinde in confinio potentiarum spiritalium, idcirco movet localiter eam corporis portionem cui præest, idque non uno modo & una aut

alterâ motus specie, sed infinitis: Unde animalia, quæ illam habent ut sui impetus causam & dispensatricem, non uno modo moventur ut res cognitione carentes, sed innumeris; nempe quia habent in se non aliquam vim participatam vim motricem, sed ipsum thesaurum ac fontem inexhaustum infinitarumque motus specierum profusivum. Atque exinde obiter redargui potest opinio Cartesii, qui habet animalia ut machinas cognitione carentes, quarum vis loco motrix alia non sit, quam cæterarum materiæ particularum: Etenim tam variè sese movere nequirent, si non aliquem vis motricis fontem, sed determinatam solum ejus participationem obtinerent: & deinde cum Cartesius habeat vim loco-motricem corporum, ut viaticam pecuniam, ex qua viator tantum detrahit quantum progreditur, an-num quæso brevi exhauriretur vis loco-motrix v.g. hirundinis, cum singulis alæ motitationibus ex ea tantum detraheretur quantum accedere necesse est aëri quem continuo atque satis insigniter movet volando; At id urgere nihil nunc attinet.

Objici solum posset, innumeros in mundo esse motus, qui non videntur præfisci à substantia aliqua spiritali: Nam utrumque motus naturales tribuantur intelligentiæ divinæ, motus cælestes intelligentiis cælorum motricibus, motus vitales animæ cognoscenti, ac proinde quadantenus pertinenti ad spiritalium substantiarum ordinem. Certe d. ci non potest, quæ sit illa spiritalis substantia quæ movet globum è tormento bellico tanta vi excussum, aut sagittam arcu emissam, aut ventu tanto impetu concitatam, aut ferrum à magnete attractum, &c.

Sed facile responderetur hos & similes motus tandem refundi in aliquem naturalem, ac proinde inditum à substantia illa spiritali, quæ est naturæ conditrix. Atque id clarè intelligitur observando vim naturalem loco-motricem inditam esse rebus ad tuendum localem earum ordinem. Unde talis & tanta esse debuit quanta requiritur ad tenendam unamquamque rem in sua naturali dispositione. Ad id verò non solum oportet rem inclinari ad locum naturalem, sed etiam in loco naturali certam suarum partium explicationem & situationem obtinere, ac quibusdam amicis corporibus sese adungere. Unde triplex vis naturalis loco-motrix distingui potest in corporibus, inclinativa, quæ unaquæque res tenet aut petit locum proprium, ut lapis centrum, elastica, quæ nititur ad reperendam debitam partium suarum explicationem aut situationem, quælis cernitur in arcu inflexo, in aëre nimis compresso, &c. & demum sympathica, quæ cæteræ quædâ res nituntur certis aliis sese adungere, aut ab illis recedere. Ex his igitur tribus viribus loco-motricibus à Deo rebus inditis, ut ex propriis fontibus, nascuntur omnes motus locales rerum inanimatarum. Sic lapis vi illâ deorsum incli-

nante movet obstantia quæque: Sic flamma subito producta ex Pyro pulvere inardescente, dum nititur ad obtinendam debitam explicationem suarum partium, vi illâ elastica pellit obstantem globum; Sic eadem vi elastica arcus sese restituens in debirum situm excutit sagittam, & exhalatio sese explicans vertitur in ventum: Sic ferrum certo modo immutatum à magnete vi sua sympathicâ tendit ad certam dispositionem circa illum, eaque vis sympathica longe larius regnat, atque in longè pluribus rebus, quam vulgo videatur.

Quantum ad leges quibus dispensatur in mundo motus ac vis loco-motrix, quod est tertium caput attingendorum circa motum, ea possunt erui, atque radicibus intelligi ex doctrina jam tradita: Etenim cum omnis vis loco-motrix descendat à substantia spiritali, ea quæ descendit à Spiritu illo, qui est author naturæ rerum naturalisque ordinis corporum, inest rebus ut dos naturalis, id est uniformiter ac stabiliter, neque potest aut minui, aut exungi nisi extinguitur, aut labefactata natura ipsa: Ejusmodi est vis, quæ gravia deorsum, levia sursum tendunt, quæ quælibet res tenet ac petit stationem sibi connaturalem. Quæ verò descendit ab illa substantia spiritali, cui res quidem naturaliter subijcitur, à qua tamen natura ipsa non datur, inest non ut dos naturalis, sed ut impressio peregrina id est non stabilis, sed ad tempus hospitans, brevisque emotiens nisi continuo foveatur à sua causa: Ejusmodi est vis quæ anima movet membra, quæ angelus movet cælos, imò quæ unum corpus naturali sua vi movet violente aliud: Hæ enim impressiones, cum sint peregrinæ, nullas radices habent in natura mobilis, atque adeo brevi perire necesse est. Porro quia vis loco-motrix est actus quidam ac forma, est quoque ipsius propagativa, non secus ac aliæ formæ, unde sicut calor producit calorem, equus equum, planta plantam, ita quoque vis loco-motrix unius corporis producit vim similem in alio in quod incurrit, ut manus in lapide, lapis manu projectus in alio cui allidit; Illaque vis perseverat plus minùse, & est vegetior aut debilior juxta proportionem resistentiæ corporis moti & circumstantium ad vires corporis moventis.

Demum circa proprietates vis loco-motricis & motus, quæ est postrema pars dicendorum in hoc articulo, cum varia observari possunt, duo tantum tantisper attingemus: alterum circa accelerationem motus, alterum circa resilienciam: Hæc duo quippe sunt, quæ magis mirantur Philosophi, quorumque causas operosius requirunt.

Et quidem ut de acceleratione prius dicamus, vulgo notum est hanc esse proprietatem vis naturalis loco-motricis ut celeriores motum causer in progressu & sine quam in principio. Sic lapis desc-

videns initio quidem, segnius fertur, in progressu verò sui motus celerius celeriusque rapitur, atque adeo tanto validius percutit, quanto cadit ex editiore loco. Circa huius accelerationis causam variaz sunt Philolophorum sententiæ: Quidam putant gravitatem roborari ac crescere ex accessu ad centrum; ita Simplicius apud Galienum. Quidam verò gravia trahi à terra, vi quadam magnetica, quæ cum sit validior ante centrum, validius trahit viciniora centro. Quidam fieri dicunt ex supposito aëre, qui cum tanto sit in minore copia inter cadentem lapidem & terram, quanto lapis cadendo propius attingit terram, minus quoque resistit, quo fit ut lapis liberius, proindeque velocius feratur. Sed hæc similesque sententiæ ex eo confutantur, quod vicinia terræ nihil prorsus facit ad illam accelerationem. E enim motus pilæ cadentis pari ratione acceleratur, sive cum sit à vertice turris ad medium, sive cum sit à medio ad ium, quamvis ille sit illo vicinior centro telluris.

His igitur similibusque sententiis rejectis, germana huius Phænomeni causa facile repeti potest ex principio ratione ac experientia constantissimo. Nempe vim loco-motricem æqualem validius movere corpus quod jam est in motu, quam quod est in quiete. Id, inquam, principium in primis certum est ratione, quia cum vis loco-motrix conatu continuo afferat aliquid ad motum, secundus conatus cum jam reperiat motum à primò productum, non potest ill'um producere, sed necesse est habet illum magis urgere. Consentit etiam experientia: sic nauta æquali usui conatu, si quidem agat in cimbam quietam, agere ac segniter illam movere; si verò cimbam jam emotam impellat, urget, augeſque insigniter ejus motum: Sic equi jam eoncitatum currum alacrius trahunt, quem quiescentem vix dimovere poterant, ob quam causam Rhedarii, dum grave pondus in loco difficili velunt, nihil magis cavent, quam ne motus interrumpantur. Sic demum si globum supra planum constitutum repetitis ictibusque omnino paribus ictibus urgeas, manifeste senties velocius moveri ex secundo ictu, quam ex primo; itidem ex tertio quam ex secundo, sicque succedenter, donec motus celerissimus evadat. Cum ergo vis loco-motrix gravium, quæcumque tandem illa sit, semper adsit & conetur, licet uniformi conatu, necesse est ut cum primo conatu inceperit casum, eum succedenti conatu augeat, tertio magis urgeat, sicque succedenter, donec celerissimus evadat. Pone quod dixi de vi loco-motrice gravium, idē dicendum est de aliis vniuersis loco-motricibus, nempe eas celeriores in progressu motum causare, quam initio, nisi quid obſtet. Sic inflexus ramus, dum se restituit in pristinam restitutionem, celerius in fine movetur quam initio, atque idem dicendum de arcu ac generaliter de omnibus elateris, id est corporibus vi illa elastica

à nobis

à nobis superius indicata redeuntibus in illum statum à quo violente dimota fuerant. Imò sagitta arcu excussa & globus tormento bellico explosus, quamdiu vis qua feruntur vegeta est & prævalet insigniter supra resistantiam aëris & proprium pondus illorū corporum celerius feruntur in progressu, quam cum jam exeunt è sua machina: Unde ad certam distantiam validiorem ictum edunt. Quanquam hæc acceleratio brevi desinat, quia paulatim deficiens vis loco-motrix segnius urget.

Objicies duo: Primò, idem manens idem facit semper idem: Sed vis loco-motrix gravium in toto tempore casus manet eadem, est enim proprietas quædam invariabilis; ergo quantum est ex se non facit motum velociorem in progressu quam initio; ergo non est causa hujus accelerationis. Secundò vis illa non movet repetitis ictibus, sed uno continuo tenore; ergo non addit motum motui, uniformiter conservat illum, quem semel produxit.

Respondeo ad primum: Idem facere idem si subiectum in quod agit maneat idem: Atamen si subiectum melius disponatur, potest aliquid in eo perfectius facere: Sic ignis manens in se idem fortius calefacit lignum in progressu quam initio, quia lignum melius disponitur, quatenus minor calor ei impressus est dispositio ad majorem: Sic etiam vis loco-motrix licet eadem in se maneat, fortius agit in progressu, quia mobile melius ac melius disponitur, quatenus minor motus est dispositio ad celeriores.

Ad secundum respondeo quod conatus continuus idem continuo facit, quod plures conatus interrupti efficerent cum interruptione. Unde sicut repetiti ictus ejusdem rationis qui sunt conatus uniformes sed interrupti, non modo conservant motum, sed etiam illum augent, quamvis interruptis augmentis: Ita pariter conatus continuus vis loco-motricis gravium non modo conservare debet, sed etiam augere eorum motum, idque augmentis continuis.

Instabis: Vis illa, cum sit intranea corpori gravi, non conatur contra ipsum, sed magis per eam corpus grave conatur contra obstantia suo discensui; ergo corpus grave non debet ferri velocius in progressu, sed ad summum validius dimovere obstantia.

Respondeo, quodcumque tandem sit illud corpus in quod dicitur recte vis loco-motrix conatu facit, certum esse descensum gravius fieri aliquo conatu, atque adeo augeri debere in progressu, ut & alii motus augentur quibus adest continuus vel repetitus conatus illos urgens. Cæterum res ita fortè explicari potest, ut conatus corporis descendens sit directè in suppositum aërem, quem natus corporis descendens sit directè in suppositum aërem, quem cogit cedere antèius & recurrere postèius: cum igitur vis loco-motrix primo conatu hunc motum indere cœperit aëri, sequenti-
bus continuis conatibus illum magis ac magis augeat, & consequenter cum eo celeritatem descensus.

Q4

De

De Resiliencia verò ut dicamus, quotidianâ patet experientia corpus motum, dum allidit alteri, resiliere: ut pila parieti alliden non subito quiescit, sed resilit, etsi non cum tanto, saltè cum valdè insigni impetu. Quæritur quæ causa sit huius secundarii impetus Cartesius illam repetit ex eo quod paries, cum non opponatur motui pilæ, sed solum ulteriori ejus progressui, non impedit quin moveatur: sed solum quin ulterius progredatur. At, primò, ut superius tetigim⁹, paries suo quidem occurſu opponitur ulteriori progressui pilæ, sua verò quiete ejus motui: unde sicut ratione primi aboler determinationem versus ultiores partes, ita ratione secundæ aboler debet motum ipsum: Deinde esset paries non aboler motum, certè non potest dare contrarium; superest igitur Cartesio dicendum, cur pila parieti impacta non continuat motum suum aut certè pressionem in parietem ipsum, sed incipit motum oppositum. Communior sententia est quæ dicit eandem causam quæ per se impulit, esse per accidens causam repulsus: At quamquam vi impellens sine dubio contribuât ad repulsus (unde etiam cæteris paribus tanto validior est repulsus, quanto fortior fuit impulsus) attamen deficit hæc sententia, quod non satis explicet accidens illud, quo cogitur motus impulsivus degenerare in repulsivum; & quod duorum contrariorum eandem immediatam causam assignet. Germanior ergo causa est, quam nuper egregie aperuit actus dictus exhausti Vir clarissimus D. Mariottus integro suo volumine de percussione corporum. Nempe supponit, quod nemo iniiciari potest, corporibus inesse vim elasticam, id est qua non modo suæ figuræ tenacità sunt, sed etiam cum ab ea dimota fuerint in illam sese restituant tanto majori impetu, quanto fortior fuit ille quo dimota sunt. Id videre est in lamina chalybea, quam quanto violentius inflexeris, sibi permittit tanto validius sese eriger. Hæc igitur vis elastica est propria causa repulsus ac resiliens, quatenus cum in collisione duorum corporum, vel utriusque vel saltem alterutrius partes violentè comprimantur innata illa vi elastica redeundo in pristinam figuram repellunt sese ac proinde creant novum motum, qui est ipsissima resilio. Id ad sentum experiri licet in arcu, in quo manifestior est vis illa elastica. Etenim si supra chordam arcus exactè dimiseris eburneam pilam, cernes illam quidem suo impetu deprimere chordam, sed mox effecto pilæ impetu chordam sese restituere, atque conatu illo repellere pilam. Hanc verò esse propriam resiliens causam vel ex eo demonstrari potest, quod in iis solum corporibus locum habet, in quibus inest vis illa elastica, nempe in duris: in quibus verò nulla inest, aut certè segnior, nulla quoque aut certè non nisi segnis resilio fit, ut in molibus ac lenis. Et demum quod hac in parte nulla naturalior ac simpli-

plicior causa possit afferri. At rem delibasse sufficiat. Videri potest laudatus Author. Tantum addo nihil efficere objectionem Gassendi, non videri qualemnam depressionem possit efficere pila lanea allisa parieti marmoreo. Etenim dato quod in illa collisione partes marmoris non deprimantur, at saltem comprimuntur partes pilæ, quæ & ipsæ prædictæ sunt vi elasticæ. Unde conatu illo quo sese restitunt in pristinum statum, necesse est ut pilam à pariete repellant, quo fit ut pila butyracea non resiliat, quia etsi comprimantur ejus partes, attamen vi elastica destituuntur, quæ conentur ad sese restituendum. At de his satis.

Hic attingendum quoque esset aliquid de motu projectorum & pendulorum. Sed res ferè patet ex jam positis principiis: In primis enim projecta moventur vi impressa à projiciente, quæ est propagatio vi è loco motricis residentis in projiciente. Nam ut superius attingimus, vis loco motrix est sui similis productiva. Attamen brevi extinguitur illa impressio, quia non est naturalis. Pendula verò reciprocas illas immersiones emersionesque, reperiſosque itus ac reditus peragunt, quatenus pondus pensile cum fuerit à perpendiculari, in quo quiescebat, abductum, moxque sibi permittit, innata gravitate præcipitat se deorsum, non quidem rectâ viâ, quia prohibetur à chorda retinente, sed obliqua circuitione, ita ut juxta leges gravium motus in progressu fiat celerior: unde cum attingit perpendiculum est velocissimus ac validissimus, proindeque extingui non debet, sed quâ via patet ulterius uniformiter pergere, sicque emergere, donec impetu illo tandem extincto succedat alius à retrahente deorsum gravitate caufatus, qui pari jure ac præcedens, ubi attingit perpendiculum, iterum emergat, idque alternis vicibus, quoad usque emersione continuò minore facta propter gravitatem illi exaltationi tantisper repugnantem, tandem nulla fiat, sicque pondus in perpendiculari quiescat. Sed hæc delibasse sufficiat.

QUESTIO SECUNDA.

De Infinito.

INFINITAS tripliciter pertinet ad motum: Primò secundum durationem; nam motus potest in æternum durare: Secundò ex partium divisionis; quia motus est de genere continuorum: Continuum autem est in infinitum divisibile, ut probabitur quæstione quinta: Tertio secundum rationem principij; quia Veteres aliqui ponebant principium motus esse aliquid infinitum: ut Epicurus infinitas atomos, & Anaxagoras infinitas particulas, quas

voca-

vocat *panispermias*, id est, omnium rerum seminaria: Imò secundum veram sententiam primum principium movens debet esse aliquid infinitum, scilicet Deus. Unde postquam egimus de motu, cum Aristotele agendum est de infinito: circa quod quinque quaruntur. Primo utrum & quomodo infinitum naturaliter dari possit. Secundo, utrum divinitus dari possit creatura secundum essentiam infinita. Tertiò, utrum secundum magnitudinem molis: Quartò, utrum secundum multitudinem: Quinto, utrum secundum perfectionem alicujus qualitatis.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum & quomodo naturaliter dari possit infinitum?

Celebris est divisio infiniti in infinitum in potentia, seu syncategorematicum & infinitum actu, seu categorematicum. Infinitum actu, seu categorematicum est illud, quod secundum id quod actu habet, nullis finitur terminis: Sic Deus est ens actu & categorematicè infinitum: quia ejus essentia totam essendi plenitudinem nullis limitibus coarctatâ continet: Infinitum in potentia, seu syncategorematicum est illud, quod quamvis secundum id quod habet claudatur terminis, attamen secundum id quod habere potest, nullos limites agnoscit: Sic numerus hominum est finitus sit actualiter, attamen in potentia est infinitus, quia absq; fine crescere potest semper enim præexistentibus novi addi possunt. Hac distinctione prænotata.

Dico primo: *Naturaliter datur infinitum actu in essentia, scilicet Deus Optimus Maximus, qui est fons omnium perfectionum, & capis in se omnem essendi plenitudinem.*

Conclusio est de fide, & etiam naturaliter nota. Cum enim Deus sit causa omnium entium, necesse est, ut in se præhabeat omnem essendi rationem: Nemo enim causat effectivè & principaliter, nisi præcontineat perfectionem sui effectus; ergo causa omnis entis debet continere omnem essendi perfectionem; ac proinde esse infinite perfecta: sed de hoc iterum in Metaphysica.

Dico secundo: *Nulla creatura existens est infinita actu & categorematicè.* Conclusio fere constat apud omnes.

Probatur facile tum auctoritate Scripturæ Sapient: II. dicentis, *Deum omnia disposuisse in numero, pondere & mensura*, ac proinde finita: nam infinitum caret numero pondere, & mensura: Tum quia nulla creatura in se habet totam essendi plenitudinem, sed solum partem; unde dicitur *ens participatum*, id est ad particularem essendi modum determinatum; ergo nulla creatura est infinita, limitatio enim ad particularem modum essendi opponitur infinitati.

Tum

Tum quia, ut dicit D. Thomas, & magis infra expenditur, actus finitur per potentiam: Sed omnis creatura habet actum permixtum potentialitate, nulla enim est actus purus, ergo omnis creatura est finita: Tum demum quia omne ens creatum vel est accedens, vel substantia: Sed nec accedens, nec substantia creata possunt esse infinita, ergo. Probatur minor: Nam genus & differentia sunt limites essentia: Sed omnis substantia creata habet genus & differentiam, extra quæ non se diffundit; ergo est finita & limitata: Accedens autem cum recipiatur in substantia, debet ipsi proportionari; ac proinde non magis est infinitum quam ipsa substantia.

Dico tertiò: *Datur tamen in verum natura infinitum in potentia secundum magnitudinem, & secundum multitudinem; imò aliquantulum secundum essentiam.*

Declaratur conclusio: Nam quantitas potest crescere in infinitum: nulla enim adeo magna esse potest, cui Deus novam extensionem addere non possit; ergo datur infinitum in potentia secundum magnitudinem. Similiter nullus numerus adeo magnus dari potest, cui non novas partes Deus in infinitum adjicere non possit; ergo datur in infinitum in potentia secundum numerum. Similiter nulla creatura secundum essentiam adeo perfecta esse potest, quâ perfectiorem creare Deus non possit; ergo aliquantulum datur infinitum in potentia secundum essentiam non quidem ita ut eadem essentia creata sit in infinitum perfectibilis (essentia enim rerum consistunt in indivisibili) sed quia perfectiorem & perfectiorem semper Deus creare potest.

Dices: Potentia reducta in actum nullum sequitur absurdum; ergo si naturaliter detur infinitum in potentia, etiam naturaliter poterit illa potentia reduci ad actum, & sic dabitur infinitum actu.

Respondeo cum D. Thoma 1. p. quæst. 7. art. 4. ad 1. distinguendo majorem: Potentia reducta in actum nullum sequitur absurdum, reducta eo modo, quo reducibilis est; concedo: alio modo, nego, Infinitum autem in potentia in eo solum consistit, quod quolibet dato, semper alia dari possint in infinitum. Unde talis potentia est solum reducibilis in actum successivè, in quantum quolibet dato potest aliud poni in infinitum, absq; eo quod unquam perveniat ad ultimum terminum, ac proinde ad aliquid infinitum actu.

ARTICULUS SECVNDVS.

Utrum divinitus sit possibilis creatura secundum essentiam infinita.

Suppono cum D. Thoma 1. p. q. 25. a. 3. quod cum dicitur aliquid divinitus impossibile, hoc non est defectu virtutis ex parte Dei, sed defectu possibilitatis ex parte objecti, in quantum in tali objecto invol.

involuitur aliqua contradictio vel expresse, vel consecutivè. Sic Deus non potest creare alium Deum, quia implicat id quod est creatum, esse Deum, nec facere hominem sine anima, quia id quod non habet animam non est homo; nec producere creaturam conservatone divina non egentem, quia sequeretur eam non esse causatam à Deo: Nam conservatio est continua productio. Unde ut notat D. Thomas dum aliquid dicitur impossibile Deo, convenientius esset dicere, quod id fieri non potest, quam quod Deus id facere non possit. Hoc prænotato, querimus utrum possibile sit creatura actu infinita. Infinitum autem est id quod caret fine, unde quia aliquid potest careere fine & termino vel in essendo, vel in extensione, vel in multitudine, vel in intensione, ideo quadruplex est infinitum, secundum essentiam, secundum extensionem, secundum multitudinem, secundum intensiorem. In hoc igitur articulo incipientes à primo.

Dico: *Etiā divinitus non est possibile creatura secundum essentiam infinita, id est, quæ in linea entis careat termino & limitibus.* Ita tenent omnes ferè Philosophi & Theologi cum D. Th. 1. p. q. 7. a. 2.

Probatur primò conclusio ratione D. Thomæ. Quod constat actu permixto cum potentia non potest esse infinitum secundum essentiam, Sed omnis creatura necessario constare debet actu permixto cum potentia: ergo nulla creatura esse potest infinita secundum essentiam. Minor certa est: Quia proprium solius Dei est quod sit actus purus; omnis vero creatura necessario habet aliquid de potentialitate admixtum. Major vero probatur: Quia, ut dicit D. Thomas, actus finitur per potentiam in qua recipitur, & cui admiscetur; ergo omnis essentia potentialitate permixta est finita. Consequentia patet; Antecedens vero declaratur. Actus enim hoc ipso quod recipitur in aliqua potentia, participatur ab illa, sicque partim capitur, partim relinquitur, & intra limites illius ita clauditur, ut ad alias potentias non se extendat; sicque sit particulatus, ut loquitur D. Thomas in 3. dist. 13. q. 1. a. 2. q. 2. proindeque finitus & limitatus. Adde præterea quod actus est perfectio: Unde quando actus essendi admiscetur potentia, imperficetur & minuitur, ac proinde limitatur, sicut quando lux admiscetur opacitati, sit imperfecta & magis diminuta. Tertiam & profundiorē explicationem huius principij reservamus expendendam in Metaphysica, quæst. 1. a. 3.

Probatur secundò alia ratione, quam insinuat D. Thomas Op. 4. cap. 3. Essentia determinata ad certum genus & differentiam entis, non est infinita; Sed omnis creatura, quæ dari potest, necessario est determinata ad certum genus & differentiam entis; ergo nulla dari potest infinita. Minor certa est: Quia creature, cum nulla esse possit ipsa entis plenitudo debent inter se partiiri rationem entis; quæ

quæ quidem partitio sit, quatenus quælibet determinatur ad certum essendi modum ab alijs distinctum, qui essendi modus in quantum convenit cum alijs, fundat rationem generis, in quantum differt, fundat rationem differentia. Major vero (quam negant Adversarii) probatur: Illud non est infinitum, quod clauditur terminis; Sed genus & differentia sunt termini essentiales: ergo quod habet genus & differentiam, non est infinitum in essentia. Major certa est: Minor vero probatur. Quia genus & differentia ita determinant essentiam rei ad certum essendi modum, ut non se extendat ad omnem plenitudinem entis, nec ad alias entitates extra illam differentiam positas, proindeque ipsam restringunt & limitant: Sicut quia inter se Reges partiuntur orbem, limites cujuscunque regni finiunt potentiam cujuscunque Regis, quia extra illos non se extendit.

Probatur tertio: Infinitum est in linea entis quod capit omnem plenitudinem essendi: Sed nulla creatura potest in se comprehendere totam plenitudinem essendi: ergo nulla dari potest infinita. Major patet: Tum quia est veluti notio entis infiniti: Tum quia ideo concipimus Deum infinitum in essendo, quia capit omnem essendi plenitudinem: Et è contra, homo & Angelus sunt finiti in essendo, quia ita restringuntur ad certum essendi modum, ut ad alios non se extendant: Tum demum quia exclusio & distinctio unius entis ab alio est signum limitationis: unde ens infinitum nihil debet excludere, sed omnia continere, saltem seclusis imperfectiōibus. Minor vero probatur: Ens participatum non continet totam essendi plenitudinem: Sed omnis creatura est ens participatum; ergo nulla continere potest totam plenitudinem essendi. Minor certa est: Quia omnes creature sunt quædam primi entis participationes: unde ens creatum, & ens participatum sunt idem, ut patet ex D. Thoma 1. part. quæst. 44. a. 1. Minor vero declaratur: Nam participare, ut inquit D. Thomas, est partim capere, partim relinquere: ergo nullum ens participatum capit totam plenitudinem entis, sed solum aliquam particulam, sicut fluvius solum particulam capit illius immensæ aquæ, quæ est in Oceano. Adde quod solius Dei est, capere omnem essendi plenitudinem, id enim proprius ejus character est: ergo nulli creature potest id competere.

Objicies primo: Quanto major est virtus productiva, tanto maiorem effectum producit: Sed Divina virtus est infinita: ergo potest producere creaturam infinitam.

Respondeo distinguendo maiorem: Quanto major est virtus, tanto maiorem effectum producit, *intra lineam possibilitatis*, concedo: *extra talem lineam*, nego. Effectus autem infinitus est impossibilis, quia de ratione entis creati est, quod sit participatum, ac proinde finitum. Unde sicut Deus, licet infinitè potens, non potest facere aliquid

aliquid non creatum, hoc enim esset ponere simul contradictoria: ita non potest facere quod aliqua creatura sit infinita. Solutio est D. Thom. 1. p. q. 17. a. 2. & de pot. q. 1. a. 2. ad 4.

Inflabis: Effectus debet proportionari causæ: Sed potentia Dei est infinita, ergo debet ei correspondere effectus infinitus.

Respondeo primo, etiam Divinæ potentia respondere effectum infinitum, non quidem actu, sed syncategorematicè & in potentia, in quantum nulla creatura ita perfecta esse potest, ut perfectionem in infinitum producere non possit, ideoque Dei potentia dicitur infinita, quia nunquam exauriri potest, sed semper effectus perfectiores & perfectiores in infinitum profunderet.

Respondeo secundo distinguendo maiorem: Effectus debet proportionari causæ, *in causis univocis*, concedo: *in causis equivocis*, nego. Sic enim videmus, quod sol non producit alium solem sibi perfectè similem: quia est causa æquivoca: Unde nec Deus potest creare alium Deum, nec proinde effectum infinitum, & si perfectè proportionatum. Solutio est ex D. Thoma 1. p. q. 25. a. 2. Addi potest, quod omnis effectus à Deo creatus, licet in re sit finitus, tamen in modo fieri est infinitus: Nam etiam minimam muscam creare ex nihilo arguit virtutem infinitam, ut ostendetur in Metaphys. q. 3. a. 2.

Urgebis: Potest Deus formare hunc actum: Volo, ut fiat perfectissima creatura, quam ego possim producere: Sed illa creatura erit infinita, ergo dari potest creatura infinita.

Respondeo negando maiorem: Implicat enim ille actus, quia nullus effectus datur ita perfectus, quo Deus perfectiorem producere non possit, aliàs exauriretur ejus potentia. Unde sicut Deus non potest imperare ut detur ultima dies possibilis, quia omni data dies, alia posterior dari potest, ita nec imperare ut detur perfectissima creatura, ultra quam Dei potentia non extendatur: quia omni data creatura Deus perfectiorem producere potest.

Dices: Si Deus ageret necessario, producere effectum infinitum: ergo & liberè potest illum producere. Antecedens videtur certum: tunc enim Deus ageret ex toto suæ virtutis conatu. Consequentia vero ex eo constat, quod libertas non præjudicet Dei potentia.

Respondeo primo, dato uno impossibili sequi aliud, ut communiter dicitur.

Respondeo secundo, negando antecedens: Deus enim agens toto virtutis suæ conatu non faceret aliquid implicatorum. Cum ergo implicet eas participatum esse infinitum, Deus non faceret aliquid infinitum, sed semper effectus perfectiores in infinitum profunderet.

Obijcies secundo: Si darentur omnes creaturæ possibiles, aliqua earum

earum esset infinita; ergo si sint creaturæ infinitæ possibiles, inter illas datur aliqua infinita possibilis.

Respondeo primo negando consequentiam, & paritatem: Si enim omnes creaturæ possibiles darentur, daretur quoque inter illas quædam omnino perfectissima, ac proinde infinite perfecta. At vero in creaturis possibilibus nulla est perfectissima, sed quicumque data, perfectior dari potest, & ideo nulla est infinite perfecta.

Respondeo secundo distinguendo consequentiam: ergo si sint creaturæ infinitæ possibiles, quædam infinita erit possibilis, si sint possibiles categorématicè & possibiliter, ut ita dicam exauribili, concedo: si sint solum possibiles syncategorematicè & possibiliter inexauribili, nego: Quia contra rationem potentie inexauribilis est, ut perveniatur ad ultimum effectum, & proinde ut parturiat effectum infinitum actu.

ARTICULUS TERTIUS.

Utrum divinitus sit possibilis magnitudo infinita.

EPicurus, & quidam alij putaverunt dari de facto magnitudinem infinitam, dicentes intermundia, id est spacia illa extra hunc mundum diffusa, plena esse infinitis alijs mundis modo pereuntibus, modò renascentibus ex varia dispositione atomorum in infinito inani volitantium. Epicuræorum sententiam ex parte renovavit Cartesius 2. par. lib. prim. num. 21. dicens mundum esse in immensum diffusum, levissimo illo ductus fundamento; quia, inquit, ultra quoscumque designatos limites possumus imaginari adhuc spatium ac proinde corpus: Ex quo concludit, quod quia omne quod concipimus est verum, ideo necesse est ultra quoscumque designatos limites dari spatium & corpus; ubi enim corpus non est, nec spatium repelli potest.

Sed nihil inanius hac ratione; quasi vero Deus Universo limites & fines statuere non potuerit, & teneatur corpora immensum diffundere, quia id imaginamur, nempe eodem ratiocinio oportebit dari chimæras, mortem, tenebras aliasque privationes esse entia realia, quia eas apprehendimus ut entia realia. Idem temporis successionem esse ab æterno, quia ante creationem mundi dies & annos in infinitum imaginamur; Imò ante mundi creationem fuisse alium mundum quia spatium in quo nunc est ille imaginamur ut immensum aliquod intervallum ac proinde juxta leges Cartesij ut verum corpus.

Rejeto igitur utroque hoc commento, ut certum supponimus creaturam corpoream non immensam esse, sed sub certis

certis limitibus à divina sapientia creatam, nempe cum id Scriptura ipsa sit s indicet Sap. 11. cum dicit *Deum omnia disposuisse in numero pondere & mensura*. Unde solum hic quærimus, an de potentia absoluta possit dari infinita magnitudo. Scitista & quidam Nominales, quos sequuntur aliqui recentiores, tenent esse possibilem; negant verò ceteri cum quibus.

Dico: *impossibile est magnitudo actu infinita*. Ita expressè D. Th. 1. p. q. 7. a. 3. & aliis in locis.

Probatur primo conclusio ratione D. Thomæ. Non potest dari corpus essentialiter infinitum; ergo nec quantitas. Antecedens patet ex jam dictis: Consequentia verò probatur: Proprietas debet proportionari essentia à qua oritur: & accidens subjecto in quo recipitur: Sed quantitas est proprietas & accidens corporis; ergo debet ei proportionari; ergo tam debet esse finita quam corpus ipsum.

Probatur secundo alia ratione D. Thomæ. Omnis quantitas debet esse figurata, ergo & finita. Probatur antecedens: Nam figura est forma & proprietas quantitatis; ergo dari non potest quantitas sine figura. Probatur etiam consequentia: Nam figura est terminus quantitatis, & afficit ipsius extremitatem: ergo omnis quantitas figurata est finita, & in aliquo extremo terminata. Unde ponere quantitatem infinitam, & tamen habentem figuram, v. g. triangularem vel quadratam, uti faciunt Adversarii est ponere infinitum terminis & extremis finitum, quod planè repugnat.

Probatur tertio rationibus mathematicis. Implicat dari spatium infinitum terminis clausum: Sed si daretur corpus infinitum, daretur spatium infinitum terminis clausum; ergo repugnat corpus infinitum. Major patet. Probatur minor: Possent enim ab aliquo puncto illius corporis angulariter protrahi duæ lineæ in infinitum: Sed spatium intra illas lineas contentum esset infinitum, & tamen terminis clausum: ergo, &c. Major patet: In quolibet enim corpore possunt describi lineæ ipsi proportionatæ. Minor vero probatur: & in primis, quod tale spatium esset infinitum: Nam quanto lineæ angulari et protractæ magis recedunt à puncto anguli, tanto longius distant inter se: Sed illæ lineæ recederent in infinitum à puncto anguli; ergo distarent in infinitum inter se, ac proinde spatium ab illis interceptum tandem evaderet infinitum. Quod verò nihilominus clauderetur terminis, probatur: Nam semper ejusmodi distantia clauderetur illis duabus lineis tanquam limitibus, quos nunquam excederet.

Dicere autem cum Adversariis: quod potest dari infinitum clausum terminis infinitis, omnino impicatorum est. Quod enim est infinitum, caret fine, ac proinde termino. Finis enim & terminus

idem

idem sunt in quantitate. Unde dicere infinitum terminis clausum, idem est ac dicere infinitum habens finem. Neque valet quod ajunt terminos esse infinitos, qui distant ab invicem infinite; cum enim terminent spatium quo distant, implicat illud esse infinitum, ac proinde quod infinite distent ab invicem.

Confirmatur primo alia demonstratione mathematica, spatium illud inter duas illas lineas interceptum fore infinitum simul, & finitum. Et in primis, quod esset infinitum, constat tum ex communi confessione Adversariorum; tum ex ratione supra facta, quæ omnino demonstrativa est: Quis enim neget duas lineas angulariter protractas tanto magis invicem distare, quanto longius recedunt à puncto anguli; Proindeque si recedant in infinitum à puncto illo, in infinitum quoque distare inter se. Quod vero spatium illud foret etiam finitum demonstratur: Nam nulla dari possit linea transversalis inter duas illas, quæ non esset finita: ergo omne spatium inter illas medium foret finitum. Patet consequentia: Nam spatium quod mensuratur linea finita, est etiam finitum; ergo si nulla dari potest linea transversalis inter illas laterales infinitas, profecto nec ullum spatium infinitum. Antecedens vero probatur: Omnis linea excedens aliam finitam finitâ magnitudine est etiam finita, ut per se patet: Sed omnis linea transversalis, quæ dari potest intra præfatas lineas angulariter protractas excedit præcedentem finitam finitam magnitudinem; ergo nulla linea transversalis inter illas duas angulares potest esse finita.

Hæc ratio ita efficax est, ut quidam recentior oppositam sententiam tenens ingenuè fateatur nec à se, nec ab aliis satis expeditam solutionem inventam adhuc esse.

Confirmatur secundo aliâ demonstratione: implicat dari virgam infinitam, ergo & quodlibet aliud corpus. Consequentia patet ex paritate rationis, & admittitur ab adversariis. Antecedens probatur: Illa enim virga esset finita & infinita; ergo implicat. Probatur antecedens; & in primis quod esset infinita supponitur, quod vero esset finita, sic ostenditur. Supponatur virgam illam frangi, atque utrinque auferri valorem palmi unius, eoque facto rursus conjungi. Manifestum est partes illas virgæ non posse invicem accedere, ut consumpto illo bipalmari spatio cœtant, quin ex oppositis extremis deserant tantumdem spatii. Illud igitur spatium utrinque derelictum erit finis virgæ, neque enim ultra illud excurrer; ergo erit finita, imò antea erat finita, non enim tam modicæ portionis detractioe potuit ex infinita fieri finita.

Plures aliæ rationes possunt adduci, ut quod infinitum in aliquo genere debet continere totam plenitudinem sui generis: Ut enim dicit D. Thomas quodl. 9. art. 1. *infinito non est aliquid majus in eo*

Part. I. L.

R

ordina,

ordine, in quo est infinitum; Implicat autem corpus comprehendere omnem quantitatem possibilem, & quod maius fieri non possit quia Deus semper potest novam quantitatem adijcere præexistenti. Præterea corpus infinite magnum esset mobile & immobile: Mobile quidem, quia mobilitas, saltem localis, est proprietas corporis immobile vero, quia cum occuparet omnem locum, moveri non posset de loco ad locum motu recto: Non posset etiam moveri circulariter, quia in motu circulari una pars debet pervenire ad locum suæ oppositæ, partes autem corporis infiniti distarent in infinitum inter se, ergo nulla posset pervenire ad locum alterius. Hac ratione utitur D. Thomas 1. p. q. 7. a. 3. Demum, quod constat partibus finitæ magnitudinis, non potest esse infinitum: Sed tale corpus constaret partibus finitæ magnitudinis, ut patet; ergo non esset infinitum. Probatur major: Nam finitum addito finito non potest facere infinitum; ergo quod constat partibus finitis, non potest esse infinitum. Et si dicas, quod tale corpus constaret partibus finitis quidem, sed in infinitum multiplicatis & supraadditis; Contra est: Nam additio partis ad partem non potest fieri nisi in infinitum syncategorematicè, inquantum qualibet appositæ potest alia & alia in infinitum apponi, infinitas autem syncategorematica nunquam potest partitur in infinitum actu & categorematicum, quia repugnat ei totaliter effundi.

Adversarii vix ullum habent argumentum: Tota eorum probatio est in solvendis inconvenientibus à nobis allatis, quæ tamen vix evitare possunt. Unde solent confugere ad incomprehensibilem Dei potentiam, quæ plus potest facere, quam possit homo concipere, & cui facilia sunt quæ nobis videntur impossibilia. Hoc autem licet verissimum sit, Philosophus tamen in rebus naturalibus nihil asserere debet possibile, nisi possit evacuare argumenta, quæ probant illud implicare, nisi forte id constet ex revelatione Dei, cui debemus subijcere lumen nostrum, tanquam primæ veritatis regulæ. Cæterum in iis, quæ revelatione non constant, stare debemus lumini naturali.

Obijciunt præterea auctoritatem Aristotelis dicentis, lineam infinitam posse poni sub prædicamento quantitatis; ergo possibilis est.

Respondeo Aristotelem loqui in suppositione impossibili; sicut cum dicimus quod baculus ligneus, etiam si careret duobus extremis, poneretur in prædicamento substantiæ, quamvis certum sit dari non posse baculum sine extremis.

Insuper, Potuit dari tempus infinitum; ergo & corpus infinitum. Consequentia patet ex paritate rationis. Probatur antecedens. Nam mundus potuit esse ab æterno, etiam quantum ad motum & ad tempus; ergo tempus potuit esse infinitum.

Respon-

Respondeo in sententia quæ tenet motum tempus potuisse esse ab æterno, distinguendo antecedens: Potuit dari tempus infinitum *syncategorematicè*, concedo: *categorematicè* nego. Cum enim impossibile sit partes temporis esse simul, infinitas temporis non potest esse infinitas actu, sed solum syncategorematica & in potentia inquantum post quodlibet tempus potest esse aliud, & ante quodlibet fuisset aliud, si ab æterno mundus & motus extitissent. Utrum vero extare poterint, discutietur infra.

Urgebis: Quantitas infinita non repugnat; ergo dari potest. Probatur antecedens: Non enim repugnat ex parte Dei, qui omnia potest: nec ex parte quantitatis, quæ de se augeri potest in infinitum; ergo nullatenus repugnat.

Respondeo repugnare ex parte quantitatis quæ non potest esse sine figura, nec proinde sine termino. Et si possit in infinitum crescere, potentia illa est solum syncategorematica, quæ nunquam reduci potest ad actum infinitum: quia ut acutè dicit D. Thomas in 1. dist. 43 a. 1. potentia illa esset exhausta & finita, si ad ultimum actum perveniret, quæ verba rite penetrata lucem & robur non modicum conclusioni afferunt. Deinde id repugnat consecutivè propter inconvenientiam insolubilissimam jam supra relatam.

Dices: D. Thomas quodl. 12. a. 3. dicit, infinitum non implicare contradictionem; ergo fieri potest à Deo.

Respondeo in alijs locis expressissimè D. Thomam dicere infinitum repugnare, ut patet quodl. 9. & Philosophos anti quos, dum ponebant infinitum actu, propriam vocem ignoravisse, quia ponebant aliquid repugnans: Unde ad locum citatum dico D. Thomam non dicere simpliciter & ex omni parte non repugnare infinitum; sed solum quod contradictio illa non se tenet præcisè ex parte ipsius rei; sed ex modo quo fieri deberet: quia, ut inquit, Deus non potest facere quantitatem sine figura seu forma, nec proinde sine terminis.

ARTICULUS QUARTUS.

Utrum sit possibilis multitudo infinita actu.

Affirmant Scotistæ, Nominales, & cum illis recentiores aliqui, ante illos autem Avicenna & Algazel: Negant vero communius alij, cum quibus

Dico: *Repugnat dari multitudinem in finitam actu.* Ita D. Thomas 1. p. q. 7. a. 4.

Probatur primo conclusio: Dari non potest multitudo infinitarum quantitativarum: ergo nec aliarum rerum. Consequen-

R 2

quantia patet: Nam utrobique videtur par ratio. Antecedens vero probatur: Multitudo infinita quantitatum conficeret molem & magnitudinem infinitam, ut patet: Sed repugnat dari magnitudinem & molem infinitam, ut supra probatum est, ergo etiam repugnat infinita multitudo rerum quantitativarum.

Probatur secundo: Numerus infinitus deberet comprehendere omnes numeros: Sed repugnat numerus comprehendens omnes numeros; ergo repugnat numerus infinitus. Major supra declarata est: Nam omne infinitum debet comprehendere omnem sui generis plenitudinem; unde ut ait D. Thomas quodl. 9. art. 1. infinito non potest esse aliquid majus in eo ordine in quo est infinitum. Minor vero probatur: Nullus enim potest dari numerus, quo major dari non possit. Sed numerus, quo major dari potest, non comprehendit omnes numeros; ergo dari non potest numerus comprehendens omnes numeros. Minor de se nota est: Major vero probatur, si enim talis numerus esset hominum, major esset numerus capillorum, & si esset capillorum, major fieret, si quidam ex illis dividerentur in duas partes. Et demum cujuscunque rei multitudo crescere potest per additionem alicujus, quam Deus potest de inexhausto potentie sue sinu effundere.

Probatur tertio ratione quam supra tetigimus ex Div. Thoma: Possibilitas rerum non est nisi possibilitas syncategorematica, nempe in eo sita quod divina potentia, à qua res dicuntur possibiles, nunquam exhausti possit, sed quibuscunque productis valeat nova & nova semper producere: Atqui repugnat infinitatem illam syncategorematicam parturire aliquid actu infinitum, alias exhauriretur & finiretur, ut quæ actu profudisset, quidquid profundere valebat; ergo repugnat ut multitudo rerum sit actu infinita, sed quacumque data multitudine potest adhuc major creari.

Confirmatur: Tum quia omnis multitudo creabilis debet esse sub determinata specie, ergo & finita aliqua ultima unitate, quæ det speciem numero: Tum quia multitudo infinita non potest cadere sub intentione creantis, qui facit omnia in numero, pondere, & mensura: Tum quia in qualibet multitudine plures sunt binarii, ergo neutri possunt esse infiniti, nam infinito nihil est majus: Tum demum, quia omnis multitudo minui potest; repugnat autem infinito ut minus fiat.

Obijcies primo: D. Thomas Op. 27. dicit non esse adhuc demonstratum, quod Deus non possit facere infinita esse actu; ergo id non implicat.

Respondeo ex hac autoritate ad summum sequi D. Thomam non existimasse rationes, quibus probatur repugnantia infiniti actu esse perfecte demonstrativas, & prorsus insolubiles; at tamen quia

efficac-

efficacissimæ sunt, ideo huic sententiae cum Divo Thoma adhaeremus.

Obijcies secundo: Deus posset creare unum Angelum in omni instanti unius horæ: Sed in hora sunt instantia infinita: ergo illi Angeli essent infiniti.

Respondeo distinguendo majorem: Deus potest creare unum Angelum in omni instanti unius horæ, *designabili & determinato*, concedo: *indesignabili & indeterminato*, nego: Creatio enim rei determinate debet fieri in instanti determinato: in hora autem non sunt instantia instantia designabilia, etiam à Deo.

Instabis: Aristoteles posuit mundum ab æterno, & saltem probabiliter tenetur potuisse creari ab æterno: Sed hoc posito dari possent infiniti Angeli; ergo. Probatur minor: Potuisset enim Deus quolibet anno creare unum Angelum; ergo jam Angelorum multitudo esset infinita.

Respondeo primo, Sententiam, quæ tenet mundum potuisse creari ab æterno, etiam quantum ad entia successiva, miras parè angustias, unde potest deleri, Sed res accuratius infra examinetur.

Cæterum qui tenent possibilitatem successivorum ab æterno, fugiunt hoc argumentum dicendo Deum potuisse creare Angelum quolibet anno disjunctivè, non collectivè: id est, nullus esset designabilis annus, in quo non potuisset Deus creare Angelos; at tamen fieri non potuisset, ut de facto creasset in omnibus, ita ut nullus esset annus, in quo non fuisset productus aliquis Angelus.

Obijcies tertio: Deus potest producere quidquid cognoscit cognitione practica: Sed Deus cognitione practica cognoscit infinitam multitudinem; ergo potest illam producere. Major videtur certa: Nam cognitio Dei practica est rerum effectiva. Minor etiam probatur: Deus practice cognoscit quidquid potest facere, id est, totam collectionem creaturarum possibilium: Sed illa collectio est infinita; ergo.

Respondeo primo distinguendo minorem: Deus cognoscit infinitam multitudinem, *infinitate categorematica*, nego, *infinitate syncategorematica*, concedo. Unde non sequitur, quod possit producere infinitum actu; quia infinitati syncategorematicæ repugnat reduci in omnem suum actum.

Respondeo secundo distinguendo antecedens: Deus potest producere quidquid cognoscit practica cognitione, eo modo quo cognoscit producibile, concedo; alio modo, nego. Multitudo autem illa infinita creaturarum non possibilium non cognoscitur à Deo ut ut producibilis tota simul, sed solum successivè; nempe quatenus omni data major dari potest.

Instabis: Cogitationes Beatorum futuræ per totam æternitatem

R.

omni

omnes actu existunt præsentibus in æternitate : Sed illæ cognitiones sunt infinitæ : ergo datur multitudo actu existens infinita, saltem in æternitate.

Respondeo primò cum Complutensibus, quod sicut cogitationes Beatorum esse præsentibus æternitati, non impedit quin sint in se ipsis futuræ, ita quoque, quamvis omnes actu existant in æternitate non impedit quin in se ipsis sint solum infinitæ in potentia ; quia ejusmodi actualis præsentia totum id quod habet de actu, emendat ab æternitate ; & ideo non impeditur propria potentialitas & successio.

Respondeo secundò cum Ioanne à sancto Thoma, distinguendo consequentiam ; Ergo datur aliqua multitudo infinita : ut contenta in aliquo infinito increato, concedo ; ut posita extra aliquid increatum infinitum, nego. Quamvis enim in æternitate & potentia Dei lateat infinita multitudo, nunquam tamen potest extra existere infinita ; quia & potentia Dei, & æternitas exhaustiri nunquam possunt : & ideo extra illas infinita multitudo actu nequit existere.

Objici solet, partes continui esse infinitas. Sed illud argumentum infra discutietur quæst. 5. art. 1.

ARTICULUS QUINTUS.

Sit-ne possibilis qualitas infinite intensa? Vbi etiam agitur de terminis magnitudinis rerum.

Intensio est incrementum proprium qualitatis sicut enim quantitas dum crescit, dicitur *augeri*, ita qualitas dum perficitur, dicitur *intendi*. Queritur utrum aliqua qualitas ita possit perfici & intendi, ut tandem fiat infinita.

Dico : *Repugnat dari qualitatem infinite intensam.*

Probatur ratione D. Thomæ 3. p. q. 7. a. 11. Non est possibilis essentia infinita : ergo nec unalitas infinita. Probatur consequentia : Nam qualitas infinita exigeret subjectum infinitum, nempe sibi proportionatum.

Confirmatur : Nam ferè omnes qualitates habent terminos sui augmenti, & ideo crescere non possunt in infinitum : Si autem aliqua qualitas posset crescere in infinitum, ut dicitur de gratia, illa infinitas est solum syncategorematica, in quantum potest semper ulterius perfici : Unde nunquam potest parturire infinitam actu intensionem, quia infinitas syncategorematica nunquam potest reduci ad totalem actum, ut sæpe superius dictum fuit.

Dices : Gratia & merita Christi sunt infinita actu ; ergo datur qualitas infinite intensa.

Respondeo esse infinita in esse moris, non vero in esse entis, id est

est, quantum ad valorem, non tamen quantum ad entitatem. Gratia enim Christi est quidem entitatis finita ; attamen propter conjunctionem cum supposito Divino significatur infinite, sicuti & omnes Christi actiones. Sed de his ad Theologos.

Quantum ad secundam tituli partem queritur, utrum res naturales habeant terminos suæ magnitudinis & parvitat, infra quos minui, & ultra quos augeri non possint. Ejusmodi terminos vocant Philosophi, *maximum quod sit, & minimum quod sit.*

Respondeo in primis pro certo censeri res omnes naturales habere terminum parvitat. Dari enim potest adeo parva quantitas, quâ minorem nulla forma naturalis admitat. Cujus ratio est, cum quâ quolibet forma exigit dispositiones determinatas in materia quam occupat, ut sit apta ad exercendas operationes sibi connaturales : Sed dari posset tam parva quantitas, quâ minor sufficere non posset ad exercendas operationes alicuius formæ ; ergo minorem pati non posset : Tum quia videmus multa perire per nimiam divisionem, sicut dicit D. Thomas in 4. dist. 12. quæst. 1. art. 2. de forma panis.

Quantum verò ad viventia, dicendum est ea non solum habere terminos suæ parvitat, sed etiam magnitudinis, quos ubi attingere, ultra crescere non possunt. Id patet : Tum experientia quâ videmus viventia, ut homines, boves, plantas, &c. crescere usque ad certam quantitatem, quam ubi attingere, cessat incrementum : Tum etiam ratione : Nam viventia crescunt per vim nutritivam, quæ paulatim languescit, donec totaliter deficiat juxta tempus à natura statutorum.

Dices : Crocodilus semper crescit, ut dicit Aristoteles ; ergo non habet terminum suæ magnitudinis.

Respondeo negando consequentiam : habet enim terminum magnitudinis, sicuti & alia viventia : Sed in illo idem est terminus magnitudinis, qui & vitæ, quod non contingit in aliis animantibus, nisi fortè in quibusdam serpentibus, & monstris marinis, quæ etiam toto vitæ suæ decursu augeri videntur.

Quantum ad non viventia, ut sunt ignis & aqua, in primis certum est ab extrinseco saltem habere limites sui augmenti : Tum quia producantur à causis, quarum virtus est determinata ad certam spheram : Tum quia habent determinata loca suæ conservationis, à quibus si exeant, diu conservari non possunt ; sicuti patet de igne elementari, qui limitatur ad certam spheram intra concavum lunæ, & convexum aëris, ultra quam si procedat, diu non conservatur, sed brevi extinguitur : Tum demum quia habent solum certam materiam, quam possint occupare : ut omnia elementa habent materiam sublunarem, ultra quâ diffundi non possunt. Attamen ab intrinseco, nullos terminos magnitudinis habere videntur, quia cum crescant

crefcant per appofitionem fui fimilis, ut aqua per appofitionem alterius aquæ, licet in infinitum poteft apponi aqua aquæ, ita quoque in infinitum aqua crefcere poteft. Unde quando Div. Thomas dicit omnem formam habere determinatam quantitatem, loquitur de illa, quam actu habet, non verò de illa, quam habere poteft per appofitionem fui fimilis.

QUÆSTIO TERTIA.

De Tempore.

CIRCA tempus merito præfari possemus quod dicit Augustinus 11. Conf. c. 14. *Quid est tempus? si nemo quærat à me scio: si quærenti explicare velim, nescio*: licet enim tempus nobis sit notissimum notitiâ confusâ & experimentalî, cum in eo perpetuò versemur; attamen propter minimam suam entitatem vix mente deprehendi poteft & explicari. Ut tamen aliquam ejus notitiâ tradamus, in primo articulo agemus de duratione in communi: In secundo de natura, divisione, & modo exiftendi temporis; Quibus adjungemus tertium de modo incipiendi & definendi rerum tum successivarum, tum permanentium.

ARTICULUS PRIMUS.

De Duratione in communi.

CIRCA durationem tria occurrunt explicanda: Primò quid sit. Secundo, quotuplex sit: Tertiò quomodo distinguatur à re durante.

Dico primò: *Duratione rectè definitur, Permanentia rei in esse*. Definitio est communis, & per se nota: Nam res censentur durare, quamdiu permanent in suo esse; ergo duratio nihil aliud est, quam persistencia, seu permanentia rei in esse. Sumitur autem hic permanentia, non ut opponitur variationi, sed ut opponitur definitioni.

Dico secundo: *Duratione est triplex, scilicet æternitas, ævum, & tempus*.

Explicatur conclusio ex D. Thoma 1. p. q. 10. a. 5. Cum enim duratio sit permanentia rerum in esse, tot sunt durationes, quot modis aliquid permanere poteft in esse: Sed tres sunt modi permanenti in esse, ergo & tres species durationis. Probatur minor, Rerum enim quædam ita permanent in esse, ut sint omnino immutabiles

In illo: ejusmodi est Deus qui de se dicit, *Ego Deus & non mutator*: talis permanentia in esse omnino variabili vocatur *æternitas*. Quædam verò habent esse variabile, ut motus & substantiæ corruptibiles, quæ perpetuæ mutationi subjacent: duratio earum dicitur *tempus*. Quædam medium tenent; nec enim omnino invariabiles sunt, nec omnino variabiles; sed quantum ad suum esse nullam patiuntur mutationem, quantum vero ad operationes variantur, ejusmodi sunt Angeli, animæ rationales, & cœli; duratio talium rerum vocatur *ævum*.

Ex his colliges definitionem istarum durationum: *Æternitas* enim est duratio rei omnino invariabilis; unde dicitur à Theologis cum Boëtio, interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio. Tempus est duratio rei tam secundum esse, quam secundum operari variabilis; ejusmodi est motus, & illud, cujus esse subjicitur motui. *Ævum* est duratio rei secundum operari, vel secundum alia accidentia variabilis, sed invariabilis secundum substantiam; ejusmodi sunt Angeli, & cœli, qui secundum substantiam sunt incorruptibiles, secundum accidentia verò variantur.

Dico tertiò: *Duratione in creatis distinguitur à re durante, saltem modaliter*. Ita D. Thomas 1. p. q. 10. a. 2. Nulla, inquit, alia res præter Deum est sua duratio.

Probatur conclusio: Quod advenit rei creatæ, distinguitur ab illa: Sed duratio advenit creaturæ; ergo distinguitur ab illa. Probatur minor: Duratio est permanentia in esse: Sed adventitium est creaturæ ut permaneant in esse, poteft enim destrui; ergo duratio advenit creaturæ.

Confirmatur conclusio, præcipuè circa tempus, ipsum distingui à motu, cuius est duratio: Tum auctoritate; nam Aristoteles 4. phys. tex. 98. dicit, *quod tempus non est motus, sed aliquid eius*; & D. Thomas Op. 36. cap. 1. Tempus, inquit, habet esse per motum, sicut accidens per subjectum: Tum etiam ratione D. Thomæ & Aristotelis; nam motus & tempus differunt secundum proprietates: ergo & secundum essentiam. Consequentia patet: Nam proprietates notificant essentiam. Probatur antecedens: Siquidem proprietates motus est, quod sit velox, vel tardius; at vero tempus nec tardum est nec velox. Adde præterea, quod motus possunt esse æquales secundum se, & inæquales quantum ad tempus; ut si restitudo & equus conficiant unum stadium, motus utriusque secundum se erunt æquales, secundum tempus inæquales, quia equus conficit suum motum brevissimo tempore, restitudo verò longissimo.

ARTICVLVS SECVNDVS.

Quid & quotuplex sit tempus & quomodo sit præsens?

PRæcipua Physicorum cura est circa tempus; quia est duratio & mensura motus, rerumque mobilium; omnia enim moventur in tempore, & quæcumque nascuntur aut intereunt, ab illo mensurantur, ut patet de vita nostra, quam diebus & annis mensuramus. Unde ut explicetur natura, divisio, & existentia, siue præsentia temporis.

Dico primò: *Tempus recte definitur, Numerus seu mensura motus secundum prius & posterius.*

Explicatur hæc definitio quæ est Aristotelis: In primis tempus dicitur *mensura*, seu *numerus motus*, quia diuturnitas vel breuitas existentie motus mensuratur tempore: Dicitur enim motus brevis, qui brevi tempore decurrit; longus vero, qui longo tempore perseverat. Aristoteles autem usus est nomine *numeri* quia mensuramus motum numerando tempus; nempe assumimus notam aliquam & determinatam temporis extensionem, puta horam, quam sepius replicando tandem exaurimus successionis quantitatem, sicq; numeratione quadam illam mensuramus. Additur *secundum prius & posterius*, quia cum motus essentialiter consistat in successionem, seu fluxu continuo partium, quarum prior præcedit, & posterior succedit, extensio numerabilis illius successionis est ipsum tempus: unde merito dicit August. 11. Conf. cap. 14. *quod si nihil præteriret non esset præteritum tempus, & si nihil adveniret, non esset futurum tempus; præsens autem, si semper esset præsens, id est nisi successive fluere, iam non esset tempus, sed æternitas.* Atque inde fit, quod cum vel nullo modo, vel vix advertimus successionem illam numerabilem, propter vehementem animi adhesionem ad aliquid gratum vel magni momenti, non sentitur tempus; sicut contingit hominibus profunde aliqua contemplantibus, vel occupatis circa gravia negotia, vel quorum animus voluptate allicitur. Ob hanc causam nec dormientes sæpe advertunt tempus; quia, ut inquit Aristoteles, conjungentes finem vigiliæ cum initio evigilationis, prætermittunt mediam successionem, quam propter somnum non advertunt. Exemplum huius rei famosum refert Historiæ Ecclesiastica de septem Fratribus dormientibus, qui tempore persecutionis in caverna inclusi, & divino quodam somno correpti, cum post aliquot sæcula evigilassent, vix integram noctem se dormivisse putabant.

Dico secundo: *Esti plura sint tempora particularia & intrinseca, est tamen unicum tempus universale & extrinsecum, quo motus omnis mensuratur, scilicet tempus circulationis primi mobilis, quæ perficitur in spatio viginti quatuor horarum.*

Proba-

Probatur prima pars: Tempus enim est mensura, seu duratio numerabilis motus (ut enim advertit D. Thomas, non est numerus numerans, sed numerus numeratus, vel numerabilis:) Sed quilibet motus habet propriam durationem numerabilem: ergo dantur plura tempora particularia, sicut & plures motus. Unde D. Thom. in 2. distinct. 12. qu. 1. art. 5. ad 3. ait numerum cujuslibet successionis dici *largè tempus*; & Aristoteles lib. 5. Phys. text. 132. *Tempus, inquit, est numerus cuiuscumque motus.*

Probatur etiam secunda pars ratione D. Thomæ 1. p. q. 10. art. 5. Nam omnia tempora particularia dependent à tempore primi mobilis tanquam à propria mensura, sicut omnes motus dependent ab illius motu; ergo datur unicum tempus universale, scilicet tempus primi mobilis, à quo cætera tempora particularia mensurantur.

Confirmatur ex eodem D. Thoma: Tum quia primum in unoquoque genere est mensura cæterorum: Sed tempus primi mobilis est primum, à quo dependent & causantur durationes rerum inferiorum; ergo ab illo etiam mensurari debent. Tum quia quod est uniformius, debet esse mensura aliorum: Sed motus & tempus primi mobilis sunt maximè uniformia (primum enim mobile movetur ab oriente ad occasum regularissimè spatio viginti quatuor horarum:) ergo debet esse mensura motuum & temporum aliarum rerum. Hæc igitur duratio motus primi mobilis est, quæ propriè dicitur *tempus*, quod distinctum in dies, menses & annos, mensurat spatium vite nostre & aliarum rerum corruptibilium: Unde Apocal. cap. 10. dicitur, post iudicium non fore amplius tempus, quia motus primi mobilis cessabit.

Quæres: Utrum tempus locum habeat etiam in substantiis spiritualibus, ut in Angelis.

Respondeo ex D. Thoma 1. p. q. 55. a. 4. Tempus etiam aliquomodo reperiri in Angelis, sed aliud à nostro. Cum enim tempus sequatur motum, & motus rerum spiritualium sit diversæ rationis à motu rerum corporalium, necesse est etiam tempus in illis esse diversum. Porro tempus illud Angelicum potest esse vel continuum, vel discretum; Angelus enim moveri potest & motu continuo, ut quando continuè movet aliquod corpus, tunc enim successive & continuè mutat locum; vel motu discreto, ut quando ab una cogitatione vel operatione procedit ad aliam; successio enim istarum operationum facit aliquod tempus spirituale, non quidem continuum, sed discretum; eo quod cogitationes & operationes sibi succedentes non sunt invicem continuæ, sed discretæ: Non enim una operatio aliquo vinculo communi colligatur alteri, sicut partes quantitatis corporeæ. Ex hoc intelligitur illud Augustini: *Deum movere creaturam spiritualem per tempus*, nempe non nostrum, sed spiritua-

spiritualibus proprium, consistens in illa successione operationum, vel etiam motus localis Angelici.

Dico tertio: *Tempus non est præsens & existens ratione partis, sed solum ratione instantis: Et idem proportionem dicendum de aliis rebus successivis.*

Conclusio supponit in tempore, ut in aliis continuis, duo distinguenda, indivisibilia scilicet & partes: Partes sunt quæ participant aliquid de extensione illa continua, atque invicem copulatæ constant totalem extensionem. Indivisibilia verò, quæ quidem in se extensa non sunt, sed sunt solum extrema extensionis partium. Porro hæc indivisibilia in tempore dicuntur *instantia*. Igitur contendimus temporis nihil omnino per se præsens esse & existens, nisi instans, nempe *Nunc* carens omni successivâ extensione, juxta illud Senecæ; *In puncto fugientis tempore pendemus*. Attamen, sicut globus impositus plano verè dicitur illud tangere, quamvis non tangat secundum partem, sed solum secundum indivisibilem partis extremitatem, ita patet tempus verè dicitur præsens & existens, quamvis nihil illius præsens teneatur, præter extremitatem illam quæ est finis præteriti & initium futuri, quæque copulando utrumque facit tempus existere, Conclusio sic explicata.

Probatur primò autoritate Aristotelis, qui 5. Phys. text. 105. *Nihil*, inquit, *est temporis nisi nunc, quod est indivisibile*, & postea dicit partes temporis esse præsentem inquantum terminantur & incipiunt per illud nunc indivisibile. Idem dicit & probat D. Thomas 1. p. q. 46. a. 3. ad. 3. & Opus. 4.4. cap. 1. & c.

Probatur secundò ratione D. Thomæ: nullum successivum potest esse præsens & existens per partem, sed solum aliquid indivisibile sui; Atqui tempus est successivum, ut patet; ergo non est præsens & existens nisi per indivisibile, seu per instans. Major probatur: Implicat ens successivum habere plures partes simul: Sed si esset præsens & existens per partem, haberet plures partes simul: ergo non potest esse præsens vel existens per partem. Major certa est: Ens enim successivum essentialiter consistit in successione partium, quarum una fuit post aliam, unde similitas partium capitaliter illi repugnat: Minor vero probatur: Quælibet pars entis successivi, quantumvis minima, componitur ex aliis partibus, & est divisibilis in illas, ut infra ostendetur de omni continuo tam permanente, quam successivo; ergo si ens successivum haberet aliquam partem præsentem ratione sui, plures etiam haberet præsentem, ex quibusdam ista componeretur.

Dicere autem quod pars temporis est quidem præsens, non tamen secundum se totam, sed secundum aliquid sui minimum & minimum in infinitum, est solum differre in verbis à conclusione:

Si

Si enim illud minimum & minimum non sit pars, solum potest esse aliquid indivisibile partis; si autem sit pars, refurgit adhuc ratio; Cum enim omnis pars sit divisibilis in alias, necesse est illam quantumvis minimam componi ex aliis, quæ proinde simul existunt, si illa pars, in qua sunt, sit existens ratione sui.

Probatur tertio, ex definitione temporis: Tempus est mensura prioris & posterioris, seu successione partium motus: Sed in præsentem non est prius & posterius; ergo in præsentem non est tempus, saltem ratione sui, sed solum ratione instantis, quo pars prior copulatur cum sequenti.

Et si dicas hanc rationem nimis probare, scilicet partes temporis nunquam existere, quia non possunt esse in præsentem, utpote indivisibili.

Respondeo partem præteritam & sequentem non posse quidem esse in præsentem ut contentas in illo, bene tamen ut copulatas per illud; inquantum instans præsens terminando partes præteritas, & incipiendo futuras conjungit utraque, & facit esse continuas, non quidem continuitate permanenti, sed continuitate successivâ; quæ in hoc consistit, non quidem ut unum sit cum alio, sed ut unum immediatè succedat alteri.

Probatur quartò ratione facillimâ: Nihil est per se præsens nisi *nunc*: Atqui *nunc* non est pars temporis, sed aliquid indivisibile ipsius; ergo tempus non est præsens ratione partis, sed solum ratione indivisibilis. Major est Aristotelis, & per se patet: Nam *ante* & *post* non sunt præsentia; ergo solum *nunc* est præsens per se. Minor verò evidenter probatur: Divisio successivorum est in prius & posterius: Atqui *nunc* non est divisibile in prius & posterius, ut de se patet, ergo in genere successivorum est aliquid indivisibile.

Dices, quomodo fieri potest, ut *nunc* reddat tempus existens & præsens, nisi sit pars temporis?

Respondeo, quia tempus consistit in fluxu prioris & posterioris, ut patet ex eius definitione; unde quia *nunc* seu instans præsens copulat partem priorem cum posteriori, terminando priorem, & inchoando sequentem, ideo facit existere tempus: sicuti unio conjungit anulum cum annulo, facit existere catenam.

Aliam profundiorum explicationem tradit D. Thomas variis in locis, ut Opus. 4.4. & 1. p. q. 10. a. 4. ad. 1. Advertendo quod *nunc* dupliciter sumi potest, scilicet ut stans invariabiliter, & ut fluens variabiliter: *Nunc* stans invariabiliter constituit æternitatem; quid enim est aliud æternitas nisi *nunc* seu præsens invariabiliter stans? Unde D. Thomas quæst. cit. art. 1. in apprehensione, inquit, *uniformitatis eius, quod est omnino extra motum, consistit ratio æternitatis*. At verò *nunc* fluens variabiliter constituit tempus, quod nihil aliud

aliud est quam fluxus ipsius *nunc*. Id verò totum peregregiè illustrat art. 4 exemplo motus, h. s. verbis: *Nunc temporis est idem subiecto* (id est entitative) *in toto tempore, sed differens ratione* (id est secundum modum se habendi, seu modaliter): *Eo quod sicut tempus respondet motui, ita nunc temporis respondet mobili: mobile autem est idem* (id est entitative) *in toto decursu temporis, sed differens ratione* (id est secundum modum se habendi) *inquantum est hic & ibi & ista alternatio est motus. Similiter fluxus ipsius nunc secundum quod alternatur ratione* (id est secundum modum se habendi) *est tempus.*

Ex his ergo D. Thomæ verbis tria ad illustrandam præsentem difficultatem egregia eruuntur. Primum est tempus nihil aliud esse quam ipsius *nunc*, id est ejus quod existit & præsens est fluxum, id est, continuam successivamque variationem: Cum è contra æternitas sit ejus, quod existit & præsens est, constans, perpetua, invariabilisque uniformitas. Secundò verò & præcipue habetur, quod cum in *nunc* fluenti, fugaci ac rapidi dilabenti duo sint, scilicet præsentia seu existentia, & illius præsentia ac existentia fuga continua lapsusque ac fluxus perennis, si solam præsentiam existentiamque momentaneo mentis intuitu accipimus, eamque ab omni fluxu successioneque, id est ab omni *ante & post* præscindimus [quomodo propriè ac rigorosè solet *nunc* designari ac intelligi] erit merum indivisibile in genere successivæ quantitatis, quia hoc modo caret omni latitudine successivâ, quæ extenditur in *ante & post*. Si verò fluxum ac successivam illius præsentia existentiaque lapsum & fugam attendimus, tunc tempus ipsum intelligimus & habemus. Tertio demum habetur quæ ratio æ temporis, licet illius nihil exactè præsens & existens sit, nihilominus existere possit, aut potius decurrere; nempe quia cum præsens non stet, sed continuo successiveque fugiat, constituit successivam illam extensionem quæ nomine *temporis* intelligitur. Quippe cum, ut mox dictum fuit res se habeat ut in mobili, puta in giobo, qui si stat uniformiter in loco, facit quietem; si instabili perennique fuga labitur à loco in locum, constituit motum, si in fugienti velis momentanea cogitatione deprehendere præsentiam ad certum locum, abstrahendo à locis in quibus ante fuit, & post erit, non motum intelliges, sed indivisibile motus, seu ut vocant, *mutatum esse & fore*, id est terminum totius motus præcedentis, & initium totius immediatè sequentis. Si vero fluxum ejus ac perennem fugam à priori loco in posteribrem cogites, habebis motum existentem aut potius labentem. Sed nunc ad objectiones.

s. UNICUS.

Solvuntur Objectiones.

Objicies primò: Tempus habet partes præteritas & futuras; ergo & præsentis. Probatur consequentia: Nam præteritum est, quod fuit præsens; ergo si pars temporis est præterita, aliquando fuit præsens.

Respondeo distinguendo consequentiam; ergo tempus habet partes præsentis vel ratione sui, vel ratione alicuius indivisibilis, concedo: ratione sui, nego. Non enim diffitemur tempus habere partes præsentis, sed dicimus hanc præsentiam ipsis solum competere ratione alicuius indivisibilis, quo invicem copulantur: ita ut illa pars temporis dicatur præsens, quæ immediatè terminatur vel incipit per instans præsens.

In labis: Partes temporis sunt præterita etiam ratione sui; ergo etiam fuerunt præsentis ratione sui. Probatur consequentia: Nam eo modo dicitur aliquid præteritum, quo fuit præsens.

Respondeo negando consequentiam & paritatem: Disparitas est: quia in præterito datur successiva latitudo: ut dum recogito annum præteritum, recogito etiam quandam successivam latitudinem, quæ effluxit, & in qua distinguo plures partes, ut plures dies, & horas sibi succedentes: sed in præsentia strictè sumpto nulla datur latitudo successiva: Unde in præsentia solum potest esse aliquid indivisibile temporis, quamvis in præterito & futuro sint partes divisibiles.

Urgebis: Nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium, ac proinde nisi fuerit in medio: Sed præsens mediat inter præteritum & futurum: ergo partes temporis ut transeant de futuro in præteritum, debent fuisse in præsentia, & proinde tempus est præsens ratione partium.

Respondeo distinguendo majorem: Nihil transit ab extremo ad extremum nisi per medium, si medium sit capax continendi illud quod transit, concedo: si sit incapax nego: Et ad minorem: Præsens mediat inter præteritum & futurum, & est capax continendi partes temporis, nego: & est incapax illas continendi, concedo. Ratio distinctionis est, quia omnis pars temporis est tempus, ac proinde divisibilis in prius & posterius: præsens autem est aliquid indivisibile in prius & posterius: unde pars temporis non potest esse in præsentia, ut existens per se in illo, sed solum ut terminata, vel inchoata per illud. Unde in præsentia nihil est temporis nisi terminus partium, qui vocatur *instans*.

Illustrantur magis hæc omnia: Eodem modo proportionaliter loquendum est de quantitate successiva, qualis est tempus, sicut.

sicuti loquimur de quantitate permanenti. Unde sicut impossibile est quantitatem permanentem exilire secundum ullam sui partem in indivisibili, v.g. in puncto, ita impossibile est tempus existere secundum suas partes in aliquo indivisibili. Præiens autem est aliquid indivisibile in genere successivorum: unde impossibile est ullam temporis partem ratione sui esse in præsentis: At tamen sicut quantitas potest transire ab uno extremo ad aliud, abique eo quod fuerit in punctis mediis secundum ullam sui partem, quia puncta sunt incapacia continendi partes; ita tempus potest transire a futuro in præteritum abique eo quod fuerit in præsentis secundum sui partem, ut contentam in illo: Ut jure pronuntiare poterit D. Bernardus de omni re successiva & temporali serm. 31. in Cant. *Transitum habet per est, sed omnino non est: Nam quomodo est, quod nunquam in eodem statu permanet?*

Obijcies secundo, & simul instabis contra præcedentia: Post Instans præiens vel immediatus sequetur pars, vel aliud instans: Si sequatur aliud instans: ergo duo instantia sibi immediate succedent, sicque tempus componetur ex solis instantibus: Si verò sequatur pars; ergo transactio instanti immediate præiens erit pars.

Respondeo primò post instans sequi partem, non quidem permanentem existentem, sed fluenter transeuntem, cum & ipsa sit tempus, de cuius ratione est quod fluat, & cui capitaliter opponitur quod stet. Unde in illa parte etiam immediate sequenti post instans nihil potest esse ut præiens & existens, nisi aliquid indivisibile.

Respondent secundo Complutenses & bene, post instans partem sequi, non quidem in ratione præsentis, sed in ratione præteritæ; quia cum non detur medium successivum inter præteritum & futurum, necesse est ut ubi primò pars desinit esse futura, fiat præterita. Sicut si linea fluat sub puncto, partes posteriores isti puncto fierent immediate illi priores, abique eo quod unquam possit designari aliqua pars, quæ neque sit prior, neque posterior puncto, sed immediate ipsi correspondeat.

Respondent tertio alij, sequi partem indeterminatam, minorem & minorem in infinitum: Sed illa solutio magis fugere videtur difficultatem quam explicare.

Obijcies tertio: Si tempus existeret per instans, sequeretur quod pars prior & posterior existerent simul: Hoc est impossibile: ergo. Probatur major: Nam existerent in eodem *nunc*, quod continuat partem immediate præteritam cum futura.

Respondeo negando majorem: Ad probationem distinguo: Pars prior & posterior existerent in eodem *nunc*, æqualiter afficiente utramque nego; diversimodè afficiente utramque, concedo, Licet enim sit idem *nunc* conjungens priorem partem cum posteriori,

tiori, attamen diversimodè illas afficit: Nam priorem terminat, & posteriorem inchoat: inchoari autem & terminari ab eodem *nunc*, non est simul existere, sed sibi immediate succedere.

Obijcies quarto: Tempus non potest existere per existentiam indivisibilem: Sed existentia instantis est indivisibilis; ergo tempus non potest existere per instans.

Respondeo distinguendo minorem: Existentia instantis est indivisibilis, *formaliter & in se*, concedo, *virtualiter & in ratione termini*, nego: Quamvis enim instans sit indivisibile, est tamen terminus & copula entis divisibilis, cujus conjungendo partes facit successionem divisibilem, quæ vocatur tempus.

Instabis: Atqui etiam tempus nullo modo existere potest per illud instans; ergo. Probatur subsumptum: Nihil existit per suum non esse: Sed instans est non esse temporis: ergo tempus non potest existere per instans, Major videtur certa. Minor vero probatur: Nam ideo dicitur infra tempus incipere per sui non esse, quia incipit per instans: ergo instans est non esse temporis.

Respondeo distinguendo minorem: Instans non est non esse temporis *quantum ad ipsam essentiam*, concedo: *quantum ad existentiam*, nego: Licet enim essentia temporis non salvetur in instanti ut constituta in illo, ideoque instans dicatur *non esse* temporis: attamen nullam potest habere existentiam in præsentis, nisi per illud instans, in quantum ab illo terminatur & inchoatur: Id est, de illa essentia nihil possumus habere stans & præiens, nisi *nunc* indivisibile. Unde merito Eusebius lib. 11. de præp. Evang. cap. 8. laudavit Platonis sententiam, dicentis, *duo esse quorum alterum semper est, & nunquam fit, scilicet Deus: alterum nunquam est, & semper fit scilicet tempus* Esse enim propriè non convenit nisi præteritis; unde quia nihil est per se præiens de essentia temporis, ideo dicitur quod *nunquam est*: Sed continuò fluit & cautatur ex successione partium motus perpetuâ seriè labentium, ideo dicitur *semper fieri*.

Dices tandem: Per illud tempus existit, per quod durat: Sed non durat per instans; ergo non existit per instans.

Respondeo negando majorem, Existentia enim non est ipsa duratio, sed potius duratio est continuatio existentie: Unde tempus quidem existit & præiens est per ipsum *nunc*, quod præcisum ab omni *ante* & *post* est quid indivisibile, proindeque *instans* dicitur: Durat vero per fluxum continuum ipsius *nunc* modo supra explicato.

ARTICULUS TERTIUS.

De modo incipiendi & desinendi rerum tam successivarum, tum permanentium.

Postquam egimus de duratione, nunc paucis explicandi sunt ipsi termini durationis, qui solent vocari *initium* & *finis* rerum, seu *inceptio* & *desinitio*. Et quia res quarum duratio incipit & desinit vel sunt successivæ, id est quarum essentia in successione consistit, ut motus & tempus; vel permanentes, id est, quarum essentia est tota simul, ut homo & lapis, ideo de utrisque procedit difficultas. Pro qua.

Notandum est primò: Terminos durationis debere esse indivisibiles: Cum enim omne quod est divisibiliter extensum, habeat initium & finem si termini essent divisibiles, egerent etiam aliis terminis, & sic in infinitum, donec perveniretur ad aliquid indivisibile terminans: Unde necesse est terminos durationis rerum esse instantia indivisibilia, sicuti termini, qui incipiunt & finiunt lineam, sunt puncta indivisibilia.

Notandum secundò: Instantia illa terminativa dupliciter se habere posse ad rem incipientem & desinentem, scilicet intrinsecè & extrinsecè: Si enim illa res quæ incipit aut desinit, salvetur secundum suam essentiam in instantibus illis terminativis, talia instantia dicuntur *intrinseca*, eo quod res sit intra ipsa: Si verò talis res non sit secundum essentiam suam in instanti terminanti ejus inceptionem aut desitionem, sed solum fuerit toto tempore præcedenti illud instans, vel futura sit toto tempore sequenti, tunc tale instans, sive inceptions sive desitionis, vocatur *extrinsecum*; eo quod ita incipiat vel finiat rem, ut tamen res non sit in illo; sed solum in toto tempore vel sequente, si res incipiat, vel præcedente, si res desinat.

Notandum tertio: Philosophos quatuor vocabulis designasse illa instantia tam intrinseca quam extrinseca inceptions & desitionis rerum; Nam instans inceptions intrinsecum, id est, in quo jam res primò est, vocatur *primum esse rei*, eo quod res sit in illo primo, cum non esset toto tempore præcedenti. Instans inceptions extrinsecum vocatur *ultimum non esse rei*, eo quod res in illo quidem nondum sit; sed toto tempore sequenti post illud instans futura sit; ideoque merito illud instans vocatur *ultimum non esse rei*. Instans verò desitionis intrinsecum vocatur *ultimum esse rei*, quia in illo quidem res adhuc salvatur, sed ultimo, ita ut, toto tempore sequente amplius non existat. Instans verò desitionis extrinsecum vocatur

primum non esse rei, quia res in illo quidem amplius non est, sed primò quia toto tempore præcedente illud instans existeret, sed in illo instanti incipit primò non existere. Unde illa dicuntur incipere per *primum esse sui*, quæ jam sunt in instanti suæ inceptions: Illa dicuntur incipere per *ultimum sui non esse*, quæ quidem non sunt in instanti inceptions, sed tota duratione sequenti erunt; Illa dicuntur desinere per *ultimum sui esse*, quæ sunt in instanti finienti suam durationem; sed post illud amplius non existent: Illa demum dicuntur desinere per *primum sui non esse*, quæ non sunt in instanti finienti suam durationem, cum toto spatio præcedente fuerint. His ita explicatis, in quibus tota difficultas consistit, facillimè intelligitur quidquid dici solet de modo incipiendi & desinendi rerum.

In primis enim entia successiva, qualia sunt motus & tempus, necesse est incipere & desinere per instans extrinsecum; id est, incipere per ultimum sui non esse, & desinere per primum sui non esse. Ratio aperta est; nam in instanti suæ inceptions & desitionis eorum essentia salvari nequit; siquidem essentialiter consistunt in successione; successio autem non potest salvari in aliquo instanti ut de se patet, quia in instanti non est prius & posterius; ergo necesse est, ut incipiant & desinant per instans extrinsecum: Unde tempus & motus dicuntur incipere in eo instanti, in quo nondum sunt, sed toto spatio sequenti erunt, id est, per ultimum sui non esse.

Substantiæ verò, & alia entia permanentia incipiunt per instans intrinsecum, id est per primum sui esse; quia cum habeant essentiam indivisibilem, tota salvatur in primo instanti suæ productionis, ideoque dicuntur incipere per primum sui esse, id est per illud instans, in quo primum sunt, cum antea non fuerint: attamen corrumpuntur per primum sui non esse, sive per instans extrinsecum quia unica substantia non corrumpitur per se, sed per accidens ad inchoationem alterius, juxta illud: *corruptio unius est generatio alterius*: Unde cum substantia genita incipiat per primum sui esse, seu per instans sibi intrinsecum, id est, in quo primo est, tale instans, quod etiam finit substantiam præcedentem, non potest esse illi intrinsecum, id est substantia, quæ corrumpitur non potest esse in illo eodem instanti, in quo primò est substantia genita, alias duæ formæ substantiales essent simul in eadem materia; ergo necesse est ut substantia corrumpenda desinat in tempore præcedenti illud instans finiens ejus durationem & inchoans durationem alterius de novo genitæ: Et si dicas: Vetus forma substantialis desinere potuit in instanti immediate præcedenti illud instans in quo nova gignitur. Contra est

Nam

Nam duo instantia non sunt sibi immediata, alias tempus componeretur ex solis instantibus; ergo necesse est ut forma corrupta desinat in tempore præcedente instans generationis novæ formæ, proindeque terminetur per aliquod instans, in quo primo non sit. Atamen si forma substantialis per se desineret, & non ad generationem novæ, nihil prohiberet eam desinere in instanti sibi intrinseco, seu per ultimum sui esse, quia cum consistat in indivisibili, posset tota ejus essentia persistere in instanti terminativo, & post illud amplius non esse.

Quæ diximus de modo incipiendi & desinendi rerum permanentium naturalium, solent applicari proportionaliter à Theologis inceptioni & desitioni rerum supernaturalium, ut gratiæ & Corporis Christi sub speciebus Sacramentalibus. Sed de his satis.

QUÆSTIO QUARTA.

De Loco & Vacuo.

CUM omnis motus naturalis fiat in aliquo loco, postquam egimus de tempore, quod est mensura motus, consequenter agendum est de loco, in quo exercetur. Quia vero vacuum videtur esse locus non repletus corpore, subjungendum quoque hic est aliquid de vacuo. Circa locum autem & vacuum tria quærentur. Primum quid sit locus: Secundo utrum duo corpora possint simul esse in uno loco, & unum corpus in duobus locis: Tercio utrum dari possit vacuum in natura.

ARTICVLVS PRIMVS.

Quid sit locus.

COMMUNIS animi notio est dari locum, ipsique duo munera competere: Primum est continere locatum; secundum est repleri à locato. Locus autem naturalis addit tertium munus, scilicet conservare locatum. Quidam ergo attendentes ad secundum munus, dixere locum nihil aliud esse, quam spatium ipsum, quod repletur à locato, spatiumque illud esse substantiam à corpore penetrabilem; Unde juxta hanc sententiam Democritus & Epicurus habuere vacuum & plenum, seu potius corpus & spatium ut duas primordiales substantias, sed sese minimè excludentes, imò invicem permiscuentes, quatenus istud in suo sinu excipit illud, illudque vicissim istud implet, nempe ita argumentabantur: Quod mensurari potest, & habet longitudinem, latitudinem ac profunditatem non potest non esse aliquid, nihil enim nihil horum habet. Sed a motu omni corpore, spatium illud vacuum mensurari potest, & habet

habet longitudinem, latitudinem ac profunditatem: ergo est verè aliquid. Cartesius propter hanc rationem contendit spatium non modo esse aliquid, sed etiam esse verum corpus; quippe cum ratio corporis sita sit in extensione & mensurabilitate.

Verum hæc ratio nulla est: Etenim privationes rerum mensurabilitatem etiam à nobis mensurantur. Sic, dato quod tempus & mundus incæperit, proindeque antea nihil temporis fluxerit, sed præcesserit immensa quædam temporis privatio, illam privativam successionem nihilo secius mente mensuramus quam tempus ipsum, atque in ea, perinde ac in vero tempore, menses, annos ac secula distinguimus; ergo ex eo quod inane à nobis mensuretur, atque ut extensum apprehendatur non sequitur esse quid reale, sed solum privationem alicujus realis. Et quidem paritas tam plana est, ut contra eam nihil hiscere possit Cartesius. Sed ut magis adhuc confutetur, negare non potest antequam Deus crearet mundum, nullam omnino extitisset substantiam corpoream: Et tamen infinitam illam inanitatem omnis substantiæ corporeæ nihilo secius ut extensam ac mensurabilem apprehendimus, quam quæ extra cælos relicta fuit, aut intra concavum cæli relinqueretur, si omnia elementa annihilarentur; ergo imaginaria illa extensio & mensurabilitas nihil realitatis arguit, sed inane illud nihil est amplius, quam ut ait Augustinus 7. Confes. cap. 1. *Spatiosum nihil*, id est inanitas spatiosa, quam tamen instar aliarum privationum imaginamur ut quid positivum, ac proinde mensurabile. Unde dicitur *Spatium imaginarium*, id est non in realiqua, sed in nuda imaginationis apprehensione consistens, ut mors, cæcitas, umbra, nox, &c. Igitur rejectâ hæc opinione.

Dico: *Locus est superficies concava corporis ambientis*. Ita definit Aristoteles, addens ejusmodi superficiem debere esse immobilem; immobilitas tamen non videtur esse de essentia loci, sed quædam veluti proprietas ipsius.

Explicatur definitio: In ea superficies gerit vices generis, cætera vero particula sunt quasi differentia: Non enim omnis superficies est locus, sed solum illa, quæ in suæ concavitatis capacitate continet corpus, ut superficies aeris, quæ circumseribit & immediate continet corpus meum, dicitur locus meus. Conclusio sic explicata.

Probatur: Superficiæ ambientis conveniunt omnia munera loci; ergo vere est locus. Probatur antecedens: Munera loci sunt, continere corpus, repleri ab illo, & illud conservare, si sit locus naturalis: Sed omnia ista munera competunt superficiæ corporis ambientis; ergo, &c. Probatur minor: In primis enim superficies ambiens continet locatum, ut superficies concava dolii continet vinum; deinde repletur à locato; nam intra latera superficiæ ambientis est quædam capacitas, seu intervallum privatum, quod repletur

Repletur per corpus locatum; ut per vinum repletur capacitas laterum doli: & tandem talis superficies, si sit superficies corporis amici, conservat locatum, unde omnia corpora naturaliter quarunt contineri intra superficiem corporis amici, ut foveantur & conserventur. Sic aquæ superficies concava conservat pisces, quia est amica piscibus, qui si ponantur in superficie concava aeris, languescunt, & tandem moriuntur: Similiter vena est locus naturalis sanguinis, è qua si erumpat, statim corrumpitur, & generat morbos.

Ex his colligitur locum naturalem esse idem cum loco in communi, & solum addere quod conservet locatum. Omnis enim superficies corporis ambientis est locus; si tamen sit corporis inimici, dicitur locus violentus & præternaturalis, ut superficies flammæ respectu animalium: Si verò sit superficies corporis amici, dicitur locus naturalis, ut superficies aeris respectu animalium terrestrium, & superficies flammæ respectu Salamandræ, si tamen (ut id obiter annotemus) verum sit quod connaturaliter vivat in flammis, verosimilius enim est nullum animal posse vivere in igne propter nimiam ejus activitatem, attamen Salamandra durat inter ignes per aliquod tempus, quia ingenti sua frigidiæ enervat primos flammæ impetus, sicque illa sætanisper perseverat.

Objicies primo: Locus est immobilis, sed superficies corporis ambientis non est immobilis, ergo non est locus. Declaratur minor: in superficie aeris rursim flante vento, quæ flante vento, perpetuo mutatur; ergo non est immobilis.

Respondeo concessâ majore, negando minorem. Ad probationem, distinguo antecedens. Superficies illa ambiens mutatur *materialiter & in ratione entis*, concedo *formaliter & in ratione continentis*, nego: Etenim superficies illa potest dupliciter sumi, primo materialiter, ut est superficies talis corporis, ut aquæ vel aeris: & sic sumpta sine dubio non est immobilis. Secundo potest sumi formaliter & in ratione continentis, in quantum scilicet dicit talem situm in orbe, talem distantiam à polis centro, & superficie mundi, aut aliorum quorumcumque corporum quiescentium, talem capacitatem intra sua latera, &c. Dicimus ergo superficiem sic sumptam esse immobilem, nam dum flante vento superficies aeris mutatur, illa quæ de novo advenit, transit in vices præcedentis, in quantum dicit eandem distantiam à centro, polis, & superficie mundi, eandem quæ habet capacitatem intra sua latera, quam habebat præcedens; unde semper in ratione locantis est eadem superficies, quamvis mutetur in ratione entis: Sicut semper manet idem fons, idem fluvius, idem mare, idem vortex, quamvis aquæ, ex quibus constans, continuò variantur, quia variantur solum materialiter, & manent idem formaliter, in quantum id quod succedit, transit in vices præexistentis.

Ob.

Objicies secundò: Omne corpus est in loco: Sed non omne corpus est intra superficiem corporis ambientis, ut patet de caelo Empyreo, quod non ambitur ab alio superiori corpore; ergo locus non est superficies corporis ambientis.

Respondent primò aliqui negando majorem: Sicut enim primum alterans non alteratur, ita primum locans non locatur: Unde non est in alio quam in seipso: Empyreum autem est primum locans.

Respondeo secundò distinguendo majorem: Omne corpus est in loco, *extrinseco & propriè dicto* nego: *intrinseco*, concedo. Locus extrinsecus & propriè dictus est superfluitas corporis continentis, cui omnia loci munera competunt, ut supra ostensum est. At vero ubi nullum est corpus continens ipsa superficies ultima corporis locati gerit vicem loci, in quantum intra latera sua relinquit aliquid in eavallum à quantitate corporis, cujus est superficies, repletum: Sicque potest dici *locus intrinsecus*. Et hoc modo Empyreum dici potest esse in loco intrinseco, in quantum continetur intra capacitatem suæ ultimæ seu convexæ superficiæ.

Objicies tertio: Dum corpus movetur in spatium, quæ imaginatur supra caelos; v. g. dum corpus Christi ambulat supra superficiem ultimi caeli, per motum suum localem debet acquirere novum locum; nam omnis motus localis terminatur ad novum locum; Sed non potest acquirere nisi novum spatium imaginarium; ergo ipsum spatium imaginarium est verus locus. Probat minor: Nam tale corpus non acquirit novam superficiem continentem, neque propriam, neque alienam; ergo solum spatium imaginarium acquirit.

Respondeo argumentum tangere gravem difficultatem, quid scilicet acquirat corpus, dum movetur in merito inanissimam expediendam via probabilior est ut negetur minor. Spatium enim illud id nihil est, atque adeo nequit acquiri, & terminare motum; neque enim res censetur mutata ex additione nihil. Ad probationem distinguo: Tale corpus dum movetur, non acquirit novam superficiem propriam, *materialiter & in ratione entis*, concedo *formaliter, & in ratione locantis*, nego: Nam dum tale corpus movetur, ejus superficies, quam vocamus *locum intrinsecum*: licet enim ita maneat eadem, variatur tamen formaliter & in ratione locantis. Etenim superficies, siue propria, siue aliena, non est locus, nisi quatenus dicit certam distantiam à polis, centro & superficie mundi; quam si variat, variatur in ratione loci, fitque novus locus. Patet autem quod corpus Christi, ambulando supra caelos, mutat distantiam à centro, polis, & superficie mundi, unde variatur locus ejus formaliter in ratione loci.

Instabis : Si solum daretur unicum corpus , v. g. corpus Christi. & destrueretur totus orbis , tale corpus posset moveri in illo immenso inani : Sed tunc non acquireret novam distantiam à centro, polis, & superficie mundi, qui nullus existeret ergo talis distantia nihil facit ad locum sed relinquitur purum spatium imaginarium esse propriè locum.

Respondeo , in præfato casu non mutandam fore distantiam ad polos, superficiem, & centrum mundi actualiter existentis, sed solum possibilis in tali situ, in quo nunc est : Et hoc sufficit ad mutationem loci. Etenim constituitur formaliter in ratione loci per relationem distantie ad alia loca, & polos, centrum, ac superficiem allicuius corporis, per relationem, inquam, non prædicamentalem sed transcendentalem. Relatio autem transcendentalis salvatur & specificatur à termino etiam possibili. Unde superficies illius unci corporis censetur formaliter mutata in ratione loci, præcisè per hoc quod virtute mortis ita modificaretur, ut novam relationem distantie & propinquitatis diceret ad mundum possibilem in eo situ in quo nunc existit : adeo ut si reipsa mundus reproduceretur, jam tale corpus in eo non eundem situm obtineret, quem ante motum obtrivisse. Illa igitur nova determinatio est id quod propriè acquiritur per motum localem, neque aliquid adduci posse videtur ad explicandam rem tam obscuram & positam extra imaginationem humanam, quæ tempus, locum, & continuum non transcendit. Nam quod Adversarii contendunt, acquiri spatium imaginarium, crassa imaginatio est : Ut enim, thesauris imaginariis nemo diratur, ita & acquisitione spatii imaginarii nihil localiter mutatur. Quod si dicant spatium illud esse aliquid in re, Deus perinde poterit illud destruere ac alias res. Supponatur ergo Deum destruisse & spatia omnia & corpora, præter unicum : Illud dum movetur in spatio illo nihilo, quid acquirit ? plane nihil præter id quod jam à nobis dictum explicatum ve fuit. Illud in hoc ergo commodè quiescit.

ARTICULUS SECUNDUS

Possintne duo corpora esse in eodem loco, & idem corpus in duobus locis.

UTRAQUE quæstio procedit de corpore localiter extenso ; si enim auferatur extensio localis, vel si corpus habeat quandam præsentiam localiter inextensam, ex mysterio Eucharistiæ patet, posse esse in diversis locis, duasve quantitates in eodem loco : Etenim in hoc mysterio corpus Christi est in pluribus hostiis ejusque quantitas in eodè loco cum quantitate panis Unde solum difficultas est de corpore localiter extenso, an sc. duo corpora possint esse

esse in eodem loco vel unum corpus in duobus locis præsentia illa quantitativà & localiter extensà, qualem v. g. habet corpus meum in hoc aère.

Quantum ad primam partem triplex est sententia : Prima tenet duo corpora posse naturaliter esse in eodem loco seque mutuo penetrare ; penetratio enim est positio duorum corporum in eodem loco. Secunda sententia contra tenet nec quidem divinitus posse. Pro tertie explicatione.

Dico primò : *Duo corpora non possunt naturaliter se penetrare, & esse in eodem loco, possunt tamen divinitus.* Ita tenent communiter omnes contra Durandum, qui negat secundam partem.

Probatur prima pars : Quæ se expellunt invicem, nequeunt esse simul : Sed corpus naturaliter pellit alia à loco quem invadit, ut experimur quotidie ; ergo nequeunt naturaliter esse simul in uno loco.

Confirmatur : Locus sufficienter plenus non est ulterius replebilis : Sed locus uno corpore sibi aequali sufficienter repletur, etenim æquale non esset, nisi ad replendum sufficeret ; ergo nequit ulterius repleti, sique non potest duo corpora simul capere.

Dices : Vas cinere plenum admittit ulterius aquam : Et ferrum ignem combibit atque ab eo omni ex parte pervaditur ; ergo naturaliter datur penetratio.

Respondeo ad primum, granula cineris non ita exactè sese contingere, quin varia spatiola aère plena inter sese admittant : Unde forti compressione rediguntur ad minus spatium, nempe quod intercepit aër expellitur, ut aqua ex spongia valde compressa. Hæc igitur spatiola subit facillè liquor cineris infusus. Unde non est penetratio, sed unius corporis intra alterius spatiola insinuatio. Sed addendum, siccitas cineris multum aquæ consumi, atque in vaporem solvi, quo fit ut vas cinere oppletum ferè tantumdem aquæ admittat : quantum caperet vacuum.

Respondeo ad secundum, in ferro esse poros, quos subintrat subtilissimus ignis : Deinde sunt quædam partes pinguiusculæ ferri, quæ convertuntur in ignem, unde ferrum candens dum percutitur, vibrat scintillas, & dum extinguitur, emittit quosdam veluti cineres : Et demum partes ferri, quæ non sunt capaces formæ ignis, aded incallescunt ut videantur ignis. Unde non est iridem penetratio, sed solum insinuatio intra poros, conversio quarundam particularum in ignem, & intensissima aliarum calefactio.

Probatur verò secunda pars tum ratione, tum autoritate. Ratione quidem, quam insinuat D. Thomas in 4. distin. 4. 4. quæst. 2. a. 2. Nam divinitus impediri potest id, quod est solum secundarium in quan-

in quantitate: Sed alterius expulsio à loco, seu distinctio unius quantitatis ab alia secundum locum, est solum aliquid secundarium in quantitate: ergo divinitus impediri potest. Maior patet. Nam ista secundaria sunt solum appendices essentialium, quæ proinde non implicat tolli ab essentialibus. Minor etiam videtur certa: Nam essentialia quantitatis est ut sit extensa in partes, ad quam sequitur occupatio proprii loci, & ne confunderentur quantitates addita est expulsio alterius quantitatis.

Authoritate quoque idem probatur: Nam sancti Doctores vulgo docent corpus Christi exiisse de utero Matris & de sepulchro claulo, pervadendo & penetrando corpora obliantia: & similiter januis clausis ingressus est Iesus ad Discipulos, Joann. 21. tanta libertate ut putaretur spiritus loco non additus, nempe penetrando parietes aut ianuas, & tandem inter dotes corporis beati reponitur subtilitas, quæ poterit obvia quæque corpora penetrare.

Dicere autem cum Durando, corpus Christi & corpora gloriosa dici subtilia, in quantum in brevissimum compendium ita sese colligere possunt aut attenuare, ut se insinuent per tenuissima foramina, omnino ridiculum est; quia talis constructio fieri non posset sine gravi aëreione & destructione propriæ figuræ, ac organizationis, quæ omnia repugnant impossibilitati, quæ est altera dos corporis beati. Unde sic sumpta subtilitas non esset dos, sed magis injuria corporis beati.

Obijciat: Impenetrabilitas non potest tolli à quantitate; ergo corpora nequeunt se penetrare. Probat antecedens: Effectus formalis non potest tolli stante formâ. Sed impenetrabilitas est effectus formalis quantitatis; ergo non potest tolli ab illa.

Respondeo negando antecedens. Ad probationem, distinguo: Effectus formalis formæ non potest ab illa tolli, *primarius*, concedo. *secundarius* nego. Solutio patet ex dictis in probatione nempe quia iste non est nisi appendix addititia formæ.

Si autem dicas cum Durando, Deum non posse impedire effectus secundarios privativos, ut irrationalitatem à forma equi; ergo nec impenetrabilitatem, quæ est effectus secundarius quidem sed privativus.

Respondeo expulsionem illam quantitatum, in qua fundatur impenetrabilitas, & exigentiam loci non occupati, diuinctionisque localis, non esse quid purè privativum, sed dotem positivam & secundariam quantitatis, quæ data est à Deo, ne una quantitas confunderetur cum alia, & ut ordo suus quantitatum servaretur. Sicut ad servandam distinctionem qualitarum indita est contrarietas. Unde sicut potest Deus auferre contrarietatem à qualitatibus, & eas in uno subiecto conciliare; ita potest auferre hanc expulsionem à quantitativis, & eas in uno loco conjungere.

Instabis

Instabis: Duæ formæ substantiales non possunt esse in eadem materia; ergo nec duæ quantitates in eodem loco.

Respondeo negando paritatem: Nam forma substantialis id est simpliciter materia: Repugnat autem materiam jam habentem esse simpliciter, illud adhuc recipere, ut ostenderet infra 4. part. qu. 1. a. 2. §. 2. At vero locatum non dat esse loco; unde quantum est de se, non repugnat loca repleti duplici corpore, modo auferatur ab illis mutua expulsio.

Urgebis: Ergo fieri potest ut totum capiatur in parte, v.g. corpus in digito.

Respondeo negando consequentiam: Nam illud propriè censetur capi in alio, quod extra illud diffundi non potest, sed est in eo ut in loco sibi naturaliter adæquato. Quamvis autem ita partes corporis invicem complicarentur & penetrarentur, ut tandem non occuparent nisi spatium digiti, attamen si sibi relinquerentur, exigerent ulterius diffundi, nec ille esset locus naturaliter illis adæquatus & proportionatus. Unde non censentur intra illam unicam partem capi, saltem propriè & totaliter.

Quantum ad secundam difficultatem, plures affirmant divinitus posse idem corpus implere duo loca totalia, ut esset totum hic & Romæ, etiam præsentia illâ quantitativâ, qualem habet in loco naturali: Ita Scotus, quem plures alii sequuntur. D. Thomas vero, D. Bonaventura, Egidius Abulensis, & alii, quamvis admittant idem corpus posse esse quantitativè in uno loco & sacramentaliter in pluribus locis, ut fides docet de corpore Christi, attamen negant posse in pluribus esse locis modo quantitativo & circumscriptivo: Unde

Dico secundo: *Etiā per miraculum fieri nequit, ut idem corpus sit in pluribus locis præsentia circumscriptiva & quantitativa.* Ita Div. Thomas iisdem fere terminis quodl. 3. art. 2. cum in 4. dist. 44. qu. 2. art. 2. quæst. 4.

Proba ut primò ejus ratione: De ratione essentiali unius quantitatis est, ut sit indivisa in se & à se: Atqui si poneretur in duobus locis, esset divisa à se; ergo nequit esse in duobus locis. Major patet: Cum enim divisio tollat formaliter unitatem, impossibile est ut quantitas à se divisa sit una, aliàs esset una & non una; divisa, & non divisa. Minor verò probatur: Quantitas censetur divisa cujus superficies distant, & inter quas quantitativè locatas mediar ali-quod intervallum; id enim videtur esse quasi communis animi notio. Atqui si una quantitas in duobus locis existeret, ut hic & Romæ inter superficiem quæ hic esset, & quæ Romæ existeret, mediar et ingens distantia: ergo quantitas illa esset divisa.

Probat secundò: Una quantitas non potest implere duo loca totalia

totalia; ergo nec unum corpus esse quantitativè in duobus locis. Consequentia patet. Nam unum corpus non habet nisi unam totalem quantitatem, & si duas haberet, altera non esset sua, sed adventitie: unde per illam propriè non locaretur. Antecedens verò, quod negant Adversarii, probatur: Una forma nequit habere duos effectus formales adæquatos: Sed impletio loci est quasi effectus quidam formalis quantitatis, ergo una quantitas non potest implere duo loca totalia. Minor certa est. Nam quantitas occupat locum dando seipsam loco, & proinde ad modum causæ formalis, id est, communicando propriam entitatem. Major verò probatur: Effectus formalis est ipsa entitas formæ ut communicata: ergo sicut una forma nequit habere duas entitates totales, ita nec duos effectus formales totales.

Respondebis occupationem loci esse effectum secundarium quantitatis: ideoque posse multiplicari sine multiplicatione essentialitatis quantitatis, sicut impediti potest sine ejus destructione.

Sed contra: Effectus formalis, etiam secundarius, non est, nisi ipsa forma secundario communicata: ergo non magis multiplicari potest, quam primarius: Potest tamen impediti: quia ipsa entitas formæ potest esse absque ulla secundaria communicatione. Deinde effectus secundarius essentialiter supponit primum: ergo etiam duplex effectus secundarius adæquatus supponit duplicem primum, seu ut res dicatur planius, est ipse primarius dupliciter totaliter secundario communicatus, quod implicat in terminis.

Dices, occupationem unius loci esse quidem effectum adæquatam quantitatis naturaliter sumptæ: attamen supernaturaliter posse se extendere ad alia loca: Nam quantitas, ut subest divinæ virtuti, plura potest, quam possit naturaliter.

Sed contra: In causis formalibus & materialibus non habet locum distinctio potentie naturalis & supernaturalis, ergo si formalis effectus adæquatus unius quantitatis sit occupatio unius loci totalis, nec supernaturaliter poterit plura implere. Consequentia patet: Antecedens verò probatur tum autoritate Theologorum, apud quos est veluti axioma. Tum ratione: Etenim causæ formalis & materialis causant per propriam entitatem: ergo sicut supernaturaliter non possunt recipere aliam entitatem, (alias esset eadem, & non eadem) ita nec alium amplioremve causandi modum: Tum etiam exemplo: Sic enim quia anima causat hominem formaliter, una anima nec divinitus potest causare simul plures homines: Et quia tres unitates causant per modum causæ formalis & materialis numerum ternarium, impossibile est etiam divinitus, ut causent senarium.

Confirmatur: Non potest multiplicari occupatio loci: quin multi-

multiplicetur ratio formalis occupandi locum: Sed quantitas est ratio formalis occupandi locum; ergo non potest multiplicari occupatio loci, nisi multiplicetur quantitas. Minor videtur certa: Nam ratio implendi locum non est alia nisi quantitas, cui per se convenit extensione sua implere locum. Major autem probatur: Quælibet res constituitur una vel multiplex per unitatem vel multiplicitatem suæ rationis formulæ & constitutivæ; ab eodem enim sortitur unitatem, à quo & entitatem: ergo impossibile est concipere rem multiplicem sine multiplicitate rationis constitutivæ rei: Equis enim capiet plures homines sine pluralitate rationis constitutivæ hominis, nempe humanitatis?

Addi possunt plura absurda. Ut corpus illud fore circumscriptivè in utroque loco, & non fore circumscriptivè: Esset circumscriptivè; quia id dicunt Adversarii: Non esset circumscriptivè, quia locus circumscriptivus rei est intra quem ita capitur, ut nihil ejus sit extra: Atqui totum corpus esset extra quemlibet istorum locorum, ergo, &c. Hæc ratio est D. Thomæ quodlibet. 3. art. 2. Deinde idem homo posset formare duos exercitus, qui contra se pugnarent seque mutuo interficerent, in uno loco ille homo viveret, in alio moreretur sibi ipse occurreret, & à se separaretur, in uno loco frigeret, in alio caloribus uteretur: Imò, ut insinuat D. Thomas 3. p. quæst. 75. a. 1. foret immensus, quia posset esse in infinitis locis syncategorematicè, non enim major ratio est de duobus quàm de centum & de centum quàm de mille, &c.

Objicies primò: Idem corpus potest esse in pluribus locis sacramentaliter, ergo & quantitativè. Probatur consequentia: Non enim major est ratio de præsentia sacramentali, quàm de quantitativa.

Respondeo negando paritatem: Disparitas est, quia ratio essendi in loco sacramentaliter, est conversio unius substantiæ in aliam: Unde possunt multiplicari præsentia sacramentalia, quia possunt multiplicari tales conversiones: At verò ratio essendi in loco quantitativè, est quantitas: unde manente una quantitate, impossibile est multiplicari talem præsentiam.

Instabis: Potest Deus convertere plures quantitates in quantitatem corporis Christi: ergo tunc quantitas Corporis Christi impleat plura loca quæ antea implebant quantitates in eam conversæ.

Respondeo cum D. Thomæ quodlibet. 3. a. 2. quod sicut omnes istæ conversiones terminantur ad unicam quantitatem, ita quoque non darentur corpori Christi, nisi unicum locum quantitativarum.

Objicies secundo: Sic se habet præsentia substantialis ad substantiam, sicut quantitativa ad quantitatem: Sed præsentia substantialis multiplicatur non multiplicatâ substantiâ: ergo etiam præ-

sentia quantitativa potest multiplicari, non multiplicata quantitate.

Respondeo negando paritatem: Substantia enim non est ratio essendi in loco, sed hoc habet per aliud, ut in Angelis per operationem, in corporibus per quantitatem, in sacramento Eucharistiæ per conversionem panis in corpus Christi: Et ideo eadem substantia potest esse in varijs locis, modo multipliciter ratio præsentia ejus: Ut idem Angelus esset in varijs locis, si posset habere in illis plures adequatas operationes, & idem corpus Christi potest esse in pluribus locis sacramentaliter quia plures panes possunt converti in corpus Christi. At vero quantitas est ipsa ratio implendi locum: Unde impossibile est unum corpus implere duo loca, si habeat unam tantum quantitatem.

Insiabis: Ratio immediata occupandi locum non est quantitas, sed ubicatio; ergo poterit multiplicari occupatio loci per solam multiplicationem ubicationum.

Respondeo negando antecedens: Nam ubicatio est solum accedens resultans in corpore, ex eo quod impleat locum & ab illo circumscribatur: Unde propria ratio implendi locum est quantitas.

Obijcies ultimo varia exempla: Nam Christus non deferendo cælum apparuit Paulo dum iret Damascum, & pluries vilis est alijs Sanctis, imò apparuit sæpè in Eucharistiâ sub forma pueri; ergo simul fuit in cælo, & in locis, in quibus apparebat. Legitur etiam de pluribus Sanctis, eos simul in pluribus locis apparuisse corporaliter.

Respondeo, hæc non urgere: Nam facillè explicantur; quamvis enim Christus in proprio corpore apparuerit Paulo ut esset testis Resurrectionis, ex hoc non inferitur fuisse in duobus locis; quia vel potuit apparere & loqui de cælis ipsi, sicut legitur apparuisse Divo Stephano, vel si deseruit cælum, ut indicare videtur D. Thomas 3. p. q. 57. a. 6. ad 3. non est inconueniens, neque contra id quod dicitur, Christum sedere ad dexteram Patris, & esse in cælo donec veniat ad iudicandum, quia parum pro nihilo reputatur. Unde sicut civis dicitur manere in civitate, licet aliquando extra deambulet: ita Christus dicitur esse in cælo, quamvis ad breve momentum ipsum deserat. Ad alia exempla, dico Christum apparuisse Sanctis illis non in corpore proprio, sed in quadam similitudine, uti facere solent angeli. Neque vero dicas, exinde sequi Christum decessisse eos quibus apparebat; ut quibus non exhiberet nisi simulachrum inane sui ipsius. Etenim ut optime respondet D. Thomas, hæc apparitiones non fiebant ad exhibendam ipsam carnem Christi, sed ad testandam aliquam veritatem, puta familiaritatem Christi cum illis Sanctis, aut præsentiam ejus in Eucharistiâ: Unde ut el-

sent

sent veraces & non deceptrices, satis erat, id ad quod testandum significandumve fiebant, esse verum.

Ad Sanctorum vero apparitiones in varijs simul locis, dicendum, fuisse factas non multiplicatione localis præsentia, sed ministerio Angelorum, qui in assumpto corpore illos Sanctos representabant, eorumque nomine res gerebant. Unde Actor. 12. cum Petrus è carcere & Herodis potestate ereptus pulsaret ad ostium domus in qua erant discipuli, opinio eos cepit Angelum ejus esse, qui nomine ejus adhuc in carcere detenti advenisset.

ARTICULUS TERTIUS.

De Vacuo.

Vacuum definitur, Locus non repletus corpore. Circa illud quatuor quaruntur: Primò, darine possit in rerum natura locus aliquis insignis purè vacuus, id est, nullo prius corpore repletus: ut dolum exhausto vino, & crumena remota à pecuniâ, licet dicantur vacua, sunt tamen aere plena. Secundò, utrum detur reipsa minimum saltem aliquod vacuum intra poros corporum. Tertiò, utrum virtute Angelica vel Divina causari possit vacuum in natura. Quarò, utrum in vacuo fieri possit motus.

Dico primò: *Naturaliter dari nequit insigne aliquod vacuum.* Ita Peripatetici omnes contra quosdam, qui inanibus experiencijs coram conantur ipsum inducere.

Probatur conclusio tum ratione, tum experientiâ. Ratione quidem: Nam naturaliter dari non potest id, quod abhorrent omnia prorsus agentia naturalia: Sed agentia omnia naturalia abhorrent à vacuo ut à pernicioso schismate mutuum unionem, colligationem & communicationem rerum impediende, in qua situm est bonum universi; ergo agentia naturalia ipsum causare non possunt, sed potius tois viribus impediunt. Nempe res intelligenda est in Universo, ut in corpore animalis, cujus bonum cum situm sit in colligatio re partium, destruaturque insigniori earum divulsione, idcirco animali indita est naturalis repugnantia adversus istam, ad illam vero amor & conatus tenacissimus.

Accedit quoque huic ratiocinio experientia: Videmus enim omnes mundi partes naturali suæ dispositioni & inclinationi consueræ renuntiare ut communem hunc hostem excludant, retineantve unionem in toto. Sic aqua in illo antliarum genere, quas nostri *Pompæ* vocant, contra naturam gravitatem ascendit, ne attracto supernè aere interstitium maneat vacuum, si nihil infernè subiret. Sic incorruptibilis caro enormiter turgit, ne dum aer interior, quod calore insigniter fuerat dilatatus, extinctio igne ac remittente calore ad minus ipsatum se colligit, nullulq; interum externus subit, quip-

pia

priam inane relinquatur. Sic aer ipse vitro vasculo prius insignitus calefacto ac deinde *hermetice*, ut ajunt, sigillato inclusus, intensissimam ac tibi minime conmaturationem raritatem, constanter retinente si sese colligeret ad statum naturalem, dum per vas exacte occlusum nihil ingrediatur, spatium aliquod vacuum maneat. Sic tubulæ politæ invicem applicatæ hærent, non alio glutine, quam quod propter exactam conjunctionem non datur facile via exitui aëri ad subeundum, ut fiat hiatus sine vacuo, &c.

Recentiores nostri Philosophi ridet hac in parte antiquam Philosophiam ut ineptam ac simplicem, quod metum horroremque, proprios animantium affectus, tribuant rebus sensu carentibus, eosque conducant quasi stipendiarios milites adversus vacuum: Nempe inquirunt, ut si quis diceret metum frigoris arbores in sylvis sternere, findere, secare, in civitates comportare, in cellis recondere, in focis construere. Præcipue cum ipsi tandem feliciter receperint germanam causam effectuum, qui vulgò tribuuntur fugæ vacuum; nempe gravitationem aëris res omnes quibus incumbit & circumfunditur prementis; atque hac pressione cogentis ad cohesionem mutuam eruptionemque in loca vacantia. Nec desunt illis experientia, quibus id commentum suum putent egregie confirmari.

Sed in primis satis periculiter reprehendunt hac in parte antiquum loquendi modum: Equis enim nescit metaphoricam expressionem esse, neque nomine *metui* horroris, *vacui* aliud significari, quam conatum rebus insitum, quo feruntur in loca vacantia, ut unionem ac colligationem inter se semper servant; sicut nomine *appetitus* & *inclinationis* significari solet impetus innatus, quo quilibet res fertur ad locum proprium. Porro hanc vim conatumque corporibus non inesse nunquam probabunt.

Quod vero ajunt, res ferri in loca vacantia, non impetu ad impediendum vacuum eis naturaliter indito, sed violenta pressione aëris circumfusi eas urgentis, nihil aliud est quam causæ notiori ac jam receptæ novam incompetam velle substituere. Quibus enim, quæso, statim appenderunt hoc aeris pondus? Sed quamquam tota aeris massa gravis esset, non propterea hoc suo pondere premeret corpora quibus circumfunditur; sicut nec aqua suo pondere premit pisces aut Urinatores in ea natantes: neque enim magis gravantur, cum illis in fundo maris existentibus immensa moles aquæ incumbit, quam cum circa superficiem natant. Nempe quia corporis liquidi partes se mutuo sustentant. Verosimilius esset quod alij dicunt, aerem esse compressum intra latera corporis, ejus sphaeram ambientis, atque dum conatur sese explicare, hac vi elastica premere ea quibus circumfunditur. Sed quamvis cõdier aerem laxari posse ac comprimì, incertum prorsus est, sit ne de facto aut laxior

aut pressior quam ejus natura exigar. Et denum, quod caput est, quidquid sit de illa seu gravitatione, seu pressione aeris, jam conat illi tribui non posse effectus qui vulgò referuntur ad fugam vacuum, cum perinde contingat eo in loco, in quo & laxissimus aer existit, & qui superincumbentis pondere minime urgeatur: Nempe in *Pneumatica*, ut vocant, *machina*. Est vero aëriæ pompæ genus, quæ abducto embolo ex fugit aerem ex vasculo vitro, in quod iterum novus loco exsucti subire non valet, idque repetitis vicibus, donec modicissimus aer in vasculo superest, ilque insigniter laxatus & rarefactus. In hoc igitur aëre tam lato tam minime gravi, & politæ laminæ coherent, & suspenditur in tubulis mercurius, & fluit Siphon, sitamen prius liquor in hos usus adhibendus spatio viginti circiter horarum in hacce machina inclusus fuerit, quo per id spatium valeat evomere quidquid spirituosum substantiæ in se continet. Sunt præterea & alii effectus nulla affini ac coniuncti cum hac pressione aeris, quique tribui possunt solummodo conatui naturæ ad excludendum vacuum, Sed res erit attingenda inferius.

Solum adjicio exinde manifestè confutari præcipuas experientias, quibus hæc aeris gravitas propugnata fuit à primis suis defensoribus. Nempe quod in fastigijs turrium politæ tabulæ minus tenaciter hærent, quam in locis infimis. Quod mercurius in tubo superiori parte impervio, inferiori vero aperto, sed in alio mercurio immerso, (*barometrum* vulgò vocant) suspensus consistat ad altitudinem tanto minorem quanto experimentum fit in sublimiori loco, ut in montibus quam valibus. Nempe, inquirunt, quia columna aeris comprimens politas tabulas, ~~et~~ mercurium sustentans & quasi librans, ne è tubulo effluat, minime in montium cacuminibus, quam in imis vallibus, proindeque ad minorem altitudinem sustentare potest mercurium, minulque fortiter comprimere tabulas. Hæc, inquam, experientiæ, quas satis levi et celebraverant præfati Authores, ut gravitantis aeris manifesta irrefragabiliaque indicia, non reputantes illud Hippocratis *fallax experientia*, subsequenter accuratioribus destructæ sunt, atque deprehensum in Pneumaticæ machinæ vasculo, in quo nec ponderat supernus aer, nec internus comprimitur, & suspendi in barometro mercurium & hære junctas tabulas. Scio quidem eos modo confugere ad aliam subtiliorem materiam, quæ & ipsa gravitet ac prematuræ arreptæ fingendi licentiâ, equis tandem erit fabularum finis? Pondere duntaxat, quam non sit experientia illis fidendum, & quam non dimittenda propter illas quæ ab antiquis maturè ac sapienter constituta sunt.

Obijci: In præfato tubo mercurij pleno, ac qua parte patet in
Pars II. T. alio

alio mercurio immerso, dum tantisper descendit mercurius qui antea exactè implebat tubum, non videtur quo corpore repleum sit derelictum spatium: Etenim nulla via patet externo aëri ad subeundum. Item in Pneumatica machina ante memorata, dum exhauritur ex vasculo vitreo penè totus aer & nullus alius subit, eequid tandem implere potest exhausti aëris locum? Ergo hæc spatia remanent penitus vacua.

Respondeo in his & similibus experimentis spatia illa esse semper plena: Sed quo & qua ratione facillè patebit observando tres vias, quas natura usurpat ad impediendum vacuum: Primo enim utitur spontaneo confluxu vicinorum corporum subeuntium in locum derelictum; sed si quid obstat, quo minus possint subire vicina corpora. Secundo utitur violenta fractione, ut si tra has aërem ex vasculo vitreo, si quidem fragilis fuerit, disrumpitur ut externus aër subire valeat, loco exsucti. Tertio demum, si obstacula satis disfringi non possint, nihilque externum subire, utitur natura alteratione, nempe rarefactione, quâ exhalans subtilior substantia atque insigniter diffusa tantumdem sese diffundit, quantum necesse est ad implendum vacuum, adeo ut vel granulum aëris minimum hac diffractione aliquando turgat in molem millies majorem eâ quam antea habebat.

Ne vero videamur & nos hac in parte aliquid fingere, rem omnem centies exploravimus in sæpe memorata machina Pneumatica. Cum enim hauriremus ex vasculo vitreo aerem, si quidem minima timula pareret externo aëri aut alteri liquori ad subeundum intra vas loco aeris exsucti, nihil aliud fiebat, quàm valida irruptio externi aeris in vas, quâ parte patebat rima. Si vero nullus externo aëri patebat aditus, interimque fragilius esset vasculum disrumpebatur, sicque implebatur aere per scissuram confluentem. Cum tandem validiore uteremur vasculo, eoque undique probe occluso, tum demum avertè vidimus postremum naturæ conatum, nempe ebullientes sua sponte liquores, præcipuè quam vocant spiritum vini, atque identidem evomentes diffusi vaporis insignem copiam, quo nimirum implerent evacuati aeris locum. Item vesicam in qua prorsus flaccida minimum aeris residuum fuerat, insigniter turgescens, adeo ut minimulus aer & ferè nullus, qui in ea prius à nobis accuratè pressus & quâ potuimus diligentia omni aere sensibili prorsus purgata in rugis ratitans remanserat, insigni sua diffractione non modo eam impleret, sed tantum non disrumperet. Ex quibus & similibus luce meridiana clarius intelleximus quanto conatu natura fugeret vacuum, & quam immerito recentiores illum inscientur, eique subrogent suam illam gravitantis aeris pressionem: Neque enim hæc locum habet in præfatis experimentis

Ex his ergo tribus vijs solvi possunt experientie quæ probare videntur vacuum; atque maximè ex tertia: Dicendum enim loca ex quibus extrahitur corpus quo prius plenagerant nullo lo subeunte, impleri aere sese diffiante, aut alijs vaporibus ex vicinis corporibus axhalatis, ac tantum, quantum necesse est, rarefcentibus. Sed de his satis.

Objicies secundo: Nisi sit aliquid vacui, motus localis fieri nequit; ergo dari necesse est. Probatur consequentia: Etenim, ut supra contra Cartesium argumentabamur, si omnia plena sunt & conferta, quo ibit corpus dum movetur.

Respondeo motum fieri sine vacuo beneficio corporum fluxorum quorum genius est, ut, si necesse sit, addensari possint ac rarefcere; atque præterea locum solidioribus dare, quatenus sese aperiant, eorumque partes antea pulsæ à pergenti mobili cedunt posterius in locum ab eo derelictum. Porro ad id confugere non potest Cartesius, quia non admittit idem corpus modò addensari posse in minus spatium, modò rarefcere ac diffundi in majus; & præterea non habet fluiditatem ut dotem corporis omnique ejus particule, quâ valeat in omnes figuras se transformare, atque omni ex parte sese aperire, sed ut ludum particularum non fluidarum quidem, sed loca sua facillimè mutantium: Hæ enim particule cum non patent in alio corpore fluido, dicendum est Cartesio qui fieri possit, ut tam facile, tam libere moveantur.

Dico secundo: Non datur vacuum intra poros.

Probatur conclusio: Quia etiam minimæ particule amant unionem mutuam & societatem; ergo sicut videmus majora corpora toto impetu confluere, ut vacuum impedian, ita quoque corpuscula illa sese comprimerent, ut vacuitatem pororum impedirent.

Et si dicas: Cujus ergo rei pleni sunt pori corporum?

Respondeo repleji substantia subtiliori: Nam præcipuè in mixtis dantur partes crassiores & subtiliores; crassiores faciunt poros, subtiliores vero illos implent: cujus signum est, quod si partes subtiliores exhalent, corpus contrahitur ad minus spatium, ut patet in floribus, qui exhalato subtili humido marcescentes ad minimum sese colligunt.

Dico tertio: Angelus non potest causare vacuum in rerum natura, bene tamen Deus. Ita communiter docent Philosophi.

Probatur prima pars: Fortior est inclinatio naturæ ad impediendum vacuum, quam ad obediendum Angelo: ergo non potest Angelus causare vacuum. Consequentia patet. Probatur antecedens

inclinatio ad impediendum vacuum fundatur in bono communi potius universi cuius Angelus est solum pars: Sed inclinatio ad bonum commune est fortior quam illa, quæ una pars alteri subijcitur & parer, ergo, &c.

Confirmatur: Virtus Angelica non datur ad subvertendum universi ordinem, sed ad movendum corpora juxta ejusmodi ordinem, ut enim D. Paulus dicit, *Deus non subiecit orbem terra Angelis*: Atqui vacuum destruit ordinem universi, qui conservatur per consociationem corporum; ergo non potest causari ab Angelo.

Secunda vero pars quamvis urgetur à Cartesio 2. p. 1. princ. nu. 18. de se patet: Deus enim potest quidquid non implicat, neque tenetur legibus à se impostis: Atqui dari vacuum non implicat, sed solum prohibetur per legem à Divina providentia statutam propter bonum totius universi, ergo divinitus dari potest vacuum: Probatur minor: Quid enim implicat Deum annihilare totum ætherem, & impedire ne alia corpora loco ejus subintrent.

Si autem dicas cum Cartesio, in hoc casu latera corporum ambientium necessario coitura ut absorbeant illud vacuum, eo quod impossibile sit illa distare inter quæ non mediat corpus aliquod. Contra est: Nam præterquam quod gratis id dicitur, saltem posset Deus destruere totum universum & unicum hominem conservare: Quis hoc Dei potentia audeat denegare? hoc vero dato casu, manifestè dabitur distantia inter ambos pedes, aut ambas manus, aut certè inter extremum nasi & pedis, quamvis nullum inter illa mediet corpus: ergo potest dari distantia inter extrema nullo medio corpore repleta.

Dico quarto: *In vacuo fieri posse motus, non tamen in instanti.*

Probatur prima pars: Licet enim in vacuo non sit propriè locus extrinsecus, at tamen corpus etiam in vacuo existens habet locum intrinsecum, id est, intervallum illud, quod est inter latera superficiei propriæ, quod variatur in ratione loci juxta majorem, vel minorem appropinquationem ad alia corpora, ut dictum est in fine articuli primi. Sed in vacuo corpus posset fieri magis, vel minus propinquum alteri corpori, ergo posset variare locum etiam in vacuo, sicque localiter moveri; unde corpus Christi moveri potest supra convexum Empirei, licet ibi sit purum vacuum, imò spatium imaginarium.

Secunda verò pars probatur: Nam variatio illius distantia fieret solum successivè: ergo etiam motus in vacuo esset successivus, & non instantaneus. Atque hæc quidem quasi conjectando dicta sunt, neque enim ullam experientiam habere possumus illius motus in vacuo: neque satis certè illum æstimare valemus, ex eo qui fit in pleno.

QUÆSTIO QUINTA.

De Continuo.

Cum motus mobile, & tempus sint de genere continuorum, ideo in hac quæstione agendum est de quantitate continua. Quomodo autem quantitas continua differat à discreta, & quor sint ejus species, sive propriæ, sive impropriæ, dictum est in Logica agendo de prædicamento quantitatis. Unde solum superest disputandum de ejus compositione; circa quam duo quærentur. Primum utrum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus. Secundo, dentur ne in quantitate indivisibilia.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Continuum constet solis indivisibilibus, vel partibus semper divisibilibus.

Mysterium philosophicum est hæc difficultas, in qua ratio plus probat, quam possit intelligere; plus objicit, quam possit solvere. Ut tamen aliquantulum explicetur, duplex in ea fuit opinio. Prima Zenonis, quem sequuntur quidam recentiores, relicto Aristotele, dicentes quantitatem continuam constare solis indivisibilibus coacervatis: Secunda verò est Aristotelis, omnium Peripateticorum, & communiter Mathematicorum, qui dicunt quodlibet continuum constare partibus semper divisibilibus: Unde Aristoteles definit continuum, *quod est divisibile in semper divisibilia*: Pro hac sententia.

Dico: *Continuum non constat solis indivisibilibus, sed partibus semper divisibilibus.* Prima pars inferit secundam: Si enim continuum non constet indivisibilibus, necesse est nullam partem ita exiguum dari posse, quæ non sit ulterius divisibilis in alias. Unde,

Probatur primò conclusio: Indivisibile additum indivisibili non facit majus & extensius; ergo non potest causare & componere continuum. Consequentia de se patet: Nam continuum fit majus & extensius per additionem eorum quibus constat ejus magnitudo. Antecedens verò evidenter probatur: Quod caret omni prorsus magnitudine & extensione, non potest additum facere majus & extensius: Sed indivisibile caret omni prorsus magnitudine & extensione; ergo additum alteri non potest facere majus & extensius.

& extensus. Minor est certa: Nam naturalis notio indivisibilis est, ut careat extensione: unde indivisibile & inextensum pro eodem accipiuntur. Major autem probatur: Pars non affert toti, quod ipsa non habet: ergo si indivisibile careat extensione, non potest eam asferre toti cui conjungitur, sicque facere majus: sicut infiniti cæci, quia carent facultate videndi, non possunt facere unum videntem; & infiniti Angeli, quia carent corporeitate, non possunt constituere unum totum corporeum.

Respondebis, unitatem, quamvis careat numero, attramen additam facere majorem numerum: Quid ni ergo etiam indivisibile carens extensione poterit reddere majorem extensionem, dum alteri additur?

Sed latissimum est discrimen: Siquidem magnitudo, seu potius multitudo numeri confurgit ex distinctione unitatum. Unde quia quælibet unitas affert suam distinctionem, ideo auget numerum: At verò extensio continua confurgit & augetur ex extensione suarum partium: Unde quod non affert partialem extensionem, non reddit majorem quantitatem continuam. Cum ergo indivisibile careat extensione, additum alteri non ipsum extendet, & rursus si aliud addatur, nulla addetur extensio, & sic addita in infinitum indivisibilia nullam molem continuo extensam efficient.

Probatur secundo: Quod non potest continuari cum alio, non potest cum eo componere quantitatem continuam: Sed indivisibilia non possunt invicem continuari; ergo non possunt constituere quantitatem continuam. Major nota est ex terminis. Probatur minor: Continua sunt, quorum extrema sunt idem, seu, quæ ununtur secundum extremitates: Sed in puncto nullæ sunt extremitates; ergo continuari non possunt. Minor patet; Nam extremum supponit medium ab ipso distinctum, ac proinde divisibilitatem & distinctionem; ergo indivisibile caret medio & extremis. Major autem probatur: Tum quia est definitio continuorum: Tum quia si aliqua uniantur, non secundum extrema, sed secundum se tota, ita ut nihil unius emergat extra aliud, non erunt continua, sed penetrata; sicque non facient aliquid extensus; quia unum non extendetur extra aliud: Tum demum experientia: Sic enim videmus quantitatem continuari & augeri, in quantum accedit aliqua pars, quæ secundum extremitatem suam unitur præcedentibus, & secundum suam extensionem diffunditur ultra illas, sicque facit majus & extensus; ergo continuatio quantitatis in eo consistit, ut partes ejus uniantur secundum suas extremitates.

Confirmatur: Indivisibile penetrat aliud indivisibile (saltem eo modo, quo indivisibilia possunt se penetrare) ergo ipsum non extendit. Consequentia patet; Probatur antecedens: Ea quæ se tan-

gunt secundum se tota, se penetrant: Sed indivisibile non potest tangere aliud indivisibile nisi secundum se totum, ergo ipsum penetrat. Major est definitio eorum quæ se penetrant. Minor vero constat. Nam in indivisibili non sunt partes, per quarum unam tangere possit & per aliam non tangere; ergo debet tangere aliud indivisibile secundum se totum: & rursus si addatur aliud istis duobus, tanger illa secundum se totum, sicque infinitus acervus indivisibilium se totum tanget secundum totum, nec proinde facit aliquid extensum.

Dicere autem quod in indivisibili sunt partes virtuales, per quarum unam tangat, & per aliam non tangat, non solvit argumentum: Nam istæ partes virtuales ita inter se identificantur, ut una non sit realiter extra aliam; ergo hoc ipso quod indivisibile secundum unam partem virtualement est penetratum cum alio, nullam habet partem realem extra ipsum, ac proinde non extendit illud: Extensio enim realis & quantitativa fit per positionem partium realium extra alias partes.

Probatur tertio: Si corpus componeretur ex indivisibilibus, & tempus ex instantibus, ut volunt Adversarii, sequeretur velocius mobile non posse pertransire unam leucam citius quam mobile tardissimum; sed hoc est falsum; ergo. Probatur sequela, supponendo equum & testudinem moveri supra lineam decem millium punctorum. Quolibet instanti equus nequit conficere nisi unicum punctum: Atqui etiam quolibet instanti testudo pertransit unum punctum, non enim potest minus pertransire; ergo equus & testudo quolibet instanti percurrunt unum punctum, sicque æqualiter moventur.

Si dicas equum in instanti conficere tria puncta, & testudinem insumere duo instantia in uno puncto: Contra est: Nam instans est indivisibile; ergo in illo non potest acquiri nisi aliquid indivisibile. Et si replices testudinem in uno instanti acquirere unum punctum, & postea quiescere per tria instantia, sicque dare copiam equo ut præcurrat: Contra est, quod exinde sequeretur omnem motum esse interruptum quiescere: Nam non potest dari motus adeo velox, quo velocior dari non possit. Adde quod in rota partes centro propinquiores semper moventur, cum remotiores moventur; & tamen motus partium remotiorum à centro velocior est motu partium propinquiorum; ergo non est necesse ut mobile tardum quiescat per aliquas morulas, ut possit præcedi à mobili veloci.

Confirmari demum potest conclusio ex ipsa essentia quantitatis, quæ est divisibilis in partes ejusdem rationis, id est, quarum quælibet sit etiam quantitas; ergo necesse est omnem partem quantitatis esse quantam proindeque implicat quantitatem resolveri in partes non quantas & indivisibiles: ergo non componitur ex indivisibilibus, sed ex semper divisibilibus.

Dices : Inintelligibile videtur & sensui communi repugnans, granulum, v. g. farinæ esse divisibile usque ad diem iudicii, imò per totam æternitatem in partes minores & minores, absque eo quod possit tandem deveniri ad ultimas indivisibiles, in quibus sit divisio.

Respondeo primò : Etsi mirum nobis videatur, attamen in se mirum non esse, cum exempla propè similia nobis offerat tum natura, tum ars, tum Mathematica. Natura quidem: quæ enim minor quantitas fingi à nobis posset quantitate corporis acuti minutissimo farinæ granulo minoris? Et tamen in illo minimo corpusculo innumerabiles divisiones natura induxit, ita ut illud distinxerit in integrum partium exercitum: Distinguntur enim in illo cor, secur, intestina, pedes, cutis, nervi, caput, oes, guttur, &c. & quod mirum magis est, per istas omnes partes cursitat magna copia spirituum naturalium, rum animalium ad sensationes & vegetationes eragendas: imò quælibet ex istis particulis constat ex alijs, & quod demum fidem omnem vinceret, nisi oculi suaderent deprehensum est per microscopium aliqua ex ejusmodi animalculis etiam pilis esse hisuræ. Ex quo patet in quàm minores & minores partes, etiam naturaliter, minima quantitas dividi possit.

Exemplum quoque habet in artificialibus: Nam granulum auri reperitis ictibus dilatat in varia folia auri Malleator quibus plures argenti laminæ possunt veliri, & hæc laminæ duci possunt ab artificibus in si deaurata capillis ipsis tenuiora ad quatuor propè leucarum longitudinem, in quibus filis ne particula quidem argenti erit, quam non tegat aurum. Et quæso, ut id fiat, in quot particulæ necesse est dilatari minimam istam auri portiunculam?

Ex Mathematica quoque aliud exemplum istius infinitæ divisibilitatis desumi potest: Nam lex trianguli perfecti est, ut latera ejus à basi ad centrum anguli ducta nunquam, nisi in centro coeant, & tamen quânto magis ad centrum accedunt, tantò propius invicem accedant. Sumamus ergo triangulum rectilineum, cujus basis sit minima quedam lineola, à qua ducantur duæ lineæ ad punctum maxime distans, v. g. ab urbe Avenionensi ad Tolosanam: lineæ istæ quânto magis accedunt ad centrum cuspidis, tantò magis invicem accedunt, & de brevissimo basis spatii detrahent; & tamen nunquam illud totaliter exhaustient, nisi cum pervenerint Tolosam; quantula ergo particula, pura, detrahetur ex illo spatii singulis levis, sed quàm minor singulis passibus, & quàm minima singulis digitis? ergo brevissima illa spatii particula dividetur in tot particulæ, quot sunt digiti in illa longitudine immensa, quæ est ab urbe Avenionensi ad Tolosanam.

Respondeo secundo cum D. Thomas I. Phys. lect. 9. cum dicitur, continuum esse divisibile in partes in infinitum divisibile, id intelligi.

ligendum esse mathematicè, non vero physicè, id est, considerando quantitatem præcisè secundum se, ut eam sumit Mathematicus; non vero ut est proprietas formæ corporeæ, sicut eam considerat Physicus: Nam perveniri tandem posset ad partem ita exiguam, ut minorem nulla forma naturalis pati posset: Attamen mathematicè loquendo in illa minima parte adhuc essent duæ medietates, & in illis duabus medietatibus aliæ medietates, & sic in infinitum.

8.

Solvuntur Objectiones.

Objicies primo: Indivisibilia non se penetrant; ergo possunt continuari, & sic componere quantitatem continuam. Probatur antecedens: Indivisibilia imediunt penetrationem; ergo ipsa non se penetrant. Consequentiâ videtur certa; si enim se penetrarent, potius penetrationem partium juvarent, quàm impedirent. Probatur antecedens: Ideo enim duæ manus se tangentes non penetrant, quia tangunt se secundum suas extremitates indivisibiles: ergo indivisibilia impediunt penetrationem.

Respondeo negando antecedens: Ad probationem nego consequentiâ: imò ideo indivisibilia impediunt partium penetrationem, quia ipsa se penetrant, id est, ponunt in eodem loco: Contactus enim partium fit in quantum extrema illarum indivisibilia conveniunt simul in eodem loco; unde contigua definit Aristot. quorum extrema sunt simul.

Instabis: Punctum tangit partem secundum se totum, & tamen ipsam non penetrat; ergo à pari licet punctum tangat aliud secundum se totum, ipsum tamen non penetrat.

Respondeo negando paritatem: Disparitas est, quod licet punctum tangat partem (eo modo quo punctum potest tangere) secundum se totum, non tamen vicissim tangitur à parte secundum se totam, & ideo pars non penetratur cum puncto, quia non est tota in illo.

Objicies secundo: Puncta in continuo sunt sibi immediata; ergo in illo sunt solæ; ergo continuum constat ex his solis. Consequentia patet: Ubi enim essent partes, nisi mediant inter puncta. Antecedens vero probatur: Globus non tangit planum nisi in puncto: & tamen dum movetur totam ejus extensionem percurrit; ergo in plano non sunt nisi puncta seriatim sibi succedentia. Secunda pars antecedentis patet experientiâ, primam vero probant Mathematici: Quia globus tangit planum in eo; in quo proportionantur: Sed globus & planum non proportionantur secundum aliquam partem (omnis enim pars perfecti plani est plana, & omnis pars perfecti globi est curva, curvum autem & planum non proportionantur); ergo talis contractus non fit in parte, sed in indivisibili.

T 5

Respon-

quàm in globo terræ datur divisibilitas in partes proportionales in infinitum. Attamen præterea.

Respondeo secundò, negando absolute sequelam. Ad probationem distinguo: Unum infinitum non est majus alio, *in finitum actu*, concedo; *in potentia* nego. Ratio distinctionis est; quia infinitum actu si daretur, deberet comprehendere totam plenitudinem sui generis, & ideo non posset crescere, imò non esset nisi unicum in quolibet genere, licet non posset dari majus ipso. At vero infinitum in potentia potest esse multiplex in quolibet genere; imò unum potest esse par alterius, sicut contingit in proposito; nam quantitas granitici, licet in infinitum divisibilis, non est nisi particula globi terræ: Et ideo quia totum pluries continet partes suas, ut terra plures partes æquales grano tritici, absolute dicendum est, unum infinitum in potentia posse esse majus alio, & partes globi terræ esse plures, quàm grani tritici. Huic solutioni favet D. Thomas 3. 2. q. 10 a. 3. ad 3.

Objicies sexto: Si partes continui sint infinitæ in potentia, continuum erit impertransibile: Consequens est falsum, ergo & antecedens. Probatur sequela: Nam infinitum est impertransibile.

Respondeo ex Aristotele hic negando antecedens. Ad probationem distinguo: Infinitum est impertransibile, *secundum id quod est infinitum*, concedo *secundum id quod est finitum*, nego: Continuum autem est quidem infinitum in potentia secundum divisibilitatem, & ideo nunquam pertransiri potest ejus divisibilitas, ita ut dividatur actu in omnes partes: Est tamen finitum secundum extensionem, & ideo ejus extensio pertransiri potest.

ARTICULUS SECUNDUS

Sint ne in Continuo vera indivisibilia.

Tria præcipue sunt Continuatorum genera, scilicet quantitas, permanentis tempus, & motus: Indivisibilia motus dicuntur *momenta seu instantia*: esse indivisibilia temporis vocantur *instantia*; indivisibilia vero quantitatis permanentis sunt in triplici differentia; cum enim indivisibile sit, quod caret divisione & extensione, juxta triplex genus extensionis, scilicet in longum, latum, & profundum, triplex est indivisibile: Primum ergo indivisibile dicitur *punctum*, quod caret omni prorsus extensione: Secundum vero indivisibile vocatur *linea*, quæ licet sit extensa in longum, est tamen indivisibilis in latum: Tertium indivisibile est *superficies*, quæ licet sit divisibilis in longum & latum, est tamen indivisibilis in profundum. Quæritur ergo, utrum dentur verè & realiter ejusmodi indivisibilia, v. g. puncta in linea, lineæ in superficie, superficies in corporibus.

Dico primo *Dantur realiter in continuo indivisibilia tum terminativa, tum continuativa*. Conclusio communis est, & supponit indivisibilia esse necessaria ad duplex munus, scilicet ad unendum, & terminandum partes: Quæ uniant, dicuntur *indivisibilia copulativa*, quæ vero terminant, dicuntur *indivisibilia terminativa*.

Probatur prima pars: Datur contactus: ergo & indivisibile terminans, in quo fit talis contactus. Antecedens patet: Probatur consequentia: Duo corpora non possunt se tangere secundum partes ipsas, sed solum secundum indivisibilia terminantia partes; ergo debent dari talia indivisibilia, si detur contactus. Probatur antecedens: Nam ea quæ se tangunt debent esse simul secundum id, in quo se tangunt: Sed duæ partes non possunt esse simul secundum ipsas, alias penetrarentur; ergo contactus non fit secundum partes sed solum secundum extrema indivisibilia partium.

Confirmatur experientia: Globus perfectè rotundus tangit planum in puncto indivisibili; cylindrus impositus plano tangit ipsum in linea indivisibili in latum; lux afficit corpus opacum secundum superficiem indivisibilem in profundum; ergo dantur realiter puncta, superficies & lineæ, ac proinde indivisibilia terminativa.

Probatur secunda pars, scilicet dari indivisibilia continuativa: Continuum est cujus partes sunt unæ secundum extremitatem, seu uniantur termino communi: Atqui extremitas illa, seu ille terminus communis est aliquid indivisibile: ergo dantur indivisibilia unientia partes. Probatur minor: Tum quia impossibile est, ut aliqua pars sit communis duabus partibus: Tum quia illa, inter quæ datur pars media, non sunt sibi invicem contigua, nec se tangunt, ergo à fortiori non sunt continua: Tum demum quia illa pars, quæ uniret alias duas, adhuc indigeret uniri, cum ipsa constaret aliis partibus; ergo partium unio & continuitas non potest fieri secundum partes, sed solum secundum aliquid indivisibile partium, ac proinde dantur indivisibilia continuantia & unientia partes. Hæc tamen unio non est ita intelligenda, quasi illud indivisibile sit aliquid gluten uniens partes inter se, sed indivisibilia dicuntur unire, in quantum ipsæ partes uniantur in sua extremitate indivisibili; seu in quantum eadem est extremitas utriusque partis.

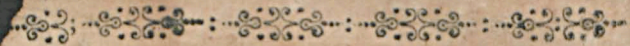
Objicies: Partes uniri & tangi possunt secundum aliquid sui minus & minus in infinitum; ergo non sunt necessaria indivisibilia, ut uniantur partes & se tangant.

Respondeo, illud minus & minus in infinitum, posse dupliciter sumi, vel secundum suam extensionem, vel secundum suam extremitatem indivisibilem: si sumatur secundum aliquam extensionem, quantalacumque sit, impossibile est ut uniat immediate ipsas partes propter rationes jam dictas: Si vero sumatur secundum suam

suam extremitatem indivisibilem, sic potest quidem unire, sed illa extremitas est aliquid indivisibile: Unde necesse est dari indivisibilia in continuo.

Dico secundò: *Indivisibilia non sunt res distinctæ à partibus, sed ad summum quidam modi partium, qui recte appellari possunt extremitates, in quibus desinunt partes, ut v.g. punctum est extremitas lineæ, & linea extremitas superficiæ, & superficies extremitas corporis.*

Conclusio sic explicata probatur, tum ex minima entitate quam concipimus in istis indivisibilibus, quæ proinde non potest esse nisi aliquid modale: Tum ex eo quod nova indivisibilia fiant per divisionem, quæ nihil producere potest in quantitate nisi novas extremitates: Tum demum quia extremitates in quibus desinunt partes, debent esse aliquid indivisibile; si enim haberent extensionem, haberent etiam extremitates, & sic darentur extremitates extremitatum, ergo non sunt querenda alia indivisibilia. Ex quo inferes, quod quia implicat dari partes finitas sine extremitatibus, quoque implicat omnia indivisibilia tolli à partibus.



QUESTIO SEXTA,

De Conditionibus Motus.

DUÆ principales sunt conditiones motus, scil. distinctio motus à mobili, & approximatio utriusque: non enim videtur aliquid posse moveri nisi ab aliquo distincto, & sibi conjuncto. De ijs duabus conditionibus agemus duplici articulo; in quorum primo queretur, an omne quod movetur, ab alio moveatur. In secundo, an dari possit actio indistans.

ARTICVLVS PRIMVS.

Utrum omne quod movetur, ab alio moveatur.

Celebre est axioma, *Quidquid movetur, ab alio movetur*, ex quo inferit Aristoteles necessitatem deveniendum esse ad unum primum motorem immobilem, qui cætera omnia moveat: Et hic est Deus optimus maximus; qui cum sit actus purus, non est in potentia, ut ad aliquid moveatur, sed totus in actu; ut cæteris motum & actualitatem inspiraret: Ex quo principio probari etiam solet necessitas præmotionis: Unde qui negant præmotionem, negare solent hoc axioma, sicque expeditissimam scalam subruunt, quæ Philosophi antiqui, & præcipue Aristoteles, ad cognitionem unius Dei ascendebant. Ut ergo confirmetur hoc axioma,

Dico

Dico: *Omne quod movetur, ab alio movetur*. Ita D. Thom. & Aristoteles, imò tota antiquitas, si Epicuræos excipias, dicentes suos atomos moveri à se ipsis.

Probatur conclusio ratione D. Thomæ & Aristotelis: In tantum aliquid movetur, in quantum est in potentia ad terminum & actum motus, movet verò in quantum est in actu. Sed impossibile est idem secundum idem esse simul in potentia & in actu; ergo impossibile est idem secundum idem se ipsum movere: Ac proinde omne quod movetur, ab alio movetur. Major certa est; motus enim est existens in potentia, & moveri est aliquid recipere; ac proinde esse in potentia: Movere autem est dare & agere; ac proinde quod movet debet esse in actu: Unde vulgata sunt axiomata: *Instantum aliquid movere & agere, in quantum est in actu: & ab eo quod est in potentia, nunquam sequi motum*; ut lignum frigidum, quia est in potentia ad calorem, nunquam incipit calefacere, & ad calorem movere. Minor verò declaratur: Esse in actu est habere actum, & se autem in potentia, est non habere quidem actum, sed solum capacitatem ad illum: Atqui implicat idem habere, & non habere actum; ergo implicat idem secundum idem esse simul in potentia & in actu.

Respondetis: Idem posse in potentia formali, & in actu virtuali; id est habere vim consecutivam alicujus formæ, quam tamen nondum obtinuit: Sic piper & uva sunt formaliter frigida, & virtualiter calida; unde piper in ore, & uva in dolio seipsa formaliter calefaciunt, sicque moventur à se ipsis.

Sed contra est: Nam omne quod est in actu virtuali, vel illum habet virtualiter perfectè, in quantum scilicet habet actum nobiliorem, in cuius virtute continetur, alius ignobilior: Vel est solum in actu virtuali imperfecto, in quantum habet aliquam virtutem elicitive talis actus, sed quæ est ulterius perfectibilis & complebilis ab illo, ut à sua ultima actualitate; sicut virtus intellectiva perficitur ab intellectu, & visiva à visione, & generaliter omnis facultas immanens à suo actu. Si res primo modo sit in actu virtuali, non est in potentia ad illum formaliter habendum: si vero secundo modo sit in actu virtuali, eger ab alio moveri & reduci ad actum formalem; ergo quod est in actu etiam virtuali, non movet se ipsum, sed quidquid movetur, ab alio movetur. Major est divisio eorum, quæ sunt in actu virtuali.

Minor verò probatur, & quidem quantum ad primam partem quadrupliciter: Primò quia perfectius non est in potentia ad imperfectius, ut enim dicit D. Thomas: *In omnibus quæ dividuntur secundum actum & potentiam, potentia debet esse imperfectior actu*: Sed perfectius est habere actum aliquem virtualiter perfectè, quam formaliter; ergo quod est in actu virtuali perfectè, non est in potentia

potentia ad actum formalem. Secundò: Ubi est forma nobilior continens perfectè ignobiliorem superfluit ignobilior: Sed actus virtualis perfectus continet formalem u. pote ignobiliorem; ergo non est in potentia ad ipsum. Tertiò: Actus nobilior magis excludit potentiam quam ignobilior; ergo idem quod priù. Quartò demùm idem suadetur inductione: Sic enim quia Sol est virtualiter perfectè calidus, in quantum habet formam eminentiorem igne & calore, non habet potentiam ad calorem formalem: Sic quia Angelus est virtualiter perfectè discursivus, in quantum habet intellectum eminentiorem humano, quique continet virtualiter discursum, ideo non est in potentia ad discursum formalem.

Secunda etiam pars minoris suadetur tum ex illa generali ratione, quâ demonstrari solet, virtutes activas, ut eliciant suos actus, gere applicari & moveri à Deo, quia non sunt activæ nisi habituiter in actu primo, & cū aliqua admixtione potentialitatis: Tum specialiter, quia nihil potest perficere seipsum & sibi dare ultimā actualitatem: Sed actio immanens est perfectio suæ potentia, ut dicit D. Thomas I. 2. q. 31. a. 5. ergo potentia immanens non potest sibi dare suum actum, & seipsam movere, nisi moveatur ab aliquo superiori existente in actu, id luculenter expressit D. Thomas, dum dixit actiones facultatum aliis subordinatarum esse simul passionibus illarum à superioribus, & quædam superiorum operari 3. part. q. 19. art. 1. & quæst. de unione Verbi, art. 5.

Quantum verò ad exempla uvæ, calceis, piperis, & aliorum injusmodi, nego hæc se movere secundum eandem partem: Sed in uvis sunt quædam partes spirituosiores, quæ dum conantur erumpere ex massa vindemiæ, hoc impetu calorem ebullitionemque in ea excitant: Constat enim spirituosum substantiam suo motu causare calorem, & dum ex humido erumpit, causare ejus ebullitionem. Quod vero hæc sit germana causa exinde colligitur, quod vinum recentius expressum subtilius est, & spiritibus magis abundans, quam si diutius in vindemia fuerit concoctum: quia scilicet partes illæ spirituosiores non ea exhauserunt. De calce, quæ in aqua accenditur, eadem pene ratio est, sunt enim in ea partes subtiles & calidæ, quæ dissolventi massa, dum per frigiditatem aquæ irritantur & obidentur, cum impetu erumpunt, & calore vehementem causant, adjuvante etiam antiperistasi. De pipere & aliis ejusmodi dicendum ea solum occasione fieri calefacere vel in quantum mordicando irritant spiritus, quibus calor augetur (ubi enim abundant spiritus, ibi abundat calor, præcipuè si irritentur, ut patet in febre & vulneribus,) vel etiam in quantum sunt fomenta caloris naturalis, quem augent, ut oleum auget ignem,

Con-

Confirmatur conclusio inductione, quâ videmus in motibus semper deveniri ad primum fontem motus, à quo cætera moventur. Sic in vita intellectiva omnes voluntatis affectus à prima volitione ut à fonte suo nascuntur, quæ prima volitio specialiter est à Deo movente, ut probant Theologi I. 2. q. 9. Et in intellectu omnes cognitiones oriuntur à primis principiis, quæ naturaliter nobis insunt, & applicatione voluntatis, quæ movet intellectum: Sic in vita vegetabili spiritus seminales in grano inclusi, & à generante derivati, dum cœlesti calore excitantur, humorem trahunt, quo germen nutritur, & paulatim in radices, truncum, & ramos explicatur, eumque vigorem in arbore relinquunt, quo vegetat quando vivit. Sic in vita animalis, dum formatur fœtus, primo apparet in illo pulsus cordis à generante causatus per spiritus seminales, sit omnium spirituum officina, & ab eo diffundatur vita, motus vitalis in alia membra: Sic in naturalibus corpora inferiora moventur à superioribus, superiora ab intelligentiis, intelligentiæ à Deo qui est immotus: ergo quidquid movetur, ab alio movetur.

Obijcies: Animata movent se ipsa, in hoc enim differunt ab inanimatis: ergo idem potest movere se ipsum.

Respondeo cum D. Thoma, & Aristotele, animata movere se ipsa, quatenus sunt in illis diversæ partes, quarum una movet aliam, ut cor cætera membra movet motu vitali, & pedes moventur à facultate loco motrice, facultas motrix ab appetitu, appetitus ab imaginatione, imaginatio ab objectis, quæ movent immota.

Instabis: Ergo saltem cor movetur à se ipso, à quo enim alio moveretur?

Respondeo motum cordis esse à generante, ut à causa: Nam ex D. Thom. Opusc. 35. motus cordis, cum sit proprietas ejus, sequitur formam cordis, unde ab eo datur, à quo cor producit: nam qui dat esse dat consequentia ad esse.

Urgebis: Saltem gravia moventur à se ipsis dum cadunt, & similiter levia, dum ascendunt.

Respondeo cum D. Thom. & Aristotele, idem proportionem dicendum de motu gravium & levium, ac de motu cordis: scilicet dari à generante: est enim proprietas consequens eorum essentiam, sicut calor sequitur ad ignem: Unde sicut ignis non facit se ipsum calidum, sed id habet à generante, ita lapis non movet se ipsum, dum cadit, sed movetur impressione stabili ac sibi connaturali datà à generante, seu potius à spiritu ordinatore corporum, respectu cuius omnia corpora se habent passivè respectu dispositionis localis: Vide quæ diximus supra q. 1. a. 6.

Dices: Saltem aqua calida cum sponte frigescit, hoc non habet à generante, cum aliquando non extet; ergo frigescit se ipsam.

Pars II,

V.

Respon-

Respondetur communiter hunc frige factionis motum refundi ad generans, quod licet non sit præsens in se ipso, manet tamen in virtute, id est, in illa inclinatione ad frigiditatem quam reliquit in aqua. Sed melius dici potest agentia generalia, quæ conservant aquam producere hanc frigiditatem; sicut enim conservant naturam aquæ, ita etiam ipsi restituere debent qualitates eam conservantes, si fortè fuerint per violentiam extrusæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

Utrum ad motum requiratur, præsentia motoris, seu utrum dari possit actio indistans.

NOta quod agens dupliciter potest esse præsens passo; Primò præsentia suppositi: Secundo præsentia virtutis. Præsentia suppositi est conjunctio substantiæ agentis cum substantia patientis: sicut ignis est præsens foco, cor præcordijs, & Sol spheræ suæ: Præsentia verò virtutis est, dum agens licet sit absens, attamen diffundit virtutem suam per medium, donec perveniat ad patientem: Sic sol est præsens visceribus terræ per calorem, lucem & influxum à se diffusum: Alterutra præsentia sufficit, ne detur actio indistans. Hoc prænotato.

Dico: *Non datur actio indistans, sed necesse est, ut movens conjungatur mobili vel per se, vel per suam virtutem in spatio medio diffusam.* Conclusio est contra quosdam, & aliquo modo contra Scotum & Scotistas, quam tamen tenet D. Thomas expressè cum Aristot. lib. 7. cap. 2.

Probatum varijs rationibus. Primò, *operari* sequitur ad *esse*: ergo operari in hoc loco sequitur ad *esse* in hoc loco, nisi fortè utrumque identificetur ut in substantijs spiritualibus. Sicq; necesse est ut vel agens, vel saltem virtus agentis sit in loco, ubi operatur.

Secundò: res non minus dependet à loco quam à tempore: Sed nulla res potest operari in tempore, in quo non existit, vel in se, vel in sua virtute; ergo etiam non potest operari in loco, in quo non est, vel in se, vel in sua virtute. Probatum major & paritas: Sicut enim duratio rerum mensuratur à tempore proindeque finitur cum sua virtute activa in ipso, ita quoque extensio rei & virtutis ejus mensuratur à loco proindeque terminatur & limitatur ab eo.

Tertiò: virtus activa proportionatur essentia, cujus est virtus: ergo sicut quælibet substantia corporea determinatur ad certum locum, extra quem non existit, ita ejus virtus activa terminatur ad certum locum, extra quem non operatur.

Quartò, agens non agit nisi in materiam sibi subjectam: Sed non est alius modus subijciendi materiæ agenti, nisi conjunctio & propinquitas: ergo requiritur talis conjunctio & propinquitas.

Con-

Confirmatur conclusio inductione: Sic enim primum agens, scilicet Deus, sicuti intimè operatur in omnibus, ita etiam intimè est præsens omnibus, ut probat D. Thomas 1. p. q. 8. unde D. Paulus demonstrat præsentiam Dei ex ejus actione, dum in foro Atheniensi sic arguit: *Non enim longe est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur & sumus.* Quæ ratio nulla esset, si actio præsentiam agentis non exigeret: Sic etiam Angeli sunt præsentes in loco, in quo operantur: ita ut in illis idem sit operari in loco, & esse in loco, ut probant Theologi. Sic demum omnium agentium corporalium virtus quanto longius diffunditur tanto languidior est, donec tandem per nimiam elongationem totaliter desinat ut patet in calore ignis, in luce candelæ, in odoribus, coloribus, sonis &c. Unde natura utitur motu locali, ut agentia conjungat passis: abhorret vacuum, quia impediret hujusmodi contactum.

Obijcies quasdam experientias, in quibus agens videtur agere indistans, etiam sine diffusionem virtutis per medium. Sic torpedine stupescit manum piscatoris, quam non tangit: Sol producit aurum in fodinis, in quibus nec lux ejus, nec calor pertingere videtur: Magnes attrahit ferrum etiam interpositâ tabulâ: oculi fascinant lædunt pueros distantes, & non viros propinquiores: Quod etiam magis mirum videtur, nervus unius lyrae dum percutitur, movet nervum alterius lyrae etiam distantis ad plures passus, modò sit ad parem numerum contentus: laborans gravi tussi provocat alios longè distantes ad tussendum, & oscitans ad oscitandum.

Respondeo: Nihil horum omnium probare actionem indistans: sunt enim per diffusionem virtutis, quæ transeundo per medium, pertingit ad locum, ubi fit operatio. Aliquando tamen non operatur eisdem effectus in medio, quos producit in extremo, quia medium non est dispositum: Sicut ignis comburit stipulam remotiorem, & non ferrum propinquius, quia ferrum non est capax combustionis. Unde respondendo ad singula, dicendum, torpedinem stupescere manum piscatoris per venenum diffusum ab hamo per arundinem ad manum. Oculi verò fascinant malignam diffundunt qualitatem, quæ tenera infantium corpora lædit, non verò virorum duriora: Sicut aer pestiferus æqualiter inspiratus à duobus, unum lædit, non vero alium minus dispositum. Quantum ad Solem, nego ejus virtutem & calorem non pertingere ad fodinas quam vis profundas: Cum enim sit efficacissimus, etiam ultimas terræ regiones penetrat: in d. Pythagoras putabat calorem siderum in centro terræ esse vehementiorem, quia ibi concurrunt & concentrantur omnes radij. De magnete, constat attrahere ferrum per diffusionem alicujus virtutis, cujus signum est, quod si mediet tabulâ, non movet ferrum ita promptè, sed post sufficientem moram, post-

postquam scilicet virtus illa subtilissima se se insinuaverit intra poros tabulae per alterationem, quae indiget tempore. De nervis lyrae, dicimus hunc motum fieri in quantum sonus nihil aliud est, quam tremor per aërem diffusus; qui si sit fortis, etiam solidiora corpora concutit: unda ad strepitum tonitruum, tormentorum bellicorum, & grandium tympanorum sentimus terram concuti, & sub pedibus contremiscere. Si vero tremor ille sit mollior, solum ijs corporibus se communicat, quae sunt facile mobilia tali tremore. Unde cum unus lyrae nervus sit facile mobilis eo genere motus, quo alter ad parem numerum contentus moveretur, tremor unius per aërem diffusus ad alium ipsum commoveret. Quantum ad illam provocationem tussendi & oscitandi ad tussim & oscitationem alterius, dicendum fieri per species intentionales, quas emittit tussis & oscitatio: unde nisi videatur qui oscitat, & audiatur qui tussit, nulla sit provocatio. Certum est autem species intentionales habere vim commovendi affectus; unde ad aspectum plorantis commovemur ad fletus ad speciem ridentis excitamur ad risum, &c. Addit Aristot. exemplum aliotum esse quandam commonitionem propriae necessitatis.

Dices: Saltem negari non potest pulverem ut vocant *Symphathicum* agere in distans cum experientia constet hominis abiectione curati vulnera, si pannus ejus sanguine tinctus tali pulvere, qui sit ex vitriolo contuso vel simplici, vel ad vehementissimos caniculae aestus calcinato modo talis pannus servetur in loco temperato, si enim sit in loco calidiori, vulnus inflammatur, in frigidiori frigescit.

Respondeo circa ejusmodi pulverem, primo non satis constare de experientijs in magna distantia factis: & si constaret de aliqua dubium esset naturaliter ne fieret. Secundo, dum sit in locis vicinis curatio, non tamen propterea fit in distans, sed per diffusionem virtutis, quae diffusio sic explicari potest, ut partes subtiliores vitrioli cum spiritibus sanguinis effusi permixtae trahantur ab illis ad hominem vulneratum, sicque vulnere proficiunt. Operatio enim naturae adjuvatur per tales spiritus, in quibus praecipue residet virtus medicaminum: Unde remedia, ut plurimum, non agunt ratione crassioris substantiae, sed ratione spirituum, qui postquam ex remedijs exhalaverint, vel per artem chymicam, vel per naturalem resolutionem, remedium est essentium & inefficax.

Si quis autem roget: quā virtute spiritus sanguinis & vitrioli possunt redire ad vulneratum?

Respondeo duplici viā id fieri posse: Primo per diffusionem subtilis substantiae ex illa sanguinis & vitrioli mixtura exhalantis, & per aërem sparsae etiam ad satis magnam distantiam, donec pertingat ad vulnus hominis remotum, a quo trahitur, tum ob connaturalitatem, tum ob indigentiam: ob connaturalitatem quidem, quia san-

guis effusus fuit quondam portio hominis vulnerati, unde ipsi connaturalior est, quam alijs hominibus, ideoque libentius ei adiungitur, non vero alijs: Ob indigentiam quoque, nam unaquaque res attripit ea, quae sibi prosunt, ut ignis trahit oleum lucernae, & radices arborum humorem terrae, imò ut illum fugant, porrigunt radices ad rivos maxime remotos. Cum igitur exhalatio vitrioli sit balsamica, ut notat Digbys in Opusculo de pulvere sympathico, pars vulnerata libentius & fortius trahit spiritus illos sanguineos vitrioli medicatos ad sui curationem. Neque mirum est tantam copiam exhalationis effundi posse ex illa vitrioli & sanguinis mixtura: aut huic imperceptibili substantiae tantam virtutem inesse: Nam odor, qui per similem diffusionem, saltem magna ex parte, defertur, ad loca remotissima pertingit: Unde narrat Ludovicus Granatensis thecam dulciorum quam in camera repositam habebat, & vicinioris horti integros formicarum exercitus traxisse, odore scilicet suavitatis. Et D. Thom. 2. de anim. lect. 22. refert odorem cadaverum etiam ad quingenta milliaria percipi à vulturibus. Quod etiam huic subtili exhalationi magna vis inesse possit, patet tum quia est potissima & efficacissima vitrioli portio: Tum quia experimur modicam exhalationem pestiferam tantae efficacitatis esse, ut hominem in brevi perimat. Si ergo haec tam efficax est ad nocendum, cur alia efficax esse non poterit ad curandum.

Secundo, ille reditus fieri potest per naturalem inclinationem, quā res quaelibet tendit ad locum suae conservationis, ut lapis deorsum, & aër sursum, calida ad locum calidum, & frigida ad frigidum, unde videmus vapores in aëre volitantes, naturaliter quidem frigidos, sed violentè calefactos per aestatem confugere ad res frigiditas, ut ad marmora & vitreos scyphos aquā frigida plenos, quam ob causam per aestatem sudare videntur. Cum igitur spiritus, seu subtilior substantia sanguinis effusi, fuerit instrumentum animae, & genita fuerit, ac conservata in corpore, verosimile videtur illam retinere quandam inclinationem ad proprium corpus, veluti ad centrum suae conservationis, ut cives exules ad patriam: Unde dissoluta sanguinis effusi materia liberior, trahit secum puriores vitrioli partes, & circumquaque volitans inquit proprium & vetus hospitium, cui ubi occurrerit, sese insinuat, cumque medicata sit mixtura vitrioli, maxime confert ad curam vulneris. Et haec etiam forte ratio est, quod corpus hominis occisi ad praesentiam homicidae sanguinem undat, in quantum spiritus hominis occisi, qui adharente possunt vestibus homicidae, sicut odores ferarum adherent locis per quos transiit, gestiunt redire ad corpus, a quo emanaverunt, & ejus praesentia excitati, conatum facientes irumpendo per vulnera, & residui sanguini sese immiscentes ipsi copulantur, & effluere faciunt.

Hæc

Hæc tamen omnia dicta velim, non qui ejusmodi pulverem omnino efficacem astruam; sed ut, si verum sit naturalem efficaciam habere, illum propterea non operari in distans ostendam. Fortè enim ejusmodi laudatus pulvis nullius roboris est, & vulgatissima illius efficaciæ fama, partim fictis experientijs innititur, cujusmodi frequentissimæ circumferuntur, partim effectibus falso illi adscriptis roboratur.

Finit Primæ Partis Physicæ.



Dział
Znak
M inw. 1187

